

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXIII. évfolyam I. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),

Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene),

Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet),

Szondi Bence (tördelés), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).

Naplút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**,

Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**,

Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Teléfono: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Alabán Ferenc irodalomtörténész, egyetemi tanár	28
Antoni Judit régész	107
Augustz József cukrász	10
Baka Györgyi költő	52
Bakos Edit filmterjesztési szakember	85
Barna Imre műfordító, kritikus	49
Bencsik András újságíró	21
Benkő Marianne kárpitművész	111
Bényi Eszter textiltervező iparművész	142
Beszédes Valéria néprajzkutató	23
Bíró József költő, író, képzőművész, performer	80
Bod Péter Ákos közgazdász, egyetemi tanár	114
Bogár László közgazdász, publicista	60
Bognár Antal író, szerkesztő, műfordító	64
Bókay Antal irodalomtörténész	5
Böszörményi Zoltán költő, író	181
Budai Ilona népdalénekes	44
Cukor György költő	14
Cs. Tóth János művészeti író, könyvkiadó	102
Csejtei Dezső filozófiatörténész, hispanista, műfordító	55
Cselényi László tv-rendező, szerkesztő	17
Csépe Valéria pszichológus	174
Csokonai Attila költő, műfordító, szerkesztő	7
Csontos Márta költő, irodalomtörténész	146
Dérczy Péter irodalomtörténész, kritikus	160
Dluhopolszky László karikaturista, grafikus	57
Domonkos László író, újságíró	132
Éles Csaba esztéta, a kultúra filozófusa, művelődéstörténész	124
Faludi Ádám író, költő	3
Fehér György Miklós zeneszerző	89
Fekete Ibolya filmrendező, forgatókönyvíró	16
Fialovszky Magdolna szerkesztő-riporter	37
Gáncs Péter evangélikus püspök	83
Grandpierre Attila csillagász, zenész, énekes, író, költő	95
Gryllus Vilmos zenész, előadóművész, zeneszerző	156
Gyórfy Sándor festő- és grafikusművész	91
Horányi László színművész	18
Horváth Péter író, rendező	74
Janzsó János tanár, fordító-tolmács, önkormányzati képviselő	77

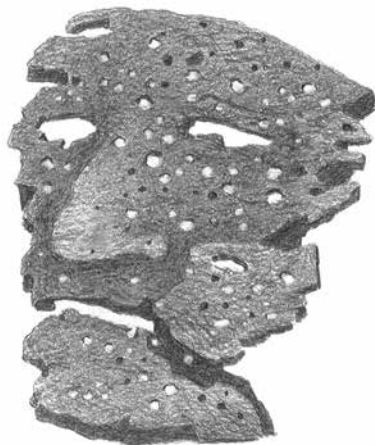
Jovián György festőművész	181
Kádár Katalin képzőművész	104
Károly Judit tanár, műfordító	150
Katona Zsuzsa szobrászművész	43
Kiss Lenke kosárlabdázó	144
Kovács János karmester	116
Kőbányai János író, szerkesztő, szociográfus, fotóművész	119
Kőszeghy Péter irodalomtörténész, művelődéstörténész, könyvkiadó	137
Krulik Zoltán zeneszerző, előadóművész	148
Kukorelly Endre író, költő	70
Kürtösi Katalin irodalomtörténész	25
Laczák Géza ötvösművész	126
Lázs Sándor irodalomtörténész	116
Lóska Lajos művészettörténész, kritikus	176
Markó Béla költő, politikus	131
Mucha József labdarúgó	154
Müller Péter Sziámi költő, dalszerző, énekes, filmrendező	179
Nádorfi Lajos operatőr	72
Nagy Katalin tanár, irodalomtörténész, műfordító	161
Orosz István grafikusművész, animációsfilm-rendező, író	152
Pálfy István Putyu festő- és grafikusművész	76
Pataky Attila rockzenész	93
Petróczi Éva költő, író, irodalomtörténész, műfordító, publicista	47
Pitti Katalin operaénekes	171
Ribli Zoltán sakkozó	127
Róna Judit irodalomtörténész	31
Sára Bernadette színművész	45
Sárkány Győző grafikusművész	98
Sass Sylvia operaénekes	100
Sinkó István képzőművész, művésztanár, művészeti író	62
Szárász György lószakíró	51
Szilágyi Bernadett szobrászművész	134
Takács Katalin színművész	12
Tharan-Trieb Marianne műfordító	42
Tomanek Gábor színművész	166
Tomcsányi Zsuzsanna műfordító	158
Tóth Erzsébet költő	121
Vándorfi László rendező, színművész	135
Vári FABIÁN László költő	34

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXIII. évfolyam I. szám

Hetvennyolc jeles hetvenes

**SÁRKÁNY GYŐZŐ
MASZK I.**

Az igaz ember a Nap útját járja – tartja a keleti mondás. A jubileumi esztendő múltán is – higgyük – oly sok nap előttünk még, hogy: járjuk. Kívánjuk derűvel mindenkinek! (A szerkesztőség)

Faludi Ádám

író, költő (Tatabánya, 1951. január 2.)

Rosenkreutz és Thunderbird

„– Van könyvük az időutazásról?
– Tegnap fogjuk megkapni.
– Rendben van, mert holnapután,
amikor itt voltam, még nem volt.”

Az út menti szederfa oltalmában ült könyökére támaszkodva a két svihák. Aznap tevékenységük olyan fázisában, amely az önkéntelen készülődés kifejezéssel írható le. Rosenkreutz egy margaréta szirmait tépdeste ki elmélyülten. Kiszakította a szirmot, aztán megszemlélte közlőrl, ujjai között megforgatta, majd eldobta.

– Nem nyert.

– Szeret – bólintott Thunderbird.

Újabb szírom hintázott lassacsckán alá.

– Minden ki nem mondott káromkodás után nő egy szál új hajad.

– Nem szeret – bólintott helyeslően Thunderbird ismét.

Hátuk mögött, nem is messze, egy úgynevezett vicinális csattogott végig a síneken.

– Barna és sárga fából vannak benne az ülések.

– Az öreg Prokrusztész tervei alapján készültek, ezt biztos forrásból tudom.

– Az ágyvágó?

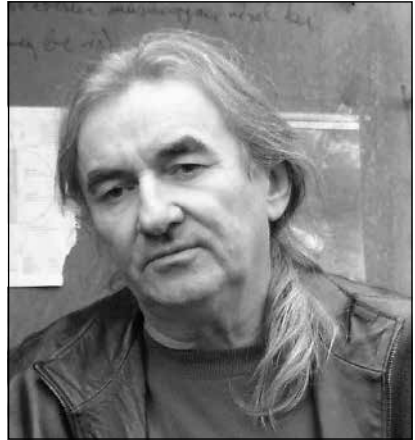
– Meg a lábgyezet rendszeresítője.

– De nincs köze a légelhárító bicikli és a szabócsiga megalkotójához?

– Az égadta világon semmi. Prokrusztész egy lángeleme poroltóval. Az első osztályú vasúti személyvagont sem ő tervezte, hanem valami Pullmann nevezetű illető. Ő meg kedvelte a kordbársonyt, ezért készültek az első osztály üléshezatai kordbársonyból.

– És a karfában volt a lenyitható hamutartó.

– Emberbarát megoldások. Az ablakot lehúzhattad, a megfelelő magasság-

Sorozatzáró évkönyvünkben a szemle „elsősülöttje” polgári nevén Freisinger Edeként látta meg a napvilágot. Volt többek között híradásipari technikus, lakatos, műszerész, távirat-kézbesítő, terményszárító, tanár, újságíró, alkalmi munkás. A leghosszabb ideig pedagógusként dolgozott, 1974–1997 között. Szellemi szabadfoglalkozású, jelenleg Tatabányán él.

„A prózát a költészet kiterjesztésének érzem, a képzőművészetet, zenét pedig a költészet írásban nem megjeleníthető részének. Szeretek író lenni, ugyan másra is képes vagyok, tudok számtalan szakmát a közepes szint felett művelni, de mégis inkább az irodalom a varázsszönyeg. Amikor reggel a macskáimat etetem, megbeszélve velük az éjszakai tévelygéseket, író vagyok. Nézem a napfelkeltét, gyűrött, nyugós, kétségbeesett és tehetségtelen vagyok, reménytelen, veszélyes, egy romhalmaz, egy istentelen nulla, akkor is író vagyok. Én szeretek élni a világon a legjobban, mondtam

ban rögzíteni lehetett a széles gurnival, amelyiknek egy farudacska volt a végében. Két gömbvégződéssel, hogy ki ne csússzon.

– È pericoloso sporgersi! Mintha a sárgarigóból pörögve kihullana egy véletlenül lenyelt, parányi konyhaszekrény, tele porcelánedényekkel. Ha ez jut eszembe, mindig ugyanezt mondom.

– Kihajolni veszélyes! Ez a zománctábla volt az ablak fájába csavarozva.

– Meg a *Felfelé a lejtőn*. Nekem az is tetszett. Az a film.

– Ha csak az ablakod nézed, az is olyan, mint egy film – bőkött a partoldal irányába Rosenkreutz.

– Minden olyan. Mi is olyanok vagyunk.

Tegnap az állomás rakodójának oldal falán a festékszóróval készített feliratot betűzgették.

„T. Bemángorlók! Fájdalommentes ivartalanítást vállalok!” (Keith Basquiat Haring)

– Sztón hadnagy felfedezi a lelőtt tetemet, miközben botladozva lépdel a fák között a folyón át.

Szinte észrevétlenül indult tovább velük a vonat.

– Jut eszembe! Ha te ismered ezeket az úgynevezett apró részleteket, akkor hasonlító korúnak kell lenned hozzám!

– Kalapemelőmre mondom, igazad lehet!

– Ez az országút hetvenéves. És ami a bitumen alatt van, az sokkal régebbi – dobta el a margaréta maradékát Rosenkreutz.

– Egy aranyigazságot mondtál, kell is belőlük utánpótlás, mert nagyon fogyatkoznak.

Thunderbird belenézett a szederfa lombjába.

– Nem múlik az idő, hanem fogy. (Gróf Ziggenpuss)

– Ilyen nekem is van; ha lenne nálam ital, már nem lenne. Nemrég még öregebb voltam. Na?

Alkonyodott. És ezen nem volt szándékukban változtatni.

egyszer, mert jó volt azt gondolni, hogy író vagyok, és a teremtéssel foglalkozom” – vallotta magáról egykoron.

Köteteiben verset és prózát publikál, de az íráson kívül más kifejezési formákat is használ. Többek között megjelentek művei az Új Forrás, Életünk, Élet és Irodalom, Hitel, Magyar Napló, Palócföld, Új Symposion, Szőrös Kő, Prae, Várucca Műhely, Irodalmi Jelen, Árgus, Somogy, Kortárs folyóiratban. Művei olvashatók internetes művészeti portálokon és a faludiadam.hu oldalon.

Kötetek: *Szögletes virág* (Kozmosz, versek 1988); *Alagsori műveletek* (Textronic, versek, 1992); *Elvetemült történetek* (Új Forrás Kiadó, prózák, 1993); *Big Mek* (Kortárs Kiadó, regény, 1996); *Szemelvények Karafo naplójából* (Fantom Kiadó, versek, 1996); *A madarak helyében* (Új Forrás Kiadó, versek, 1998); *Visszajátszás* (Fantom Kiadó, versek, 2000); *Napraforgó* (AB-ART Kiadó, versek, 2002); *Angyalbérló patakot keres* (Kortárs Kiadó, prózák, 2004); *Országúti firkláló* (Magyar Napló Kiadó, válogatott prózák, 2005); *Hogyan teremtettem a világot – ezer apró cikk és cikk breviáriuma* (Széphalom Könyvműhely, 2010); *A rockdíler* (Magyar Napló Kiadó – Tatabánya Alkotóművészeiért Alapítvány, regény, 2014); *Nincskereső* (Veszprém – Művészetek Háza, összeválogatott versek és költemények, 2019). Egyéb: *Akaszott angyal* (1972, 1996 – CD), *Utazás Kabulba* (2001 – CD).

Díjak: József Attila-díj (2018), Márai Sándor-díj (2019).

Faludi Adam

Bókay Antal

irodalomtörténész (Pécs, 1951. január 6.)

Keserű igazságként plagizálnám, hogy „hetvenéves lettem én – / meglepetés e költemény / csecse / becse”. Nem tudok ezen most, oly szomorú ez, merengeni a „kávéház szegletén”. Meglepődök mindig, ha mondják, hogy hetven „évem elszelelt”, hitetlenkedek, hetvenkedek, talán rosszul számoltak valamit va-

lahol, ez nem lehet igaz. De az a születésnap bevésődött, elfelejthetetlen és letagadhatatlan lett. És, akárcsak neki, nekem is „meglepetés” ez az önmagamnak szóló, ha nem is „költemény”, csak melankolikus, *Napút* közvetítette ajándék, ironikus megkettőződés valóságra és énképzést vágyó szavakra, önéletrajzra. Hetven évvel ezelőtt (hogy újra József Attilát emlegessem, hisz éppen április 11. van), „...lázas, kémkedés, rám bízott titkok elárulása, szemérem-sértés, közveszélyes munkakerülés, állandó botrányokozás, beteges hazudozás miatt örökös dologházi fenytetésre ítélték, kilenc hónapig tartó fogság után, elutasítva kegyelmi kérényemet, átutaltak a javíthatatlan bűnözők világába. A nyomozás eredménytelenségét a hatósági közegek kínvallatási adataival palástolták, s a kínvallatás, mondhatom, egy örök-kévalóságig tartott. Hiába hangoztattam ártatlanságomat, a bíróság a nyomozati jelentést s a kikényszerített beismerő vallomást fogadta el az ítélet alapjául...” Talán pont ez lehet

a megszületés másik oldala.

Javarészt ott éltem, ahol születtem, egy mediterrán hegyoldalon, Pécsen. Emlékszem, mikor óvodából hazafele nagy seregletet láttam a város főterén, lelkes ifjak épp verték le a vörös csillagot a Nádor Szálló tetejéről. Én hittem, hogy egy igazi csillag darabkát gyűjti a nép,

szerettem volna egyet, de anyám nem engedett oda a tömegbe. Aztán Egyetem utcai Általános Iskola, Nagy Lajos Gimnázium és a Tanárképző Főiskola, meg egy kevés ELTE. A Tanárképző magyar tanszékén kezdtem el dolgozni, és – bár sokféleképp neveztek e helyet – ki sem mozdultam innen egészen a születésnap nyugdíjig, most kicsit azon túlig.

Jó a felsőoktatásban tanítani, a lényege, hogy igazából épp tanulhat itt az ember, feladatai vannak, kérdéseket, válaszokat kell próbálnia, szóval kalandos dolog nagyon. Lehet, hogy nem kellett volna, de beleártottam magam az egyetemszervezés sűrű és, mint utóbb kiderült, reménytelen közegébe, dékánhelyettes, majd 2003 és 2007 között az egyetem oktatási rektorhelyettese voltam. Ez a Bologna-folyamat kezdetének az időszaka volt, amikor a magyar felsőoktatásban megadatott a tanulás lehetősége, az, hogy átváltjunk egy elavult porosz egyetemi modellről valamiféle korszerűbb, hatékonyabb és boldogítóbb felsőoktatásra. Nem

sikerült persze, javarészt megmaradt a porosz, XIX. századi modell, de én sokat tanultam a kimeneti szemléletű oktatásról, a tanulási eredményekről, a képességfejlesztésről és más hasonló megfontolatlanágokról.

Azért az igazán fontos dolog az életemben a kutatás, az olvasás, írás volt. Talán, így visszatekintve, három állandó, olykor egymást váltogató köre, témája volt dolgainak: az irodalomelmélet, a modern költészet és a pszichoanalízis.

Az irodalomelmélet azért érdekes, mert segít megtalálni azt a módot, ahogy olvas, megért az ember. Mindenkinek van irodalomelmélete, aki kezébe vesz egy irodalomnak minősíthető szöveget, mert meg kell találnia (és mindenki meg is talál) abban a szövegben valami értelmet, az üzenetet. Dekonstruációnak nevezik azt az olvasási módot, amit végül követendőnek gondoltam, gondolok ma is. Egy olyan feltételezés mentén működik, hogy a nyelv, a szöveg egyszerre vezet minket, és ugyanakkor meg is vezet, elcsal, elcsábít, csőbe húz. És amikor egy verset értelmezek, akkor pont erre kell figyelni, a kézen-közön adódó jelentést mindig felül kell bírálni, felül kell írni, mert pont ez a rejtett, átverős nem-jelentés az, ami egy lépéssel közelebb visz a kimondhatatlanhoz.

A költészet – másik örök (vagy létem ideiglenességéhez kötött) témám – titokzatos nyelveket teremt önmagunkról (persze rólam is), ezért átalakuló poétikai a modern ember megformálódásának útját jelzik. József Attila centrális példa volt, fantasztikus, ahogy a Nyugat költői beszédének kitanulása után 1930 körül felfedez egy új poétikát, egyfajta *tárgyias költészetet*, ahol a vers a lét teljességének térképe, a belső és külső világ korrelátuma. 1934-től kezdve azonban átélte (és az

Eszmélet második részében megfogalmazta), hogy a tárgyi és lelki egymást magyarázó rendje nem hibátlan. Keresett hát egy olyan világot, amely új bizonyosság ígéretével bírt. Kései költészetében, a *vallomásos versek* poétikájában, a költő az ént, a személyt kiképző belső tárgyviszonyokat, a melankólia kínját, az anya hiányát vagy éppen az apák kegyetlenségét kutatja. A tárgyak, a tájak és a terek egyre szűkülnek, egyre személyesebbekké válnak, és egyben örvényszerűen egyre nehezebben rendezhető össze. A *test poétikájának* kísérlete, a *Szabad-ötletek jegyzéke* már a lírán túl próbál olvasót találni. József Attila utolsó lépésként aztán kísérletet tett élete, sorsa, saját teste „megköltésére”. Az egyedül egybetartó, de örökre megtalálhatatlan szeretetet kutatva találkozott a mamával, és a szárszói síneken a vonattal szétírta saját testét.

A harmadik témám, most talán a legfontosabb, a pszichoanalízis, mely nemcsak tudomány, hanem életgyakorlat is, a saját személy megismerésén, az önmagunkkal való találkozáson keresztül mond valami abszolút fontosat a dolgok, a világ rendjéről. Igen, az a talányos, megfoghatatlan tudattalan rejtőzik ott a mélyben, az álomban, az elvétésekben, a szerelemben, szexben, gyűlöletben, fura, megmagyarázhatatlan hangulatainkban. A pszichoanalízis nem optimista, valahol pontosan azt üzeni, mint a József Attila-szöveg, kiteszítottak vagyunk, valamiféle megfoghatatlan hiányra, gyászra, belül hordozott örök gyermekre ítéltettünk. Valahol ennyit ér tehát a hetven, nyarakat, teleket, gubancokat és kisimulásokat, csak a bizonyosság marad mindig hiánylistán.

Csokonai Attila

költő, műfordító, szerkesztő (Kisbajom, 1951. január 12.)

A Rákosi-korszak kellős közepébe születtem bele egy belső-somogyi kis faluban, ahol úgymond „szocializmus” és tényleg sok zsúpfedeles vályogház volt, ellenben elektromos áram még jó ideig nem. Talán csak a szómágia végett születtem Kis-Bajomban, más okát sosem leltem. Kisgyerekkorom helyszíne ugyanis egy közeli község, Beleg, ahol osztatlan iskolában kezdtem az első osztályt, éppen a sokáig ismeretlen '56 után.

Örökké hálás maradok szüleimnek, hogy harmadiktól az érettségiig már a megyeszékhely Kaposváron („Kaposvárott”) élhettem, tanulhattam. Egy betegség miatt nem sportolhattam, nem focizhattam, pedig (akkor) imádtam ezt a játékot. (Mostanában viszont buzgón írok róla.) Helyette rengeteget olvastam, gombfociztam, és már próbálgattam a versírást. Csak éppen titokban. Nem is tanultam meg a mesterség fogásaiból semmit senkitől. – Azért, később, csak eljutottam odáig, hogy Kormos István és Fodor András egyengetni kezdte költői utamat.

Nevem nem magyarosított, nem felvett, nem ál-, illetve művésznév. Családnevem egy Mezőcsokonya vagy Erdőcsokonya (ma Csokonyavisonta része) nevű falutól eredeztethető, mint a debreceni születésű költőzsenié, Csokonai Mihályé, aki visszajött ősei szülőföldjére, és Keszthely meg Csurgó között megfordult az én szülőhelyem környékén, Nagybajomban és Csökölyben, Kaposváron és Kisasszondon is. A keresztségben apai nagyanyámtól kaptam a nevet, a négy (?) elemít végzett, szigorú, hozzám és húgomhoz mindig jóságos, igazságos parasztasszonytól, aki nyilván sosem hallott József Attiláról. Utóbbinak, aki meghalni jött Somogyba, a delejező költői és gondolkodói hatásától nem kis fáradságomba került megszabadulnom. Kálomista lévén semmiféle szent nem vigyázott rám – pedig elkelt volna jó néhányszor. Minden szünidőt a nagyszüleimnél töltöttem, regényekbe merülve, de a („háztáji”) mezőgazdasági munkákból is kivéve a részemet, ahogy nőtem. Volt barátom a városban is, volt Belegben is. Sírjukra minden évben leteszek egy szál virágot.

Szegeden magyar–német szakos középiskolai tanárnak tanultam, de ez a pálya csak arra volt „jó”, hogy nyomasztó álmaimban előjőjenek megpróbáltatásaim, meggondolatlan általános iskolai, szakmunkásképző-beli és gimnáziumi tanári próbálkozásaim. Annál jobban élveztem a Nemzetközi Előkészítő Intézetben (a hetvenes években) baráti (testvéri?) arab országokból érkezett fiatalembereket magyarra tanítani. Húsz év múlva a SOTE-n tanuló, főleg német nyelvterületről érkezett felnőtt fiúknak-lányoknak feltettem a kérdést: ki írta? („Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?”) Elárultam nekik. Aztán elszavaltam egyik kedvenc Heine-versemet is, a *Gedächtnisfeier* (Emlékün-

nep), hadd tanuljanak egy kis német irodalmat. De Petőfiről és Aranyról is beszéltem nekik.

Első munkahelyem Szegeden az egyetemi újság szerkesztősége volt. Másfél év kellett, hogy rájöjjenek: nem való nekem ez a pálya. Megsértődtem, amikor megüzente a városi pártbizottságról valaki elvtárs, hogy „nem tetszenek az írásai”. Végül dühös lettem: engem ne toljon le a kari párttitkár – amúgy tanárom –, mert le mertem írni, hogy Weöres Sándor nagy költő! (Igazam volt vagy lett, mindegy.) Budapestre menekültem, ahová követett szerelmem, leendő feleségem.

Tanulmányaimat nem végeztem lelkesen, be kell vallanom. Azt a kevés (!) időt értelmesebben is eltölthették volna mi, tanárjelöltek. Ugyanakkor tanítani nem igazán tanítottak meg bennünket. De rájöttem, tanárnak (is) születni kell! A gimnáziumban kezdődött amatőr színészi pályám viszont Szegeden ért csúcspontjára, Déry Tibor *Óriáscsecsemőjének* előadásaiban. (Ezért álmodom néha: ki kell lépnem a színpadra, ám még azt sem tudom, mit adunk elő, nemhogy a szövegemet.) Egykori játszótársaimmal nemrég újjászületett régi barátságunk. (D. T. megelőzőtt ebben az összeállításban.)

Verseket, bármily hihetetlen, az alatt az öt év alatt hébe-korba írtam. Hendikeppel indulni egy felettébb népes nemzedékben – na, ehhez aztán értettem. Meg ahhoz is, hogy 1981-ben megjelent, *Rastignac a Szabadság-hegyen* című kötetemet csak 20, nincs tévedés, kereken húsz év múlva kövesse az *InEdith*. (Így kellett volna írni: inedit, ami kiadatlant jelent, mert mintha ki sem adták volna.) Aztán „gyorsítottam” a tempón: már 2006-ban napvilágot látott a *Dirádó*, majd hat éven belül (!) a *Pilátus-park*. S mert a Móra Kiadóban, majd a Könyvhét című havilapban rendszeresen foglalkoztam gyermek- és ifjúsági irodalommal, könnyen összeállt a *Hófehérke és a berlini fiúk* című, vegyes műfajú kötetem. Közben rengeteg könyvet lektoráltam, jóval kevesebbet (kontroll)szerkesztettem. Interjúalanyaim hosszú sorából hadd emeljem ki Thury Zsuzsát, Kertész Erzsébetet, Szepes Máriát, Varga Katalint, Nemes Nagy Ágneszt, illetve Mándy Ivánt, Tatay Sándort, Rákos Sándort, Lászlóffy Aladárt és Bodor Ádámot.

Azt hittem, a Móra Kiadótól, ahol propagandaszerkesztő voltam, fogok nyugdíjba menni. Mentem ám a...! A rendszerváltás után egy-két számot megért gyereklapok szerkesztője, munkatársa voltam. Közben 1+5 évig könyvtáros az írószövetségben. (Előgyakorlat ehhez a FSZEK-ben 1975–1977-ben.) 1990-től rendszeresen fordítottam németből és hollandból. 26 kötetet egyedül jegyzek, de még vagy tízben voltam társa kitűnő fordítóknak. A nyugdíj felé közeledve eldöntöttem, redukálom tevékenységi körömet, és prózát fogok írni. (A vers magától is jön – ha nem erőltetem.) Ma bármikor ki tudnék adni egy verseskötetet, ha csupán rajtam múlna. Kötetnyi rövidprózám is van. Tagja vagyok több irodalmi és művészeti társaságnak. Apámat, anyámat eltemettük. Pályatársaim közül is sokan „elmentek”. Nemcsak irodalmi interjúk készítésében, hanem gyászbeszédék írásában és felolvasásában is „rutinos” lettem. (Legszívesebben magamat is én búcsúztatnám! Megoldható.)

Amikor a második x-be léptem, nyilván nekem is mondták: mostantól soha többé nem lesz egy számjegyű az életkorom. (A hundertundzwanzigot bezzeg senki nem említette.) Húszévesen egyetemista, amatőr színész és szerelmes

voltam. Nagyjából harmincéves voltam, amikor megszületett a lányunk, Kata, főbérleti lakáshoz jutottunk a fővárosban, és szerződést kaptam az első kötetemre. Ilyen boldogságszéria jó, ha egyszer adódik az ember életében: nekem megadatott. Negyvenévesen jött a húsba vágó történelmi fordulat, s nekem, a lúzernek, az igazán testhezálló kényszervállalkozói „státus”. Ötvenévesen sok férfi ismerősöm kétségbeesett, én akkor kezdtem el újra normálisan élni. Amikor hatvan lettem, megtudtam, hogy Dani fiam révén hamarosan nagyapa leszek. Kár, hogy közben a házasságom tönkrement, és feleségem, Székely Sz. Magdolna, a Magvető Kiadó, majd a Fekete Sas Kiadó szerkesztője, minden addigi művem első és legszigorúbb kritikusa is meghalt. Soma unokánk világra jöttét már nem érte meg. Gyermekeink, hál' isten, nem követtek bennünket, nem lettek bölcsészek, s főleg nem élhetetlenek. (Mi lesz a tízezernyi könyvemmel? – Hagyjuk... Papírt íráshoz nem pusztítok, mindent gépbe írok. Azon könnyen javítom, amivel elégedetlen vagyok.)

Könyvek (nálam): a magyar kultúra propagálásával foglalkoztam évtizedeken át. 18 éves korom óta rajtam már semmiféle propaganda nem fogott. Látszólagos ellentmondás? Na és?!

Amikor lett alapbetegségem (kettő is) – „kinőttem” rég beszerzett hipochondriámat. Miután egyedül maradtam, feltűnt életemben (újra) egy nő, aki „a hónom alá nyúlt” vagy „nem engedett elkallódni”; feledhetetlen utakat tettünk meg kül- és belföldön. Húzzunk vonalakat Amszterdamtól Kolozsvárig, Krakkótól Firenzéig, Béctől Kassáig, Rijekától Egerig! S ha elmúlik a pandémia, folytatjuk „kalandzásainkat”. Judit – az ő neve se legyen említetlen – nagyszerű társ életem „alkonyán”. Mellette zavartalanul dolgozhatom. Veszélyeztetett nyuggerként, a mostani nagy nyugalomban primán lehet alkotni. És ha beledöglök is, én leszek a legidősebb *első prózakötetes* magyar író. Aztán lehet überelni, tisztelt nyolcvanasok!

Auguszt József

cukrász (Budapest, 1951. január 13.)

Megszülettem, mert a szüleim akarták, hogy megszülessek. A Szieszta szanatórium volt, ahol megláttam a napvilágot, és lehet abban valami, hogy azóta a Kékgolyó utca a rákos betegek utolsó mentsvára. Lehet, hogy ott kezdtem, és ott is fogom végezni?

Na, még nem tartunk ott. Még mózeskosárban vittek be a híres budai Gerbeaud-ba, a nagyapám által alapított cukrászdába. Most már, hogy nagypapa is vagyok, gondolom, hogy bámulhatta a személyzet a legújabb trónörököszt! Apám is büszke lehetett, hogy két lány után végre jött egy fiú, aki majd cukrász lesz és továbbviszi a családi hagyományt. Még abban az évben államosították a cukrászdát, azóta Déryné a neve. Először eszpresszó, majd bisztró lett. Egyidősek vagyunk, de a mózeskosárban nem éreztem semmit abból, amit ma érzek a szakmám iránt. A cukrászat határozta meg a sorsomat, de előtte még sok minden történt, ami nem éppen az én cukrászkarrieremet segítette. Hat hónapos voltam, amikor egy kitelepítés keserítette meg szüleim életét. Én nem sokat fogtam fel a falusi élet nehézségeiből, még gyerekként talán élveztem is, de a szüleim sokat szenvedtek.

Amikor visszatérhettünk Budapestre, a Belvárosban, a Felszabadulás téren laktunk. Meghatározó volt életemben a királyi bérpalota ablakából kinézni. Most is szemem előtt van az érkező orosz harckocsioszlopok vonulása. Az angolkisasszonyok is-

kolájába jártam, ami az én időmben már Irányi utcai Általános Iskola volt. Írni Éva néni, Kakasi Domokosné tanított, aki évtizedek múltán egyszer a cukrászdában megkérészt, és mikor elbúcsúzott, még megkérdezte: „Még mindig olyan csúnyán írsz?” Egy ille-

gális kommunista múlttal rendelkező tanító nénim is volt, akit nagyon szeretünk, mert izgalmas történetekkel szórakoztatott minket. A nevére már nem emlékszem.

Nem voltam jó tanuló. Ami érdekelt, azt megtanultam, de szinte mindig közepes tanuló voltam minden szinten. Édesanyám szerette volna, ha doktorátussal rendelkező fia van, nekem nem volt hozzá türelmem vagy eszem. Sosem éreztem, hogy cukrászt akarnak belőlem nevelni, minden lehetőséget megadtak a szüleim, hogy tanuljak, de én nem éltem vele. A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba szerettem volna járni. A Krisztinaváros püspöke, Szabó Imre adott ajánlólevelet, ennek ellenére nem vettek fel. A felvételi dolgozatban le kellett írni a kedvenc könyvem, én a Winnetout választottam, talán az nem tetszett az atyáknak. Nem minden rossz azért jön, hogy ártsen. Rossz volt, hogy nem vettek fel, de egy jobb jött helyette, mert a szentendrei Ferences Gimnázium tanulója lettem. Abban az időben három egyházi iskola működött Magyarországon, ahova fiúk járhattak. A bencéséknél a művészethez lehetett közel kerülni, a piaristáknál a tudomány domi-

nált, a ferencesekhez meg jó volt járni. Négy csodálatos év volt. Édesanyám íratott be, és csodálatom, hogy a hatvanas évek közepén egy maszek cukrásznak mersze volt egyházi iskolába járatni a fiát. Igaz, hogy a szerzetesek is esendő emberek, de olyan társaság volt ott, hogy meghatározta egész életemet. Azóta is minden évben tartunk osztálytalálkozót, és mindig van mit mondanunk egymásnak. Nehéz idők lehettek a tanárainknak, de jó szívvel gondolok rájuk. Ott hallottam először Erdélyről, a székelyekről, Trianonról. Nem a hivatalos álláspontot, hanem a valóságost, az igazságot.

Érettségi után megkérdezte az osztályfőnököm, hogy továbbtanulok-e, vagy mi lesz velem. Nem akarok továbbtanulni, elmegyek cukrásznak, mondtam György atyának. – Jól teszed, azzal sok örömet lehet szerezni az embereknek – mondta. Azóta ezt már én is tudom. Cukrászcsaládoknál az volt a szokás, hogy nem otthon tanulták a szakmát, hanem egy másik cukrászműhelyben. Dédapám tizenhét évig vándorolt, és így tizenhét cukrásznál tanult. A nagyapám a Wikusnál, apám a Hauernál, én a Vörösmartyban. Manapság már újra Gerbeaud a neve. Jó iskola volt abból a szempontból, hogy kikerültem a családi fészekből, és az élet minden rossz és jó oldalát megismertem inasként és alkalmazottként. Ezek a tapasztalatok érlelték meg bennem azt a gondolatot, hogy tovább kell tanulnom. Nem tűrhettem, hogy életem végéig alkoholistá, okoskodó, irigy emberek mondják meg, mit kell csinálnom. A nevem cukrászkörökben ismert volt, akkor volt a cukrászdánk százéves. Volt, aki felnézett rám, volt, aki irigyelt. Egyik sem volt jogos, mert a származásom miatt azóta sem lett könnyebb az életem, és felnézni sem

kell rám, mert nagyon sok hiányosságom van még a cukrászszakmában. Felvettek a Vendéglátóipari Főiskolára. Az ott tanultakból nem sokat hasznosítottam, mégis nagyon célszerű volt, mert egy másik szemléletet tanultam meg a vendéglátás területén. Amikor államvizsgáztam, már öt éve a cukrászdánkban dolgoztam. Akkor még édesanyám volt a kisiparos, mert édesapám egy szövetkezet alkalmazottja volt. Nem volt biztos, hogy a maszek világ marad, nem volt biztos, hogy tudom örökölni a cukrászdat. Aztán változtak az idők, édesanyám nyugdíjba vonult, és én lettem a cégvezető, tulajdonos.

Az első házasságom nem sikerült. A fiam kitanulta a cukrászdat, de nem cukrászként dolgozik. Maradt ugyan a gasztronómiánál, egy nyári vendéglátóhelyet üzemeltet a Káli-medencében. Hogy a fiam nem cukrász, nem érint kudarcként, ő is lehetett volna akármilyen, csak azt szeretném, hogy sikeres legyen, és azt hiszem, hogy sikeres. Szeretnék neki segíteni, de annyira másképp látja a világot, hogy nem tudom, miben lehetnék a segítségére.

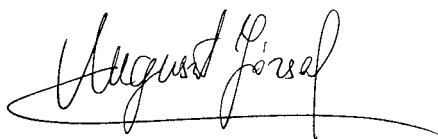
Második házasságom az ideális házasság. (Lehet, hogy a feleségem másként gondolja.) Két lányunk van, és mind a kettő nagyon sok örömet szerez nekem. Nyilván a koromnál fogva is több örömet találok bennük, mert így, hetvenévesen az ember már bölcsőbb, és a családi örömök kerülnek előtérbe, nem a múló vágyak kielégítése. Lányaimmal együtt lenni, kirándulni, nyaralni menni olyan élmény, hogy nagyon szegénynek tartom azt, aki nem éli át az ilyen eseményeket.

Feleségem erdélyi, helyesebben székely származású, olyan asszony, akinél jobbat nem is találhattam volna. Nagy szerencsém volt, de mindig félek, hogy valamikor fizetnem kell

ezért az isteni adományért. Érzem, tudom, hogy a Jóisten szeret engem, azért ilyen az életem, azért kaptam ennyi jót, de sokszor úgy érzem, hogy nem szolgáltam rá. Nincsenek nagy igényeim a földi javak terén. Abban a korban vagyok, hogy inkább adni akarok és hagyni, mint kapni. Mindent szeretnék megosztani a feleségemmel és a gyermekeimmal. Tudom, hogy ennek vannak korlátjai, de azért próbálkozom.

Egyszer édesapám bekerült a kórházba, amikor már túl volt a nyolcvanon. Amikor egyik barátja azt mondta neki, hogy „Elemér, nyolcvan után már el lehet menni”, apám csak bólogatott. Szerencsésen felgyógyult, és még sokáig élt. Az ismeretségi körömben egyre több a fiatalabb ember, aki meghal. Ilyenkor mindig örülök, hogy még élek. Amikor idősebb ha-

láláról hallok – na talán még nekem is van addig, gondolom magamban. Érettségiző osztálytársaim csaknem fele már nem él. Fel vagyok készülve a halálra is; igaz, arra nem lehet felkészülni, csak várni. Egyszer egy öreg székelyt kérdeztem, aki a tornáccon üldögélt, hogy mi újság? – Várjuk a kaszást – mondta, s milyen igaza volt! Szerencsére én még tevékeny vagyok a magam módján, nem csak várom a kaszást. Hogy tevékeny vagyok, az életformámnak, helyesebben a munkámnak köszönhető. Amíg bírom, csinálom. Ezt is otthon tanultam. Szerencsém volt abban is, hogy hova születtem. Nem könnyebb az életem, de az irány nagy segítség volt.

Takács Katalin

színművész (Budapest, 1951. január 15.)

(„Voltam barna, szőke, fekete, de mindig vörös...”) Igazán fájdalmas visszatekinteni ebből a maszkkal borított, járvány sújtotta világból azokra az időkre, amikor még szabadok voltunk.

Nehézségek mindig voltak, de ez a bezárt-ság, a félelem, a találkozások lehetetlensége mindenképpen változtatni fog életünk ritmusán, ami eddig volt, az nem lesz többé.

Vajon mikor és hogyan találkozhatunk a színházakban a nézőinkkel? Mikor érezhetem azt a semmivel össze nem téveszthető, különös lüktetést az idegrendszeremben, amikor kihunynak a nézőtérben a fények, a színpadon elindul az előadás, és a sötétben ülő nézők kíváncsiságát érezve mesélni kezdjük az aznapi történetünket?

Amióta erre a terepre tévedtem, hiszem, hogy esténként egy kicsi részemet odaadhatom a lent ülő embereknek, és remélem, hogy nem úgy mennek haza, ahogy idejöttek, hogy a színház jelenvalósága megajándékozza őket kicsi katarzissal.

Azt írtam, hogy idetévedtem, való igaz, lassan alakult ki bennem, hogy mi leszek, ha nagy leszek.

Ezt a folyamatot többen segítették.

Igen, mindenekelőtt apám, anyám, akik oly nagyon féltettek ettől a pályától, majd hihetetlen büszkeséggel figyelték alakulását, bár anyám szinte végig aggódott.

Önzetlen emberek voltak, áldozathozók, nehéz életük volt, de humorral és szeretettel viselték.

A középiskolában volt egy kiváló osztályfőnököm, Rózsika, Kovács Gyuláné, aki csak 10 évvel volt idősebb az osztálynál, s akinek jó tanácsait még most is meghallgathatom. Ő volt, aki fontosnak találta, hogy a „kis dumás vörös hajút” elküldje egy szavalóversenyre.

Ott találkoztam a következő párkával, Vercseg Ilikával, aki máig jó barátom és elvitt engem a Műszaki Egyetem Szkénéjébe Keleti Istvánhoz, ahol belekóstolhattam abba a különös valamibe,

amit színészetnek hívunk. Addig nem sokat tudtam erről, de Pistánál jó kezekben voltam, és nemcsak a színészet csínjáról-bínjáról tanulgattam, hanem ami ehhez szerintem elengedhetetlen, műveltséget, gondolkodást a világról, az egymásra figyelés erejét is kaptam. Első komoly szereplésem Weöres Sándor *Teomachiája* volt. Ez volt az első színházi bemutató 1971-ben a Szkénében. A próbákra maga Weöres Sándor is bejött, és boldog izgalommal hallgattuk elismerő szavait.

Az ebben a műhelyben eltöltött idő adta meg a lökést, hogy felvételizzem a Színművészeti Főiskolára.

Horvai István, Kapás Dezső lettek az osztályfőnökeim. Bár manapság mindenkiről szeretik – okkal-joggal, jogtalanul – lehúzni a keresztvizet, de számomra a színészet gyakorlati, pusztán szakmai részét, az alázatot a munka, a hivatás iránt, azt mindenképpen megkaptam tőlük. Az én remegő, túlzott érzékenységre hajlamos lelkemnek kicsit ridegtartás volt ez a négy év: hiába voltam cserfes a civil életemben, ez más volt. Itt nemcsak a hétköznapi való megmutatása kellett, illetve az, persze, de át kellett plántálnod valami más karakterbe, pontosabban, lényed különböző ajtók mögött rejtező szeletkéit kellett előcsalogatni.

A főiskolán osztálytársam volt Gálffi László, akitől azt a kincset kaptam, hogy kinyitotta előttem a komolyzenét. Nincs olyan nap, hogy ne hallgatnék zenét, akár bánat, akár öröm ér, körülvesz, felemel és kisimít, vagy akár felzaklat, gondolkodásra késztet.

Főiskolásként a Vígszínházba kerültem gyakorlatra, ahol Várkonyi Zoltán lesújtó véleménnyel volt beszédtechnikámról és gyermekem lelkemről. Ezt

Závada Pál: *Bethlen*, Károlyi Zsuzsanna szerepében (Új Színház, 2011, rend.: Hargitai Iván; Dömölky Dániel felvételei)

meghallotta Venczel Vera, és elvitt Ónodi Mártához, a csodálatos énektanárnőhöz, aki az éneken keresztül megtanított beszélni, és aki végigkísérte egész pályámat. Valószínűleg a komolyan vett bizalom, fegyelem, kitartó tanulás, amit elvárt tőlem, segített abban, hogy a beszéden kívül megerősödött a hitem önmagamban, feltöltődtem olyan tudással is, amire szükség volt, hogy eligazodjam a szerepek dzsungelében.

Sokat és hosszan tudtam gyötrődni, kínlódni, „meghalni” egy-egy szerepért, de amikor végül odakerültem a közönség elé, néha édes és mámorító repülésben lehetett részem.

Nos, most ennyi! Vannak még, akik hol szeretettel és odafigyeléssel, vagy akár erős kritikájukkal adták a kezüket, hogy tovább tudjak lépkedni az élet „rögös útján”, pontosabban, hogy a színészet útvesztőjében megtaláljam a helyes utat – de ezt majd a 80. születésnapomkor mesélem el.

„Egyre több részecském táncol odakint, ez időnként fájdalmas, de szórakoztató.”

Takacs Gábor

Cukor György

költő (Kerkabarabás, 1951. január 23.)

Becsés Főszerkesztő Úr! Köszönöm kedves sorait. Két éve depresszióztatva pocskélok a drága időt, olvasni sem igen tudok, fogalmazni csak nagy néha. Elértem a 70-et, hát oda jutottam, hogy nulla vagyok. Semmi jót nem tudok magamról írni Önödnék.

De előállt a **nagy pillanat**, így volt, nem viccelek! Elmesélem, mi történt imént. Ki-

mentem az udvarra báméskodni, hát süt a nap, a rügyek igen készülődnek a cseresznyefán. Bejövök, a rádióban a Román népi táncokat nyomatják Bartók tollából, és e gyémántember zongorázik. Megjött ideálisom a bolt-

ból, hozott 1 ü. bort is, ízibe legurítottam 1 decit a tavasznak e veszedelmes mivoltára, hogy napsütés-rügyek-Bartók. És itt, az Önöd invitáló levelében megakadt a szemem az elköszönésen: „mindigderüvel”. Biza, ez a szó is alkatrésze a pillanatnak, használnom kell egészséggel. És lassan-lassan kiókumláltam, hogy ha az ember 70 éve-

sen ráébred, hogy mekkora nulla, az prima és ritka ajándék.

Ha megmaradok, biztos tisztában látok majd.

Mindez után szaladt az idő, elszenderedtem pár órára, koromsötét van.

A látásról – ha már a délután tudósítottam Önödet egyenes adásban a nagy pillanatról, és ezek a maradhatós élmények adják az emberféle igazi életét, nem amit az önéletrajzába ír – hadd hozzam szóba a tán legelső élményemet. Fölskiccelem a circumstanciát: harmadikos lehettem, nyár, cséplés (mármint „masinálás”) az egyik parasztudvaron. Volt már tszcs, de hagytak is valami földet, pár állatot. A cséplőgépet behúzta a körmös traktor (a „Hoffer”) az udvarba. Föltették a széles szíjat a lendkerékre és a cséplőgépre. Megjárták üresben, aztán aki fönt állt a cséplőgépen, etette, miszerint elvágta a fölalogatott kévéken a szalmakötelet, s eregette a kévét a gépbe, mely máris mélyebb hangon brummogott, a Hoffer pedig nagyokat puffogott. Nem mesélem részletesen. Ment a munka, egy falca rossz gyerek bámulta, esetenként hátrébb zavartak bennünket. (Nemcsak masináláskor voltunk elküldve, tehénelléskor is, vagy midőn tüntetően szép kerítést építettek a templom köré a nyakas kálomisták.) Szóval jár a gép, megy a munka, mindenki izzad, s félmeztelen, sovány és csupa ín, erős emberek viszik a zsákot. És száll a por, hajaj! Hirtelen sivalkodni

kezdtem, mert valami szálló toklászdarab ment a szemembe, és bökte, nem tudtam kipislogni sehogy, meg-rémültem, de nagyon. Az óbégatásom meghallotta egy leány – azok hordták a masina alól a töreket –, lehetett olyan tizenhat éves, félrehúzott, lefektetett, hogy megreparálja a szememet. Odatérdelt, fölém hajolt. A szapora pislogástól láttam valamennyire ruhája vágatában az egyik szépséges mellét. Halálos szembajom közben is éreztem, hogy izzadt testének milyen finom szaga van. Fölhúzta a szemhéjamat a fájós szememen, s a nyelve hegyével, hopp, csak úgy kinyalintotta a toklászdarabot. Az emlékbem ez a nagy pillanat.

Nem tartom föl Önödet, elköszönök. Rég hadováltam ennyit egyhuzamban. Ki kell töltenem az ajándék depresszió idejét, majd egyszer csak előkerülök.

Hozok ide 1 deci bort.

JÓ EGÉSZSÉGET, KEDVTELI MUNKÁLKODÁST!

ÉLJEN A HAZA!

Cukor György

Fekete Ibolya

filmrendező, forgatókönyvíró (Pásztó, 1951. január 23.)

Lehetnék éppenséggel gyökértelen a történelem elől összevissza költözködő, ún. osztályidegen családom okán. Hogy mégse lett így, azt a szüleim megingathatatlan értékrendjének köszönhetem, és a derűs, bensőséges, háromszemélyes világnak, amit körém teremtettek, akárhol élünk is éppen.

Kalandozásaink során épp Egerben laktunk, amikor a Kossuth Lajos

Tudományegyetemre kerültem, bölcsészkarra, Debrecenbe. Igazi diákélet volt, de az is látszott, hogy ennél jóval tágasabb a világ, és én örököltem anyám csilapíthatatlan költözködési kedvét. A másik felismerés az volt, hogy a film, amit kiskoromtól imádtam (szintén anyai örökség, ő is imádott moziba járni, gyerekkoromtól ismertem az összes háború előtti hazai és nemzetközi filmsztárt), nemcsak passzió, művészet is, lehet vele komolyan foglalkozni.

Előbb az okoskodás volt, bölcsészhez illő, elméleti ambíciók, de hamar kiderült, hogy csinálni sokkal érdekesebb, mint írni róla. Nem én hoztam meg a döntést, hanem Szomjas György: 1980-ban, amikor a magas kultúrpolitika kipenderített a Filmgyárból eszmeileg helytelen kiadványszerkesztés miatt, ő felajánlotta, hogy írjunk együtt forgatókönyvet. Nem mintha tudtam volna, hogyan kell, de meg lehet próbálni, ugye. Négy filmet csináltunk együtt tíz év alatt, és ezzel megint nagyot nyílt a világ a jókedvű szabadságba, ahogyan vele és Grunwalsky Ferencsel készültek ezek a filmek.

Vélhetőleg sose lett volna belőlem filmrendező, ha nem jön a rendszerváltás. Hirtelen a magamfajta félig-meddig kóbor kívülálló is csinálhatott filmet, előbb – Simó Sándor biztatására – dokumentumfilmeket, aztán játékfilmet is, ehhez Dárday István bátorított. Egyszóval nem én iparkodtam erre a pályára, csak szerencsére mindig jött valaki, aki billentett egyet rajtam. Nem lett sok játékfilm, lett a *Bolse Vita*, a *Chico* és legutóbb az *Anyám és más futóbolondok a családból* – egyelőre, mondanám. Ezekkel tényleg minden kinyílt, több mint a fél világ, forgatások, fesztiválok, sok évig úton voltam. De nem ez a fő, hanem hogy filmet csinálni igazi boldogság, életforma, páratlan szellemi kaland, mindmáig. Némiképp amatőr lelkesedés ez, mindig igyekeztem valamennyit megőrizni belőle.

Úgy tizenöt éve kezdtem tanítani, sokáig az SZFE-n, aztán a Metropolitan Egyetemen és a kolozsvári Sapientia magyar egyetemen. Örömmel csinálom, és lettek sikeres, ahogy mondani szokás, hálás tanítványok.

Ezt a hetvenet, amennyi lettem, eléggé zokon veszem, nem értem, hogy történhetett meg velem, nem tartok ott. Úgy képelem, lesz még kaland.

Fekete Ibolya

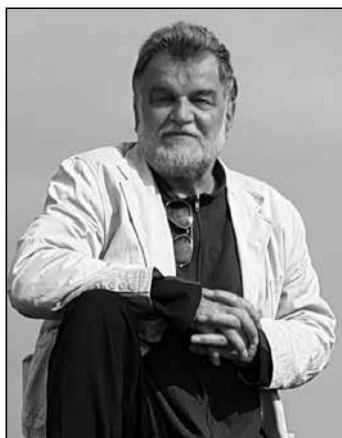

Cselényi László

tv-rendező, szerkesztő (Kolozsvár, Románia, 1951. február 1.)

(Kolozsvár egy darabkája bement a felhőkbe)

A Szappany utcai Tűzoltótoronyhoz életem meghatározó élménye fűződik. Na jó: gyermekkorom metafizikus élménye. Ezen a régi képen még látszik, hogy a torony tetején volt egy kis torony is, füstös gerendából vagy téglából, azon meg egy kovácsoltvas korlát körben, hogy a tűzór nagy igyekezetében le ne pottyanjon. Középen pedig az a villámhárítós csúcsban végződő bádogesernyő, mint egy felfelé meredő tölcser, ami az eső elől védte az őrt. Ha jég esett, gondolom, majd megsüketült, ha villám csapott bele, akkor... nos, akkor biztos égnék állt a haja. Ezt a bádoger-

nyőt, ha hatéves voltam, '57-ben, ha hét, '58-ban, a szemem láttára, a gomolygó felhőkből alányúló felhőkéz könnyedén megcsippentette és beemelte a felhőbe. For ever. Soha többé senki nem látta.

Még egy felhőarc is kibukkant.

– Né, né! – kiáltottam Erzsinek, a *lány-nak* (*das Mädchen*, né-

pi demokráciában már nem mondunk olyat, hogy cseléd, olyat sem, hogy szolgáló), akivel kézen fogva mentünk épp a Széchenyi téri piacra, és izgatottan mutogattam a torony tetejére. De ő már csak azt láthatta, hogy nincs ott semmiféle bádogfedél. Vagyis nem látott semmit. Így persze nem is ámulhatott el.

Ahogy még én láttam gyermekkoromban a Tűzoltótoronyt; illetve a mai állapot...

Évekig nem pótolták. Nagyon csonkának láttam, és mindig azon gondolkoztam, hogy a csudába nem hiányzik másoknak... Aztán egy nagyobb, ormótlanabb, szögletesebb bádog került a helyére. Az új rezsimben meg egy csúnya üvegpiramis. Ennyi a történet.

Hatvanvalahány éve nem tudok úgy elmenni mellette, hogy ne jutna eszembe, amit láttam. De eszembe jut anélkül is, hogy arra járnék. Mert láttam! Soha nem kevertem össze az álmaimat a valósággal. Kritikus, kételkedő, amolyan hitetlenkedő gyerek voltam. Sokaknak elmeséltem az életem során. Óvatosan, csak közeli barátoknak, családtagoknak... Mostanában, ahogy előnti az embert az a megragadhatatlan és a soha-már-olyan-nem-lesz kolozsváriság, főként olyanoknak mondom el, akiknek so-

kat jelent a Malomárok, a Hintz-féle patika, a Bethlen-bástya vagy a két, egymással rivalizáló albán fagyaltos, Daut Iszmail és Bilal Zaim, akiket mindenki töröknek hitt. Meséltem Zsófinak. Meséltem Gyuszinak. Bilunak. Gyurinak. Margónak, Zsimbinek, Lilinek, Attilának. Erikának, Dórának. A kis történet mindenkinek tetszett, valami költőt, valami szimbolikusat sejtettek benne. De senki nem ámult el *kellőképpen* (mondjuk, olyannyira, ahogy én szerettem volna), és mindenki várt valami magyarázatot. Biztos én is. A gordiuszi csomót Gazsi vágta el, akinek elpárasodott a tekintete:

– Lacikám! Mi tudjuk, hogy így volt.

Horányi László

színművész (Esztergom, 1951. február 8.)

A templom és az iskola között, mintegy ötszáz méternyi távolságot kellett megtenni naponta. Ez a pár száz méter volt évekig reggeli átalakulásaim színtere.

Abban az időben – a hatvanas évek elején járunk – fél hétkor és hét órakor voltak szentmisék az esztergomi „kerektemplomban”. Akkoriban nem tudtam, ma már sejtem, miért is imádhattam olyan kitartóan ministrálni. Nem parancsra tettem, nem küldtek, nem volt kötelező, sőt... Valamitől mégis úgy éreztem, mindkét szentmisén asszisztálnom kell a szertartáson, vinni a könyvet, rázni a csengőt,

tölteni a misebort, tartani a tálcát szentáldozáskor. Szerettem, természetesnek tűnt. Mint ahogy az is, mikor a hét órai istentisztelet után, útban az iskolába, annak a néhány száz méternek a megtétele közben zsebemből előhúztam a kisdobos-úttörő nyakkendőt, s egy laza mozdulattal a nyakam köré kanyarítottam. Így éltünk. Nem éreztem, nem is sejtettem a helyzet abszurditását.

Tudat alatt, ösztönösen, egyedi módon elevenítettem meg az „add meg a császárnak, ami a császáré, Istennek, ami az Istené” példabeszéd tanítását.

Később – talán mert a Kossuthot felújították – átmenetileg a Bottyán János utcai iskolába jártunk. Megnövekedett a távolság templom és iskola között: már rég végeztem a nyakkendőkötéssel, s még mindig nem értem az iskolába. A Bottyán közben már csodálatról, tiszteletről árulkodó szemekkel néztem a Franka tekintélyt sugárzó falaira, s mint belső monológot igyekeztem szavakba foglalni, miért is lenne jó, ha én is ide járhatnék gimnáziumba. Beszélgetve kértem a jó Istent, hogy lehessen ez a titokzatos, nagyra becsült hely az én következő iskolám. Talán ekkor kezdett kialakulni az a reflex, ami a mai napig élteti bennem az Istennel való beszélgetés szükségét.

Sok előadásban, sok színházban nagyon sok szerepet játszottam.

Voltak zajos sikereim, csendes bukásaim. Kaptam egekig dicsőítő és sárba döngölő kritikákat, de olyan igaz, felemelő, köszönő sorokat melyeket a *Hegedűs a háztetőn* című előadásban Tevje szerepének megformálásáért, talán soha. Külön kiemelték az Istennel való beszélgetések őszinte, igaz, mélyen átélt, s ettől a nézők számára is megélhető hangjait. Mit tagadjam, jól estek az ilyen szavak. Azt csak én tudtam, hogy negyven évvel korábban reggelente, iskolába menet ott, a Bottyán közben kezdődtek azok a beszélgetések a Fentiekkel.

Persze a dolgok sokkal bonyolultabbak, esetenként kevésbé egyértelműek, mint ahogy egy visszaemlékezés szavaiból tükröződnek.

A gimnáziumi évek kezdetén kicsit féltem, szorongtam, talán túl nagy volt az áhítat az iskola iránt. Géza atya volt a prefektusunk. Az ő szókimondása, keménysége, néha nyersnek tűnő megnyilvánulásai ott élnek az én mai reagálásaimban is. Nézsán laktak a rokonai. Már érettségi után egyszer megkért, vigyem el látogatóba kocsival. Vácra komppal mentünk át a Dunán. Már a folyó közepén jártunk, mikor egyszer csak megbökött, és egy szürke épületre mutatott, majd ezt mondta: „Ott nyaraltam hat évig.” Az épület ma is áll, talán a színe más, úgy hívják: Váci Fegyház és Börtön. A nyolcvanas évek vége felé többször utazott Kárpátaljára, s ilyenkor vagy odafelé, vagy visszafelé jövet Debrecenben aludt. Ebédre mindig meghívtam, rendszerint az Aranybikába. Sokat beszélgettünk múltrol, jelenről, szemmel láthatóan büszke volt rá, tanítványa az ország második legnagyobb színházának vezető színésze.

Miroslav Krleža: A *Glembay ház* (Komáromi Jókai Színház), Náci (Ignác Jacques) *Glembay* szerepében, partnere Holocsy Katalin

„Olyan vagy, fiacskám, mint a derecskei kecske” – ilyen szavakkal értékelte Sándor atya matematikaórán „fényes szereplésemet”. Nagyon szigorú volt (hála istennek!). Már kezdtünk kételkedni, lehet-e ötösrre felelni nála. Nagy ritkán, egy-két embernek sikerült. Nekem sosem, négyes volt a legjobb. Talán egy kicsivel többet kellett volna törődnöm a számokkal.

Nem voltam az a „gyerekkorától színész akart lenni” típus. Bizonyítja az is, hogy az első egyetem, ahová jártam, a Műszaki Egyetem volt. Egyetemista koromban értettem meg, az a gimnáziumi négyes máshol ötöst ér. Mégis éreztem, nem igazán vagyok jó helyen, mást kellene csinálnom. Jelentkeztem a színészet tanulmányozására az Arany János Stúdióba. Sikerült, s egy ideig két helyen tanultam, és dolgoztam is, mert pénz... – hát igen, az a legkevesebb. De aztán nem ment. Választani kellett, s én a színészetet választottam, a műszakin halasztottam. Mikor a Csokonai Színház leszerződött, egy idő után zavart, hogy lóg a levegőben az egyetemi halasztás, így aztán vettem egy nagy lendületet, befejeztem műszaki tanulmányaimat az Ybl Miklós Főiskolán Debrecenben, s lettem építész üzemmérnök. Sándor atyának bizonyítottam, nem mindíg derecskei az a kecske.

Professzoralkatú, félve szeretett tanárunk, Lukács tanár úr érezte hivatásának, hogy minket a magyar és a világirodalomban otthonosan mozgó polgárokká neveljen. Emberi tartást, szellemi magatartást közvetített, s mutatott példát következetességből, igényességből. Legendásak voltak memoriterkövetelményei – akkor zúgolódtunk ellene, ma köszönetet mondok érte.

Lukács tanár úr, az akkori Ferences Gimnázium szellemisége is kellett ahhoz, hogy, bár egyre fontosabb, emblematisz szerepeket játszottam el a Csokonai Színházban, ahogy befejeztem az építészeti tanulmányokat, jelentkeztem a Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajz szakára egyéni hallgatónak, amit el is végeztem. Nem bántam meg, hiszen sok mindent másként értékel az ember, ha a látcsőbe, melyen a világot elemzi, a színházművészet mellé az építészet és a néprajztudomány lencséje is bekerül. Ahogy telt az idő, egyre több feladat, eredmény, díjak, siker és kudarc ért. Japánban egy fesztivál fődíját hoztuk el, Berlinben le akartak szerződtetni egy ottani színházhoz, az év színésze díj, legjobb alakítás, nívódíjak, főszerepek sora színházban, tévéjáték-főszerep, hazai és külföldi rendezések töltötték ki ezeket az éveket. Pörgött az élet, ahogy mondják.

Aztán egy volán melletti elbóbiskolás mindent megtorpanított. Véletlen, sorsszerű, érthetetlen – talán mind egyszerre. A béka és az úthenger esete. Ha nem találod is meg azonnal, de keresd a választ a miétre! Keresni kell a választ. Ne add fel! Diákkoromban nem igazán értettem a lelki gyakorlatok, meditációk szükségességét. Magam sem hittem volna, hogy évek múlva ezek a gyakorlatok életem, szakmai életem részévé válnak. A mai napig, mikor készülök egy szerepre, s eljön az a stádium, mikor már tudom a szöveget, tudom, mit szeretnék kifejezni, tudom a partnerek szövegeit is, lelki gyakorlat mintájára elmélkedést, meditációt tartok, s ilyenkor mintegy kívülről látva lepörgetem magamban a teljes előadást.

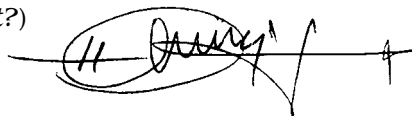
Lassan harminc éve vezetem az Esztergomi Várszínházat, jelentős szerepeket játszom a Soproni Petőfi Színházban, a Komáromi Jókai Színházban, a temesvári Csiky Gergely Színházban. Sokat szinkronizálok, s három filmben is forgattam ebben az évben. Nagyon közel áll hozzám *A nagyrahivatott* című

film, melyben Bakócz Tamás bíboros szerepét játszom, a bemutató nyár elején várható. Örömmel veszek részt a *Dr. Balaton* című tv-sorozatban mint Elemér. A gyötrelmek, bizonytalanságok, kérdőjelek mellé jöttek újabb, nagyon jóleső elismerések, Jászai Mari-díj, Bánffy Miklós-díj, Temesvári Pelbárt ferences díj, és a legnagyobb díj: Julcsi és Eszti lányom kezdenek rátalálni az útjukra. De nincs megállás. Nem adom fel. A miértre még mindig a választ keresem. Csak remélni tudom, egyszer meg is találom.

*„Mert amit én keresek, az létezik,
Mert akit én várok, az érkezik,
Minden, ami most van, történik,
az is csak a mutatója,
Legyek én is, ahogyan ő, minden rossznak az elrontója.*

*Hadd legyek az, aki még nem vagyok,
Órizzessék bennem is a napot,
Csillag és hold fölöttem is legyen,
Ne adja az Úr, hogyha már eddig adott,
Eztán csak elvegyen.”*

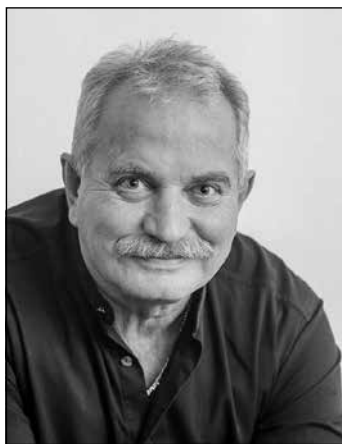
(PG Csoport: *Hány méter a szeretet?*)

Bencsik András

újságíró (Budapest, 1951. február 9.)

Budapesten születtem, képzőművész szülők gyermekeként. Édesapám, Bencsik István szobrászművész még főiskolás volt, amikor világra jöttem, épp csak befejezte a középiskolát, amint anyám is, minék következtében a nagyon fiatal (és nagyon szegény) szülők gyermekeként rengeteg vidámságot, életszeretetet és álmódzást kaptam ajándékba az első években. Nem érezvén művészi elhivatottságot, bár valami mindig mocorgott bennem is, öcsém-ben is, átvergődve a középiskola

számomra elég keserves éveim, a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolára nyertem felvételt, ahol, magamat is meglepve, villamos üzemmérnöki képesítést szereztem. Ez azonban tévútnak bizonyult, a szülői minta gravitációja eltérített, vagy inkább visszatért, és előbb tipográfusként, utóbb már újságíróként kerültem arra a pályára, amelyen ma is járok. Azzal az illúzióval merültem el a késő Kádár-kor mocsarában, hol vidéki, hol üzemi lapok, hol országos napilapok munkatársaként, hogy idővel a szép-

irodalomban elismertséget szerezve válthatom meg magam. Mesejátékok, sci-fi regény, önsajnálattól átítatott novelláskötet adta a biztatást, hogy ez talán megvalósulhat.

Nem így történt. A rendszerváltást követően elindult első polgári napilap, a Pesti Hírlap főmunkatársa, majd hamarosan főszerkesztője lettem. A taxisblokádn idején a fiatal és gyakorlatlan szerkesztőség ösztönösen a józan ész és a természetes jóérzés oldalát választva belesodródott a médiaháborúba, amely igazából még ma sem ért véget. A szelíd irodalmi álmoknak ezzel befellegzett, és megkezdődött a politikai lap szerkesztőjének nem mindig élvezetes küldetése. A Pesti Hírlappal kétszer buktunk el és kezdtük újra, a harmadikat azonban már nem éltük túl. Kisvártatva jött a Demokrata hetilap, ami pár év múlva ismét elbukott, és ismét talpra kellett állni, most már a Magyar Demokratával. Néha úgy látszott, kivált a 2002 és 2010 közötti időszakban, hogy nem sikerül életben tartani a lapot, de valahogy túlélünk minden megpróbáltatást, és most elmondhatom, hogy néhány drámai megszakítással ugyan, de több mint három évtizede szolgálok jobboldali főszerkesztőként.

Sok nagyszerű embert ismertem meg, számos mély élményt, benyomást szereztem, megtanultam becsülni a jelent, és készen állni arra, hogy bármikor túléljek egy újabb aszályos időszakot. Megtanultam azt is, hogy az újságkészítés, a szakmai alapvetések elsajátításán túl, alapvetően belső meggyőződésen és azon törekvésen nyugszik, hogy az ember meg akarja érteni a dolgok mikéntjét, érteni akarja, miért történik velünk éppen az, ami történik, megpróbálja magának lehetőleg minél pontosabban megfogalmazni, hogy mi az, ami jó, és

mi az, ami rossz. Ez a törekvés szükségyszerűen vezet el Istenhez, hiszen egy abszolút és vitathatatlan igazodási pont nélkül a morális kérdésekben lehetetlen tájékozódni.

Az újságkészítés az idők folyamán munkából előbb hivatássá, aztán életformává vált. Nem tudom megmondani, hol ér véget ez az állapot és hol kezdődik a civil lét, így arra sem vagyok képes, hogy elkülönítsek az életben egy olyan szakaszt akár napokra, akár csak órákra bontva, ahol egy másfajta tevékenységet végezhetek, például regényt írhatok, vagy bármit tehetek, mert minden mindennel összefügg. Egy létező lettem ebben a nagy és bonyolult összefüggésben, ami a valóságot jelenti a számomra. Egy létező, akinek megvan a maga sajátos szerepe ebben a rendszerben, és amíg él, amíg lélegzik, amíg az erejéből telik, addig be kell töltenie ezt a szerepet. Ennyi, és nem több. Nem is kevesebb.

Egyszer egy vitában – kollégákkal a média felelősségéről, függetlenségéről és hasonlóról volt szó – azt találtam mondani, hogy katona vagyok. Meglepett az önmeghatározás, de meg is nyugtatott, mert tényleg igaz, találó a hasonlat. Ebben az átalakuló, új önazonosságát kereső világban hatalmas erők mozognak, hogy érvényre juttassák az általuk képviselt akaratot, és őszintén szólva, én is az egyik hatalmas erő katonája vagyok. Ez nem csekély szerep, aki részt vehet e küzdelemben, és túl is éli a csatákat, az igazán elégedetten nézhet vissza a megvívott küzdelmekre, és készülhet a következőkre.

Jobb lett volna persze szelídebb életet élni, talán jobb lett volna kerteszként tevékenykedni, vagy erdő járni, földet művelni. Sokszor álmodtam arról, hogy ha lenne egy szép

vitorklás hajóm, elindulhatnék a tengeren végtelenül hosszú kalandozásokra, mert az évek múlásával szelídülnek az indulatok. De nem így történt, mert valószínűleg nem így kellett történnie. Apámtól, anyámtól és az öcsémtől is azt tanultam, hogy az embernek jelet kell hagynia maga után. Leszűröd a földbe a karót, vagy oszlopot állítasz, házat építesz, emlékművet emelsz, és amikor majd nem leszel, az utókor látja az emlékművedet, és azt mondja, nézzétek, ezt ez és ez az ember állította. Milyen érdekes! Erre azonban nekem nem adott lehetőséget a sors. A katonának nincs neve, csak arra emlékezik az utókor, hogy

sokadmagával együtt jól szolgálta-e a hazát. Milyen különös, nemrég a kezembe került egy XVIII. századi magyar szablya, amelynek a pengéjébe ez volt belemarva: „Maria Mater dei Patrona Hungariae sub tuum praesidium confugio” – „Mária, Isten anyja, oltalmad alá menekülök”. Soha nem tudjuk meg a magyar vitéz nevét, aki ezt a vésetet rendelte, de azt hiszem, joggal feltételezhetjük, hogy hazáját és istenét szerető, bátor és derék ember volt. Kell ennél több?

Beszédes Valéria

néprajzkutató (Szabadka, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1951. február 10.)

(Hetven év, hetven sor) Jó lenne minden évről egy sort írni, de nincs nagyon mit. Az ember, szerencsére, csak a lényeges dolgokat jegyzi meg: a fájdalmat, az örömet meg a lényeget.

A családi legendárból tudom, hogy hároméves koromtól voltam óvodás. Az épületben ma is óvoda van, egy emléktáblával, valaki úgy gondolta, ott volt az első kiseddóvó az egykori Jugoszláviában, később Szerbiában, amelyet 1843-ban ala-

pítottak. Természetesen nem ott volt, hanem valahol a város központjában, a Nemzeti Kaszinó – a mai Városi Könyvtár – szomszédságában. Abban az időben, amikor az első óvodát alapították meg a városban, még nem létezett Jugoszlávia, s Szerbia sem gyakorolt közigazgatási hatalmat a város felett.

Én szerettem ezt az óvodát. Ahol mi laktunk: a hatodik körben Szabadkán csak magyarok éltek, viszont az óvó néni szerb asszony volt. Természetesen magyarul tanított bennünket az általunk csak Teticának hívott óvónő. Az óvodában volt a lakása is, a szomszédasszonyunk látta, hogy édesanyám megállás nélkül dolgozott, hogy segítsen neki, mert befogadott háromévesen az oviba. Arra szegény nem gondolt, hogy egy nap arra kérem, vegyen az ölébe. A szüleim jegyezték meg ezt a történetet, legszebb emlékem ebből az időből, hogy a Tetica az ölébe vett.

Azután beírtak az 5. számú elemi (később lett általános) iskolába. Cserfes kislány voltam, szerettem szerepelni, színésznő akartam lenni. Hogy nem lettem az, az egyik osztálytársamnak köszönhető. Csoda szép szerepet kaptunk, én nagyon élveztem, ő nem. A szöveget nem tanulta meg, az előadás elmaradt. A fiúkat abban az időben inkább az úrhajók érdekelték, szívesebben rajzolták a rakétákat a Lajka kutyával. Az 5. számú iskolát aztán átnevezték Ivo Lola Ribar általános iskolává. A történelemből leginkább a második világháborús partizáneseményekről, -offenzívákról tanultuk. Azt hiszem, Tito 1960-ban járt Szabadkán. Mi fél napig várakoztunk a túzoltólaktanyánál, hogy elsuhanjon Újvidék irányába. A következő héten a Hét Nap hetilapban elolvastuk, hogy ő is, meg a felesége, Jovanka is, egy-egy biciklit kapott ajándékba a Partizan Kerékpárgyár dolgozóitól. (Mi a kerékpárt biciklinek, bicajnak mondtuk, ahogy az óvónőt Teticának hívtuk.)

Hatodikos voltam, amikor felépült az iskola nyaralója a Kotori-öbölben. Ekkor kikönyörögtem, hogy elmehessek nyaralni. Száz dinárt kellett fizetni havonta. A középiskola befejezésig még egyszer jártam az Adrián. Ebből is látható, hogy a családunknak nem volt lehetősége a nyaralásra. Az apám kisiparos volt, később állami üzemben dolgozott, majd gyorsan nyugdíjas lett, hogy kontárkodhasson 78 éves koráig. Mindene a műhelye volt, őt nem a mozdony füstje, hanem a fa illata csapta meg. Amikor belefáradt a munkába, nem dolgozott tovább, csak egy hetet akart pihenni, azután még a kalapácsot sem tudta a kezébe venni. Egy év alatt tönkrement; a másik lánya Szarajevó ostromában szenvedett, nem tudott róla semmit. Belehalt a fájdalomba, a munkátlanságba.

Én képzős lettem, a „legrégibben alapított jugoszláviai” tanítóképzőben. Amikor megalapították, akkor Szabadka még Magyarországhoz tartozott. Errefelé a történelmi tényekre nem sokat adnak. Magyar tanítóképző volt, természetesen itt sem tanultunk meg tisztességesen szerbül. Pedig jó tanárnőnk volt, csak nem arra tanították meg az egyetemen, hogyan kellene a szerbet mint idegen nyelvet oktatni. Akkor tudtuk meg, hogy a tanárnő kitűnően beszél magyarul, amikor megszereztük a diplomát. Velünk nem akart magyarul beszélni. Az volt a meggyőződése, hogy hamarabb megtanulunk szerbül, ha nem beszél velünk az anyanyelvünkön: kézzel-lábbal meg szinonimákkal magyarázta el nekünk az ismeretlen szerb szavakat. Sajnos nem tanultuk meg rendesen az ország nyelvét.

Nem lettem tanító, mert véletlenül ösztöndíjat kaptam, így Budapesten lettem egyetemista. Magyar-néprajz szakos hallgató voltam. A Ménesi úti kiskollégiumban laktam, ma ebben az épületben van a Bibó Kollégium. Ott mindenkinek jól kellett tanulnia. Négyesnél rosszabbul nem lehetett teljesíteni. Az anyaországiakat kitétték a diákoththonból, ha nem érték el a négyes átlagot. A büszkeségem nem engedte, hogy rosszabbul teljesítsek, mint ők. Néprajzosnak küldtek, mire hazaértem, kiderült, éppen magyar néprajzosra nem volt szükség a Szabadkai Múzeumban.

1975-ben Szabadkán nem volt elég magyartanár. Ebben az évben kezdtek a szerb osztályokban is magyarul tanulni mint környezetnyelvet – jaj! Megbukni nem lehetett belőle. A magyar diákok továbbra sem tanultak meg szerbül, a szerbek pedig magyarul, legfeljebb a kiskamaszok a magyarórákon kifejezhették, miért nem szeretnek iskolába járni. A nagy iskolareform idejét éltük.

Az ún. általános középiskolába mindenkinek kellett járnia. Én őket tanítottam: anyanyelvre és környezetnyelvre. A diákok szerencséjére nem maradtam tanár.

Abban az időben mindent decentralizáltak, így alakult meg Szabadkán a Műemlékvédelmi Intézet. Ezért kellett néprajzos Szabadkán. Engem ugyan a szellemi néprajz jobban érdekelt volna, azonban az intézetben inkább a népi építészetten és a településtörténeten volt a lényeg. Szerencsém volt. Bela Duranci volt, aki kitalálta, hogy szervezett formában kell Szabadkán a műemlékekkel foglalkozni. A vajdasági szecesszió felfedezésében múlhatatlanok az érdemei, meg abban is, hogy fontos az épített örökséggel foglalkozni.

Tőle tanultam meg, hogy nemcsak a mérnök szemével kell nézni a környezetünket, s nem árt, ha a művészettörténész, a folklorista is meglátja a szép épületeket, a településszerkezetek lényegét. Harminc évig jártam a Vajdaságot. Minden faluban, városban jártam, az északi régiókban még a kacsaúsztatókat is ismertem. Életem végén aztán rádöbbsentem, hogy talán ezek az úsztatók a legfontosabb: vízrajznevek azok, amelyek évszázadok folyamán nem változnak, identitáskeresőben talán a legfontosabbak.

Jó volt harminc évig az intézetben dolgozni, a lényeg után kutakodni, miközben múlhatatlan szerelmem a népmeséink iránt máig megmarad, ahogy az egyik adatközlőtől, Szócs Boldizsártól megtanultam: *a mese a szegény ember egyeteme*. Csak találkozni kell egy jóságos öreganyóval, ahogy a mese kezdetén szokás, és akkor még a hetven évet is szerencsésen végigélhetjük.

Zenei Volosia

Kürtösi Katalin

irodalomtörténész (Kiskunmajsza, 1951. február 24.)

Az irodalom kutatójaként manapság nehezen kerülhető el, hogy az „önéletrírás”, valamint az „emlékezés” problémakörével szembesüljünk. De mennyire más dimenziókba kerül(né)nek ezek a fogalmak, ha szabályait szem előtt kell(ene) tartani! Az alábbiakban egy szövegfolyam helyett inkább pillanatokot villantok fel olyan eseményekről, amelyek

gyakran visszatérnek emlékeim között – és talán az ismeretlen olvasó számára is vázolnak egy utat.

1951. február 24.: a majsai szülőotthon dolgozója az „Éljen Rákosi Mátyás!” dekorációval foglalatostkodnak, ami ellen hangos sírással tiltakozom.

1956 februárjában testvérem születik – nehéz szülés, keresztelőre menet a szánkó

a hatalmas hóban letér az útról és felborul. (Felnőve Klári tanári diplomát szerez, fest – több csoportos és egyéni kiállításon szerepelnek képei.) Mindez a bugaci tanyavilágban – ahol majd október végén a szomszédok a mi konyhánkban hallgatják anódtelipes készüléken a Szabad Európa Rádiót, és mindenki azon töpreng, elinduljon-e, vagy maradjon. Ekkor már a tanácsháza udvarán papírokat égetnek, ahogyan Édesapám beszámol róla a faluból hazatérve. Végül a szüleim belátják, hogy télvíz idején felelőtlenség lenne elindulni egy csecsemővel és egy kisgyerekekkel az alföldi pusztaságból a bizonytalanságba. A döntést megkönnyíti, hogy időközben orosz páncélosok táboroztak le a falu közelében. Édesapám tudott beszélni velük, hiszen a Don-kanyar után (ahol a tizennyolcadik születésnapját „ünnepelte”) 1948-ig hadifogságban volt.

1958. Már elvégeztem az első osztályt a falu iskolájában, az évzáró ünnepségen verset mondok – utána odamegy a szüleimhez Szekér Endre (a Forrás későbbi főszerkesztő-helyettese), és azt mondja, „ebből a kislányból még lesz valami”. Az epizódot évek múlva is gyakran felidézik a családban. Néhanapján a tisztelendő úr is megfordul nálunk: számomra a legemlékezetesebb, amikor római látogatása után a petróleumlámpa fényénél diaképeket mutatott a Szent Péter-székesegyházról. Az valami csoda volt a szememben, de gyorsan beláttam, hogy számomra elérhetetlen – szerencsére ebben tévedtem. Egy nyári napon eljön hozzánk anyai nagymamám Szankról – csak arra emlékszem, hogy áll az udvar közepén és zokog. Elvették mindenünket: a földet, a gépeket, az állatokat. Előtte hónapokig gyözködtek szüleimet az agitálók – nem volt könnyű dol-

guk –, még egy elemmel működő orsós magnetofont is hoztak (villanyunk nem volt), amire felvették, hogy verset mondok.

1960 ősze: a család Városföldre költözik – még mindig villany nélküli tanyaépületbe –, Édesapát kinevezték a Dózsa Tsz. elnökének (a tisztet 1980-ban bekövetkezett haláláig viselte). Az új iskolám a kecskeméti ének-zenei lett, amit alig tíz évvel korábban alapított Kodály Zoltán – később 12 osztályossá fejlesztették, így gimnáziumba is ide jártam.

1962-ben házat vettünk Kecskemét belvárosában: volt villany és fürdőszoba; Édesanya is elhelyezkedett tanárként! Zongorázni már előtte is tanultam, de az Operaházba és hangversenyre csak ezt követően tudtam járni. Az iskolában számunkra természetes volt, hogy az alapító, Kodály Zoltán rendszeresen felkeresett bennünket, legtöbbször amerikai vagy japán zenetanár-delegációt kísért. Gimnazistaként a kóruséneklés mellett a tolmácsolás is feladataim közé tartozott e látogatások során. Majd 1967-ben, egy cudarul hideg márciusi napon a Mester temetésén énekelt a kórusunk. A szertartás után az Írók Boltjában megvettem *Az ember tragédiája* angol fordítását. (Madách műve már korábban életem része lett: emlékkönyvem nyitólapjára 1961-ben Édesapám két magyar zászlót rajzolt, és ezek köré az „Ember küzdj, és bízva bízzál!” sorokat írta mottóul. Évtizedekkel később több tanulmányt írtam az „emberiségköltemény” színre állításairól – 2020–21-ben pedig az eszkimó szín lehetséges forrásait dolgoztam fel.)

1968. A nyár nagy részét a kecskeméti levéltárban töltöm, anyagot gyűjtök az OKTV-pályamunkához (országos kilencedik helyezésemnek köszönhetően majd megúszom az egye-

temi felvételit). Augusztusban nálunk nyaral francia levelezőtársam, aki nagyon megszereti az országot, később megtanul magyarul. De augusztus 22-én kiderül, hogy nem jelentettük be a rendőrségen, ezért a tizenhét éves diákot ki akarják utasítani – miközben mi csak az iránt érdeklődtünk, a csehszlovákiai bevonulás után rendben haza tud-e majd utazni.

1969. A diákélet kezdete – Szegeden. Az első két évben Szegedy-Maszácz Mihály tanítja az angol irodalmat, ez döntően hat majd későbbi pályámra. Fantasztikus diáktársak, az első olyan csoport vagyunk, amely Erdélybe megy tanulmányi kirándulásra.

1972. A család első nyugat-európai útja – Bécs, Párizs elkápráztat; én továbbutazom Londonba – színházak, múzeumok, könyvesboltok varázslatában telik a három hét. Ősszel esküvő – a férjem a filozófia tanszék fiatal oktatója (a házasság 24 évig tartott).

1973, szenteste: Tímea lányunk születése. – 1976: húsvét után pár nappal Szilárddal bővül a család. Időközben megszerzem a diplomát, de hiába kiváló az eredmény, csak irodai állást (idegen nyelvi levelező) kapok. Ez nem riaszt el attól, hogy megírom egyetemi doktori értekezésemet.

1978-tól 2021-es nyugdíjba vonulásomig a József Attila – majd Szegedi – Tudományegyetem összehasonlító irodalomtudományi tanszékén dolgoztam, ahol 1992-ben elindítottam a dráma- és színháztörténet specializációt, ami ma már önálló szakként választható. Oktatói-kutatói pályám alakulásában döntő szerepet játszott Vajda György Mihály, majd Fried István. A tanszéken töltött első években a szegedi színjátszás két világháború közötti történetét dolgoztam fel, és részt vettem a világirodalmi kronológia kötetek munkájában.

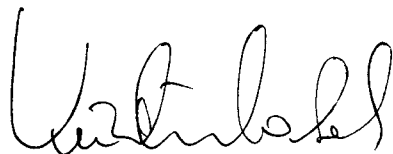
1983 fordulópontot jelent kutatói életemben: az ottawai Carleton Egyetem ösztöndíjasaként két félévet töltök a kanadai fővárosban – ettől kezdve Kanada kultúrája köré rendeződik tudományos tevékenységem, kurzusokat is tartok kanadai irodalomtörténetből, valamint az interkulturalitás megjelenési formáiból. Harmincharmadik születésnapomat New Yorkban ünnepeltem. A nyolcvanas évek második felétől kezdve szinte minden évben eltöltök hosszabb-rövidebb időszakot Kanadában, alkalmam nyílik arra, hogy a Torontói Egyetemen oktassak, az Université de Montréalon kutatásokat végezzek, nemzetközi színházi fesztiválok előadásait lássam (és ezekről írjak), konferenciákon tartsak előadást. Kandidátusi értekezésemet a kétnyelvűség problematikájáról írom a kanadai dráma esetében, nagydoktori munkám pedig a marginalitás és a „központ” kérdéskörét vizsgálja a kanadai művészet és irodalom területén; ez utóbbiról szóló angol nyelvű monográfiámat az augsburgi Wissner Verlag adja ki. Eredményeimet Kanadában és Európában is elismerik, a nemzetközi és a közép-európai kanadisztikai társaság kitüntetését is megkapom, de ennél is fontosabb számomra, hogy mind Kanadában és Európában, mind idehaza kiváló kollégákkal dolgozhatom együtt, akik közül sokan közeli barátaim is. Évtizedek óta aktív részese és formálója vagyok e terület régiós együttműködésének folyóirat-főszerkesztőjeként, kutatási projektek vezetőjeként, majd a régiós tudományos társaság elnökeként.

1992: újabb profillal bővül tevékenységi köröm – a nemzetközi soroptimista mozgalom tagjaként a „közösségi szolgálat” terepét is kipróbálom.

A kilencvenes években gyerekeink már egyetemisták – Tímea nyelv- szakosként végez, kultúrdiplomáciával, majd külügyekkel foglalkozik, négy remek fiúgyermek (Előd, Lehel, Zétény és Samu) édesanyja. Szilárd matematikus lesz, aki a párizsi École Polytechnique-en szerez diplomát, az intézmény jó kétszáz éves történetében első magyarként, de Szegeden is befejezi stúdiumait, majd Strasbourgan doktorál, Budapesten a Rényi Intézet munkatársa és a BME oktatója, két gyermek (Jácint és Viola) büszke édesapja. Az élet nagy

jutalmának tekintem, hogy minden- napjaiknak (és az ünnepeiknek is) részese lehetek.

Bízva abban, hogy nem éltem vissza Szondi György főszerkesztő-min- denes megtisztelő felkérésével, a fenti életút állomásai talán ismerős esemé- nyeket idéznek fel generációm néhány tagja számára. Figyelmüket megkö- szönve kíván jó egészséget!

Alabán Ferenc

irodalomtörténész, egyetemi tanár

(Guszona, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1951. február 25.)

Ötszázas lélekszámú, magyar ajkú, római katoli- kus vallású faluban születtem, Gömör és Nógrád határán. Falusi gyerekként, a füleki gimnázium érettségizett diákjaként a budapesti ELTE Böl- csészettudományi Karára kerültem, ahol ma- gyar-szlovák szakon végeztem 1974-ben. Ezek az állomások fiatalkori személyi és szakmai ala- kulásom, ha úgy tetszik, fejlődésem szakaszait is jelzik, melyek természetszerűen meghatározó nyomokat hagytak bennem. Apai és anyai ágról is nagyon jól emlékszem nagyszüleimre, akiket megpróbált a sors magyarságuk miatt. Nagypá- mat a második világháború végén Csehország- ba vitték, börtönevei alatt nagybátyám katonai munkatáborba került származása miatt, aminek egészségügyi nyomait egész életében viselte. Apámat a második világháború végén mint a

magyar hadsereg katonáját a szovjet csapatok elfogták, bevonagolyozták, és hadifogolyként Novoszibirszkbe vitték, ahonnan három év elteltével került csak haza, a megváltozott körülmények közé. Nem foglalkoztak politikával, szerették és végezték a munkájukat tisztességgel, a társadalmi és történelmi változások azonban nemzetiségük miatt kíméletlenül beleavatkoztak az életükbe. Az ő példáik számomra a helytállás és az újbóli talpra állás példái, amelyek minden

változás közepette megmaradtak, hitelt és támpontot is jelentettek belső formálódásomban.

Alapiskoláim a falusi, gimnáziumi éveim a kisvárosi környezethez, egyetemi tanulmányaim pedig a legjobb nagyvárosi magyar kultúrközeghez kapcsolódnak. A fokozatok egyre igényesebb, de egyértelműen egyre érdekesebb és egyre több szellemi izgalmat jelentő állomások voltak. Ha ebből a szempontból tekintek erre az időszakra, bizonyára a sors kegyeltje is voltam, elsősorban azért, mert fokozatosan kinyílt előttem a világ, s mert benne azt csinálhattam, amihez kedvem volt, s amit szerettem csinálni. Későbbi pályámon ez a választási lehetőség, kisebb-nagyobb eltérésekkel, meg is maradt...

Egyetemi tanulmányaim színhelyén a híres és nagy múltú Eötvös Collegium diákjaként a könyvek világába kerültem, s mindent elolvastam a magyar és világirodalomból is, amit addig nem tehettem. Két évig latin szakra is jártam, s több-kevesebb rendszerességgel a francia nyelvű irodalomtörténeti előadásokat is látogattam. Mindezek a gimnáziumi éveimben és magánúton szerzett ismereteimre épültek. A legnagyobb hatással azonban kétségtelenül magyar-irodalom-tanáraim voltak, akikre mindig tisztelettel és szeretettel emlékezek. A Czine Mihály, Szabolcsi Miklós, Király István, Németh G. Béla, Béládi Miklós és mások, a világirodalomból Elbert János, Török Endre, Szobotka Tibor és további jeles szakemberek előadásain és szemináriumain készített jegyzeteim a mai napig megvannak. Elsősorban tőlük tanultam a szakszerűség tiszteletét és értelmét, az egyetemi közegben alkalmazott módszerek, a rendszeres munka és a személyes példa fontosságát és jelentőségét. Az új felismeréseket és a pótolhatatlan élményeket az egyetemi tanulmányok mellett persze Budapest szellemi és kulturális légköre nyújtotta, a színházak, a mozik, a koncertek és más, főként kulturális rendezvények által biztosított közeg tette igazán érdekessé az ott eltöltött öt évet, melyek jórészt most is elevenen élnek bennem. Ha a sors megengedi, s ha eljön majd az ideje, szeretném megírni egyetemi éveim emlékeit.

A budapesti magyar szakos egyetemisták között mindig voltak kezdő tollforgatók, s első két írásom (inkább rövid közlésem) az Egyetemi Lapok című diákfórumban jelent meg az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Diákok szerkesztették a lapot, melyet az adott körülményekhez képest fejlett nyomdai technikával készítettek. Emellett volt egy sokszorosított időleges kiadvány is, mely elfogadott verseket, rövid prózai írásokat és egyéb információkat. Ez utóbbit azért említem, mert kacérkodtam a gondolattal, hogy közzéteszem verspróbálkozásaimat is, amire azonban akkor sem, később sem került sor. Bizonyára így volt helyes. Ötödéves egyetemista koromban felkérésre írtam cikkeket a pozsonyi Új Szó vasárnapi számaiba, s még 1974-ben a Napjainkban, a Helikonban, 1976-ban az Irodalomtörténeti Közleményekben és a Könyvvilágban jelentek meg írásaim, a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején több recenzióm és szakcikkeim jelentek meg a Népszabadságban és az Iskolakultúrában. Ezek az írások pályám kezdetét jelzik, és egyben azt a szakmai vonalat mutatják, amely azokban az években felkeltette az érdeklődésemet. Recenziók, kisebb tanulmányok, szakcikkeik az irodalom, a komparatiztika, a műelemzés, az irodalomtanítás és az oktatásügy kérdésköréből. Az említett írások, mivel nem Szlovákiában jelentek meg, nyilvánvalóan nem sze-

repelnek a Szőke József által összeállított *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája* köteteiben, fontos részét képezik azonban személyi bibliográfiámnak.

Adott volt számomra a munka és egyben a kihívás, hogy – egyetemi tanulmányaim elvégzése után – miután a Felvidékre hazatértem Magyarországról, még inkább kisebbségünk tagjává váljak, s azt tegyem, ami hasznos és a szakképesítesemnek is megfelel. A nyitrai Pedagógiai Karon (később Pedagógiai Főiskola, majd Konstantin Filozófus Egyetem) kezdtem tanári pályámat, 1998-ban meghívást kaptam Besztercebányára, a Bél Mátyás Tudományegyetemre, ahol létrehoztam a hungarisztika tanszéket és tudományos műhelyt alapítottam doktoranduszi képzéssel, s közben több akadémiai tisztséget is elláttam. Mintegy húsz év után az utolsó hat évben a komáromi Selye Egyetem professzora voltam. Az egyetemi tanári munka mellett az irodalomtörténeti kérdésektől, az elméleti témáktól a komparatiztikaiakig az irodalomtudomány szinte minden területe érdekelt. Kutatásaim külön szakmai részét képezi a közép-európai kisebbségi magyar kultúra és irodalom történeti és elméleti megközelítése, ezen belül is a (cseh)szlovákiai magyar irodalom értékeinek feltárása. Legújabb publikációimban, túllépve az irodalomtudomány keretein, az európai integrációs folyamatok hatásértékeit alkalmazva jelennek meg a multikulturalizmus és a kulturális identitás alakulásának és változásainak értelmezései. Mindez nyomon követhető közel húsz önálló tanulmánykötetben és monográfiában. Vannak még terveim, az elmúlás gondolatával csak mértékkel foglalkozom...

Kedves jubilánsok!
Kedves olvasóink!

Sorrendben a 221. téma-szervezte lapszámot tartják a kezükben – az utolsóelőtti. Ezt már csak egy nyári búcsúösszeállítás követi. A papíralapú folyóirat – elszenvedül. Negyvennégy rovatával napi több frissüléssel lombosul tovább azonban a naputonline.hu.

Ott követhetik ezután munkánkat, oda várjuk szépirodalmi és kutatómunkájukat kínáló írásait; gazdag a rovatszerkezet, sok-sokféle közléslehetőség otthona. Találkozunk – ott.

Most a szokott ritmusú és jellegű gyűjteményeink egyik nálunk ismert formájával búcsúzunk: a huszonegyedik „hetvenesek évkönyvével” – itt 78 jelességünk vallomása az anyai esztendő 2029-éből.

Egyedül együtt jobb. Vagyunk, hogy legyenek.

(A szerkesztőség)

Róna Judit

irodalomtörténész (Budapest, 1951. március 2.)

Azon a napon lát-
tam meg a napvilá-
got, amikor Arany
János is született.
Ha hinnék az eleve
elrendelésben, azt
mondanám, a szü-
letésem napja is
arra predesztinált,
hogy irodalomtörté-
nész, illetve filológus
legyek.

még hová ment az
apámmal, aki igen
büszke volt szép-
séges feleségére.
Apám mindenképp
fiúgyereket szeretett
volna. A születésem-
kor jegyezte föl: „na-
gyon szomorú va-
gyok, hogy lányom
született...” – halá-
lág nem emésztette

Hároméves lehettem, apám
egyetemi társnője, akit „gróf néni-
nek” becéztek, mert egy Zichy gróf felesé-
ge lett, gyakran jött hozzánk, nagyon
szeretett engem, „Te szőke vacak!”
felkiáltással mindig fölkapott és ösz-
szevissza csókolt. Már akkor is nagyon
szerettem telefonálni. A rádióban min-
den este meghallgathattam lefekvés
előtt „Okos Maci bácsi” meséjét. Ha
valami fontos dolog történt, neki val-
lottam be apró csínytevéseimet. Föl-
emeltem a telefonkagylót, és a felnőt-
tek multságára közöltem: „Okos Maci
bácsi, itt Lóna Luditka, a szőke vacak
– ma nadon lossz volt a delek...”

Szóval fogalmam sem volt arról,
mi az az epitheton ornans, az eposzi
állandó kísérő jelző, de tökéletesen
használtam... Hát mi ez, ha nem eleve
elrendelés...?!

Anyám, aki nagyon szép asszony
volt, sem háztartást vezetni, sem gyer-
meket nevelni nem szándékozott. Gye-
reket is csak azért szült, mert ugyan
hogy néz ki egy jobb polgári család
gyerek nélkül... Úgy emlékszem rá,
hogy esténként elegánsan, illatfelhő-
ben belibbent a szobámba, csókot
lehelt a homlokomra, és hol színház-
ba, hol hangversenyre, és ki tudja,

meg, hogy őt az Isten csak egy lánnyal
áldotta meg.

Mama, hogy a háztartás és a gyer-
mek gondját letegye, magunkhoz vet-
te édesanyja legfiatalabb húgát, Man-
cikát. Ami jó bennem, az mind tőle
származik. Csodálatos asszony volt.
Az élete pedig kész regény.

Jegyzőné volt, rajongott a férjéért,
Kálmán bácsiért. Nem lehetett gye-
reke, jómódban éltek, s anyám kisfiú
öccsét szerették volna magukhoz ven-
ni, de persze a nagyszüleim nem adták
nekik, a képek tanúsága szerint csak a
nyarakat töltötték a gyerekek, anyám
is, náluk. Zolnay nagymama üldözési
mániában szenvedett, megkeserítette
a nagyapám és a gyerekek életét is,
s nagyapapa jó katolikus módjára nem
orvoshoz, hanem a paphoz vitte el,
aki belenyugváásra intette. Nagyapám,
alighogy az orosz fogságból igen ké-
sőn és nagyon betegen megérkezett,
Dunapentelére, a későbbi Sztálinvá-
rosba járt le dolgozni, s csak a hét-
végeken jött haza, hogy könnyebben
elviselje felesége gyötrő idegbaját.
Hosszan tűrő fajta volt Józsi ópapi,
amint ezt már a közös élet indulása
is mutatta: amikor megkérte ómama
kezét, azzal a pogácsával kínálták,

amelyet leendő felesége süttött – kifelé belőle az élesztőt... Nem tudom, hogy mi a jó szó: becsületére váljék, avagy volt olyan bolond, hogy egy egész tál rettenetes pogácsát meg-evett! Nagymama soha nem tanult meg rendesen főzni, a húslevesben a hús és a grízgaluska is kőkemény maradt. Én nagyon szeretek és tudok is főzni, pompás grízgaluskát is – a kitűnő háziasszony Mancika tanított, aki az ötvenes években a semmiből is csodás ételeket tudott varázsolni; azután eredeti szakmáját tekintve szakács férjem is továbbképezte főzési technikámat –, mégis a gyerekkor íze, a kemény grízgaluska maradt a kedvencem...

Szóval Mancika... Amikor bejöttek az oroszok, Kálmán bácsi nagyon félt, mert rossz idők jártak a főszolgabírókra és a jegyzőkre is, ráadásul a háború alatt utolsó szolgálati helyén egy zsidó család menlevelet kért tőle, amit persze nem adhatott nekik, elhurcolták őket, csak a fiuk tért vissza a koncentrációs táborból, és fájdalomában szülei haláláért Kálmán bácsit okolva bosszút esküdött.

Mancika, aki szívbeteg volt, nem akart imádott ura terhére lenni, beleegyezett abba, hogy Kálmán bácsi egyedül vágjon neki a zöldhatárnak, és majd ha biztonságban lesz, a Vöröskereszt családegyesítési eljárása révén követni fogja őt. Őrzöm az imakönyvét, amelynek egyik lapjára följegyezte: „948 IV. 7 este Pesten egyedül” – 1910-ben született, 38 éves volt... Mindenét hátrahagyta, néhány ruhával érkezett Budapestre.

Az élet torz fintora, hogy Kálmán bácsi Párizsban, a lágerben infarktust kapott. Egy áldozatkész hölgy gondozta, és értesítette a családot, hogy senki nem vállalja rajta kívül az ápolást, ő pedig már megkapta a

kivándorlási útlevelet Kanadába, de csak férjeként viheti magával Kálmán bácsit. Mancika táviratilag vált el szeretett férjétől, akit azután már egy óceán választott el tőle. Az asszony, aki megmentette Kálmán bácsi életét, gondját viselte a családnak is. Kis nyomdájuk volt, azt hiszem, Torontóban, nem lehettek nagyon gazdagok, de onnan küldte a csomagokat, benne bundákat Mancikának, Mamának, nekem ruhákat, és '56-ban s még később, az ötvenes évek végéig tejport, kakaót, kávé, konzervet, mindent, amit Kanadában hasznosnak ítélték a forradalmi Budapesten élők számára. Kálmán bácsi a hatvanas évek elején halt meg, a kedves asszony, akinek nem tudom a nevét, még sokáig levelezett Mancikával, azután egyszer csak elmaradtak a levelek, valószínűleg ő is meghalt...

Mancika minden este kezében az imádságoskönyvvel, a kis Szent Antalszoborral – amelyet most már én őrzök – és szeretett férje fényképét szorongatva aludt el. Ő tanított imádkozni is engem. Nem tudom, hogyan gyúrta le azt a nagy fájdalmat, amit férje elvesztése okozott neki.

Isten görbe vonalakkal húz egyenest – tartja a portugál közmondás. Az én Isten-kapcsolatomra talán ez a mondat a legtalálóbbr. A templomi kórusban éneklő keresztapám és a felesége vitt el a Thököly úti, akkor még domonkos templomba, ahol a szüleim is esküdtek. Emlékszem, kisgyermekként féltem a komor, sötét templomtól. Az ötvenes évek szorongató légkörében talán a családban uralkodó, ki nem mondott szorongás is tette, hogy a hittankönyvemet minden alkalom után az ágyneműtartóba rejtettem...

Isten léte természetes bizonyosság volt mindig számomra. Amikor

házasságot kötöttem, a férjem nem akart egyházi esküvőt, ami akkor nagy bánattal töltött el, de a válásunk után örültem, hogy egyházilag szabad maradtam.

József Attilához már gimnazista koromban olyannyira vonzódtam, hogy tanulmányi versenyen vettem részt a költészetéről írott dolgozatommal. A kutatás során olyan nagyszerű tudós asszonyt ismerhettem meg Fehér Erzsébet személyében, aki sokáig figyelemmel kísérte, segítette tudományos munkámat, s végül az ő örökébe léptem, amikor az egyetem elvégzése után a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában a József Attila-kéziratok gondozója lettem. (Csak zárójelben jegyzem meg, aligha lehetett véletlen az is, hogy egyetemi államvizsgámon éppen József Attila *Thomas Mann* üdvözlése című versének elemzését kaptam feladatul!) Itt készítettem el első nagy munkámat – *József Attila kézíratainak és levelezésének katalógusa* –, amelyet 1980-ban, a költő születésének 75. évfordulójára jelentetett meg a múzeum. A gyűjtemény közelsége meghatározó, tanulságos élményem maradt egész pályám során.

A múzeumból az MTA Filológiai Társaságához vezetett az utam, ahol a nemzetközi hírű reneszánszkutató, Klaniczay Tibor és a 20. századi irodalom egyik legjelesebb kutatója, Béládi Miklós mellett dolgozhattam. A Gondolat Könyvkiadónál szerkesztőként eltöltött néhány esztendei kitérő után kaptam meghívást az MTA Irodalomtudományi Intézetébe, hogy a Babits-kutatócsoport tagjaként az akkor induló

Babits kritikai kiadás munkájában részt vegyek. Az intézeti csoport vezetője, Láng József a babitsi életrajz és életmű mindenre kiterjedő adatgyűjtésével bízott meg, amely eredetileg „háttéranyagként” szolgált a kritikai kiadások egyes kötetéhez. Ám a hatalmas Babits-kézirathagyaték, a kiterjedt, majd tízezerre rúgó levelezés, Török Sophie házasságkötésüktől vezetett noteszei, a Baumgarten-kuratórium iratai, a *Beszélgetőfüzetek* megrendítő lapjai szinte kínálták az anyagot egy életrajzi kronológia elkészítéséhez, amely önállóan, érdekes, izgalmas olvasmányként is megállja a helyét.

A Babits-kronológia első kötetével nyertem el a PhD-fokozatot. A József Attila-kutató Tverdota György az Irodalomtörténeti Közlemények 2016. 5. számában (250–266.) *Az életrajzi kronológiáról, Róna Judit Babits-kronológiája kapcsán* címmel írt olyan méltató kritikát, amelyre minden tudományos munka készítője vágyakozik. A nagyszabású munkának 1921-ig tartó három kötete jelent meg. A további, Babits haláláig, 1941-ig tartó időszak az előzőkhöz hasonló részletes feldolgozására nyugdíjba vonulásom miatt anyagi források már nem állnak rendelkezésemre.

A Jóisten azonban csodálatos lehetőségeket adott számomra: a szép munkák, könyv- és lapszerkesztések mellett egy tüneményes kislánynak és egy kisfiúnak, Fanninak és Máténak pótnagymamája lehetek. Kaphat-e ennél szebb ajándékot öregségére az ember?

Róna Judit

Vári Fábíán László

költő (Tiszaújlak, Szovjetunió, ma: Ukrajna, 1951. március 16.)

(Magamról hetven sorban – több szemmel)

„Az én apám, aki már csehszlovák állampolgárnak született, engem a magyar irredenta eszmék költészetén nevelt. Más, jobbat nem is tehetett volna. Így, másodgenerációs kisebbségiként, 10-12 évesen olvastam először Ábrányi Emilt, Pósa Lajost és Reményiket. A 60-as évek derekán, a francia nyelvel való iskolai barátkozásom idején, mint durva kavicsot, úgy forgattam a számban Trianon nevét, mert az én kezdetleges, gyermeki etimológiám háromszorosan is felfedezte benne a franciául kimondott tagadást. Ha nem voltam kénytelen gondolni rá, akkor is vele keltem, vele tértem nyugovóra, hisz családunk történetén is csúnya forradást hagytak azok az átkozott idők. Apai nagyapámat 1919 áprilisában, mert szekerét, lovait nem adta át

önként és azonnal a Máramaros felől betóduló románoknak, öt héten át heti egy alkalommal beidéztek Tiszaújlakról Nagyszőlősrre, hogy hátára verjék büntetése esedékes részletét, az alkalmankénti 25 botot. Hát hogy szabadulhattam volna Tőle? Ezek után, mint parazita társbérló, beköltözött a szervezetembe, s azóta – nagyjából negyven éve – kölcsönösen emésztgetjük egymást. Be kell vallanom, sokszor hiábavalónak tűnt az én kiváló lelki felkészítemem, egyenlőtlennek bizonyult a küzdelem. Valahogy mindig az én idegeim őrlődtek jobban, mindig az én hajam hullása lett szaporább, mindig az én májam lett kevesebb. Arról azonban, hogy egyszer alaposan a szemébe nézzek és eltaszítsam magamtól Trianont, nem mondtam le soha.” (VFL – 2010)

„Vári Fábíán László történeti gondolkodásának középpontjában – a kisebbségi magyarság tagjaként – a trianoni békediktátum áll. A szülőföldjére zuhant megpróbáltatások és tragédiák leleplezése és az ott élő magyarság önvédelmi reflexeinek feltámasztása, megerősítése elemi módon – és Trianon oppozíciójában – született meg tudatában. Költészetének alapmotívumait és társadalmi-közéleti-szerkesztői tevékenységének irányait is Trianon és következményei hívták elő. A trianoni diktátum századik évében a Magyar Napló Kiadónál megjelent Koponyámban gyertya című száz válogatott versének gyűjteményén át hárommillió-kétszázezer, hazájából kikényszerített magyar – és leszármazottaik több nemzedéke – beszél az olvasóhoz.” (Jánosi Zoltán – 2020)

„Kinőttem már a »bimbós« gyermekkorból, túl voltam az első publikálások boldog öröme, de a költészetéről mint hivatásról és mesterségről, az irodalom tudatformáló szerepéről még nem volt alkalmam véleményt alkotni. Írogattam csak, ahogy mondani szokták: hangulatokat, életérzéseket fogalmaztam meg,

többnyire ösztönszerűen és magamnak, mindenfajta politikai irányultságtól mentesen. E tekintetben tehát – meg mernék esküdni rá – teljesen ártatlan, bűntelen voltam 1971 augusztusában is, amikor a Kárpáti Igaz Szó névtelen cikkírója a területi ifjúsági lap oldalain időnként elszórt verseink miatt az elidegenedés súlyos vádjával rontott ránk, az ungvári Forrás Stúdió fiatal alkotóira. Napokig nem tudtam feldolgozni, nyomasztó álomnak hittem az egészet, holott annyira valóság volt, hogy képtelen voltam letenni, kezemben gyűrögettem, hajtogattam, apám elől rejtegettem a lapszámot, mert abban a nevem és egyik versem kiemelt helyet kapott. Ugyan mivel érdemeltem ki a magas rangú elvtársak érdeklődését?” (VFL – 2003)

„Fájdalmában is méltóság van és gondolati erő, erkölcsi bátorság. Sűrű szövésszerű beszéde összetetten világítja meg történelmünk kegyetlen helyzetait. Az életakarát, erkölcs és az értelem erejét az érzékelés természetességével segíti. Vári Fábrián László költészetében a legsúlyosabb sorsproblémák kifejezése ellenállásra, önmegőrzésre, önkitejelítésre hív. Költészetének szellemi-lelki tartását, újraértelmezett nemzet- és hazafogalmát okkal állítják párhuzamba Márai Sándor Halotti beszéd, Szilágyi Domokos Bartók Amerikában, Domonkos István Kormányelölésben, Kányádi Sándor Halottak napja Bécsben, valamint Tózsér Árpád Adalékok a nyolcadik színház című költeményével. Verseinek közösségmegtartó értéke is igen nagy. A szellemi, lelki összetartozás-tudatot, az erkölcsi tartást és az értelmes cselekvés hitét erősítik a barátait megszólító költeményei éppúgy, mint az anyanyelvünk megtartó értékéről Illyés Gyula fejfája előtt tett vallomása.” (Görömbei András – 1981)

„A 70-es évek elején viselt dolgaimra, akkoriban bimbózó polgárjogi mozgalmunkra a rendszerváltozáskor még jól emlékeztek Kárpátalján, s joggal várták tőlem, hogy a folytatásban is részt vegyek. Így 1989 februárjában a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alakuló ülésén én is ott voltam Ungváron. Tíz éven át tevékenyen is részt vettem érdekvédelmi szervezetünk vezető testületeinek (választmány, elnökség) munkájában, de 1999-ben átadtam a helyemet fiatalabb, több ambícióval bíró, kimondottan politikai pályára készülő küzdőtársaimnak. 2002-ben aztán Dupka Györggyel és Nagy Zoltán Mihállyal, mivel Kárpátalján a korábbi irodalmi fórumok (Hatodik Síp, Pánsíp) megszűntek, létre hívtuk az 1966–1967 között még csak szamizdatként létező *Együtt* című, kezdetben negyedévente megjelenő folyóiratot, s ezzel – már biztosan állíthatom – megteremtettük a kárpátaljai magyar irodalom további fejlődésének feltételeit. 2009-től Nagy Zoltán Mihálytól átvéve én szerkesztem a lapot, és 2012-től már évente hat alkalommal jelenünk meg folyamatosan. Számos fiatal alkotó nőtt fel a szemünk előtt.” (VFL – 2020)

„A költő folytonosan új perspektívákat nyitó gondolkodásának természetét igazolja az is, hogy művei egy részében – már korai éveitől fogva – nem csupán a kárpátaljai, hanem a teljesebb magyarországi sors is kifejeződik. Az európai összefüggésben látott nemzeti időre is – e szemhatár tágulásával – egyre tudatosítóbban tekint. A Jó, hogy az éjjel című költeménye a mindkét (a nemzeti és az európai) irányba kitekintés példaszzerű bizonyosságát adja. »A tükröt dérhomály

szállta meg / most titkosítják az arcodat / már dekódolták a verseket / és gumibot
gáz könny-áldozat / vár Pesten az égi madárra« – emlékezik a budapesti utcákat
gumilövedékekkel, könnygázzal elárasztó, az embereket viperákkal verő, 2006.
október 23-i törvénytelen rendőrtámadásra. S ugyanitt európai arányokból tekint
le – a kisebbségi magyarok európai helyzetének jobbítását várók s az eredménye-
ket egyre reménytelenebbül látók nevében – az Európai Unió által vezérelt újabb
fejleményekre.” (Jánosi Zoltán)

„Az idő azonban nagyot lépett előre, de a kommunizmus, amelynek csak Európában több tízmillió híve és haszonélvezője volt, a rendszer szétesésével sem hagyott el bennünket. Kísértetté válva jár a nyomunkban ismét, tudjuk, hogy ott van minden betölthető zugban, mégsem tehetünk ellene. Hú és elszánt serege is alakot és szólamokat váltott, szétszéledt a világban, s ezzel vele szemben is megszűnt a lírai perlekedés csaknem minden esélye. Mi a teendő ilyenkor? Csukjuk be a boltot, vagy nyissunk posztmodern vállalkozást? Én egyiket sem tehetem. Ha az egyiket csak szememre vetnék, a másikért már megszólnának, s mindkét esetben igazuk lenne. Éppen elég baj, hogy beteg az emberiség, pusztulófélben a természeti környezet, züllenek az értékőrző közösségek, fogy a nemzet – Magyarországon és Európában szinte mindenütt. Ázsiai és afrikai eredetű szelek nyomulnak az elnéptelenedő falvak és kisvárosok tereire, betörnek templomainkba, s nyomukban egy újkori barbarizmus érkezik. Mindez az európai kultúra hanyatlását vetíti előre, szinte már a gondolata is fáj. Félre sem tudok nézni, mert mindenütt égbekiáltóan nagy a baj. A költő sem tehet ellene semmit, mert a földön már régóta nem ő a mágus. Valamit azért mondanía kell, mert még mindig sokan vannak, akik tőle várnak vigasztaló sorokat. Úgy illik hát, hogy verset adjon a kérő kezekbe, s ne ocsmány varangyot.” (VFL – 2008)

Fialovszky Magdolna

szerkesztő-riporter (Kiskunfélegyháza, 1951. március 20.)

Amikor megkaptam Szondi György felkérését, hogy írjak valamit magamról az 1951-ben születettek évkönyvébe, a meglepetés, megtiszteltetés mellett nagy bajban is éreztem magam. Én mindig háttérember voltam, valóban kivételes alkotó emberek és ma már történelmi-nek számító események forgatagában. Amolyan névtelen...

– szeretném azt mondani, hogy hős, de ez költői túlzás lenne. Ugyanakkor lehet, hogy nélkülem mégsem úgy alakultak volna a dolgok, ahogyan.

Magyar nyelv-irodalom és könyvtár szakon végeztem az ELTE-n a hetvenes években. Öt gyermek anyjaként, az ő felcseperedésük után kezdtem el a Duna Televízióban dolgozni, a válási szerkesztőség egyik alapító tagjaként. Emellett több mint húsz éve veszek részt a hazai cigányság felzárkózását segítő programokban. Minden érdekel, ami az emberi sorsokkal kapcsolatos: a családtól a kiszolgáltatott rétegek helyzetéig, a művészetektől a természetig. Hiszek a szeretet gyógyító erejében! Fontosnak tartom a humort és az önkritikát.

(Nacionálé) Manapság nagyon fontos, hogy ki, honnan, miért, milyen színben... Nos, ezzel nekem nagyon sok bajom van. Számomra sohasem a származás, hanem az emberség milyensége számított. Mindig a nagybe-

tűs EMBEREK társaságát kerestem: legyen szőke, barna vagy fekete. Sajnos az ilyen magatartás mára hovatovább eretneknek számít.

Hogy igazoljam létjogosultságomat ebben a tenyéryi hazában, elmondom, hogy anyai ágon kun származék vagyok, az Alföld szülőtte. Őseim gazdálkodó emberek voltak, feltörekvő ér-

telmiségi vágyakkal. Így anyám és minden testvére – négy lány és egy fiú – már felküzdötte magát a középosztályba, ki szakmával, ki érettségivel. Apai őseimről sajnos nagyon keveset tudok, ők valószínűleg amolyan bevándorló „gyüttmentek” voltak ebben az alföldi világban, polgári mentalitással.

1956-ban kerültem el a szülővárosomból, Kiskunfélegyházáról, ekkor váltak el a szüleim is. Csak azért írok itt erről, mert a két katasztrófa, a történelmi és magánéleti egybefonódása egész további életemet meghatározta. Ahogyan a zsarnokság árnyékában megbújó, de sohasem kialvó szabadságvágy.

Egyszer írtam erről pár sort, álljon itt tanúságként:

Emlékképeim '56-ból

Én akkor még kicsi voltam, pontosan ötéves. Egy vidéki kisvárosban, Kiskunfélegyházán éltem. Ide nehezen érkeztek el a fővárosi hírek. Mi a város elhagyatottabb részén laktunk.

Ahhoz, hogy a napi bevásárlást meg tudjuk oldani, át kellett haladnunk a főtéren.

Az egyébként zsvivjgó városközpont mélységes, félelmetes csöndbe burkolózott. Ezt a nagy csöndet ma is „hallom”.

Akkor láttam először tankot, amint ott állt a tanácsháza előtt, s az ágyúcső mindent látó figyelemmel követett bennünket. Anyám megfogta a kezem, s gyorsan hazasiettünk...

Azóta is így képzelem el a zsarnoki hatalmat.

A másik emlékkép pár nappal későbbi:

Nagyszüleimhez készülődtünk, akik a Pesti út közelében laktak. Az egyébként többnyire néptelen utcán most feltűnően sokan voltak. Úgy maradt meg emlékeimben, mintha egy kővé vált szoborcsoportot látnék. A mozdulatlanság ijesztő voltát furcsa, fenyegető hangzavar erősítette. A csatasorban vonuló tankok hangja. Későbbi tudásom szerint ekkor vonultak Szeged felől az orosz tankok a fővárosba.

A „szoboremberék” arcán könnyek csordultak. Miért sír mindenki? Akkor nem értettem, de ez az emlékkép merül fel bennem most is, ma is, és minden alkalommal, amikor tehetetlen kisémberként az embertelen hatalom túlkapásaival találkozom.

Van még egy egész életemet meghatározó élmény, ami szintén a szülővárosomhoz kötődik: a cigány közösséggel való kapcsolat. Az utca gyerekei délutánonként összegyűltek az árokparton játszani. Még mindig érzem a papsajt ízét és a fára mászás örömét...

A sors nem kímélt meg a hányattatástól, az általános iskola nyolc osztályát a családi problémák miatt

hat különböző település iskoláiban végeztem el. Állandó újrakezdés, folyamatos bizonyítás, de átlagon felüli alkalmazkodóképesség, nyitottság és megértés mások felé. Utólag mind ezért nagyon hálás vagyok.

A középiskola – biztos pont –, a jó nevű budapesti Berzsenyi Dániel Gimnázium, elitnek számító, értelmiség családokból származó osztálytársakkal. Jó közösség, a mai napig tartjuk a kapcsolatot.

(A sorsdöntő pályaválasztás) Orvosi egyetem? Nem vettek fel. Tényleg jó pszichiáter lennék? Tapasztalat a gyakorlatban, kétéves ápolónőképző és gyakorlat egy pszichoterápiás intézetben. Ez nem nekem való, túlságosan beleérező a mentalitásom...

Akkor legyen a humán pálya: könyvtárosképző és az egyetem vágya. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ún. repülős, vagyis mindenhová bevethető helyettesítő. Mivel gyakorló vallásos, ráadásul mindenféle földalatti egyházi közösség szimpatizánsa is voltam, rossz lett a káderlap, nincs ajánlás.

Váltás, a Honvédség Központi Könyvtára. Csodák csodájára, az ezredes javasolta egyetemi felvételemet. Ekkor már az első gyermekemet vártam, a nagy pocakkal alig fértem be a felvételin az auditorium padjába. Mire befejeztem az egyetemet, már háromgyermekes anya voltam. Aztán született még kettő.

Erről az időről szól ez alábbi pár soros visszaemlékezés:

Ilyen is volt, valamikor 1984-ben. A családi magazin újságírója faggatott arról, hogy milyen is az élet öt gyerekekkel...

Nézem az akkor készült képet. 35 éves voltam, s amint látszik, már öt

gyermek anyja. Ez a mai világban szinte elképzelhetetlen. Jó esetben ilyenkor házasodnak, és várják az első babát.

Az összevetés másik észrevétele, ami tulajdonképpen most tudatosult bennem, hogy minden rajtunk lévő ruhadarab ún. levetett holmi volt. Másoktól örököltük, kaptuk ajándékba. Természetesen egyik sem volt a mai értelemben vett menő, márkás holmi.

De az is eszembe jut, hogy mindez mennyire hidegen hagyott bennünket, nem számított fontosnak. Az életünk súlypontja valahol egészen máshol volt. Amennyire emlékszem, mindezzel együtt nagyon boldogok voltunk, talán boldogabbak, mint a mai trendi megfelelés és megélhetés kényszerében élő fiatalok...

(Nyolc év Oroszország) A férjem lengyel nemesi-értelmiségi család leszármazottja, tehetséges mérnök, a Központi Fizikai Kutatóintézet munkatársa, egy nemzetközi kutatási projekt szakértője. Így kerültünk ki családotul Dubnába a KGST-oroszok Egyesített Atomkutató Intézetében végzett munkája kapcsán. A gorbacsovi idők, szegénység, még jegyrendszer, de már kicsit nagyobb szabadság. Mindazonáltal a KGB szeme előtt: nem is titkolták, hogy a hétköznapjainkat is megfigyelik. És mégis, örök életre kiható barátságok, számtalan megható, emberközeli tapasztalat és élmény a legkülönbözőbb társadalmi helyzetű orosz emberekkel. Egy kontinensnyi tapasztalat és tudás örökségként.

Fény és árnyék

Mostanában gyakran teszem fel magamnak a kérdést, hogyan is férhetnek meg az emberi lélekben homlok-egyenest ellentétes dolgok, amikről az

ember azt gondolhatná, hogy kioltják egymást. Felidéződött bennem egy furcsa történet, amit Oroszországban egy idős asszonytól hallottam.

A lakásában, az orosz otthonokban szokásos gyertyákkal környezett ikonok sorában láttam Sztálin ikon-szerű képmását is. Amikor megkérdeztem, hogyan férnek meg egymás mellett, elmesélte személyes kis történetét, amiben a véreskezű diktátor valaha volt emberi arca rajzolódott ki egy pillanatra.

Hogyan lesz egy igaz célokért küzdő emberből mások életével sáfárkodó politikus és később diktátor? Attól félek, nem kell messzire mennünk ma sem a példákkal. Van egy mondás, miszerint a pokol útjai jó szándékkal vannak kiköveezve. A nagy kérdés, hogyan lehetséges megállni ezen az úton...

(Visszatérés) A rendszerváltás után két évvel, már felcseperedett gyermekekkel. Korábbi kapcsolataink az egyre színesebb keresztény vallási közösségekkel még az oroszországi

Duna Televízió, forgatás Ózdon

évek alatt is megmaradtak, újra „ringbe szálltunk”. Közben tragikus gyorsasággal kibontakozó betegség miatt elveszítettem a férjemet, gyermekeim apját. Lehet, hogy dubnai sugárfertőzés következménye? Erre már sohasem kapok választ.

Indult a Duna Televízió, alapító tagja lettem a vallási szerkesztőségnek. Azok a csodálatos és feledhetetlen Sára Sándor-i évek, amelyeket még nem mérgezett meg a rivalizálás és a politika. De minden mulandó, 25 év után innen mentem nyugdíjba a sokgyermekes anyaként adódó lehetőséggel élve. Ami azután következett, nekem már nehezen emészthető.

(Közös Út – Kethano Drom) Már a dunás évek alatt – kollégám és közeli barátom, Rostás-Farkas György író, költő hívására – bekapcsolódtam a nívós roma folyóirat és a Cigány Tudományos és Művészeti Társaság tevékenységébe. Örök hála és köszönet, hogy kitérte előttem egy csodálatos, kincsekkel teli világ ajtaját! Rendezvények, könyvkiadás, barátság a hazai roma értelmiség színe-javával és a cigánytelepi közösségekkel. Roma műsorok szerkesztése az akkor még más célokat megtestesítő Echo Tv-ben. Találkozás sok-sok igaz emberrel és számtalan megoldásra váró helyzettel.

A CTMT konferenciáján

Angol WC vagy kolbász?

Az európai választások előtti napokban kapcsolódtam be több olyan eszmecserebe és vitába, amelyekben az egymásnak ellentmondó állítások között kellett állást foglalnom. Nem kényszerből, de a saját lelkiismeretem szerint.

Az egyik hozzám közel álló fiatalal beszélgetve került elő az a téma, hogy mit lehet tenni, amikor elfogyanak azoknak a fiataloknak az esélyei Magyarországon, akik, bár tehetségesek és képzettek, de nem tartoznak a privilegizált társadalmi elit körébe. Ő azt mondta, hogy el kell innen menekülni, amíg lehet...

Az én szívem ettől végtelenül szomorú... mindenki nem menekülhet el ebből az országból. Én ebben a beszélgetésben ötmillióra becsültem azon honfitársaimnak a számát, akik ma a megélhetés határán élnek, bár természetesen különböző szinteken. A szegénység is viszonylagos... Én idesoroltam mindazon alsó középosztálybeli szinten élőket is, akiknek mindennapi szórakozása a közüzemi számlákkal való „pasziánszoszás”, az alapvető gyógyszerek vényjeinek szortírozása aszerint, hogy most éppen mit tudok kiváltani, hogy túléljem.

Ezzel kapcsolatban eszembe jutott egy példázatnak is beillő, ám igaz történet az egyszeri cigány emberről, aki szeretett volna polgárosodni, és ha szerényen is, de tisztességes körülmények között élni.

Az írás címe is tőle származik. Tisztességesen élő, gyerekeit jóra nevelő és iskoláztatni próbáló emberről van szó, akit régóta ismertem, és ha tehettem, meg is látogattam. Boldogan mutatta, hogyan próbálja szerény, de munkával szerzett jövedelméből építeni, szépíteni családját

otthonát. Nagy büszkesége volt a csempézett szép fürdőszoba, angol WC-vel... hogy ne kelljen a kert végébe járni... minden elkészült, de a víz bevezetésére már nem futotta. Így ment ez sokáig... amikor rákérdeztem, végül kimondta: döntenem kellett, hogy mit választok, a kolbászt (vagyis a mindennapi betevőt) vagy az angol WC-t...

Azóta az én kedves és szeretve tisztelt öreg barátom eltávozott az élők sorából, anélkül hogy része lehetett volna ebben a szerény luxusban.

(Hol tartok most, 70 évesen?)

Pár héttel a túlélte covidfertőzés s a halál szelének simogatása után? Amikor minden még megélt pillanat, kimondott szó és kimondatlan gondolat mögött ezernyi helyzet, ember és pillanat velem és bennem élő emléke villan fel.

Van ideje a hallgatásnak és van a szónak.

Én szeretek hallgatni... Olyan sokan és oly hangosan beszélnek manapság...

De mit is jelent számomra a hallgatás? Nem azt, hogy ne lenne

mondandóm, de nyitott szeretnék lenni mások véleményére, és a magamét inkább tettekkel mondanám el.

Mostanában azonban egyre többször érzem a késztetést, hogy szavakban, írások által is megnyilvánuljak.

Van idő, amikor nem szabad többé hallgatni! Nem szabad szó nélkül hagyni bizonyos dolgokat és folyamatokat, amik körülöttünk, velünk történnek.

Olvasom a különböző posztokat, hozzászólásokat a közösségi média oldalain, olyanokat, amelyek egy téma kapcsán különböző barátaimtól, ismerőseimtől érkeznek. Mélységesen elszomorít, hogy azok az emberek, akiket én személy szerint s egyenként mind a barátaimnak tartok, milyen haraggal és gyűlölettel tudnak megszólalni egymás ellenében.

Elkeserít és megvisel a gyűlöletbeszéd és az arra ösztönző légkör, amely egyre inkább eluralja közéletünket, közbeszédünket, és észrevétlen mértéként birtokba veszi a családjaink, baráti társaságaink életterét is.

Ezért érzem most úgy, hogy elért az ideje a szónak...

Babits szavaival élve: „cinkos, aki néma”.

R. Csontos Magdolna

Az idézetek napló- és blogbejegyzéseimből és kiadatlan jegyzeteimből származnak. Az általam szerkesztett televíziós műsorok sajnos elsüllyedtek a hajdani Duna Televízió és az Echo Televízió archívumaiban.

Tharan-Trieb Marianne

műfordító (Vác, 1951. március 22.)

(Nem hetvenkedünk!) Szükséges-e számvevést készíteni kerek évfordulók alkalmával? Vagy vessünk számot naponta elvégzett feladatainkkal és még több elmulasztott lehetőségünkkel: túztünk-e ki célokat vagy követtük az élet hozta fordulatokat a maguk kötelességeivel, illetve lehetőségeivel? Vonszol a Sors, vagy követjük engedelmesen?

Az eszmélés kezdetén, úgy 50 éve a lehetőségek szűkre voltak szabva, a célok szerények. Nagy előrelépés volt egy faluból nemcsak a bölcsészkarra (francia–német szakra) bekerülni, de az illusztris Eötvös Collegiumba is beköltözni. A szellemi horizont hatalmasra tágult: a hetvenes évek Budapest-jének kulturális kínálata összehasonlíthatatlanul

bővebb volt, mint a kortárs nyugati városoké. Ezt volt alkalmam megtapasztalni az egyetem elvégzése után Londonban. Akkor ott már a haladó Nyugat volt annyira progresszív, hogy a mozik szinte kivétel nélkül igénytelen és ízléstelen filmeket játszottak. A színházi és filmes kínálathoz pár évtizede Budapest is „felzárkózott” színvonalatlan darabok és rendezések tucatjaival. Amíg ezt lehet.

Az első tanulság Nyugaton az volt, hogy nincs miért kisebbségi érzésünk legyen sem a kultúra, sem a műveltség terén.

A több mint két évtizedes külföldi létből hatot Malajziában töltöttem. A horizont a földrajzi térben tágult: már előtte sok évet töltöttem a keleti kultúra tanulmányozásával, a mindennapokat helyben megtapasztaltam. Ma már ott is sok országban eluralkodott a progresszív törekvés, a modernség eszménye, a felzárkózás a nyugati nihilhez. A tapasztalatok néhány könyvben csapódtak le, volt, ami meg is jelent.

Aztán visszatértem Európába, hazai földre – és egy új világrészt fedeztem fel. A kilencvenes évek második fele izgalmas volt jó húsz év távollét után. Sok munka a megélhetésért, de mellette sok izgalmas lehetőség, más szellemi irányokba, tevékenységekbe kóstolás: könyvszerkesztés, fordítás, újságírás és rokon témáik. Lehetővé vált az igazi magyar hagyományok, szellemi kincsek felfedezése: évtizedekig tartó tanulás kezdődött. A legizgalmasabb kaland Szentkatolnai Bálint Gábor felfedezése volt, akinek tamil szótárkáját sajtó alá rendeztem. Egy újabb ablak nyílt ki. Térben visszatértem a kezdetekhez, de időben egyre távolabb visznek a témák. A témák végtelenek, unatkozni nem fogok.

Kazettás mennyezeteinken bárkába ültek a lelkek indulásra várva a csillagtengerben az örökkévalóság felé. Az egyiptomi lelkeket is bárkán vitték a túlvilágra. A bronzkor szikláit tele titokzatos bárkák rajzaival. Ma mintha ezer szállal lerögzített léghajóban ülne, útra készen a Valóságos Virtuális Világba. A léghajók ritkulnak körülöttünk: egyre több családtag, barát, ismerős léghajója száll el. A rögzítő kötelek olykor úgy pattannak el, hogy észre sem vesszük, mi-

közben szabadulunk a ballaszttól. Tárgyaktól, megfakult emlékektől, diplomáktól, amelyek valaha oly sokat jelentettek. Értékük lenullázódik vagy átalakul.

Az évek múlásával paradox módon időmilliomossá váltam. A fiatal végtelennek látja az előtte álló öt, hat, hét évtizedet... Amikor ezek az évtizedek elfognak, a véges földi élet felől az örökkévalóság felé fordulunk; szűkülő anyagi terünk is kitér, a végtelenben a Teremtőt keressük, és hisszük, hogy Vele fogunk találkozni, amikor léghajónk utolsó kötele is elszakad.

Mikor?

Therese-Friederike Marianne

Katona Zsuzsa

szobrászművész (Budapest, 1951. március 28.)

Kis híján épp anyám születésnapján (március 27.) születtem. Nővérem két évvel idősebb nálam. Anyám második házasságának köszönhetően, néhány év múlva, lett még egy nővérem, aki egy évvel volt idősebb, nevelőapám lányaként került a családba.

Gyerekkorom Szegedre költözött, Erdélyben töltöttünk néhány hetet. Mindig nagyon szerettem rajzolni, bár családjunkban nem voltak képzőművészek. A középiskolában (Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola) nyílt ki előttem a nagyvilág a művészeteken keresztül. Feltárult a művészetekkel átitott világtörténelem, amelybe minden szempontból a művészeti emlékeken keresztül szerettem bepillantani. A történelem valódi arcát jóval később ismertem meg, de kezdetben, fiatalon, nagyon elvarázsoltak a szobrok, az építészet, a festészet, vagyis elsősorban a világ vizuálisan megjelenített arca. Érettségi után a Magyar Képzőművészeti

Főiskolán dőlt el, hogy szobrász leszek, ott is az utolsó évben, mert nekem a rajz, a szobrászat a legkedveltebb elfoglaltság volt, de nem volt tudatos életcél.

A főiskola után férjhez mentem festőművész évfolyamtársamhoz, három gyermekünk született. Ma már felnőttek, és mindhárman a képi megjelenítés világában élnek és dolgoznak.

Nagyon hamar elköteleződtem a fafaragás műfaja iránt. Mindvégig megmaradtam a figuralitásnál, jobban érdekelt az emberi világ, az ember lelke, mint az objektív formai problémák. Sok kiállításon vettem részt külföldön is, itthon is. Kitöltötte az életemet a folyamatos munka, amit nem is munkának éreztem, hanem szinte fába faragott naplóírásnak.

Kevés köztéri szobrot készítettem, mindig jobban vonzódtam az önkifejezéshez, az engem érdeklő témák megfaragásához.

Katona Zsuzsa

Budai Ilona

népdalénekes (Felpéc, 1951. április 3.)

Az általános iskolát Gyömörén, a gimnáziumot Ménfőcsanakon fejeztem be, és Sopronban szereztem óvónői diplomát. Sikeresen szerepeltem 1968-ban a Magyar Televízió által meghirdetett *Ki mit tud?* vetélkedőn, ahol nagy feltűnést keltett kíséret nélküli éneklésem. Még abban az évben részt vettem a *Nyílik a rózsza* nóta- és népdalversenyen, amit szintén a televízió indított el. A döntőben egyedül én képviseltem a népdalt. Az igazi elismerést az 1970-es *Röpülj páva!* népdalverseny hozta meg számomra, ahol a döntőben a Népművészet Ifjú Mestere és Kodály Zoltánné díját nyertem el. Első önálló népdalestem elé Nagy László írt nekem ajánlva egy megrázóan szép verset *Szólítlak hattyú* címmel.

Több író, költő kísértem el író-olvasó találkozókra (Csoóri Sándor, Ratkó József, Páskándi Géza, Lezsák Sándor, Nagy László), ahol kedves népdalaikkal színesítettem a műsort. A hetvenes évek elején jelent meg első nagylemezem *Élő népzene* címmel.

Tizenhárom évig vezettem a Magyar Rádióban az *Énekeljük együtt!*, majd tizennégy évig a *Fúvom az énekem* című, népdalt népszerűsítő műsorokat. Ezen adások magas színvonaláért rádiós nívódíjban részesültem. Négy évig voltam a Petőfi rádió *Hajnali kalendárium*ának műsorvezetője. Tíz évig vezettem és szerkesztettem a Magyar Katolikus Rádióban a *Népdalforrás* című műsort.

1973 óta minden nyáron több népzenei táborban (Vésztfő, Simontornya, Örkény) tanítom fiataloknak és idősebbeknek a népdalokat. Az eltelt évtizedek alatt több ezer embernek hívtam fel a figyelmét a népdal szépségére s megtartó erejére. Nyolc évig vezettem népdalos tábort a délvidéki Tótfaluban, négy évig az erdélyi Lázárfalván és hat évig a felvidéki Ipolybalogon. Tanítottam az amerikai Fillmore magyar iskolatáborban és a passeki magyar iskolában is. Amerika húsz nagyvárosában adtam nagy sikerű koncerteket magyar közösségeknek. Itthon négy éven át ötven hátrányos helyzetű kistelepülésen (Szolnok és Csongrád megyében) adtam ismeretterjesztő népzenei műsort gyermekeknek és felnőtteknek. Harmincöt éven át vezettem a Vikár Béla Népdalkört. Tíz évig irányítottam a csömöri és a boldogi asszonykórus munkáját. A mai napig szakmai vezetője vagyok a Rózsavölgy Népdalkörnek.

Gyömöre és Boldog község díszpolgára vagyok.

Tíz éve jelent meg az Allprint Kiadó gondozásában a *Székely mesebeszéd* című, saját gyűjtésű mesekönyvem CD-melléklettel. Négy kazettám jelent meg (*Énekeljük együtt!*, *Fúvom a dalt*, *Boldogasszony kertje* és *Fúvom az énekem*). Négy CD-m is napvilágot látott (*Magyarország, édes hazám, Anyám, édesanyám, Kossuth Lajos azt izente, Elindult Mária*).

Több írásom, cikkem jelent meg a népdal hiteles előadásáról. Öt éve szót emeltem a parlament hungarikumtanácskozásán a magyar népdal ügyében.

Négy önálló műsorral járom az országot és a határon túli településeket.

Harminc évig tanítottam az Óbudai Népzenei Iskolában népdalt. Négy évig óraadó tanár voltam a Zeneművészeti Egyetem népi ének szakán. Több tehetséges fiatalot indítottam el a népdaléneklés felé, többek között Szvorák Katalint, Maczkó Máriát, Tárnoki Beatrixet.

2014-ben jelent meg a Kairosz Kiadó gondozásában a *Szárnyaddal, s torokod élivel* című riportkönyvem. Európa számos országában énekeltem és népszerűsítettem a magyar népdalt.

Több társadalmi elismerést kaptam: Rendületlenül díj, Széchenyi emléklap, Magyar Örökség díj, Kodály-díj, Bartók-díj és Kóta-nagydíj. Állami kitüntetésem: a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje, az Életfa díj, a Magyar Érdemrend középkeresztje, Kossuth-díj, a Nemzet Művésze kitüntetés.

Hitvallásom: népszerűsíteni, tanítani a népdalt, ahol csak lehet, hiszen ez a műfaj őrzi a magyar néplélek olyan hajtásait, mint a hit, az emberség, a hűség és a hazaszeretet.

Budai Flóra

Sára Bernadette

színművész (Budapest, 1951. április 4.)

Értelmiségi, művészetkedvelő családba születtem. Anyagilag nehezebb helyzetben, de lelkiemben s szeretetben annál gazdagabb, számomra gondtalan körülmények között cseperedtem. A három gyerek – közülük egy beteg – mellé segítségképpen egy apácarend feloszlata- sa nyomán egy nővér költözött hozzánk és nevelt felnőttkoromig.

A gimnáziumot a Patrona Hungariae római katolikus iskolában végeztem.

Operarajongó szüleimnek köszönhetően kiskoromtól szinte minden opera-előadást láttam. Innen ered pályaválasztásom, ugyanis úgy

éreztem, hogy nekem csakis a függöny túloldalán, a színpadon lehet a helyem. Bizton merem mondani, hogy már akkor is az adásvágy hajtott a színészet felé. Soha nem gondolkodtam más foglalkozásban.

A főiskolát 1974-ben végeztem, Vámos László tanítványaként. Még ebben az évben szerződtem a Kecskeméti Katona József

Színházhoz, ahol csodálatos négy évet töltöttem Ruszt József irányítása alatt. Mindent, amit tudok a pályán, neki köszönhetek. Azt mondta: „Detty, első sorban mint embert építsd fel magadat!” Akkor még „tükör által homá-

Heltai Jenő: *Naftalin*, Mancsi szerepében

lyosan”, később megértve, igyekeztem ehhez tartani magam. 1978-ban felhozott magával a Budapesti Népszínházba, majd a Nemzeti Színházba is követtem.

1982-ben férjhez mentem Cseke Péterhez. Két lányunk született. Szüleink segítségének köszönhetően kimaradás nélkül folytathattam a mun-

kámat. Várandósságom ötödik hónapjában még Honey-t játszottam a *Nem félünk a farkastól* című előadásban, és negyedik hónapos kislányom mellett már forgattam az *István a királyt*. 1992-től szabadúszó lettem, és 2008-tól újra a kecskeméti színházban játszom. Ezt megelőzően kb. tíz évig a máriaremetei XXIII. János Szeretotthonban dolgoztam.

Férjemmel önálló estekkel is jártuk az országot. Márai verseiből készült előadásunkat sok helyen, nagy sikerrel adtuk elő. Több verses CD-t is megjelentettünk, ezek közül is kiemelkedik *Az Úr érkezése* című, a XX. századi magyar költők istenes verseinek összeállítása.

Pályám során a drámairodalom legfajsúlyosabb szerepeit játszhattam el. Mindemellett megadatott, legnagyobb öröömömre, hogy vígjátékokban is lubickolhatok.

Idézem Pál apostol a Korinthusiakhoz írt első leveléből a *Szeretethimnusz* egy részletét: „Most még csak töredékes a tudásom, akkor majd úgy ismerem mindent, ahogy most engem ismernek. Addig megmarad a hit, a remény és a szeretet, ez a három, de közülük a legnagyobb a szeretet.”

Sally Berselek

Petróczi Éva

költő, író, irodalomtörténész, műfordító, publicista (Pécs, 1951. április 7.)

Szabó András felvétele

(Kétszer hetven – kétszer hét) Fejtsük meg együtt, mi van a kétszer hét és a kétszer hetven „számrejtvény” mögött: déli harangszókor emeltek ki életemért kis híján életét vesztő anyám, dr. Nemerey Éva hasából.

Az első ember, aki a kezébe vett, aki megfogott és befogadott az emberek világába, akkoriban még csak sebészgyakornok keresztapám és egyben nagybátyám, dr. Nemerey Péter volt, aki orvosi munkája mellett – egészen a súlyos szívműtétéig – gyönyörű hangú lírai tenorjával oratórium-főszerepek sokaságával is gyógyította a világot. Nem véletlenül említem őt, számtalan verses és prózai írásom, médiás megnyilvánulásom egyik, vissza-visszatérő hő-

sét. Ugyanis, apámat, Ludwig Károly ifjú bakteriológusjelöltet június elején, pár nappal a keresztelóm után vitte el az ÁVO rettegett „fekete autója” Pécsről, a János utca 3.-ból. Anyut pedig, miután hasi műtétek egész sora után kilábalta a császármetszés csaknem halálos szövődményeiből, mint politikai elítélt válni nem hajlandó feleségét, a Pécsi Egyetemi Könyvtárból, amelynek tudományos munkatársa volt, kis baranyai falvakba küldték tanítani. Csak 1955-ben került vissza Pécsre.

A közbeeső négy évben, először Mátyás Flórián úti egy szem társbérleti szobánkban, majd a Rákóczi úton, az orvoskar központi épületével szemben lévő lakásunkban, nagymamám, nagyapám és keresztapám vállalták gondozásomat. Nagy, de nagyon színes szegénységben éltünk, otthonunkban rengeteg színész, muzsikus és író megfordult, Gordon Zsuzsára, Végh György költőre és Ady egyik barátjára, Bölöni Györgyre tisztán emlékszem, meg arra is, amit a pécsi Dóm téren mondott, úgy első „elemista” koromban: „Meglátjátok, ebből a gyerekből költő lesz!”

Mindehhez nem is kellett nagy jóstehetség, már pici koromban szójátékokat és valódi *conceit*ókat, összetett szóképeket fabrikáltam, s nagyon korán kezdtem időmértékben is gajdolni. Legkorábbi művészeti élményem Kodály *Psalmus Hungaricus*a volt; keresztapám, úgy négyéves korom táján, minden szabad percében a tenorszólót próbálta, s ha néha megpihent, rohantam utána a fekete partitúrával, mondván: „Kérem a mikorondávidot, még, még!” Valószínűleg ez az élmény vezetett odáig, hogy irodalomtörténészként a régi magyar és a régi angolszász irodalommal foglalkozzam, majd negyvenes éveim közepére puritanizmuskutatóvá érjek, később intézetet alapítsak e téma kutatására, s a Károli Gáspár Református Egyetemtől Leuvenig, Turkuig és Révkomáromig tanítsam.

Diákéveim otthon, Pécsen teltek, időnként megnyertem egy-egy költészetnapit vetélkedőt, 1969-ben pedig verseimmel s egy T. S. Eliot-fordításommal

aranyérmes lettem a keszthelyi Helikonon. Egyetemre Szegeden jártam, s Ilia Mihály jóvoltából már elsőéves koromtól (ráadásul hat évig!) megkaptam az akkori Művészeti Alap ötszáz forintos diákösztöndíját normál ösztöndíjam mellé. Szegeden – Zalán Tiborral, Szőnyi György Endrével és másokkal – tagja voltam a szegedi egyetemi alkotókörnek, mindkét antológiájukban szerepeltem, egy korai kritikussom szerint Pilinszky hangját női hangon intonálva. Három doktórátusom közül az elsőt egy évvel végzésem után, 1977-ben szereztem, európai – elsősorban angol – költészetelmélet-történetből.

1978 telétől 1982 kora nyaráig Aszódon éltünk, ebben az időszakban született meg, még egyetemi éveimben világra hozott nagy lányaim mellé, két további csemetém, egy lány és egy fiú. 1982-ben háromszobás művészlakást kaptam, Pesterzsébeten. Az itt töltött évek alatt nagyon sokat írtam, fordítottam, publikáltam és a pesterzsébeti TV20-ban – ekkor már tapasztalt médiásként – vezettem egy *Könyvtőlcsér* című heti műsort. Nagycsaládosként, kis, szerződéses állásokban (Új Tükör, Magyar Nemzet, ráadásként lektorálás az Európa, később a Magvető Kiadónak) írói közéletre nagy nehezen szorítottam ugyan időt, a barátkozás és a társas élet azonban kevesekre korlátozódott: elsősorban Jékely Zoltánt és Rab Zsuzsát nevezhetem közeli barátomnak, de Vas Istvánhoz, Nemes Nagy Ágneshez is szép emlékek fűznek. Egyetemen – politikai „alkalmatlanságom” miatt – csak 1994 őszén kezdhettem tanítani, 1995-től kezdve számos bel- és külföldi tudományos konferencián adtam (s mindmáig adok) elő, s több ösztöndíjat kaptam: Angliába, Walesbe, Németországba, Hollandiába...

2012-ben – már rég ferencvárosi lakosként – nyugdíjas lettem, de sokféle munkákra vállalkozva, köztük sok verses lapozó fordítására a Scholar Kiadó számára, állandó közreműködésre a rádiós *Fülszöveg*-adásokban, emellett mindmáig a Reformátusok Lapja és a Mértékadó munkatársa, továbbá a Parlando c. zenepedagógiai szaklap s az Arnolfini Kantin című, ugyancsak online, kulinária és művészet tematikájú blog egyik szerzője vagyok. A Covid19 óta számos hang- és videóanyagomat sugározták a könyvtárak Pécstől Szolnokig, sok írásom jelent meg a Litera című irodalmi portálon.

Részletes írói és tudományos pályaképem kirajzolódik a két alábbi linkből: https://hu.wikipedia.org/wiki/Petr%C5%91czi_%C3%89va és <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10014090>

Végül adós vagyok még életem két további hetes számának magyarázatával: a legfontosabb és a legnagyobb öröm az, hogy hat kislány unoka mellé 2021 júniusára várható hetedik unokánk, egy kislány. S lehet-e szebb meglepetés egy olyan író-nagymama számára, aki ráadásul egész életében a hétpettyes katicák rajongója, gyűjtője volt, s újabban „Isten bogará”-nak gyerekkönyvekbe írója is! A „két hetvenes” is a napnál világosabb: éveim száma s a Napút által gavallérosan felajánlott, mintegy hetvensornyi terjedelem, amit ezúton köszönök. Aki többre kíváncsi, remélhetőleg már április táján kézbe vehette *Könyörgés, márciusi hóban – Összegyűjtött versek* (Fekete Sas Kiadó) és *Nagyapa meséi* (Katica Könyvműhely) című új köteteimet!

Petróczi-Gu!

Barna Imre

műfordító, kritikus (Budapest, 1951. április 10.)

(68, 17, 70.) Most mit mondjak? Annak is tíz éve már, hogy a Budapesti Könyvfesztivál pódiumán kellett mondanom valami frappánsat a velem együtt kiültetett kerek születésnaposok egyikeként. Én akkor egy viccesnek szánt limerickkel jeleztem a közönségnek, hogy nem addig van az:

*Van egy úr, a neve: Imre.
Hasonlít gyermekeimre.
Azt mondják, most hatvan.
Én volnék? Hallatlan!
(Nem kéne még ide rím? De.)*

Szóval hogy nem ér a nevem, én tulajdonképpen nem egy ilyen bácsi vagyok, nem ez a decens *úr*, aki (akkor épp) egy jelentős világirodalmi könyvkiadó vezetője, plusz a fesztivált is rendező könyves szervezet elnöke, sőt ex-ezmegeáz és a többi, nem és nem. Ez nem én vagyok, *It ain't me, babe*, üzentem ifjúkorom hősével, Bob Dylannel.

Hanem?

Hanem hát hogy kéne még ide egy rím, s a többi, és úgy. *Sixties forever!*

Igen ám, de eltelt közben még tíz év. Bob Dylan Nobel-díjat kapott, újraírtam a róla szóló könyvemet, mégiscsak véget értek megint a hatvanasok,

és nekem a hetveneseim kezdődnek most már, nahát. És hagyjuk is akkor inkább ezt a limerickesdit. Beszéljünk (indítványozom az újdonsült öreg hetvenesnek) inkább arról, hogy – túl az önértékelés vidám zavarain – mi okozta a tévedést.

Hatvannyolcban én épp tizenhét éves voltam. *Diciassette*, feleltem büszkén, talán a trieszti pályaudvaron, talán a vonatra várva, ami egyelőre hazavisz; *diciassette*, vágtam rá, amikor valaki, egy olasz tehát, az éveim száma felől érdeklődött. Hogy itt vagyok, ragyogok, olaszul mondom, hogy *diciassette*, és szarok a vasfüggönyre. És aztán valahogy így maradt ez, hatvannyolc és tizenhét.

Az persze napnál világosabb volt, hogy minket, akik hatvannyolcban letünk tizenhét, infantilizáltak. A trieszti pályaudvaron inneni (vagyis hát onnan nézve *túli*) világ – a hazánkat is irányító világrendszer – működtetése, el egészen a szenilis pártelnök utolsó beszédéig, a felnőttek ügye volt, kiskorú abba nem szólhatott bele. Ismertem valakit, aki még ötvenen túl is fiatal író volt, és az is maradt, amíg meg nem halt. És fiatal költő szerettem volna lenni sokáig én is. De volt itt még valami. Hatvannyolc, tizenhét. Egy, a *Paris Match*-ból kivágott fekete-fehér fotó a szobám falán: tüntető menetben zászlót lengető szőke lány egy fiú nyakában, aki én is lehetnék. Párizs és Prága. Bőrkabátos huligánok maroknyi csoportja, *Woodstock nation*. Harmincon túl senkiben se bízz! *Forever young*, énekelte Bobby gyerek dalát a YouTube-on az atyai jóbarát, Pete Seeger még kilencvenkét évesen is. Azaz hogy fiatalnak lenni

együttal kultúrforradalom és életre szóló világfeladat.

Is.

A hetvenkilences Charta-aláírások utáni nyár egyik kánikulai napján rövidnadrágban mentem be az Európába. És amikor Domokos, az igazgatóm (Isten nyugosztalja!) hívatott és ingerülten leteremtett, én nagy merészen azzal vágtam neki vissza: „Ne csináljunk úgy, mintha a gatyámmal volna baja!” Pár éve, a Történeti Levéltár jóvoltából derült csak ki, hogy pedig de; hogy nagyon is téma lehetett ez akkoriban. „Bereznay” tmt. mindenesetre így írt: „...az öltözködésében szándékosan hanyag, rendetlen; borotvátlanul jár be a kiadóba, atlétatrikóban vagy beatjelvényekkel tarkított trikóban, olykor még egy-egy Nyugaton használatos protestjelvényt is feltűz a mellére, amit ott a környezetvédők vagy más csoportok használnak tiltakozásul.” De van, aki szerint „Bereznay” tmt. jót akart: neki, azaz a rólam fabrikált karikatúrájának köszönhető, hogy nem rúgtak ki, maradhattam az Európa szerkesztője.

A nyolcvanas évtized végére már főszerkesztő voltam, huszonvalahány évvel később pedig én lettem az igazgató. Addigra persze véget ért, vasfüggönyöstül, az öreg felnőttek világrendszere. A fiatalköltőség helyett inkább a műfordítást választottam, és lefordítottam két tucat könyvet, kultúrdiplomataként pedig családostul megjártam Rómát, majd négy év után megint csak hazajöttem, hogy na, akkor most már tényleg itt fogunk élni. És úgy is lett, és aztán egyszer csak ott ültem a könyvfesztivál pódiumán, együtt a többi kerek születésnapossal.

Ja, és hogy most meg már ennek is tíz éve.

Könyvfesztivál ezen a tavaszon nincs, világjárvány van, én pedig az íróasztalomnál ülök, madárccicsérgést hallgatok a YouTube-on, és meg kéne írnom, hogy.

Milyen érzés ennyinek lenni?

Van egy úr, kezdeném megint.

És így tovább, na jó.

Száraz György

lőszakíró (Dunakeszi, 1951. április 14.)

(Sorsom, a lovak) 1955. karácsonyeste a gyertyafényben megpillantottam a fekete sörényű, sötét pej hirtalovat. (...) Majd pár perccel ezután édesanyám arcomat paskolgotó karjaiban újraébredtem. Így kezdődött!

Tizenhárom évesen, 1964-ben egy igen korai vasárnapi ebéd közben apám lassan, kimérten közölte: „A gyerekekre adjatok tiszta ruhát, kiviszem magammal a lóversenyre,

ma fut Imperiál, a század csodalova, ezt látnia kell.” Édesanyám a kontyába kapva felsikított: „Csak azt ne!” Pár percre rá több elegáns, kalapos turfember társaságában a Pestre menő vonaton ültünk. Káprázatos volt a belépés, megdöbbenett a hatalmas tribünök látványa, a hosszú fehér korlátok, a rengeteg öltöny, kalap, távcső és az elmaradhatatlan Turf a kézben. A ring, ahol felvezetik a lovakat, köztük a sárga mént, Imperiált, amely arisztokratikus megjelenésével, kapitális méretével kitűnt versenytársai közül. (...) Ekkor minden eldőlt!

Életem meghatározó adománya az a szeretetteljes családi közösség, ami-be beleszülettem, ami oltalom volt minden földi rossztól és biztos védelmet nyújtott. És még valami, amit a család adott. Lóért, versenylóért rajongó apát, nagyapákat és dédapákat.

1965-ben szüleim kézen fogtak és bevittek a piaristákhoz. Az ott eltöltött négy év erősen meghatározó volt. Tanáraink felvérteztek azzal a tudással, ami a későbbi életemben segített a helyes út felismerésében.

Tizenéves koromtól naponta az alagi pályán lovagoltam. 1971-től versenyekben kipróbáltam magam, nyertem is. Lovagoltam Bécsben, Freudenauban, Prágában, Chuchle-ban. A nyolcvanas évektől telivéreket tenyésztettem, amelyekkel szép sikereket értem el a Kincsem Parkban.

Jártam a világ lóversenytereit, olykor a hazai lóversenyzést képviselve vagy magyar lovak külföldi futásait menedzselve. Így jutottam el Newmarketbe, Epsomba, Ascotba, Long Champ-ba, Deauville-be, Chantilly-ba, Baden Badenbe, Pardubicébe, és még ennél is több pályára.

1984-ben, Kőrösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulóján barátaimmal koszorút helyeztünk el darjeelingi sírjánál. Ekkor megtekinttem a világ legmagasabb helyén lévő lebongi lóversenyeret, mely a sírtól néhány száz méterre volt. A 3500 méter magasságban elterülő pálya azért került ilyen magasra, hogy a nyári hőség idején a magaslati hűsön hódolhassanak szenvedélyüknek az itt élő angolok. Az indiai lóversenyzés az angol minta szerint honosodott meg, amit a kalkuttai és a mumbai (bombayi) lóversenyeken tapasztaltam.

Az 1970-es években az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárában dolgoztam. Ott egy gazdag lóversenytörténeti anyagot volt lehetőségem tanulmányoz-

ni. Így még jobban megismertem e sport, és főképp Alag múltját, amit későbbi írásaimban felhasználtam.

Írtam szaklapokba, folyóiratokba, többek között a Magyar Turfba, a Lovasfutárba, a Pegazusba összesen száznál több cikket. A lósportot népszerűsítő előadásokat tartottam a kaposvári lovasakadémián, az ELTE néprajzi tanszékén. A 175 éves lóversenyzés alkalmából rendezett nemzetközi konferencián a Mezőgazdasági Múzeumban felkért előadóként szerepeltem.

1996-ban volt az alagi lóversenypálya 100 éves jubileuma. Erre az alkalomra jelent meg *Százéves az alagi lóversenypálya* című könyvem. E témában íródott több könyvben szerepeltem mint társszerző.

A Dunakeszi Történelmi Szemlében és más folyóiratokban is jelentek meg tanulmányaim. 2015-ben felkértek a *Dunakeszi története* egyes fejezeteinek megírására, amely 2017-ben jelent meg.

1996-ban a földművelésügyi miniszter megbízottjának kinevezésével a hazai lóversenyzés versenyintézőségi tagjának választottak. Ez a bírói testület a versenyek szabályszerű lebonyolítása felett őrködik.

1990-ben újraalakult az 1827 óta lóversenyzésünket irányító szervezet, a Magyar Lovaregylet, amelynek alapító tagja vagyok. Ennek a patinás egyletnek, amelynek első elnöke gróf Széchenyi István volt, közel kétszáz éve (némi megszakítással) a nemzeti lóversenyzés szervezése és irányítása a legfőbb feladata.

2011-ben, mikor 60 éves lettem, az a megtiszteltetés ért, hogy megválasztottak a Magyar Lovaregylet elnökének. Ezt a tisztségemet a mai napig betöltöm.

Örök szenvedélyem a ló.

Baka Györgyi

költő (Budapest, 1951. április 16.)

Hol vagyok otthon? Budapesten születtem, de az alföldi tanyavilágban, Csemőben nőttem fel, ahol édesapám földművelőként dolgozott. Alig múltam hároméves, amikor meghalt, édesanyám öcsémmel együtt egyedül nevelt föl bennünket, nagyon nehéz körülmények között.

Csemőben, tanyánk határában a virágos réten állva, a határtalan ég alatt, két karom szárnyként verdes.

Mintha egész gyermekkorom fénylene, „földlene”, „csöndlene” (Bella István), lélegzene ebben az önkéntelen mozdulatban, a bizalom határtalan tágasságával, az elragadtatás lendületével, folytonos önátadásban, ami mégis, egyszerre folytonos átváltozás, metamorfózis. Nagyanyám meséi megelevenedtek házunk meszelt falának repedéseiben, a küszöb elé locsolt vízmintákban, míg föl nem szívdóttak a száradó homokban. Otthon voltam itt.

A Rákospalotán töltött két év valódi fordulat volt az életemben. Végre társakra találtam, osztálytársaim között barátokra leltem. A gyermekség új, fénylő arcát éltem meg a játékokban, énekekben, a közösségi létben. Amikor első osztályos koromban az első verset elmondtam, magam is meglepődtem azon, hogy én eltűntem, és egy másik valóság árasztott el, ami valami módon mégis én voltam. Ezután a versek, a könyvek lettek éltető forrásaim. Itt is otthon voltam.

Életem későbbi helyszínein hol otthon voltam, hol csupán csak vágytam rá, hogy otthon lehessenek.

Édesanyám többszöri öngyilkossági kísérlete és hosszan tartó orvosi kezelése miatt öcsém után én is intézetbe kerültem: az Ady Endre Átmeneti Otthonba, Budapesten. Itt minden képzeletet meghaladó szenvedéstörténeteket ismertem meg a mostohaapák és valódi apák kegyetlen erőszakosságáról, az anyák szemet hunyásáról, alkoholizmusról, emberinek már-már alig nevezhető gonoszságokról. Ebben az „otthonnak” alig nevezhető intézményben mi, felső tagozatos lányok magas szárú cipőben, drapp pamutharisnyában, sötétkék rakott szoknyában, drapp úttörőingben és sötétkék-fehér csíkos kötényruhában jártunk mindennap,

úgy néztünk ki, mint a rabok, még a hajunkat is kötelezően rövidre nyírták. Húszan-harmincan aludtunk együtt egy nagy teremben, emeletes ágyakon. Leginkább valamiféle börtönnek éreztem ezt a helyet, a személy itt nem sokat számított.

Középiskolás koromban, a Főti Gyermekváros lakójaként már egy sokkal emberségesebb világban élhettem, gyönyörű környezetben. Itteni társaimtól is sok szomorú történetet hallottam megélt életük rémségeiről, kifosztottságukról.

Dosztojevszkij volt az az író, akinek könyveit olvasva rádöbbsentem, hogy az én és társaim keserves tapasztalatait jóval meghaladják az ő regényei szereplőinek szenvedései. Köztük is több olyan ember volt, aki beledermedt saját állapotába, s ezzel nemcsak saját magát tette tönkre, hanem másoknak is súlyos testi-lelki bántalmakat okozott. Azonban Dosztojevszkij felmutatott olyan magas szellemi szintű embereket is, mint Zoszima sztarec, Aljosa és Miskin herceg. Általuk erősítette meg az én lelkemet is, hogy minden lehetetlennek tűnő rossz helyzetből van kiút, ha megtaláljuk Istent, aki fölfelé emel minket. Hatalmas támasz volt ez nekem. A Főti Gyermekváros menedék volt, ahol fészket rakhattam.

A Szombathelyi Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakára nagyon szerettem járni, igazi jó szellemi légkör volt itt, a felső évfolyam hallgatói (Nagy Gáspár és társai) voltak segítő beavatóink a valódi értékek felfedezésében, mind az életben, mind az irodalomban és a szakmánkban. Máig tartó, éltető barátságok kapcsolnak össze egykori évfolyamtársaimmal.

Jóval később történt az, amiről most írok. Talán már a főiskolát is

elvégeztem. Budapesten egy buszon utaztam haza estefelé. Egyszer csak éreztem, hogy egy jó arcú, középkorú férfi erősen néz engem. Leszállásra készülve mellettem haladt el, és azt mondta nekem: „Önnek olyan Aljosatekintete van.” Meglepődtem, hogy jövök én ehhez?! Éreztem, hogy Aljosa barátcsuhája alatt szárnyak rejtőztek...

Aktív időszakomban könyvtárosként és népművelőként dolgoztam, valódi hivatásomnak éreztem mindkét területet. A százhalombattai könyvtárban tizennyolc éven át szerveztem és vezettem a Hamvas Béla Szellemi Szabadegyetemet, amely népfőiskolai keretben működött, mely a közösséget és a személyt helyezi fókuszába, aktív cselekvésre és az értékek melletti kiállásra ösztönöz. Hamvas Béla munkásságát feltáró sorozatunkat hatalmas érdeklődés kísérte. Arra törekedtünk, hogy a felismert szellemiséget életünk hatóerejévé tudjuk tenni, Hamvas kifejezésével: realizáljuk.

Két lányom születésével női létem beteljesedését éltem meg.

Lelkem otthonra lelt a szavakban, a költészetben. Elbújtat az anyanyelv és eszmélésre késztet, a szabadság végtelen terébe röptet. Ó, a mámoros belemerülés az anyanyelv ölelésébe! Lüktet, lélegzik, simogat, néha szúr, szorít, elnémít, mintha a szív is megállna! Majd lét-bőségben ringat, meglep, világosságba burkol, színe változása ámulatba ejt, korom-éjbe kötöz, harmatozik, sír, izzik a vérben. A kívül levőt belsővé teszi, a belül

levőnek, rejtettnek formát ad, életre hívja. Együtt születünk, egymás által növekszünk, egymásban lakunk.

„A verseid: valódi tétek, valódi érzések, semmi talmi, álirodalmi szó-pszudológia. Magyarán: hiteles, amint verssé lesz a vágy, fájdalom, kín, a másik, a külső-belső úr, a magány, az öröm, ha édessé nem is, tisztává, áttetszővé válik a könny. A legjobb soraid néha lángot vetnek. Csupa »avított« érzés meg »korszerűtlen« kifejezés, amit használok, mert ahogy, amint írsz, az a normális, az az emberi, mióta világ a világ. A normalitás botránnya. Úgy tűnik – a költeményeid alapján –, hogy sikerült a sorssal szemben valamiféle ellensúlyt teremtened, ami megtart.” (Mórocz Zsolt)

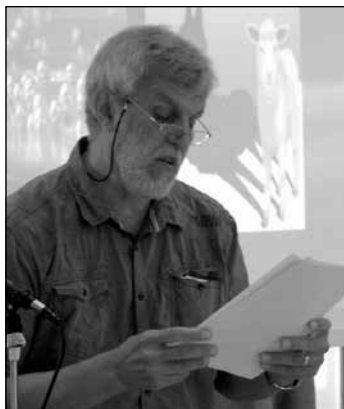
Eddig hét verseskötetemet jelent meg: *Fényfehérben* (Csoma, 2008), *Belső zarándok* (Napkút, 2010), *A csend jelei* (Rím, 2013), *Gyermekkorom madárszíve* (Bp. XV. ker. Önkormányzat, 2014), *Megnyíló idő* (Hungarovox, 2016), *Közeledő érintés* (Hungarovox, 2017), *Határátlépés fölfelé* (Hungarovox, 2019). Mindegyik kötetet László Bandy képzőművész illusztrálta.

Ma itthon vagyok Érden, az emeletes barlangomban, rengeteg könyv vesz körül, szép festmények és grafikák árasztják rám sugárzásukat, virágok illatoznak körülöttem.

Baka Györgyi

Csejtei Dezső

filozófiatörténész, hispanista, műfordító (Szeged, 1951. április 19.)

Ha a filozófia kezdete a csodálkozás, ahogyan Platón és Arisztotelész állítja, akkor már abban az időben is filozófiával foglalkoztam, amikor még azt sem tudtam, hogy az egyáltalán létezik. Immáron hetven éve csodálkozom a világon, ami persze messze nem jelenti azt, hogy csodálom is egyben. Sőt. De kezdjük az elején!

Szegeden születtem; drága szüleim egyszerű emberek voltak (pékmester és titkárnő), akik mindent megtettek azért, hogy két öcsémmel együtt kihozzuk magunkból azt, ami kiben-kiben rejtett. Engem az olvasás attól kezdve rabul ejtett, hogy megtanultam olvasni, és ez az édes rabság azóta is tart.

Szerencsém volt, jó iskolákba járhattam. A szegedi Ságvári-gimnáziumban érettségiztem 1969-ben. Néhány évvel járt fölöttem Ördögh Szilveszter és Temesi Ferenc. De a legnagyobb hatást mégis egy történelemtanár, Suki Béla gyakorolta rám. Csodálatos képességekkel megáldott cigány ember volt, akinek mindenképpen az egyetemen lett volna a helye, de ezt a korabeli városvezetés, Béla '56-os „érdemeire” hivatkozva, soha nem tette lehetővé. Így nem volt kérdéses, hol tanulok tovább: 1969-ben felvettek az akkori JATE történelem–angol szakára.

S itt ért a második nagy hatás. Abban a szerencsében volt részem, hogy mi voltunk az utolsó évfolyam, akiket Wittman Tibor történészprofesszor még végig tanítani tudott. Lenyűgöző előadásai a nyugati Mediterráneum és Latin-Amerika történelméről örök életre megszerettették velem a hispán kultúrát. Spanyolul is ekkor kezdtem tanulni. Bimbózó terveim azonban megghiúsulni látszottak Wittman professzor sajnálatosan korai halálával (1972).

Egyre jobban kezdett érdekelni a történelem filozófiai vetülete; szakdolgozatomat (majd később az egyetemi doktori értekezést is) Hegel történetfilozófiájából írtam. Ezzel visszatértem középkori tanáromhoz, Suki Bélához, aki, Halász Előd tanítványaként, intenzíven foglalkozott filozófiával is, Kierkegaard, Heidegger bölcséletével. S ő volt az, aki megadta a következő évek alapirányát: ha már tanulatsz spanyolul, mondta, érdemes lenne Ortegával foglalkoznod, jó dolgokat írt. Ezen a ponton ért össze a filozófia és a hispán világ.

1974-ben az egyetem filozófia tanszékére kerültem; egész életemet ott töltöttem, 2020-ban onnan mentem nyugdíjba.

Mivel Spanyolországgal akkoriban még nagyon mostohák voltak a kapcsolatok, álmodni sem lehetett egy ösztöndíjról. Így 1976-ban turistaként utaztam ki; Madridban három nap alatt elvertem az összes pénzem, megvettem Ortega és Unamuno összes műveit, némi szakirodalmat, és jöttem haza. Barcelonában megmértem: a bőröndjeim kereken 48 kg-ot nyomtak. De volt most már anyagom, tudtam dolgozni; meg is lett az eredménye: az Ortega-kismonográfia

(1980) és *A spanyol egzisztencializmus története* (1986). Ez utóbbi témából védtem meg a kandidátusi értekezést is.

Közben németül is elkezdtem tanulni, mert ez nélkülözhetetlen a filozófiában. Így a hispán világ mellett lassan a germán világ is kezdett kitárulkozni előttem. Bár az utóbbit is nagyon tisztellem, bevallom, az első közelebb áll a szívemhez.

A rendszerváltás nagy változásokat hozott; tanszékvezető lettem (1990–2000 között), megkaptam az első hosszabb kutatói ösztöndíjamat (1992, Salamanca, négy hónap), de ugyanebben az évben családi tragédia történt: fiatalabb öcsém elhunyt autóbalesetben. Ez az esemény alapvetően megváltoztatta a világhoz fűződő viszonyomat, a halál filozófiai problémáival kezdtem foglalkozni. Tíz éven át olvastam róla, töprengtem rajta, aminek meg is lett az eredménye: *Filozófiai metszetek a halálról* címmel egy több mint 500 oldalas monográfiában dolgoztam fel gyakorlatilag a teljes élet- és egzisztenciálfilozófiát. Ebből készült el az akadémiai doktori értekezésem is. De az öcsémet mindez, sajnos, nem támasztotta fel.

A rendszerváltás új lehetőséget hozott abban is, hogy most már mód nyílt olyan művek lefordítására és kiadására, melyek megjelentetése korábban lehetetlen volt. Ennek első eredménye *Az Antikrisztus* volt Nietzschétől (1993), majd ezt követte egy igazán nagy falat: Spengler kétkötetes művének lefordítása (*A Nyugat alkonya*, 1994). Ennek első kötetét már kedves feleségemmel, Juhász Anikóval együtt fordítottam le. Az évek hosszú során nemcsak házas-, hanem szerzőtársak is lettünk, főbb műveink egy részét már jó ideje közösen jegyezzük.

A fordításokban (legtöbbször tartalmas utószóval ellátva) mindig is kultúrmissziót láttam: gazdagítani a korábban oly szegényes magyar nyelvű filozófiai irodalmat. Jöttek is szépen egymás után: Jaspers-, Dilthey-kötetek jelentek meg, később pedig már a szépirodalomba is belekóstoltunk Ernst Jünger híres regényének lefordításával (*Acélzivatárban*, 2014).

Közben a monográfiák is szépen szaporodtak: a történelem végéről, egy XVI. századi spanyol domonkos teológusról, Vitoriáról, Spenglerről, majd a táj filozófiájáról. Időközben két könyvem Spanyolországban is megjelent, szeretett Salamancámban.

Jelenleg Schopenhauer kétkötetes fő műve fordításának utómunkálatain dolgozunk, ami az idén jelenik meg, valamint egy XIX. századi spanyol gondolkodó, Donoso Cortés fő művének fordításán, ami 2022-ben lát napvilágot.

Életem során mindig is az idő megszállottja voltam; féltő gonddal vigyáztam rá, nehogy eltékozzoljam. Most, életem alkonyán úgy érzem, hogy nem gazdálkodtam rosszul vele. S majd ha eljön az ideje, nyugodt szívvel állhatok Legfőbb Bírám színe elé: megtettem, ami tőlem tellett.

Csiki Dezső

Dluhopolszky László

karikaturista, grafikus (Budapest, 1951. április 20.)

(1954. augusztus 4., Mohács)

Nagymaméménál nyaraltunk Mohácson, és a kompon igyekeztünk át szüleimmel a Dunán. A túloldalon hívogatóan várt minket a szabadstrand. A kompon – átkelés közben – egy szekér elé fogott ló megbokrosodott. Talán a folyó hullámmásától ijedt meg a fiatal állat. Hangosan felnyerített, és a hátsó lábával nagyot rúgott oldalra. Patkója lerepült, és széleseben közeledett a fejem felé. Ha idősebb és magasabb lettem volna, eltalálja a koponyám. Azt a patkót már nem nevezhetnék „szerencsepatkónak”, ami súlyos sebesülést okoz. De négyévesen anyám szoknyájába kapaszkodtam, és csak a fejem búbját súrolta az elszabadult lópatkó, amely végül a Dunába csapódott! Kár, hogy örökre elnyelték a hullámok, szívesen megtartottam volna emlékeztetőnek.

Így érintett meg a szerencsepatkó.

(1961. február 8., Budapest)

1957-ben apám barátja, a Telefongyárban dolgozó Schwott Lajos bácsi – a Ludas Matyi rajzolója – véleményét írt rólam: „A kisfiú az átlagnál jobban rajzol. Érdemes volna egy rajztanárnak foglalkoznia vele.” Apám hallgatott Lulu bácsira, és beíratott egy rajzsakkörbe.

De kisfiúként nagy hatással voltak rám a zenészek is. Apám remekül játszott tangóharmonikán. Felmerült, ha

ilyen jó a kézügyességgem, talán a zongorázás is menne.

Az ötödik osztály első félévéhez közeledtünk, amikor apám tett egy ajánlatot:

– Fiam! Ha a félévet kitűnő eredménnyel zárod, veszek neked egy pianínót – mondta.

Már leelőlegezte egy nyugdíjba vonuló öreg zenésznel, csak az eredményemre várt.

Puff neki, kitűnő lettem. Otthon nagy volt az öröm. Apám már indult volna a zongoráért, amikor egy kérésrel fordultam hozzá.

– Édesapám, én inkább rajzoló szeretnék lenni, mint zongorista!

Apám meglepődött, de nem tartotta rossz lehetőségnek, hogy a drága zongora helyett egy nagy méretű spirális rajztömböt vegyen. Annál is inkább, mert 17-18 éves korában ő maga is egészen jól rajzolt.

Mondhatom: szerencsém volt.

(1972. április 21., Budapest, Szófia étterem)

Érettségi után nyomdásztanuló lettem a Kossuth Nyomdában. Ott alapítottam meg tizenkilenc évesen a Fiala Karikaturisták Klubját (FKK). Rövidesen már két vicclapot szerkesztettem. Elsőként a *Van képünk* 1971-ben, majd a *Bakfitty* címűt 1972-ben. Kaján Tibor, a *Tükör* című színes hetilap neves karikaturistája, felfigyelt rám. Teljesen váratlanul ebédre invitált a Szófia étterembe. Beszélgettünk a fiatalok

klubjáról, az 1971-ben, a Divatcsarnok Lotz Termében szervezett kiállításunkról. (Pont 50 éve volt!) Terveimről és arról, hogyan tudnám fejleszteni rajztudásomat. Rákérdezett, hogyan kerültek rajzaim a frankfurti *Pardon* című lapba. Búcsúzásakor Kaján arra kért, hogy adjam meg neki a *Pardon* levélcímét. Minő véletlen, nálam volt a noteszomban...

Akkor is szerencsés voltam.

(1979. június 15., Budapest, Népszava szerkesztősége) Ez év nyarán Kaján Tibortól kértek segítséget a Népszava vezetői. Ki legyen a lap karikaturistája? Kaján Dunait, Jelenszkyt, Tettamantit és engem ajánlott. A beérkezett rajzok zsűrizésekor Gedeon Pál főszerkesztő azt a vezérlőelvet követte: ki tud karikatúraportrét rajzolni? Így merült fel az én nevem. 1979. december 19-én mutattak be a szerkesztőségnek. Tíz évet töltöttem el ennél a 300 000-es példányszámú patinás napilapnál. Ez volt az én újságíró-iskolám. A napi karikatúrák mellett külpolitikát és sporttémákat is rajzoltam.

A szerencse újra mellém szegődött.

(1989. május 25., Budapest) Eötvös János Attila törökbálinti vállalkozó felhívott. Szeretné velem újraindítani a *Szabad Száj* című, 1946-tól 1951-ig működő politikai viccújságot. Miért engem keresett meg? Árkus a Ludas Matyiban nem engedte rajzolóit egy konkurens újsághoz rajzolni. A Népszava mellett a magyar származású Szabó Joe alapította amerikai *Wittyworld* nemzeti szerkesztője voltam. Munkám során megismertem az összes fiatal, pályakezdő magyar rajzolókat. Ősszel beindítottuk az *Új Szabad Száj*at. Szilveszterre 75 000 eladott példányt értünk el. Örültem, hogy barátaimat alkalmazni tudtam a lapnál.

Teljesen új nevek tűntek fel a honi karikatúraművészet egén. Rau Tibor, Békési Joe, Tónió, Tarnóczy Zoltán, Balogh Lajos, Bánó Attila, Szabó László Róbert (Marabu). Örültem, hisz ebben a szerkesztőségben végre teret biztosítottam a fiatal karikaturistáknak. Közben megkaptam a rangos Excellence díjat Tokióban, a *Yomiuri Simbun* napilap versenyén. A díjjal járó érmet a japán nagykövettől vehettem át 1987 tavaszán, a japán nagykövetségen. Rajzom jelent meg az amerikai *International Herald Tribune* napilapban.

Ezt a bálnás rajzomat átvette a *Magyarország* politikai hetilap. Ahogy írták, ilyen még nem volt, hogy egy magyar rajz hazatért.

Nem is tagadhatom, ismét szerencsém volt.

(1990. március 1., Budapest, Blaha Lujza tér) Vágner Ferenc, a Hírlapkiadó vezérigazgatója hívatott.

– Maga az a szemtelen alak, aki azt híreszteli, hogy meg tudná szerkeszteni a *Ludas Matyit*, ha az előző szerkesztőség máshova megy? Mit tud felhozni a mentségére? – szegezte nekem a kérdéseit.

– Én állítottam fel és szerkesztem az *Új Szabad Száj*at. Az év végén elértük a 75 000 eladott példányt. Ebben a táskában van 100 friss kézirat. A nagy mappában pedig lapul 120 eredeti karikatúra, amit a februári bécsi kiállításunkról hoztunk haza – válaszoltam.

Vágner Ferenc egyre jobban mosolygott. Találomra kivett egy Tóniókarikatúrát, éppen azt, amelyen Torgyán József karót vert az ősmagyar földbe. Elképedt.

– Vannak ilyen rajzolóik? Mikor tudna munkába állni? – kérdezte.

– Azonnal, ha a munkámra szükség lenne.

Két hét múlva már a *Ludas Matyi* megbízott főszerkesztője voltam. Néhány hónap elteltével véglegesítettek. Ez a boldog szárnyalás, álmaim megvalósítása csak négy évig tartott.

Jó időben, jó helyen voltam. Ilyen, ha szerencsés az ember.

(2000. szeptember 18., Nagykovácsi, Aqua Étterem) Eddig is televízióztam, hisz Szecskó Tamás tíz éven át közölte rajzaimat a *Tévétükör* című műsorában. Balázs Fecó, a Korál együttes vezetője, régebben a következő ígéretet tette:

– Ha vezethetem a műsor-álmodat, akkor te leszel a rajzolóm.

Minden hónapban főműsoridőben ment, az MTV vasárnapi kínálatában az *Évszakok Balázs Fecóval* című könnyed, éneklős, beszélgetős műsor. Egy-egy részben mindig négy vendég szerepelt. Egy-egy színész, énekes, sportoló és egy regnáló politikus. Három éven át, 24 adásban rajzoltam őket. Egy felvételtől sem hiányoztam.

Hihetetlen, mekkora szerencsém volt.

(2020. július–augusztus, Budapest) Tavasszal értesítettek, hogy számitanak rám júliusban az *Ezüstgerely* sporttémájú művészeti pályázat díjkiosztásán. A Sportmúzeumban karikatúráimmal az „alkalmazott művészet” kategóriában elnyertem a fődíjat, amihez egy aranyozott szobrocska is járt.

Augusztusban érkezett a Köztársasági Elnöki Hivatal levele, miszerint augusztus 20-án a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét kapom. Az indoklás szerint: Dluhopolszky László grafikusművész/karikaturista „a magyar karikatúraművészet jeles képviselőjeként, a műfaj fennmaradása és színvonalának megőrzése érdekében végzett öt évtizedes munkája elismeréseként” (Áder János köztársasági elnök).

Most mondják rám, hogy nincs szerencsém!

Lehet, hogy ezekhez nem csak szerencse kellett?

Köszönet édesapámnak, hogy nem erőltette rám a pianínót!

Dluhopolszky László

Bogár László

közgazdász, publicista (Miskolc, 1951. április 22.)

(Töprengések hetven év ürügyén)

Először is nagyon köszönöm a lehetőséget, hogy megoszthatok néhány gondolatot mindarról, amit és ahogyan átéltem az elmúlt hetven év során.

Kicsit mulatságos, hogy hetven év ilyen elképesztő gyorsasággal tud eltelni, és az idő „sebessége” leginkább úgy szembetűnő számomra, hogy az érettségi óta ötvenkét év telt el, és ha

onnan, vagyis 1969-től „visszaszámolok”, akkor ötvenkét évvel azelőtt 1917 volt. Arra pedig pontosan emlékszem, hogy 1969-ben 1917-re mint valami mérhetetlenül távoli történelmi múltra gondoltam, míg most az érettségi, ötvenkét év távolából is, mintha tegnap lett volna.

A lélek „kvantummechanikája” tehát nem a racionális logikával mér, hanem valami olyannal, ami messze túl van a látható és mérhető világ okság-okosság mércéjén. És talán ez számomra az életem egyik leginkább drámai felismerése. Hogy az ember naiv módon úgy véli, hogy a világ oksági láncolatok végtelen hálózata csupán, és hogy kitartó munkával, tanulással ezzel az okság-okosság logikával feltárhatóvá válik a világ minden titka. Most így, az életem utolsó szakaszában kezdem felismerni, hogy az okságok-okosságok ugyan fontos részei a Létezésnek, de csak egyikét jelentik a számtalan és javarészt az ember elől még mindig „eltakart” létszerveződési formáknak.

Mint ahogy Oswald Spengler *A Nyugat alkonya* című műve egyik bevezető sorának üzenetét is inkább csak így, a saját életének alkonyán tudja igazán átélni az ember. Azt írja Spengler ennek a hosszúra nyúlt mondatnak az elején, hogy „annyi világ van, ahány lény a világon”. Ez az emberi létezés talán legmélyebb drámája, amely, mint minden dráma, egyszerre felemelő és letaglózó. Felemelő, hisz azt jelenti, hogy a világot úgy és olyannak előttem nem látta senki más, és biztosak lehetünk benne, hogy utánam sem fogja. De egyben letaglózó is, hisz azt jelenti, hogy be vagyunk zárva ebbe a börtönbe, és sokszor átéljük, hogy még a hozzánk lélekben legközelebb álló emberektől is mintha valami üvegfal választana el, nem tudjuk elmondani, amit átélünk ott legbelül.

Ennek a különös érzésnek egyik legmegrendítőbb átélését 1956-tal kapcsolatban ismerhettem meg. Kisgyerek voltam akkor, de mintha végtelen vilámlámpényben jelenne meg minden, amit akkor átéltem, nem a tudat, hanem az annál sokkal mélyebb és meghatározóbb rétegek „mentették el” ezeket a képeket. „Mentés másképp”, mondhatnám a mai cyberkor nyelvén szólva, és hát igen, mentés, nagyon másképp. 1956 és 1968 között ezek a képek „mély-mentésben” voltak, hisz nem túl sok esély nyílt rá, hogy bármilyen formában előhívjam őket. Biokémikus akartam lenni, ezért nagyon tudatosan készültem az érettségire és a felvételire, ám a sors közbeszólt.

Abban az évben, 1968-ban a világ számos pontján drámai események játszódtak le, és egyre csak azt éreztem, hogy semmi nem az, mint aminek látszik. Ez az érzés, és főként az az indulatos dac, hogy ezt nem hagyhatom annyiban, egy hirtelen fordulattal egészen másfelé fordította a sorsomat: a közgazdasági egyetemre jelentkeztem, és egy év múlva már a Tolbuhin körútról nyíló Dimitrov téri, Marx Károly nevét viselő egyetem padjaiban ültem. Két év múlva pedig az egyetem akadémikus rektoránál szigorlatoztam a szocializmus politikai gazdaságtanából. Nekem az volt az érzésem, nemcsak én szégyelltem magam, hanem a vizsgáztatóm is, hogy ilyen tragikomikusan zavaros, ócska és hamis hatalomideológiát kell komolykodva „tudományként” tételeznünk, de reménykedtem, hogy jönnek majd jobb idők, amikor nem így lesz.

Hát lehet, hogy jönnek majd ilyen idők, de a jelek szerint ez még nagyon messze van. (Amúgy pirulva kell bevallanom, hogy jelesre abszolvtam az imént említett tárgyat.) Rendszerváltozás címén ezen a téren is csak annyi ment végbe, hogy ma egy „másik birodalom” nagyjából ugyanolyan primitív és hazug, bár látványtechnikailag sokkal elegánsabb hatalomideológiáját oktatják „tudományként” a most már nem Marxról elnevezett egyetemen. Harcaimat viszont azért, hogy ezek a szebb és emberségesebb idők eljőjenek, soha nem fogom feladni.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert atyai jó barátom, Fekete Gyula már a hetvenes évek végén bevitt a népi írók örökségét valló „asztaltársaságba”. Onnan aztán egyenes út vezetett a lakiteleki sátorig, majd a parlamentbe, 1990 és 2002 között országgyűlési képviselő és két kormányban is államtitkár voltam. Bár a politikával kapcsolatban sikerült minden illúziómat elvesztenem, mégis nagyon tanulságos időszak volt ez. Legfőképpen azt tanultam meg, hogy az egész emberi létezés és benne a magyarság sorsa veszedelmes lejtőn van. E lejtő veszélyességét főként az adja, hogy a lelki, erkölcsi, szellemi talapzat válik egyre roncsoltabbá, és így nehéz elképzelni, mi lehetne az az erő, ami megállíthatna minket ezen a lejtőn.

A hatvanéves Hamvas Béla a *Pathmoszban* visszaemlékszik harmincéves önmagára, amikor elhatározta, elindul visszafelé a történelemben, hogy megkeresse azt a pontot, ahonnan ez a lejtő elkezdődött, és amit ő proton pszeudosznak, vagyis első lét-hamisságnak nevezett el. Mentem vissza a történelemben, írja Hamvas, és már háromezer évvel távolabb jártam, mikor rádöbbsentem, hogy a nyugati ember végzetes lét-hibáját követem el, mert ezt a pontot önmagamon kívül kerestem, pedig ez a pont itt van bennem. És bármilyen fájdalmas ez mindnyájunk számára, nekem személy szerint is persze, és bármilyen nehéz ezzel szembesülni, de ez a pont valóban itt bennünk van. Végtelenül nehéz megszabadulni attól az önfelmentő illúziótól, hogy én jó vagyok, „csak” a világ rossz, így aztán csak meg kell várnom, amíg a világ „megjavul”, és utána minden jóra fordul. A világ mindig a mi tükörképünk, pontosan azt mutatja, amilyenek valójában vagyunk, és lételméleti képtelenség, hogy egy „rossz világban” mi „jó” lehetünk. Így aztán életem alkonyán igyekszem ebből okulva a szerint a keleti bölcsesség szerint berendezni az életem, amely azt üzeni, hogy ha változást akarsz, a változás légy te magad.

Bogdan Csorba

Sinkó István

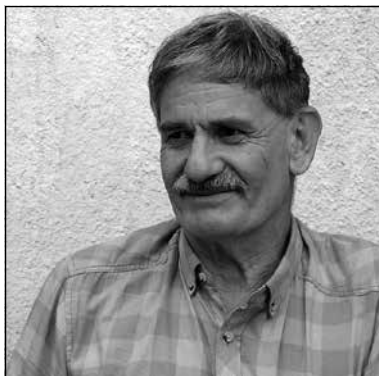
képzőművész, művésztanár, művészeti író (Budapest, 1951. április 22.)

(Amor fati) Nietzsche gondolata a sors elviselésére utal, én úgy fogalmaznám meg – a latin eredeti értelme szerint –, hogy szeresd a sorsodat. Igen én kiegyezem, sőt szeretettel gondolok sorsom eddigi alakulására.

Egy szép kerek családba születtem.

Apám képzőművész (alkalmazott grafikus, festő), anyám zenész (az MRTV szimfonikus zenekarában volt hegedűs), féltestvérem (a továbbiakban: bátyám) kiváló tanuló volt, épp akkor fejezte be az általános iskolát.

Ez a szép idill 1956-ban szakadt meg, amikor bátyám, Bécsben élő apja hívására, maga mögött hagyta az orvosi egyetem első évfolyamát, és Bécsbe, majd később onnan Brüsszelbe távozott. (Ő hatalmas tudományos karriert futott be, több akadémiának – így a Magyar Tudományos Akadémiának is – tagja lett, a belga király egyik orvos tanácsadója, kutató, intézetvezető. Hat éve halt meg egy banális kórházi fertőzésben.) Gyermekkorom azért ennek ellenére is szép és harmonikus volt. Művésztelepek (Nagymaros, Zsenynye) töltötték ki szünidőimet, ezekre a helyekre jártunk, apám ott festett, én meg vele. Egyértelmű volt a szakmai irány (bár csellózni is tanultam). Apám váratlan és korai halála (1967) után anyámmal küzdöttünk ketten az én sikeres továbbtanulásomért. A Képző- és Iparművészeti Szakiskola festő szakán végeztem,

majd a szegedi Juhász Gyula tanárképző földrajz-rajz szakán diplomáztam. A magam számára is váratlanul kezdett érdekelni az amúgy nem tervezett rajztanári pálya, melyet végül 45 éven keresztül gyakoroltam örömmel és sok-sok sikerrel.

Talán épp ez a kettősség – a képzőművészet és művészetpedagógia együttélése (no meg az újra elkezdett és kis alternatív zenekarban, a Miami Artban űzött zenélés-csellózás) – az, ami az én harmóniára törekvésemet segítette. A pedagógia sok-sok örömet, elismerést, sikert és feladatokat hozta. Két általános iskolában voltam rajztanár: 26 évig a XII. kerületi Kós Károly Ének-zenei Általános Iskolában, majd 8 évig a II. ker.-i Áldás Utcai Általános iskolában. 2009-től 2020-ig visszatértem alma materembe, a képzőgimibe (Kisképző, Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium), s ott rajztanár, illetve a festő szak szakosztályvezetője voltam nyugdíjazásomig. Gyönyörű 14 év (mert már 2006-tól óraadó voltam ott). Közben még művésztanári diplomát is szereztem a Képzőművészeti Egyetemen. Gyerek- és felnőttzakköröket, nyári táborokat vezettem szinte az országban, vezetője voltam a Szabados Árpád által alapított GYIK Műhelynek tanárként és művészeti vezetőként is. Tanítottam az ELTE-n múzeumpedagógiát, könyveim, cikkeim jelentek meg ebben a témakör-

ben. Néhány szép díjat, elismerést, kitüntetést kaptam – így többek között 1997-ben a Parlamentben Göncz Árpádtól vehettem át a Magyar Köztársaság kiskeresztjét (polgári fokozat).

Nagyszerű kollégákkal, remek tanárokkal, művészekkel együtt éltem meg ezeket az évtizedeket. Közben 1978-tól a Fiatal Képzőművészek Stúdiójának tagja, később vezetőségi tagja is lettem, rengeteg hazai és külföldi csoportos és egyéni kiállításon szerepeltem. Jártam az USA-ban, Kanadában, Belgiumban, ahol egyéni vagy kiscsoportos kiállításokon vettem részt, végigutaztam Európát, előbb motorral (és első feleségemmel), majd, súlyos motorbalesetem után, már inkább az autó-, vonat-verzió volt az utazások járműve.

Második házasságom két gyermekkel ajándékozott meg, nejem, Faragó Livia angol nyelvtanár, iskolaigazgató. Gyerekeim már felnőttek, lányomnak már pici lánya van (nekünk ő a csudálatos Rozi unoka).

E mozgalmas és izgalmas 70 évnek annyi váratlan és szép eseménye volt s van, hogy kénytelen-kelletlen nekifogtam egy nagyobb szabású önéletrírásnak, ennek a szép feladatnak szentelem időm egy részét most, nyugdíjasként. Persze a kiállítások (az eddigi 42 egyéni mellé talán ez évben még három hozzájön) okán is festek, no meg mintegy harmincéves művészeti írói munkásságomat sem hagytam abba: az Új Művészet belső munkatársa, a Műértő rendszeres szerzője és az Élet és Irodalom képzőművészeti kritikusa vagyok.

Így és ennyire teljes az életem, sorsomat elfogadom, megbecsülöm. Aki pályafutásomról, művészeti, pedagógiai és művészeti írói, valamint zenei

munkásságomról részletesebben kíván tájékozódni, kérem, hogy keresse fel honlapomat: www.sinkoistvan.hu

(Post scriptum) Feleségem, miután elolvasta mindazt, amit itt magamról írtam, azt kifogásolta, hogy aki ennek alapján akar megismerni, az egy folyamatosan dolgozó, sokfelé nyitott és teljesítményorientált alkotó pályaképét látja ugyan, de nem jelennek meg az érzelmek, a különböző hatások, azaz az ember a sorok között. Lehet. Nehéz azonban az események mögött – hacsak nem életrajzi regényt ír a szerző – a belső változásokat, rezdüléseket, a hittelt, a világgal való küzdelemet és együttélést megfogalmazni. Sosem vágytam vezető szerepre, sokat küzdöttem és küzdök mind a mai napig a hittelt, vallással, a politikába nagyon minimálisan és csak igen rövid ideig – a rendszerváltás körül – ártottam bele magam. Akik jobban ismernek, áthidaló, kapcsolatépítő embernek gondolnak, talán néhányan kicsit opportunistának is, mert hevesebb fiatal korszakom után inkább a megbékélést, mint a konfrontációt képviselem. Jó-e ez, vagy sem, döntse el az, aki ismer vagy meg akar ismerni. A korszakot azonban, amelyben élek/élünk, mind szellemi, mind politikai értelemben kritikusan szemlélem, a jót és hasznosat (nem csak a magamnak jót és hasznosat) elismerem, de a morális hiátusokat nehezen viselem. Hát így tudnám valamelyest árnyalni a képet – hogy sikerült-e, döntse el az olvasó.

Bognár Antal

író, szerkesztő, műfordító

(Nagyfény, Stari Žednik, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1951. április 24.)

Pillanatfelvétel
2021. április 24-én,
hátterben a Tábor-heggyel
(Bognár Eszter felvétele)

(Egy életem) A sok betegeskedés készítetett korai, mohó betűfalásra. Az írással, kamasznaplók után, túlérzékenységem jegyzett el. A hajlam a belegondolásra, milyen törekeny az ittlét, milyen veszendő. Majd menlevélnek gondoltam. Aztán meg: el a komisz világból, melyben oly sután mozogtam! Terápiának is kellett. És dacos mentsvár lett az életrajzot kitakaró munkarajzhoz.

Eszmélkedésem a guritónál... Miről is szólhat *ennyi* hallgatás?

Apai ágon a kiűzetés a Riegekek hadikölcsönön elúszott zentai sarokházából Csantavérre. A nagytermészetű „Mengyi” családfő mellett a legényfiú után négy lánygyerek préda (a Berger vőnek elúszik a malma); a legkisebb, gyámoltalan fiú lesz majd az apám. Mikor szófiai hadifogságából kiváltják, számlaleolvasó segédnek és szárazdadának magával viszi a visszatért Csíkba villanyszerelő sógora, a Zimonyban világra jött csenevész kislefia mellé (a Cséplők vándorlása majd Óbecsén, Torzsán, Zágrábon át egészen a

már horváltá lett Isztriába vezet). Már az oroszok bejövetele után, nagy szerencsével szöki haza, vissza Bácskába; nem leli helyét. (Később egyszer a palicsi nagyterazon összeverődő retyerutya hamvába holt nekibuzdulása egy simlisen elhappolt mesés örökségért német földön...)

Anyai ágon Fodor dédapám kétszer is megjárja Doberdót, szava örökre elapad, a Tiszának megy. A négy itt hagyott lányunoka szétszéled Kanadát járt, üres zsebbel a nádfedél alá hazavetődő, írástudatlanként is ízes szavú Acsai öregapám iszákossága elől: egy, tót legényhez Bajsára, egy, honi baka mellé Magyarbánhegyesre, egy, a zöldhatáron át Ecserre (ahol egy felvidéki áttránszporálthoz csapódik). A legkisebbikre – ő vajódik majd velem Szent György-napig hetvenkét óra hosszat – hús tyúktojásért fél évet szabnak ki feketézésért, Topolyánál, Jancsipusztán tölti le. (Anyám még, Szabadkán, ahol iskolaszolga, mikor Jugóban már szegény a szegénység, falun kezdik elbontani a kemencéket és unt tapétát cserél a gyári munkás is, hazahordja nekünk az iskolából a konyhai uzsonnamaradékot – s ez oly röstellni való...)

Átok ült szerb és magyar oldalról is a zentai Szlávnityokon, akiknek Csantavérről Nagyfényre (később majd, Palicshoz félúton, Radanovacra) húzódó szabómester sarja (Apó) jóvoltából találkozik össze a kötélkordonos büntetőtelepi rablátogatáson a kétágú varkocsba font hajú, pöttöm moholi lánnyal az oda unszolt jámbor öreglegény, Anti. Ilonkát („Ilonyt”) tulajdonképpen rabtársa,

egy – túl a visszaállt határon, Szegeden meghalt diák fiát, Imrét gyászoló – csantavéri asszony, a szabómester húga kommandálja. Vagyis eszerint őbenne képlik fel legeslegelőször picurka létesélye „valakiségemnek”. (Meg még előbb az orosz tisztben, aki Lázárfalván leintette a faluba beporoszkáló szovjet lovas előőrset, amikor az, bujkáló német katonának véelve apámat, fegyvert szegezve rájuk a ház falához felsorakoztatta a házbelieket...) De miért pont „éntelenségemé”! Nem lehetne más helyettem...?

Miután a guritónál a gyepes zsákcát (melynek közepén nagy zuhék után gyufaskatulya csónakokat lehetett eregetni) a bolgárkertben át megnyitják, később egy időre ide, a kapu elé terelődik még az E5-ös belgrád–budapesti nemzetközi út kamionforgalma is. De mindjárt az elején megvadult lovak rontanak rajta végig, a szekérről szanaszét repül rakománya, az új bútor. Majd '56-ban a magyar határra vonuló tankok oszlopa túrja fel éjnek idején – pipiskedek az ablaknál, felpattan a szemem, úgy bámulom a megnyitott spalettán, lázbetegem. Nekünk, gyerekeknek a lecsípett újságpapírba fogva szétrnyomott lepkefejek sötétlila foltja súgja meg a végzést: háború lesz. Apám tartalékos a tüzérlaktanyában. A homokrakás terepén (szélében elvermelve a levesbe való sárgarépa) üvegfiola játék katonáim hevernek. Belsejükben hajnali gyöngypára. Talán tényleg éltek egy picit.

(Buksiságom) Nemcsak megszületni vonakodtam három napon át, megmaradnom is gyötrelmem volt. Szamárköhögés, bárányhimlő, mumpsz, kanyaró, mandulagyulladás, kórságra kórság... Negyvenfokos láz. Hatévesen íratnak iskolába, de a sok mulasztás miatt osztályt kellene ismételnem. Apó, imádott bácsikám a betegágyamba, a dunyhára elém tett Buksi első számával lep meg. Az újvidéki Forumban nyomtatott jugoszláviai Kekec gyermekhetilap magyar (az „örökbéseknek” szánt) mutációja „a 7–77 éves fiatalok lapja” volt, útleírásokkal, fejtörőkkel, nagy emberek (feltalálók, felfedezők, fegyverforgatók) életrajzaival, nyugati folytatásos képregényekkel. („Közben...” – ez a szóbuborék, a fordított deus ex machina megbabonázott. A lesipárhuzamosság. Nem lehet egyszerre mindent látni, mindenhol lenni. Hol vagy, hol nem vagy... Itt is vagy, ott is vagy, itt sem vagy, ott sem vagy, te is vagy, te sem vagy.) Távoli világok, a történelem legendái, mindenható tudomány. Mesés való. Talán csak ezért tudtam mégis megalkudni az étellel (Schopenhaueréről, egyelőre, visszapattanva...). Légy jóra való. Igyekvő és szolgálatkész. Akinek a szíve megdobb, ha megsimogatják a buksiját, amikor bebiflázott szerb szöveget szaval. Vagy Petőfitől, hogy *Egy gondolat bánt engemet*. Szentül hittem, hogy minden tudás a gyarapodást és a jót szolgálja, minden erény messze világít, mint Vernénél és Jókainál. És Nyilas Misivel együtt, hogy a lányoknál is az elmésség a virtus, a kulcs. Buksinak termettem, buksi lettem.

Buksi voltam, nem kekec.

(Ómen) Szülőházam áll még, nem úgy, mint kortárstalan sorstársamé/portársamé, az anyám korú Fehér Ferencé (1928–1989), aki pont valahol arafelé látta meg a napvilágot a tanyavilágban, a juhszállón, és verselte meg a „kis királyfi” (nád)kunyhóját. Bölcső és bagoly?! Vagy csak random széria épp a B betűsöke a sorsvonalad sztroboszkópján innen, Budapestről? Bognár és Buksi... A „róka koma”, Hornyik Miklós (1941–2012) Képes Ifjében (apja, János

fordításában Ivan Belisev meséje az elkódorgó, majd hazataláló önfejű kiscicáról!) Domi tréfás szavával olykor: „Bogić Bogičević” volt a nevem. Akikre szintén felnéztél, s ugyanúgy nemigen tudtak/tudnak velük mit kezdeni: Brasnyó István (1943–2009), a próza sík vidéki vadevezőse, meg Böndör Pál komád és „örökhatbés” kor(ty)társad (1947–2019), a „cet torkán akadt költőfalat”. Mikor felvitte az isten a dolgod, Bányai János (1939–2016), Bori Imre (1929–2004), Bordás Győző – nemde egy levegőt szívtál velük a Forum Kiadóban. Vagy még előbb Bozsóki Ernő deszkfőnökkel is, nyombélfekély-rizikós kórházi Tito-hír-lesen ’80-ban a Magyar Szóban. Kihez volt még b-sek közül valami közöd? Bodrits István (1910–1978), akinek továbbbrontott Benedek Elek-meséit (*Túl az óperencián*) kisklapecként elrongyoltad (s megadatott szerkesztőként helyreállítanod!). Bosnyák István (1940–2009), a Sinkó-guru, akinél az Ómagyar Mária-siralom volt az (in)struktorászott vizsgatételed. Vagy akiktől eszméletos-sympósos-forumos szerkesztőként sokat vártál: Benedek Mária a Balassi-kardos Tari István oldalbordája lett. Beretka Ferenc, Bata János tanügyérnek állt (ide P. Nagy István exkollégád is beférne dél-bánátisága, bukovinai gyökerei okán, még nem szonokizáltan). A B oldalról a ’96-os Budai Gábor-díjas Brickner Balázs delete gombot nyomott magára... Egyszer zsúriztél Becsén Bozsikkal/Balázssal (minden erecskéje a prózának errefelé titkon Csantavér tájáról ered – Dudást is beleértve persze –, elvégre ez a világ közepe, egyformán messze van tőle Belgrád, Budapest, Bécs, Bratislava, Brno, Bukarest, Brassó, Berlin!), és Beszédes (a „dumás”) kétszer is benézett egy-egy zentai bemutatódra... Benes József (1930–2017) megtisztelt grafikáival a *Még beszél* könyvedhez, Bodrog Miklós (1929–2009), Borbély János (1933–2014), S. Benedek András (1947–2009), Hules Béla (1926–2002), Bágyoni Szabó István a bizalmával, Burány Béla (1931–2008) bevizsgált neked egy sürgős pisimintát... Innen-onnan: a két Bicskei (Fufu direktor és Bütyök), Borbély (a versismeretlenes), Bada és fiai, Benedikty, Botlik, Bajtai (Barangó), Buza, Brém-Nagy (a nagyításos), Bertalan, Basa (a toldalagis), meg kollégáid (É.-tól E.-ig) a hírárhínárban, Balázs (kettő is, az egyik Frankánál, a másik Babucsnál), Balog (Stefkánál), meg Balogh Á. a Tisza-síratáson. És a bibliotéka: birkóztál Balzaccal, bújtad Borgest (őskonzervatívok!), Butor, Bergmann, Békássy... Szerzett kincs a Bulgakov-filmből a szekrény tetején, a gombos harmonika, Bús Balázs (ex)bürgermeister (a kiscelli könyved támogatója). Fordítani ki mástól fordítottál, mint Басара/Basara (vagyis „Böszörményi”) Svetislav, meg Великић/Velikić Dragan. Búslakodó babérbokor (Hegyi) Botos Attilától (baleveshez), babér-level Batári Gábortól (*Mesés éveink* könyvemért, a homlokomra). Babáid (7-től 77-ig), B. E.-tól B. É.-ig („Bauertól” „Bauerig”)... Leleplezöttél... A fele is elég, nemde, a delikvensnek e halmazatból egy B-listához.

(És ez csak egy volt a betűk közt.)

(Határvövek) Két fordulópont rajzolódik ki, amikortól (nyelvi „bravúrok” után) Őírósága gyanítani kezdte: komoly tét, a vigasz lélekváltása nélkül semmi az írás. Hála érte sógorának, Virág István esztergályosnak (kerek negyven éve kivándorolt Ausztráliába). Pisti vette hírét egy elárvult fénykép- és irathagyatéknak Futakon. Kafka Anna kimentett bevásárlófüzetei mellett a Choitek-uradalom pár okmánya és az a perirat is így jutott a kezembe, amelyből

megszületett a novella a rezsimeken át, halálos ágyáig békétlen gazdatisztról, akit csak az együttes olvasói rá gondolás fohásza válthat meg keserveitől. És sógorom jóvoltából világosodott meg előttem az is, amikor a fúrógépet (általa adtam a fejemet először, kiutáltan, magamat megemberelve, bútorbarkácsolással, a visszatanulásra valami gyakorlatias jártasságba, amikor, két jóhiszemű teremtés, zsák a foltjával, nagy naivan berendezkedni akartunk a tudjuk, milyen világba), a Black & Deckert okításomra szétszerelte. Jóságos ég, de hiszen a precíz gépezetek alkatrészei nem nulla tűréshatárú égi mechanikával szuperálnak, ahogy én képzeltem oktondi módon! Hanem bizony, a kirelejumát, vastag zsírpárnában úszva... Miután negyvenéves fővel (sosem volt talpraesettségemet mozgósítva) hazát cseréltünk, ennek belátásáról írtam levelet néhai barátomnak, Jókának, Podolszki Józsefnek (1946–1986), akinek töprenkedésén, „kellhet-e vers Lajosnak Temerinből?”, oly sokáig fennakadtam.

Magamnál tovább mégsem jutottam?

Az élet? Rossz tréfa. A tizenhét évesnek unalom, vegetálás. Még ennyi el-telt, és a világ a feje tetejére állt, ahogyan az üstökös hírnökölte. Mára pedig a tetőző antropocén korban az ember alkotta tárgyi világ már többet nyom a teremtettnél! Hangosabb lesz benne immár turbinák és hajszárítók kerepelése, mint a felsíró csecsemők egybefűződő cérnahangja korokon át?

A világ sorsa... Ez izgat a legjobban? Madách és H. G. Wells, Konrad Lorenz. Könyvek. Más csak él.

Egy verejtékes nyár (katonaviselten és új házasként) Mórival '77-ben a temerini telken, városiból vidékivé vedlő Böndör barátunk készházának alapozásán (melyet majd szlovén cég bosnyák munkásai montázsolnak). Erősen hinni lehet benne ebben az életkorban, hogy ha azt mondják, ez itt a földdarab, a jövődhöz körüláshatod, körülkerítheted, lakodat rajta felfalazhatod, az ember gyereke – mit nekem balsejtelem, nihil, halál fullánkja! – puszta kézzel nekilát, és megcsinálja. Csak egy kuckót keres magának. Ahol elférni, háborítatlanul.

Megkergült iránytűk. Rühellett korparancs(ok) egy ügyis bábjátékban. Stafétafrász. Viszolygás minden létezőtől – kíméletlen bírálatától nemkülönben. És a kísértéstől is a menetelésre az intézményeken át. Mi nem akarjuk megváltani a világot, hajtogatta nemes elszántsággal Danyi Magdi (1950–2012). Szent irkafirka, sárpöttyös patyolat... Nincs feladat? Te vagy a feladat! Derék dolog azért az önkiteljesítés is... (Rossz érzéssel, hogy tényleg csak köldöknézés.) Építkezni – a magunk módján? Homokra, hegyomlásban... A válság... Vagy csak elcsesztük az igazodást.

(Összhangzat) Alexa Károly tépelődik fölötte egy sort, hogy a magyar irodalom ötágú sípjából a miénk valahogy rekedten szól. Hiányérzete Domokos Mátyás elejtett kifogásával cseng egybe, miszerint az irodalomban sajátos hangunk nem igazán kitapintható.

Tamási Áron Ábele persze összetéveszthetetlen. De góbéból is kettő van: a vonaton fogat húzó szélhámos segédje is ő, meg az is, aki Amerikában minduntalan a sor végén találja magát.

Nálunk pedig aztán az egyenesség is tényleg csak görbe lehet. Darabos. Kezdetleges. Vesszük magunknak a szabadságot az igénytelenségre. A kedélyességünk Magyarzó Pistiké-s. Se nem édeskés, se nem fanyar, hanem mind a kettő. És

valamiért állandóan muszáj lekopognunk valamit. Fene tudja, a rajtunk ülő fátum, vagy pedig az élelmesség mondatja velünk a bölcsesség arany szabályát: valahogy mindig lesz, mert úgy még sosem volt, hogy sehogya se lett volna. Döglött mondatok. Kintpuas (Varga Zoltán, 1936–2000) és a *Kormányeltörésben* (Domonkos István) dadogása. Félrebeszélünk és/vagy filozofálunk. (De lehet, hogy csak imitáljuk?) Amihez persze az *árvacsáthos* palicsi Krúdy, Tolnai Ottó ért a legjobban.

A mi emberünk mindig kilóg a sorból. Honnan szalajtották? Talán az a baj vele, hogy kicsit buksi, kicsit kekec? Vagy épp, hogy nagyon buksi, nagyon kekec? Avagy hogy mégiscsak nagyon kicsit buksi vagy nagyon kicsit kekec? Illetve, hogy mégis kicsit nagyon buksi vagy kicsit nagyon kekec? Egyszóval nem komplett. Kiszámíthatatlanok és beszámíthatatlanok. Lehetetlen emberek. (Amilyenek még Balázs Béla látta őket.)

Megérnem aligha adatik 70 után 77 évesen sem, hogy egyszer mégiscsak kiforrhat összetéveszthetetlen epikai figuráink tipológiája. Abban a, mondjuk, Üрге Palitól a Fatökü Dulicson át Kovács Istenkéig (vagyis Barlogig, és tovább) ívelő keretben – taláalomra szemezve – nyilván olyanok kapnak majd helyet, mint Kekez Tuna és Gerard, a bánatos bohóc, Gallai István és Szikofanta, Csömöre és Wilhelm, Pusztai Péter és Bóka Imre, Skatulya Mihály és Mákszem, Ezekiel, Tari István történetmondói és Juhász Erzsébet meg Sándor Zoltán, Kontra Ferenc meg Majoros Sándor alteregói (vagy Szirmai, Majtényi, Lévy, Major, Burány, Deák, Kopeczky és mások nem egy faramuci árnyalakja). Reményem szerint jut majd (képzeletbeli) hely közöttük az én Joachim Kirschmülleremtől, P. J.-imtől és Jákó Bélámtól övezettek, a kis Prikidánovics, Sárosi (Sörös) Imre, Mengyi Bandi, Kmetz Jónás sorából valaki(k)nek.

Még ha nem is lesz komplett a kép. Jámbor, ütődött, esendő emberkéké nagyobb, épebb periódusos rendszerek valamelyikének „kukutyini” excellenzójében. Mert már letűnt világban ködszamaragolnak.

(Meditáció) Hátha nem is a B, hanem a G betű a megoldó violinkulcs a kottán pályám emlékezetében, addig kellene visszakeresnem (előremennem?)! Ha nem kérdi meg Gellér Nelli (1940–2019), magyartanárnőm a szakközépiskolában, írogat-e valaki a reménybeli elektrotechnikusok közül, mire megszeppenten, mint akit rajtakapnak, jelentkeztem; ha nem juttat tovább '68-ban (gimiseket megelőzve!) a szabadkai körzeti válogatóról a zsűrizésre kiküldött bölcsészhallgató, Gubás Ágota az óbecsei diákvetélkedő döntőjébe (melyet meg is nyerek majd); ha nem toboroz Szabadkán csitrikből és sihederekből irodalmi kört Garai László, hogy a „vasas” Kovács Nándorral elültetődjön a fejünkben a különbözeti vizsga gondolata, nyilván elnyel a „drótos” szakma. (Ameddig nem adódik más trambulín, és mersz is hozzá?) Olvasóként tán eljutok úgy is Kolozsvári Grandpierre Emiltől Gobby Fehér Gyuláig és Gion Nándorig (1941–2002)... Ma pedig, azon veszem észre magam, már mindenre csak somolygok a bajuszom alatt, magam is örökké morcosan és harapósan, mint ősz barátom, Gulyás József (1937–2014) tette, a nehéz ember (a ludaspusztai Ady-hívő és megveszekedett leninista): ha tudnák, ki vagyok én, mit érek...

Vajon mire vittem volna, ha apám nem bátorodik neki '55-ben, hogy anyám noszogatására a nagyfényi malomból (ahol egy gerenda kis híján agyonütötte, mint Jókai karácsonyi történetében a hajókötel a szófogadó koldusgyermekét,

akinek az anyja más keze-lába, mosónő, és aki nem tudta, hogy ha valaki „a mai világban akar valamit kapni, annak ki kell nyitni a száját”) bekéresse magát a főmolnárnál a (hadi kárpótlásosnak emlegetett) szabadkai Fidelinkába. Ha nem sikerül keservesen megkapaszzkodnunk a vert falú fél házban, Szabadka szélén, a Rajnec-faluban, a Szand-pálya mögött, a Sever gyárnál, ahonnan úgy kell „bemenni” a városba.

Merthogy így majd magyar általánosba írathatnak. Amire még tanyasi rokonaink is csóválták a fejüket: minek megnehezíteni a gyerek boldogulását!

Buksi helyett Kekec?

(Záradék) Ötvenedik érettségi találkozó, vendégként osztálytársam, Balkó-Mácsai Gyula kertjében. Kiszolgált műszaki létére növényekkel bíbelődik (oly nagy odaadással, mint élhetetlen szlovák-magyar keresztapám, Mráz József bajlódott egykor Bajsán a dédelgetett jószágaival, amire mindig ráfizetett).

Ha valami, ez boldogító foglalatosság. El lehet tenni vele. Mert a növények nem beszélnek. Nem hozzák zavarba az ember gyerekeit. Csak futtatják (hagyják futni) konok életprogramjukat. (Lángtenger, jégkorszak is hagy belőlük magnak valót!) Hajtásaik átfurakodnak a földből a zörgő levélen, rügyeik kipattannak az ágon a fényre (e készüllet nem titok a művelet eltűróje előtt sem). Egy erdő minden lakója egymásból és egymásnak él. (Az erdőt járta a Radanovac közeli, magyar határszélén, mint a hazájában egykor az olaszon át is, Semeja Valentin, szlovén nagybácsim, a katonazenész, dohánycsempész, veterán és nyúltenyésztő...) Fűvek, fák növogetnek csendben – arra az egyetlenegy, avagy épp hétszázhetvenhét nyarukra. Még csak nem is dörgölőznek a gazdájukhoz háziállatok módjára. Nem nekünk teszik, hanem az égnek. Lehet őket némán nézni. Mint egy kamalduli vagy egy csendfarigcsáló kínai teszi. Az álltában röpködő. A tudatlan tudó. Aki nem bánja, ha senki se látja, senki se érti a motyogását.

No persze, mondhatnók, a csíra (élni) akarása nem itt kezdődik, hanem jóval korábbi válaszüton... Amikor időtlen benti otthonosságából, a nagy ismeretlen falához lapulva – melyről éppúgy nem tudható, mit tartogat neki túlnan, mint ahogy a végső tartomány ködfüggönyéről, ha majd felszáll – nagy ijedten nekiveselkedik (korántsem készen, mert mire is?), és szétfeszíti önnön óvó maghéjburkát.

Aztán rámeleg az élet, hogy kitettségekben tartós kérget eszkábáljon maga köré, elégséges szavatosságnak abban, ami leselkedik az ember gyerekére.

Itt (hogy, hogy nem, épp a 69. oldalon!) búcsút is vesz az önvallomás-sorozat kiötlője, akinek koncepciója és adatgyűjtése alapján évről évre tisztas évjáratú társaságot készítettünk szóra folyóiratunkban kit-kit élete/életei, pályája fordulóiról, Szondi György áldozatos szervezésével. Immár jubilánssá lépvén elő magam is, e jogcímen, mea culpa, jócskán túl is léptem a magam szabta korlátot. → (Utószó a 184. oldalon)

Kukorelly Endre

író, költő (Budapest, 1951. április 26.)

(Elszámolás)

Elszámolsz hetvenig. Sokáig tart. Főleg, ha lassan számolsz. Mi volt, miként volt, kínos ilyesmikről beszámolni. A lehető legdurvábban létezett a bolsevizmus. Mély családi érzéshalmozás, kimerítő majomszeretet, nem bírtam itt hagyni másféle létezőkért ezt a létezőt. Kár. Lelécelhettem volna. Le kellett volna lécelni. Nyelv, haza, anyám, a testvérem, apám, nagyapám, mit tudom én, miért nem. Haller Lacival utaztunk néhányszor Nyugat-Európában, és nyolc *alkalommal* – ezen most elcsodálkozom – a Szovjetunióban. Alkalmam volt stb. Moszkva

és Leningrád, Kijev és Tartu, legtöbbször Szuhumiban (Grúzia/Abházia), végig a Fekete-tengeren Odesszától Szocsin és Jaltán át Batumiig. Soroljam? Tbiliszi és Jereván, Taskent–Szamarkand–Bokhara–Khíva. Na jó, nem sorolom. Két év sorkatonaság, Petőfi laktanya, 7015 Önálló Őr- és Díszezred. 4 évig fociztam a Fradi-kölyökben. 29 magyar, 18 idegen nyelvű könyv. 1997-ben összehoztam az írói futballválogatottat, egy Die nevű francia kisvárosban rendezett irodalmi találkozón volt az első meccs:

Esterházy, Zeke, Farkas, Garaczi, Jevgenyij Popov, Viktor Jerofejev. 1999 decembere és 2003 márciusa között elnöke voltam a Szépirók Társaságának. 2001-ben megszerveztük a Szépirók Díját. 2015-ben a Nyugodt Szív a Lakhatásért Alapítványt. 2018-ban a Baumgarten-emlékdíjat gondozó Gyümölcsöskert Irodalmi Egyesületet. 2010. április 11-től 2012. október 1-ig a Lehet Más a Politika parlamenti képviselője voltam. Katonaság után kocsikísérő, díszletmunkás, ács segédmunkás. Kézirattáros a Láng Gépgyárban. Kézirattáros a Petőfi Irodalmi Múzeumban. 1995-től egy évig

Berlin, DAAD-ösztöndíjjal. 1992 óta tartok kreatívíráskurzusokat – először a Képzőművészeti Főiskola intermédia tanszékén. Kaptam irodalmi díjakat. Osztálytársam volt Cserepes Károly és Éry-Kovács András, csoporttársam Bächer Iván, Fekete László, Ittész Nóra, Katona Zsuzsa, Rainer M. János, Zeke Gyula. Részt vettem 1982-től a bölcsészkar Jelenlét című folyóirata szerkesztésében Petőcz Andrással. Dolgoztam az OSZK Új Könyvek című periodikájának szerkesztőségében Lakatos Andrással és Vajda Kornéllal egy szobában. Cigiztek. Abody Béla

Négy Évszakjánál, ahová Czákó Gábor hívott. Az 1989-ben indult Magyar Napló szerkesztőségében, ahová Kulin Ferenc hívott. 1990-től négy évig a Magyar Narancsnál, ahová Bojár Iván András hívott. 1985-től Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs fölkérésére az Újhold-évkönyvek, 1990-től Karádi Éva hívására a Lettre Internationale szerkesztőségében. Turczi István Parnasszusánál, az Irodalmi Jelennél Szőcs Gézával, Mészáros Sándor és Szigeti László felkérésére a Kalligramnál. 1983-ban Abody Ritával, Garaczi Lászlóval, Hekerle Lászlóval, Németh Gáborral

és Pál Ferencsel alapítottuk a Rainer Maria Társaságot, egy évvel később sokadmagammal az Astoriában az Örley Kört. Az alakuló ülésen apámról beszélgettem Ottlikkal. A Fiala Művészek Klubjában és a Vigadóban folyóiratesteket szerveztem. A József Attila Kör vezetőségi tagjaként megírtam A Lap című periodika koncepcióját: a négy párhuzamosan működő, irányzatos lap közül A '84-es kijárat szerkesztője voltam. Kreatív írás és kortárs magyar irodalom kurzusokat tartottam Szegeden, N. Horváth Béla hívására Szekszárdon,

Pankucsi Márta hívására Miskolcon, Földényi F. László, később Bagossy László hívására az SZFE-n. Beszéltem Erdély Miklós temetésén, 1986 nyarán. Élnek még ezek című darabomat Máté Gábor rendezésében játszotta a Katona. Négy könyvemet a Magvető, kilencet a Jelenkor, kettőt a Libri, tízet a Kalligram adta ki. Három könyv jelent meg (Farkas Zsolté, András Sándoré és Harkai Vass Éváié) a könyveimről. Tizenhat évig voltam Mészöly Miklós telekszomszédja Kisoroszipan. Szondy utca, Szentistvánteleg.

Kukhonnelly Enőné

Nádorfi Lajos

operatőr (Balatonboglár, 1951. április 30.)

1970-ben kerültem a Magyar Televízióba, ami nagy változást hozott az életembe. Önmagában a televíziós műsorok készítésének folyamata is nagy élmény volt, de a találkozások, amik létrejöhettek ezek kapcsán, hozták igazán a ráébredést, rácsodálkozást a világra.

1974-ben kaptam a feladatot, hogy Tamkó Sirató Károllyal készítsünk riportot. Akkor még úgy tudtam, hogy egy remek gyermekverseket író költőről van szó. Aztán kiderült, hogy egy komoly tudós, filozófus, aki már 1936-ban Párizsban francia nyelven megírta az Einstein–Minkowski-féle téridőelmélet alapján a *Dimenzionista manifesztumot*. A világ akkori legismertebb képzőművészei csatlakoztak hozzá. Többek közt Marcel Duchamp, Vaszilij Kandinszkij, Moholy-Nagy László, Joan Miró stb. Én ekkor találkoztam először azzal a fogalommal, hogy dimenzió, de nem tudtam elképzelni sem, hogy mi az.

Károly bácsi elmagyarázta, hogy a különböző művészeti ágak hagyományos kifejezőeszközei nem alkalmasak a kozmikus gondolatok, a végtelen Univerzum dimenzióinak megfelelő megfogalmazására, ezért minden művészeti ágnak tovább kell lépnie az $n+1$ dimenzió felé.

A 90-es években, amikor Szemadám György (*H)arc-képek* című műsorát készítettük éveken át a kortárs képzőművészeinkről, akkor értettem

Selényi Hédi felvétele

meg igazán, hogy miről is van szó, mert anélkül, hogy ismerték volna a *Dimenzionista manifesztumot*, szinte mindenki ennek megfelelően alkotott. Remek példa arra, hogy a művészet mindig egy lépéssel előbbre jár a tudománynál.

Aztán, mikor Szi-bériában Hoppál Mihály professzorral, a világhírű sámánkutató etnográfussal va-

lódí sámánok valódi szertartásait fotografálhattam, akkor szembesültem megint a dimenziókkal.

A sámánok olyan képességgel rendelkeznek, aminek segítségével tudatosan elérhetik azt a módosult tudatállapotot, amelyben az emberi elme előtt kinyílnak a kapuk más világok, más dimenziók felé, és onnét üzeneteket, információkat hoznak az emberekhez. Ezeknek az információknak a segítségével gyógyítani is tudnak. Ekkor szembesültem azzal a ténnyel, hogy a természetben élő népek számára a természetnek szerves része a „szellemvilág”, amelyről mi, európai kultúrán nevelkedett emberek el sem hisszük, hogy létezik, ők meg a legtermészetesebb módon naponta „használják”.

Kíváncsi lettem arra, hogy mik ezek az üzenetek. Kiderült, hogy a mítoszok, legendák, népmesék mind tartalmaznak tiszta, szép és igaz életbölcseéseket. A természeti népek teremtésmítoszai rendkívül érdekesek és elgondolkodtatóak. Amikor

Ocsur ool, a tuvai sámán szertartást végez a gyógyító hatású forrásvíz mellett a Tuva Köztársaság egyik erdejének egy szent forrásánál, amelyet a tuvaiak Arzsannak neveznek (1996, Szipéria, Nádorfi Lajos felvétele)

Gauguin nyomában Tahiti szigetére küldtek forgatni, megismerkedtem a maori teremtésmítossszal, amelyet a nagy francia festő is leírt *Noa Noa* című könyvében. Érdekes megvilágításba hozza a zsidó-keresztény mitológiát, ha összevetjük a Bibliával. Mo'orea szigetén, Tahiti szomszédságában meglátogattam John Araipe-reiát, a szigetlakó maori fiatalembert, aki kis, kenu méretű katamaránokat készít, és ilyenekkel kószál a végtelen Csendes-óceánon. Amikor kérdeztem, hogyan képes erre, azt felelte, hogy ő a Természet „iskolájában” tanult, nem egyetemen. Azt mondta, a civilizáció elválasztja az embert a természettől, elferdíti az emberek gondolkodását. A maorik mítoszai, a huná filozófia a természettel való harmóniára tanítanak. Tisztelni kell a hegyeket, a vizeket, növényeket és az állatokat, a Földanyát, és akkor végre egymást is képesek leszünk tisztelni.

A *Gyógyító hagyomány* című sorozatunkban, amelyet Novobáczky Sándor rendezővel és dr. Babulka Péterrel, a népi gyógynövényismeret és a népi orvoslás neves tudósával készítettünk, többek közt Kárpátal-

ján, Székelyföldön és a moldvai csán-góknál, megörökítettük a magyar népi kultúra ősi tudományát, ami a természet ismeretén és tiszteletén alapul. A ma élő javasasszonyok, füvesemberek, kenőemberek, gyógynövényeket használó hagyományos gyógyítók őrzik, életben tartják és továbbviszik korunkban is az ősi tudók és táltosok tudományát, a föld és a Föld tiszteletét.

1969-ben jelent meg Tamkó Sirató Károly *A Vízöntő-kor hajnalán* című kötete. (Ma már lehet, hogy a reggelénél tartunk!) A Vízöntő-kor elhozta számunkra azt az időt, amikor az ősi titkokra fény derül, a félelem és gyűlölet energiája helyett a szeretet energiájára alapuló élet következik. A szabad akarat érvényre jut, de azzal a felelősségvállalás is. Az ember kénytelen lesz a tudatosodás útjára lépni. Ezt meg Anna nénitől, Tamkó Sirató özvegyétől hallottam először, mert Károly bácsi halála után ő tanítgatott engem jógázni. A költő 1936-ban, amikor már hat éve Párizsban élt, súlyosan megbetegedett, és hazajött Budapestre. Az orvosok már lemondtak róla, amikor rátalált Selvarajan Yesudian budapesti jóga-iskolájára. Ez az ősi tudomány állította talpra a költőt, aztán már ő is tanítani kezdte, még jógakönyvet is akart írni. A helyes légzés, a meditáció és a helyes táplálkozás segít megteremteni a test, a lélek és a szellem harmóniáját. Ha ezt tudatosítjuk magunkban, akkor megteremthetjük a Természet, a Földanya és az Ember szeretetelli egyensúlyát.

Nádorfi Lajos

Horváth Péter

író, rendező (Budapest, 1951. május 7.)

(Ami hátravan, még csak most kezdődik!) Túl vagyok azon a hiú reményen, hogy nevemnek méltó fényt szerezsek, nem a név fontos, de az a néhány könyv, hangjáték, színdarab, amit megírtam, talán néhány évig még őriz belőlem valamit. Ha mást nem, hát a „kor lenyomatát”, ahogy Shakespeare írja.

Persze akarok még írni két-három regényt, és talán más műfajú dolgokat is, hogy örömet szerezsek velük magamnak s néhány olvasómnak. Amúgy is munkamániás vagyok, szeretek dolgozni.

Szeretném pingpongtudásomat kicsit fejleszteni, hogy a Pénzügyőr SE Ütősök nevű asztalitenisz-csapatában megálljam a helyem a kerületi bajnokságon, s hogy a velem mérkőző ellenfeleknek néha borsot törhessek az orruk alá. Túlzó reményeim e tárgyban sincsenek, testem régóta nem hagyja már, hogy fiatalabbnak érezhessem magamat a koromnál. Mindennap tornázom huszonöt percet, hogy kibabráljak a gerincsérveimmel és ne hagyjam satnyuló izmaidat és száraz ízületeimet győzni rajtam. A test egy szarzsák – szokta mondogatni Sári Laci barátom, az általa teremtett Lincsi apát szavaival. De azt ő is belátja, hogy az „ontologikus” kérdések fölötti tünődés mellett muszáj időt szakítani e zsákról való alázatos gondoskodásra is.

Szeretném továbbá hűséges dramaturgként tovább szolgálni szeretett Kolibri Színházamat, s néhány színelőadást is fogok rendezni még, ha erre felkérést kapok. Nem csak az önzés és kétségtelen önszerelmem hajt erre. Kötelességemnek gondolom, hogy mindazt a tudást és tapasztalatot, amit hét évtized alatt szereztem, továbbadjam – akkor is, ha a múló divat éppen másféle értékek iránt fogékony.

Szeretni is akarok még, talán jobban és szerényebben annál, mint ahogyan eddig. Önzetlenebbül, elvárásaimat félretéve. Megpróbálok őseimhez méltónak bizonyulni kitartásban, odaadásban. Ez a legkeményebb feladat. Nagyszüleim két háborúban is megmaradva tették, amit tenniük adatott, szüleim a múlt század második felének nehéz évtizedei alatt is megőrizték önmaguk legjobb tulajdonságait, amiknek génjeit a szüleiktől örökölték. Igen, szerencsés génekkel lettem általuk megáldva, a komoly betegségek elkerültek, és képes vagyok a kíváncsiságra, ami szerintem a tisztesség lehető megtartásának vágya mellett a legfontosabb emberi tulajdonságok egyike.

Tudok örülni annak, aminek lehet.

Szeretnék Amerikában élő unokatestvérem öreg vitorlásán velem kettesben elhajózni a Michigan-tóról New Yorkig, az óceánra. Évről évre halasztjuk ezt a rég tervezett és erősen vágyott utazást, holmi folyton újjászülető (vélt vagy valódi) kötelességeink miatt. Próbálok majd mindenben, így e kötelességtudat terén is mértéket tartani.

Szinetár Miklós, akitől nemcsak a színházi szakma mesterfogásait igyekeztem ellesni, de az élet sok más területén is példaadómnak tartom, azt mondta egyszer nekem:

– Ha színigazgató leszel, a legfontosabb, hogy az irodádból egy saját, külön neked szolgáló mellékhelyiség nyíljon.

– Miért? – kérdeztem, elképedve kissé.

– Mert ha majd hetven olyan feladat tornyosul eléd, amiről úgy véled, min-det neked, s ráadásul azonnal kell megoldanod, különben összedől a világ, akkor egy órára bezárkózhasz a saját illemhelyedre.

– De miért, tanár úr?

– Azért, Péter, mert amikor az óra múltán előjössz, meg fogod látni, hogy a hetven problémából hatvanöt megoldódott a te segítséged nélkül is.

Fontos lecke ez.

Kopasz Márta grafikusművész tanárnőmtől azt tanultam, amikor egy maga alá piszkító tapsifülesről kellett krockisorozatot rajzolnunk:

– Alázattal közeledjenek a nyúlhoz, különben soha nem férközhetnek a nyúltság titkainak közelébe!

Tizenöt éves voltam, osztálytársaimmal együtt nevettem.

– Ekkora marhaságot! Még hogy a nyúltság titkai!

Ötvenöt év telt el azóta, és én jó pár évtizede ismétlem megtartó mantra-ként a tanárnő mondatát.

– Alázat, Petikém! A tehetséget nem herdálni, hanem szolgálni kell!

Hosszan sorolhatnám még a fontos intelmeket és bölcs tanácsokat, amiket tanáraimtól, barátaimtól, szerelmeimtől kaptam, és néhány rég halott vagy hál' istennek még nagyon is élő pályatárs műveiből szereztem, de én, öreguras tanácsként csak egyet adhatok a nálamnál fiatalabbaknak:

– Barátkozzatok nálatoknál ifjabbakkal is! Egyrészt azért, mert ők frissebb szemmel néznek és látnak, mint ti, így olyasmit is észrevesznek a világ változá-saiból, amire nekünk már nincs szemünk. Másfelől pedig azért, mert különben fájdalmasan magatokra maradtok, ha öreg barátaitok telefonszáma már hiába csöng ki.

Gyerekeim felnőttek, megtanultam őket *egyszerre* látni s szeretni, ahogy Esterházy kolléga írta egy helyütt. Unokáim helyes, virgonc lurkók, kíváncsian várom, mi lesz belőlük, és igen érdekelne, mit írnak magukról majd hetvenéve-sen. De ezt sajnós, vagy hál' istennek, nem tudom meg soha. Ezzel a sohával sincs nagy bajom, de örülnék, ha minél később találkoznék vele, mert addig még sok mindent szeretnék adni – és persze kapni.

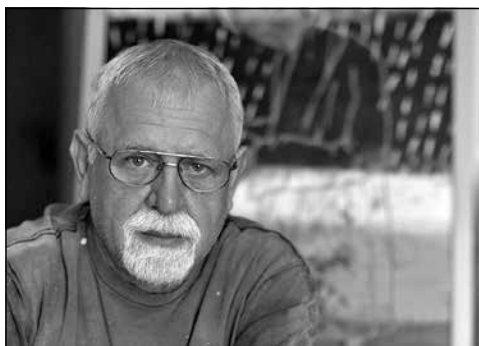
Panaszra nincs okom. Olyan asszony vigyáz rám, akinek léptei nyomán még a száraz kóró is kivirágzik.

Ráadásul, ami hátravan, az csak most kezdődik!

Pálfy István Putyu

festő- és grafikusművész (Ungvár, Szovjetunió – ma: Ukrajna, 1951. május 14.)

Szülőhelyemen végeztem művészeti tanulmányaimat. Első rajztanárom Bakonyi Zoltán volt, ő megtanított mindenre, amit a képzőművészetről tudni kell. Később még Duncsák Attila modern felfogása hatott rám. Jimi Hendrix zenéje, Rubljov ikonjai, Csontváry és Picasso festészete, Kondor Béla grafikai, Fellini filmjei voltak még hatással rám.

„Szimbólumrendszere könnyen átélhető. Hősei zenészek, bohócok, művészek, csavargók, de legtöbbször fura félszerzetek, marionettfigura-szerű, a tehetetlenségtől elcsökevényesedett testű, vagy épp szükség-szerűségéből, önmagukból hangszereket, szerszámokat növesztett lények. Eszünkbe juthat róluk id. Pieter Bruegel, Bosch vagy épp Fellini világa is. Pálfyban és a fenti alkotókban közös, hogy egyetemessé emelték a ripacslétet, az emberi őszinte tenni akarást ábrázolták, és azt, ahogy ezt a világ kiforgatta és megnyomorította. Pálfy szarkasztikus humora megkönnyíti a szembenézést önmagunk kitekert világával. Képeit ugyanakkor úgy is olvashatjuk, mint történeteket. Szimbólumai tiszták, mintha a kollektív

tudatalattiból közvetlen táplálkoznak, vagy (például a posztmodern munkákon) a modern élet ikonikus elemei, s mint ilyenek, időtállóak és könnyen dekódolhatóak. A férfi-nő reláció toposza végigkíséri életművét. A mai kor egyik legmélyrehatóbb és ugyanakkor legáltalánosabb kérdéséhez kevesen mernek olyan brutálisan őszintén viszonyulni, mint Pálfy Putyu. Képein a Nő sohasem esztétizált szűz, gyenge, hamvas, kiszolgáltatott lény, ugyanakkor nem is csak a férfi tükörképe női attribútumokkal. Minden kép egy külön kapcsolat, újabb harc, egy olyan dinamikus egyensúly, ahol egyik esetben a férfi, másokban a nő kerekedik felül.

A modern művészet alapvető dilemmáira is keresi a választ, képei egyszerre absztraktak és figurálisak, munkamódszerében megjelenik az expresszív és a szélsőségesen racionális, tudatos alkotásmód is. A véletlen és a rombolás esztétikája szintén áthatja műveit, azok mégis a legtöbbször számunkra közvetlen és érvényes üzeneteket hordoznak most, amikor a kortárs művészet néha nem tűnik többnek egy ócska viccnél.”

(Szabó Lili művészettörténész)

„Festményeinek bizarr, sokszor groteszk világa hol kulisszaszerűen térben, hol a sík mentén szerveződik. Pálfy emblematisz tömörségű, síkszerű kompozícióit, ahol a szerkezet hangsúlyos szerepet tölt be, nyugodtan nevezhetjük melodikusnak. Műveinek másik csoportján antropomorfizált állatok, mitológiai szörnyek, a gravitációnak fittyet hányó

építmények és emberek népesítik be azt az irizáló teret, amit a festő a tudatos alapozás során – színakkordokat teremtve – hozott létre. Élőlények, tárgyak, eszközök montázs egy olyan virtuális közegben, amely az érzékeinkben pereg le elvonatkoztatott térben és sűrített időben. Ezeket pedig szimfonikus műveknek jelölhetjük.

Képei között úgy érezzük, mintha az emlékek panoptikumában járnánk. Mindenki talál magának csemegéz-

ni való részletet, s megérinti a *déjà vu* élménye. Gyerekkorunk meséiből vagy felnőttkori álmaiból elevenedik meg egy-egy részlet vásznain. Pálffy művészete Yves Tanguy, Max Ernst, Miro, Dali, Picasso, Würtz Ádám, Bornemissza László munkásságával rokonítható, mondhatjuk, reinkarnációja egy olyan képzelet szülte, tudatunk mélyén rejtőző világnak, amely ecsetje nyomán válik láthatóvá.”

(Tarczy Péter)

Díjai: Nívódíj, Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye (2004); IX. Insula Danubii Insula Magna Biennálé díja (2017); XXIX. Gyáli Téli Tárlat, II. helyezett (2019). Tagság: A MAOE, VajaArt Csoport, MÚOSZ karikatúraművészeti szakosztálya; a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának alapító tagja. Kiállítások: Németországban, Ausztriában, Szlovákiában és Ukrajnában, Magyarország több mint 40 városában, Budapest több mint 15 kiállítótermében. Képei megtalálhatóak Angliában, Franciaországban, Spanyolországban (gyűjtemény), Németországban (gyűjtemény), Ausztriában, Szlovákiában, az USA-ban és Ukrajnában, Magyarország múzeumaiban, a Magyar Kincstár tulajdonában.

PÁLFY PUTYU

Janzsó János

tanár, fordító-tolmács, önkormányzati képviselő
(Szombathely-Újperint, 1951. május 17.)

A jelzett három, hivatásomnak érzett munkakörrel töltöttem életemből a legtöbb időt, kerestem meg magamnak, szeretteimnek a betevőhöz szükséges pénzt. Hetven évig sikerült talpon maradnom. Hetven év, évente 365 nap, ez összeszorozva huszonezernél több nap.

A Szombathelyhez csatolt kisközség, Újperint falusi házának hátsó szobájában szült meg édesanyám, csütörtök hajnalban. Szüleim, Kajcsos Mária (Vép, 1923) és Janszó János (Perint, 1915, 1945–47 között kiscgazda nemzetgyűlési

képviselő) földműveléssel foglalkozó, rengeteget dolgozó kiscgazdák voltak. Hétéves várakozás után, szorgalmas emberek szerelmi házassága volt az övék. Nagy szeretetben, korán hozzászoktattak a paraszti, földművesélet nehéz, de örömteli gyermeki munkáihoz: tehenek őrzése, legeltetése, tejhordás a tejcsarnokba, vízhordás az aratóknak, a marhák itatása a kerekesek kutunk vizéből, disznók, tyúkok etetése, kapálás. Engemet és öcsémet (György, 1952, igazgatási szakember, ma nyugdíjas kiscgazda földműves), Gergye Rozáliát, dozmati nagyanyámat, félbána nagybátyámat, a hattagú családot mintegy tizenöt-húsz hold földön végzett munka, az akkor bevett állattartás tartott életben.

Akkor nem tudtam, ma már tudom, hogy akkor a fél ország szegényebb volt nálunk, nélkülözött falun és városon egyaránt.

A falusi kisiskola, a templom és kultúrház egy épületben, száz méterre volt a házunktól. Iskolás éveim is jól teltek. A hétköznapi tanulás, a ház körüli munka, a vasárnapi templomba járás kiszámítható és szerethető rendet tartott életünkben.

Az ötvenes évek elején édesapámat (37 éves lehetett) börtönbe csukták, mert nem akart téeszésítést. Alá akartak vele íratni egy üres lapot, amit ő nem tett meg (hány fiatalát félemlítettek meg az üres lap aláírásával! – amiről csak Csurka Pista vallott kellő bátorsággal). Minderről 1988-ig egy szót sem szólt édesapám a fiainak, erről majd akkor lesz „bátorsága” beszélni, amikor 1988 nyarán Balatonszárszón, Pártay Tivadar házában – ahová én vittem el csodás Skodámmal, Antall József társaságában is – szerveződnek az 1945-ös kiscgazdák, és érzik a megfélemlítés puhulását, és kézzel írott nyilatkozatot írnak alá, amit akkor Antall József a jelenlévőktől megértést kérve nem írt, nem írhatott alá elmondása szerint. Gyerekként láttam 1959–1960 telén házunkban is a falusi téesz szervezését, testközelből ismerem az agitátorokat. Ellenállni a téeszbe lépésnek nem lehetett értelme, így édesapám elsők között írta alá, kedvetlenül, megfélemlítve, a belépést. Aztán a megalakult Búzakalász téesz első elnökévé választották mint a falu egyik ezüstkalászos mintagazdáját.

Mi, a kiscgyerekek nem sokat értettünk az egészből, csak azt láttuk, hogy házunkból elhajtának 3-4 tehenet a közösbe, a háztáji gazdálkodáshoz talán egy-két tehenet megtarthatunk, meg a mindenkinek járó egy hold háztáji földet.

Ezek az élmények akkor a falu népét mindenhol megosztották. 1966 tragikus év családuknak, édesanyám háromévi rákos betegség, egyévnyi mozduatlan, otthoni ágyban fekvés után meghalt. Abban a szobában, ahol születtem, és édesanyja, nagyanyánk, Dávid Mária ápolta. Aztán majd évekig ő gondoskodik rólunk az örökké dolgozó és szomorú édesapánk mellett.

Általános iskolai tanítóimra, így Hajjas Ilona, Gergye Piroska (hétgyermekes kertészcsaládból) szívesen emlékszem. Aztán felső tagozat a Dózsában (ma a Nagy Lajos Gimnázium épülete). Szombathely sokáig a világ közepét jelentette számomra, talán ma is, hogy már ötven éve Budapesten (Budafokon) lakó vagyok.

Érettségi az egykori épületében működő Nagy Lajos gimiben, utána egy év katonaság Hódmezővásárhelyen, aztán jött az egyetem, az ELTE, az Eötvös Collegium, ami egy szegény vidéki, magamfajta gyereknek maga volt a földi paradicsom. Életem egyik legnagyobb adománya, hogy Eötvös-kollégista lehettem a Ménesi úton 1970–75 között, aztán mindmáig visszajáró öreg-

diákja, baráti körének tagja. Sok-sok kedves tudós tanárom közül meg kell említenem három volt Eötvös-kollégistát, Csuti Sándort, aki Somogy megyei parasztyerekből lett orosz tanárom, mentorom; aztán Fábián Gyulát, aki a népi irodalom rejtelmébe vezetett be; és Nemes Tibort, aki a francia nyelvet és franciás szellemet hozta óráin. 1975-ben orosz–latin szakon szereztem diplomát, aztán fordító-tolmácsként helyezkedtem el, KGST-s ügyekkel foglalkozva a belker.-kutatóintézetben, ahol beleszerettem a közgazdaság-tudományba, és ez mindmáig tart. Mindig szerettem volna tanítani, hisz tanárnak készültem, és 1977-től 2012-ig a változó nevű Közgázon taníthattam orosz nyelvet, aztán németet, országismeretet. 1995-ben némettanári diplomát szereztem, nemzetközi szakközgazdász-tanulmányokat (1986–88) folytattam, osztrák, német nyári egyetemeken tanulhattam.

Életemből kb. tizenkét hónapot orosz nyelvterületen (Moszkva, Kijev, Leningrád, Odessza), nyolc hónapot német nyelvterületeken tölthettem különböző időközökben és időtartamban. Évtizedekig tolmácsolásból, néha fordításból egészítettem ki a szerény tanári fizetésem, aztán a Nagy Pista barátom szervezte Filtró gmk. szállítóbrigád munkása is voltam. Voltam kollégiumi nevelőtanár, kisdobos, úttörő, KISZ-tag, párttag, szakszervezetis aktivista, romantikus MDF-es (ma, nyugdíjasként is), aztán 1994–2006 között önkormányzati képviselő. Mindig közéletre vágyó ember voltam, vagyok ma is. Sajnálatos és igazságtalan része lett életemnek, hogy polgármester nem lehettem.

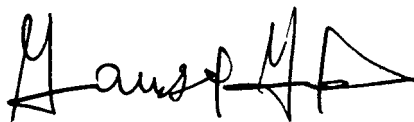
Diákkori szerelem folytatásaként H. Eszterrel éltem házasságban. Életem nagy műve, hogy három mérnök barátom, Mindák Pali, Rapkay Kálmán, Mészáros Gábor társaságában, sok kalákamunkával gyönyörű négylakásos házat építettünk Farkasréten 1979–1984 között. Aztán 1987-től Gombos Andrea lett életem párja, akivel 34 éve élek házasságban, négy gyermekünk született. A négy gyerek meg a két unoka a legfontosabb vonzódás a földi élethez.

Kapcsolataim, a sok könyv, újság segít mindennap örülni az életnek, meglátni az élet értelmét, hogy van még miért élni, életben maradni, dolgozni, ha nagyon nehéz is már a kapálás, ami Kajcsos keresztapám szerint az élet fő kérdése: hogy „ki fog itt kapálni, imádkozni?” Az „*Ora et labora*” – imádkozzál és dolgozzál, ezerötszáz éve a bencések által megfogalmazott életcél és feladat bennem is teret, örömet nyert, és remélhetően tart még egy darabig ez a vágyam, és ezt továbbadni a leghőbb vágyam volt mindig.

És a vasárnapokat, azok ünnepi hangulatát ma is igénylem. A templomlátogatás, imával, énekkel és álmódzással nekem az örök életről, az emberi jóságról alkotott hit megtartásáról szól, és ebben Tolsztoj, Móricz, Mikszáth, Illyés vagy Hermann Hesse és Ady és József Attila éppúgy társam, mint édesapám rendületlen, Petőfire meg Széchenyre is építkező hazaszeretete. Vagy Vörösmarty Mihály egy-egy sora: „*A múltat tiszteld a jelenben és tartsd meg a jövőnek*” (...) „*s hirdetek új tudományt, oh halld s vedd szívedre magyar nép: Legszentebb vallás a haza s emberiség*”. „*Tedd a jót*” – írja Teréz anya, s aki erre nem képes, az rabja az önzésnek, az önzésből következő ártásnak, akkor is, ha arra csak hatalomvágy és hübrisz hajtja, és környezete, gyengesége, felkészületlensége, megfélemlítettsége miatt nem képes az ilyenek megfékezésére...

Illyés Gyula naplóit olvasgatom ismét, az 1961–74 közötti időben íródtak, igen izgalmasak, tanulságosak. Egy éjszakai órán rádiófelvételt hallgatok a

Kossuth rádióban, Sinkovits Imrével beszélgettek, és ő egy '56-os élményét osztotta meg, amikor talán '57 elején, már a számonkérés napjaiban, beidéztek a parlamentbe. A kapuban találkozott meglepetésére Illyéssel, elhaladtak egymás mellett, és I. Gy. annyit súgott fülébe: „Életben kell maradni...” Amíg lehet... a magunk és mások örömére, hasznára.

Bíró József

költő, író, képzőművész, performer (Budapest, 1951. május 19.)

TALÁLÓS KÉRDÉS

röpke
pályafutása
alatt
:
hányszor
kell
meghalnia
egy
művésznek
ahhoz
:
... -, hogy
:
életben
maradjon
(?)

2021

általában nem / ... / némely dolgokban azonban / - mondható - / szerencsés voltam / 1964 és 1972 között már megfordultam külföldön / ... / az afrikai kontinensen is / ... / ahol hosszabb ideig éltem / ... / tehát / ... / nem gazdag turistaként múltattam az időt / ... / ezt követően / ... / ezért – azért / 15 évig nem kaphattam útlevelet / ... / 1987től viszont / meghívott – becsült – művészként / bejártam / a fél – glóbuszt / ... / huszonöt eseménydús esztendő adattak / ... / így / ... / nyilván pontosan tudom / ... / miről mit gondoljak / ... / mostanság / mint megelőzőleg / szintúgy / rendszeresen kapom a kedves invitálásokat / ... / különböző nemzetközi művészeti fesztiválokra / ámde / már 9 éve lemondok a fellépéseimet : *sic transit gloria mundi*

KÓRISME

fájdalmas már
 a
 vers
 :
 miért is ne *fájna*
 (?)
 hiszen ...

könnyes már
 a
 vers
 :
 miért is ne *könnyezne*
 (?)
 hiszen ...

dühös már
 a
 vers
 :
 miért is ne *dühöngne*
 (?)
 hiszen ...

H
 E
 T
 V
 E
 N
 már
 a
70

(2021)

ÉRTI AKI ÉRTI

országosan általános állapot / nyomorba – cseppenni / abban élni / napfényes rőtavas / virágos – május volt / ... / a vércserének köszönhetően / ... / **várólisták nem lévén** / életben maradtam / hihető avagy sem / emlékszem a kórházi ágyam végében elhelyezett szerkezetre / ... / ... és ... / ... / arra is / ... / ájulástól – ájulásig – köztes – időkből magamhoz térve / láttam fehércöpenyes fölöttem – tanakodókat / ... / láttam a kitárt / osztott – kazettás – ablakot / majd / kisvártatva visszazuhantam a semmibe / ... / igen / ... / határozottan emlékszem / teljességgel átjárt / az iszonyat / pedig / ... / azt sem tudhattam / mi az amitől rettegettem / ... / ma már sejtem / szerencsésebb lett volna ez – időben / csendesen távozom / ... / ártatlan – tisztán / ... / manapság viszont kiver / a / hidegveríték / ha arra gondolok / ... / túl közel a vég / ... / **talán** / két dolog jelenthetne nyugvást : ... -, hogy a Feleséggel odaát is együtt leszek : s még a kis – Unokámmal / ... / ennyivel kibékülnék / ... / **1** / mennycsörgés / garantáltan – csendes – albrétben

p . s . : no persze vannak még páran akiket szívesen vendégszolgálnék – látnék a bérleményben / hosszúsóra lenne / így aztán nem írom

TÖMÖR (20)21

12 ... (azaz) tizenkét – sorban

ami azt illeti ... regényt is írhatnék ... az utóbbi ... **21** évről ... ámde ... nem teszem ... utoljára ... pontosan **huszonegy** – évesen gondoltam ... regényt kellene ... írnom ... aztán ... gyorsan ráeszméltem ... nem nekem áll a zászló ... nem nekem való ... nem ... szóval ... megmaradtam a költészet – képzőművészet – performance hármasságánál ... (habár ... mini – prózákat ... esszéket ... cikkeket ... röpké jegyzeteket is *elkövettem*)

... a 2000-tól számított **21** esztendő ... mondható – ... – mondhatom ... sikeres **21** ... huszonvalahány kötet ... (köztük *idegenben* megjelentek sora) + **3** hazai – szakmai – díj ... [kétezer előtt csupán külföldi elismeréseket tudhattam a magaménak] ... jólestek ... minden egyéb – : „ **magántörténel(m)em** ... **tanúskodás(om)** ... **vallomás(om)** ” : – ... meglegelő a verseimben ... továbbá ... az egyéb írásaimban ... képmunkáimban ...

még annyit – : túlon túl sok körülöttem a halál ... no és *valakik* megőrijtették az emberiséget Ire *élhetősebb* világban vergődünk ... nagyon – nagyon ... féltém a kis – Unokámat (!)

Gáncs Péter

evangélikus püspök (Budapest, 1951. május 24.)

(Megtalált évek) Há-
lás vagyok a felké-
résért, mert bár kü-
lönben szeretek írni,
de „külső kényszer”
nélkül aligha szán-
tam volna rá maga-
mat, hogy a hetven
év ürügyén papírra,
számítógépbe vessek
néhány gondolatot.
Eddig nem igazán ráz-
tak meg a kerek szüle-
tésnapj számok, sem
az ötvenedik, sem a
hatvanadik, és az idei
május 24-ére sem ké-

szülők különösebb izgalommal. Nem hiszek a „számmisztikában”. Csupán földhözragadt emberi döntésnek tekintem, hogy földi vándorlásunk idejét 365 napos egységekre osztva számoljuk. A Marson például egy esztendő a földi év duplája, így „onnan nézve” még csak a harmincas éveim derekánál tartok. Amerikai elnöknek vagy éppen római pápának pedig talán még mindig túl fiatal vagyok. ☺

Komolyabbra fordítva a szót, meg kell vallanom, hogy amikor egyhá-
zunk rendje szerint 2018 májusában nyugdíjba vonultam, még nem igazán fogtam föl, mit is jelent majd minde-
ez a hétköznapi élet. Igyekeztem tovább „pörögni”, és eleinte akadt is még jócskán feladat, vagy ahogyan az egyházban szoktunk fogalmazni: szolgálat. Viszont amióta ránk szakadt a karanténos világ, igazi idő-
milliomos „nyugger” lettem. Többé nem mondhatom, hogy nem érek rá belenézni életem visszapillantó tükrébe. Döbbenet kell felismernem,

hogy ez a tükör meg-
lehetősen töredezett
és homályos. De ta-
lán sok minden még
előbányászható, amit
érdemes felidézni,
ami hozzátartozik az
egyre közeledő vég-
ső leltárhoz, mérleg-
készítéshez. Ideje,
hogy végre ne csak
másoknak prédikál-
jam a zsoltáros kö-
nyörgését: *„Taníts úgy
számlálni napjainkat,
hogy bölcs szívhez
jussunk!”*

Annál is sürgetőbb ez a kihívás,
mert naponta tapasztalom, mennyi-
re kopik a memóriám. Nem jutnak
eszembe jól ismert nevek, nem em-
lékszem pontosan, hogy mi, mikor,
hogyan is történt. A legszomorúbb,
hogy már elkéstem az utánakérdezés-
sel, mert a leghitelesebb szemtanúk,
drága Szüleim és egyre több kortár-
sam is előrement. Tavaly áprilisban
lettem igazán „nagykorú”, amikor el
kellett engednem Édesanyám kezét...

Remélem, most még akad némi
esély, hogy megtaláljam a feledés
homályába tűnő éveket, évtizedeket.
Sajnos, úgy száguldottam át rajtuk,
hogy soha nem volt időm, pontosab-
ban, soha nem áldoztam időt arra,
hogy feljegyzéseket írjak, naplót ve-
zessek életem eseményeiről. Bízom
benne, még mindig nem késő, hogy
végre bölcsőbb és főleg hálásabb szív-
hez jussak.

(Oly korban éltem én) Soha
nem álmodoztam arról, hogy milyen

jó lenne, ha egy másik korban születtem volna. Kifejezetten hálás vagyok, hogy a történelem egyik legellentmondásosabb, viharos változásokban, fordulatokban bővelkedő korszakában élhettem, sőt, mi több, még mindig élhetek.

Bár akkoriban még csak ötéves voltam, de vannak halvány emlékeim az '56-os forradalomról. A kádárizmusban nőttem fel a „kis Moszkvának” is csúfolt „tírpák fővárosban”, Nyíregyházán, ahol 1969-ben lettem papíron „érett”. Ekkor jelentkeztem a pesti Evangélikus Teológiai Akadémiára. 1974 nyarán szenteltek lelkésszé. Így tehát jó másfél évtizeden át a lassan puhuló és düledező diktatúra legvidámabbnak mondott barakkjában szolgáltam a budavári, majd pedig a péceli és a nagytarcsai gyülekezetben.

Ennek köszönhetően árnyaltabban látom mindazt, amiben ma élünk, mint azok, akik csak úgy beleszülettek ebbe a szabadnak mondott világba és egyházba. Csak kevés nemzedéknek adatott meg, hogy ilyen hosszan éljen viszonylagos külső békében. Átéljen egy úgynevezett rendszerváltást, sőt, egy század-, mi több, egy ezredfordulót. És reménység szerint túléljen egy világgjárványt is... Megadatott gyakorolni a páli leckét: *„Tudok szűkölködni, és tudok bővölködni is, egészen be vagyok avatva mindenbe.”*

(Felértékelődő kapcsolatok) Mindezenelőtt igen hálás vagyok egyre terebélyesedő családukért. 46 éve élek boldog házasságban, melynek zamatos gyümölcsei: három gyermek és immáron nyolc unoka! Most végre többet lehetek velük. Van mit bepótolnom, hiszen gyülekezeti, később országos missziós lelkészként, majd pedig püspökként igencsak nyüzsgő életet éltem, rengeteg emberi kapcsos-

lattal, amelyek mellett gyakran háttérbe szorult a család...

Hálás vagyok a néhány megmaradt jó barátért is. Például azért a kis olvasókörért (két kortárs házaspár), amelyben havonta találkozunk. Olyan könyveket olvasunk és beszélünk meg (Anselm Grüntól Hamvas Béláig), amelyek segítenek utat találni a 70. mérföldkő tájékán. Bár szép és vigasztaló gondolat, de nem biztos, hogy egészen igaz, amely szerint manapság „a hetvenesek az ötvenesek”... Inkább hallgatok Fidelis Ruppert benccs szerzetes bölcs tanácsára: *„Aki jól akar megöregedni, annak idejében kell hozzáfognia.”*

Komolyan veszem azt az imádságot is, amire Feleségem bukkant rá a közelmúltban, elhunyt édesapja íróasztalán, amikor szanálnunk kellett az üresen maradt lakást. Csak néhány mondatát idézem:

Uram, vigyázz rám, hogy öregségemben is szerethető legyek... Fékezd meg túlbuzgóságomat, amellyel azt képzelem, hogy nekem minden témához mindig mondanom kell valamit... Taníts meg arra, hogy okos legyek, de nem okoskodó. Legyek mindig készen a szolgálatra, de a mellőzést is el tudjam fogadni... Uram, ugye megérted azt a kérésemet, hogy legalább néhány barátom maradjon az utolsó években... Tölts be úgy szereteteddel, hogy öregségemben is szívesen szóba álljanak velem az emberek...

Hálás lennék, ha születésnapjaim ajándékként meghallgatásra találna ez az imádság!

John Peter

Bakos Edit

filmterjesztési szakember (Budapest, 1951. június 12.)

Összefoglalni 70 év eseményeit még a teljesség igénye nélkül is csak címszavakban lehet, de azt mind a hetvenről elmondhatom, hogy miközben zajlott a nagybetűs „Történelem”, én boldogan éltem a kisbetűs „magán-történelmemet”, talán mert kisgyerekkoromtól a mai napig szerető és szerethető emberek vettek körül, s értelmes életet élhettem. Pedig alig kezdtem járni, apukámat az állam-

rend megdöntésének kísérlete és fegyverrejtegetés vádjával egy Egerhez közeli kőfejtőbe vitték. Nagy Imre amnesztiájával szabadult '53-ban. Meggyengült egészsége miatt a Tüzép-telepen helyezkedett el, anyukám a helyi vegyesboltban dolgozott, így hétközben a nagymamámnál laktam.

Óvodás voltam 1956-ban, a Csányon át Pest felé dübörgő szovjet tankokat bámultam a kapura csimpaszkodva, ahonnan nagymamám, még friss háborús reflexeivel, kétségbeesve vonszolt a házba. Később, amikor a felnőttek még a külső ajtót is bezárták, tudtam, hogy már megint jönnek az „agitálók”, nagy erővel zajlott a téészesítés. Nagybátyám lovát – gyakran felültetett a hátára, míg a kocsni elől kifogta – a többi falubeli emberével együtt „be kellett adni”. A futballpályán gyűjtötték össze a minden munkában hűséges társakat, oda mentek ki a gazdáik etetni-itatni, siratni őket, míg el nem indult a szállítmány a vágóhídra. Nyolcéves voltam, amikor az öcsém megszületett, kedves, melegszívű teremtés, a család nőtagjainak kedvence lett. Én kezdetben nem örültem; nem mehettem miatta játszani, vigyáznom kellett rá. Később nagyon megszerettem, pár évig nálunk élt, fiaim nevelésében is segített, ma már harmadik fiamként aggódok érte. Apukám okos, tájékozott ember volt, nagyon szeretett olvasni, sok, jó ízléssel válogatott, színvonalas könyvünk volt otthon, én is mindig azt kaptam ajándékba.

Nagyszerű magyartanárom volt a csányi általánosban és a hatvani Bajza József Gimnáziumban is, akik – noha jól tanultam – további igényeket támasztottak, s így lett alapmagatartásommá, hogy sohasem voltam elégedett a teljesítményemmel. Hatásukra vettem részt irodalmi szakkörökben, tanulmányi versenyeken, majd jelentkeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karára. Az egyetemen Czine Mihálytól – akinél később a harmincas évek szociográfiai témájú szakdolgozatomat írtam – hallottunk először a határon túli magyar irodalomról. A tanár úr gyakran hívott vendéget óráira, így ismertük meg és lettünk rajongói a tehetséges erdélyi költőnek, Farkas Árpádnak, s fedeztük fel az *Anyám könyvnyű álmot ígér* című remekművet, s szerzőjét, Sütő Andrást. A másik szakomon Király Jenő, Vekerdi László, Andorka Rudolf és Pozsgay Imre szemináriumai maradtak emlékezetesek. Vidéki diákként az egykor híres szellemi műhelybe, az Eötvös Collegiumba kerültem, amelynek 1949 előtti oktató-nevelő sziszté-

máját azokban az években kezdték újraépíteni. Felejthetetlen az a kollégiumi március 15-i ünnepség, amelyen a költő, Utassy József mondta el *Zúg március* című versét. Beleborzongott a zsúfolt nagytársalgó.

A kollégiumban ismerkedtem meg a férjemmel, s az általa kezdeményezett és megtervezett egy hónapos somogyi falukutatás után, 1971-ben összeházasodtunk. 1974 óta élünk ugyanabban a lakásban, amelybe az albérletek után költöztünk. Ő az élete során különböző helyeken töltötte „közszolgálatát” – dolgozott többek között az MTA tudományszervezési csoportjában, vezette a Művelődésügyi Minisztérium felsőoktatási főosztályát, volt a Magyarok Világszövetségének főtitkára. Minden munkáját teljes odaadással végezte, számára nem munkahely és munkaidő, hanem az életét kitöltő „ügyek” léteztek, s léteznek ma is. Önzetlenül, naiv hittel törekszik „a kikökönt időt helyre tolni”.

Két kiváló fiam van, az idősebb 19 éve a Külügyminisztériumban dolgozik, felesége a Miskolci Egyetemen tanít kulturális antropológiát. Fiatalabb fiam a XVII. kerületi Önkormányzat alpolgármestere, felesége az ELTE Apáczai gyakorlógimnáziumában matematika–fizika szakos tanár.

Sok örömet szerez az unokáimmal, a 11 éves Julcsikával, a 7 éves Danikával és a szintén 7 éves Rozikával töltött idő. Szeretek játszani velük, szívesen megyek értük az iskolába, viszem a táncházba, ide-oda, vigyázok rájuk, ha kell. Szórakoztatnak kedves, okos mondásaik, s minden találkozásunkkor elámulok folyamatos testi és szellemi gyarapodásukon.

Nemcsak párválasztásomhoz volt köze az Eötvös Collegiumnak, hanem a pályámhoz is. Itt ismerkedtem meg Kósa Ferenc filmrendezővel, amikor az *Ítélet* című filmjéről szerveztünk beszélgetést, amelyre Csoóri Sándorral és Sára Sándorral együtt eljöttek. Később az ő ajánlásával kerültem a Magyar Film- és TV-művészek Szövetségébe – amelynek külügyi titkára volt – apparátusába. A számarlétrát végigjárva – mint életem során később is mindig – előadó, főelőadó, majd a Szövetség ügyvezető titkára lettem. Szakmai-érdekvédelmi fórumok, munkabizottságok működtetése, később a Szövetség nemzetközi kapcsolatainak tervezése és bonyolítása tartozott a feladataim közé. A Magyar Filmszemléknek évekig egyik főszervezője, ill. az utolsónak, amelyben még dolgoztam, 1992-ben igazgatója voltam. Hivatali felettesemmel, Tamási Magdával rövidesen jó barátok lettünk, s így találkozhattam férjével, Tamási Lajos költővel („Piros a vér a pesti utcán”), aki a legtisztább lelkű ember volt, akit valaha láttam. A Szövetség elnökei (időrendben Fábri Zoltán, Kovács András, Jancsó Miklós) főként az üléseket vezették, a szövetség napi teendőivel Luggossy László főtitkár foglalkozott, akivel filmszakmai „sorsfordító” ügyekben dolgoztam együtt, s idővel jó barátom lett, később is mindig számíthattam rá. A kritikusok a magyar film „aranykorának” nevezték a hatvanas évektől kezdődő időszakot, én még ennek a generációnak a szövetségében kezdtem. Fontosnak tartottam, hogy azoknak a filmeseknek, akikkel munkám során kapcsolatba kerültem, ismerjem meg az életművét is. Az új magyar és külföldi alkotások bemutatásán túl minden hozzáférhető filmet megnéztem, így a szakmát nemcsak a személyeken, de a létrehozott műveiken keresztül is megismertem. Nemzetközi kapcsolataink keretében tanácskozáson, fesztiválokon vettünk részt, illetve számos vendéget fogadtunk, köztük olyan kiválóságokkal is találkozhattam,

mint Andrzej Wajda, Krzysztof Zanussi, Elem Klimov, Grigorij Csuhráj, Nyikita Mihalkov, Jiří Menzel...

A rendszerváltozást követően, a filmszakma új, demokratikus finanszírozó rendszereként alapított Magyar Mozgóképfelügyelt Alapítvány (MMA, később Közalapítvány, MMKA) működésében kuratóriumi titkárként vettem részt, a szervezet főtitkárával, Kóhalmi Ferencsel dolgoztam többek között a pályázati rendszer kialakításában és bonyolításában. Kóhalmi Ferencnek a Duna Televízió létrehozásában is meghatározó szerepe volt. Az ugyancsak általa életre hívott, a hazai tehetségfejlesztésben páratlan Bolyai Műhely Alapítvány kuratóriumának 2013 óta vagyok tagja.

Amikor Sára Sándor, akit felkértek az alakuló Duna Televízió vezetésére, 1993 májusában megkérdezte, mennék-e a csapatába dolgozni, pánikba estem, de miután őt is, és a két vezetőnek hívott kollégáját, Lugossy Lászlót és Hanák Gábort is ismertem, nagyra becsültem és szerettem, végül igent mondtam. Kezdetben a sok nehézséggel és akadállyal, kultúrpolitikai ellenszélben alakuló, még strukturálatlan szervezet főigazgatói irodavezetője voltam, később műsorigazgató, majd művészeti alelnökként a műsorszerkesztés, filmbeszerzés, művészeti, oktatási, gyermekműsorok, és az adáslembonyolítás felügyeletével bízott meg az elnök. Sára Sándor emberi és alkotói tekintélye a különböző politikai pressziók egy részét közömbösítette, de noha minden erejével a politikai „középen maradásra” törekedett – vagy éppen ezért –, eltávolítására a próbálkozások mindennaposok lettek.

1999-ben a Duna Televízió megkapta a világ legjobb kulturális csatornáját megillető Unesco Camera-díjat. Hiába volt a díj, a sok más elismerés, s ami a legfontosabb, a határon túli és inneni nézőink lelkes támogatása, a politikai erők mindenáron vezetőváltást akartak, így aztán Sára 2000 nyarán elköszönt a Duna Televíziótól. Az év októberében az én megbízatásom is véget ért, az új elnök, korábbi alelnök társunk, ahogy kinevezték, azonnal lecserélte a teljes Sára-menedzsmentet. Életem nagy ajándékának tartom, hogy részt vehettem ebben a megismételhetetlen kalandban, s kiváló, értéket tisztelő, teremtő és megkövetelő emberekkel dolgozhattam együtt.

Megtisztelő, hogy a Magyar Művészeti Akadémia Sára Sándorról szóló 2020-ban kiadott gyönyörű albumában – amelynek tervezésében részt vett, de megjelenését sajnos már nem érthette meg – én írhattam a Duna Televízió elnökéről szóló fejezetet.

2001 novemberétől a minisztérium (NEKÖM) megkeresésére bekapcsolódtam az Uránia Nemzeti Filmszínház tervező munkálataiba. A megnyitás után mint az ügyvezető általános helyettese és programigazgató majd 10 éven keresztül a Társaság ügyvezető igazgatójaként dolgoztam.

Eközben 2004-től 3 évig közreműködtem a filmalkotások „art” minőségének megállapítására létrehozott Filmszakmai Bizottságban. 2010-ben elnöke lettem a Magyar Mozgóképfelügyelt Alapítvány Tudományos Ismeretterjesztő

Szakkollégiumának, ám a nagy tervekkel és felelősségteljes döntésekkel indult munkánkat megakasztotta az alapítvány megszüntetése.

2008 novembere óta folyamatosan újraválasztott elnöke vagyok az Art Mozi Egyesületnek, amely a műsorukban alapvetően magyar és európai filmértékeket kínál, a nemzetközi mozilánctól független mozik és az art filmeket forgalmazó vállalkozások érdekeinek képviselőjére alakult a rendszerváltozás után, amikor megszűnt a mozipark állami fenntartása, s a hagyományos mozik nagy része bezárt.

2009. novembertől ez év februárjáig több ciklusban újra jelölt szakmai delegált tagja, az utolsó két évben pedig vezetője voltam a Nemzeti Kulturális Alap Filmművészet Kollégiumának. Pályázati kiírásainkkal biztosítottuk azoknak a szakmáknak a támogatását, amelyek a központi finanszírozásból kimaradtak. Ezen a területen is a legjobb tudásom szerint támogattam az értéket képviselő törekvéseket.

A Magyar Művészeti Akadémia, amelynek Zelnik József vezette szervezését és Makovecz Imre elnökségével 1992-ben társadalmi szervezetként történt megalakulását még a Filmművész Szövetségből kísértem figyelemmel, 2011-ben köztestületté alakult, amelynek sok kedves ismerősöm tagja lett. Jelentkeztem a Film- és Fotóművészeti Tagozat nem akadémikus köztestületi tagjai közé, s második ciklusban vagyok közgyűlési képviselőjük, a 2020-as közgyűlés az Etikai Bizottság tagjává választott.

Az Uránia Nemzeti Filmszínházban a gyönyörű épület adottságait is hasznosítva az új magyar és külföldi filmek díszbemutatóinak, protokolláris rendezvényeknek, nemzetközi és hazai fesztiváloknak adtunk otthont, az értékközpontú szórakoztatást, a kiemelkedő filmművészeti alkotások közvetítését tartottuk feladatunknak. Mindhárom mozitermünket digitalizálva megteremtettük a műszaki feltételeit, hogy a világ rangos művészeti intézményeinek (MET, Bolsoj Balett, Shakespeare's Globe stb.) csodálatos produkcióit is láthassák a budapesti nézők.

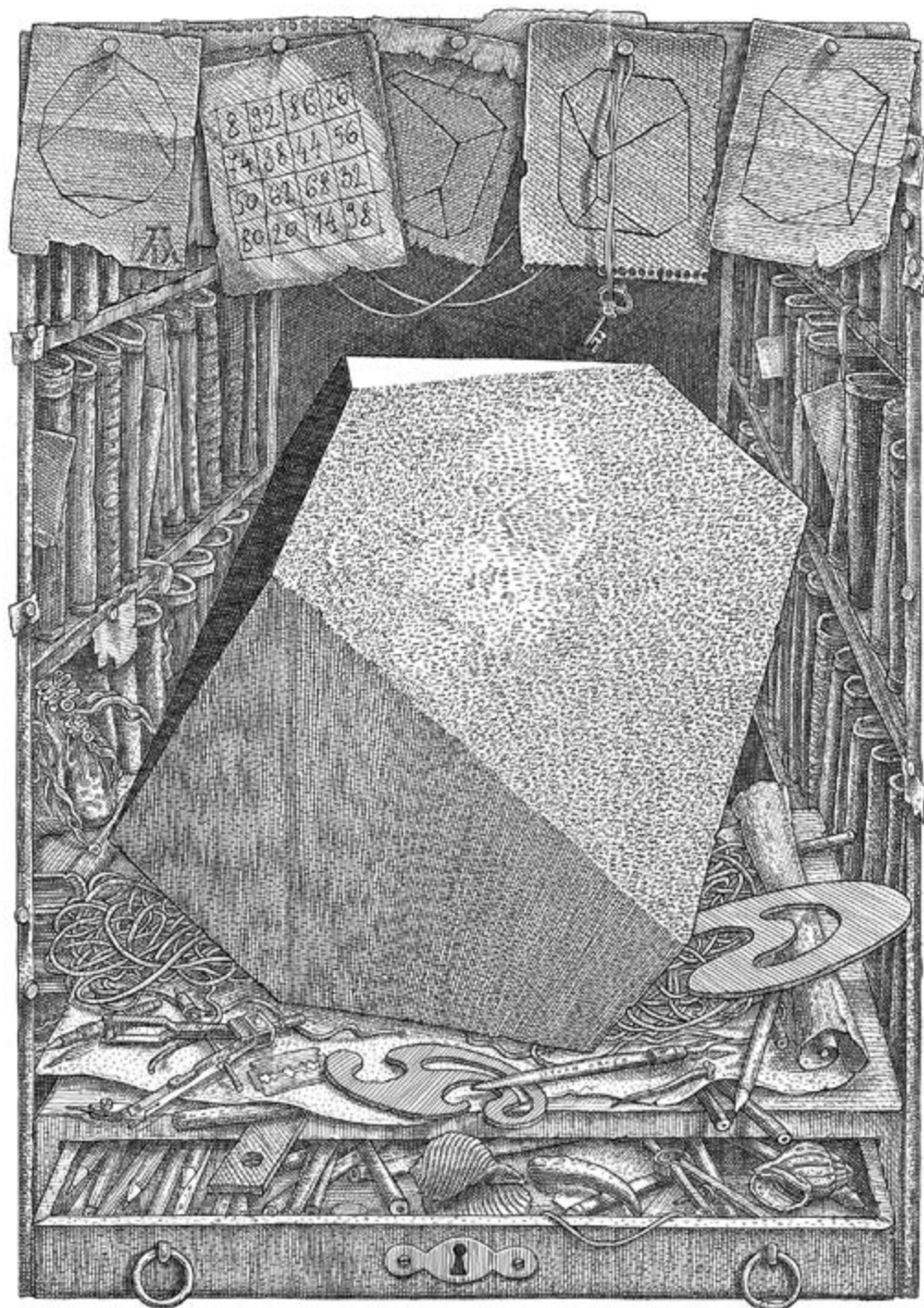
Aztán, hogy egy befolyásos politikus által megtámogatott, az Uránia vezetésére vágó jelentkezőnek helyet biztosítson, a fenntartó 2015 márciusában megszüntette a munkaviszonyomat, újságírói kérdésre azt felelvén, hogy egy jól működő intézmény esetén sem árt a frissítés.

Néhány hónappal később megtisztelő filmszakmai kitüntetésben, az MMA Film- és Fotóművészeti Tagozatának Szóts István-díjában részesültem, a következő indoklással: „Ezúton köszönjük meg azt a kivételes munkát, amellyel igazi otthont teremtettél a magyar kultúrának és filmszakmának az Uránia Nemzeti Filmszínházban. Filmszakmai munkásságod, hozzáértésed és széles körű kapcsolatrendszered biztos alapot teremtett ahhoz, hogy az intézmény széles kitekintést tegyen az európai film értékeinek bemutatására, miközben mindig biztos befogadója, közvetítője volt a magyar filmművészetnek és kultúrának is.”

Jólesett!

BÉNYI ESZTER | ÁLOM

BENKŐ MARIANNE | CSAK TISZTA FORRÁSBÓL SZÖVÖTT GOBELIN

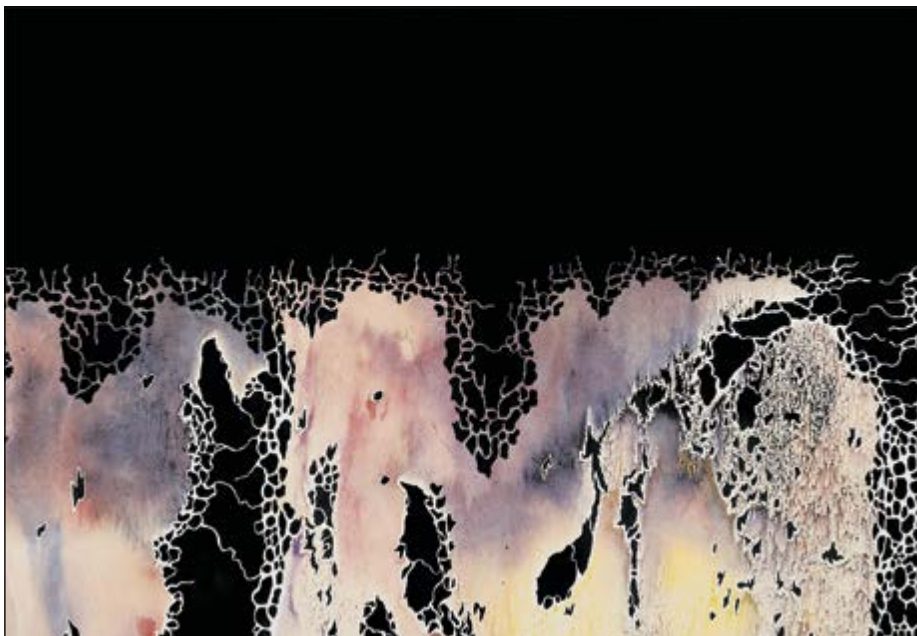

LACZÁK GÉZA | ÍR-ÁS (RÉSZLET)

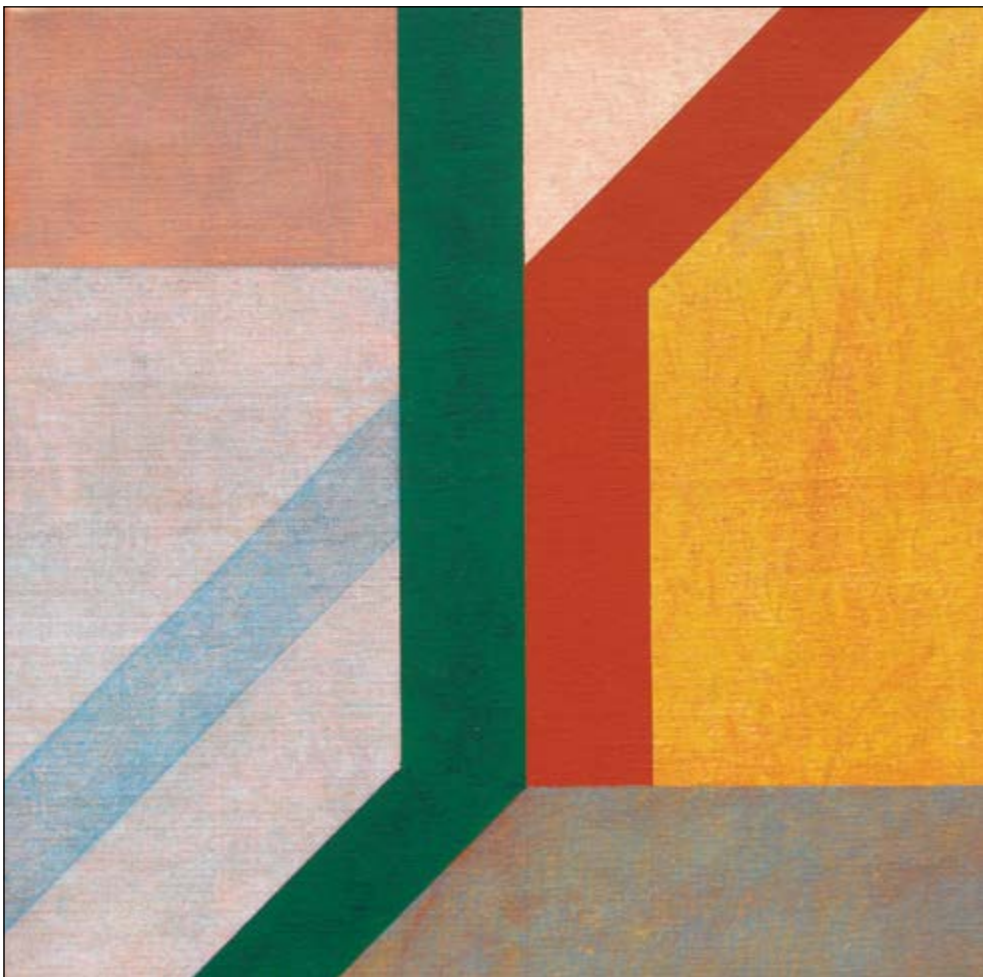

SÁRKÁNY GYŐZŐ | A SÖTÉT ANYAG SZÜLETÉSE

BÍRÓ JÓZSEF | STATUE VICTIM 1

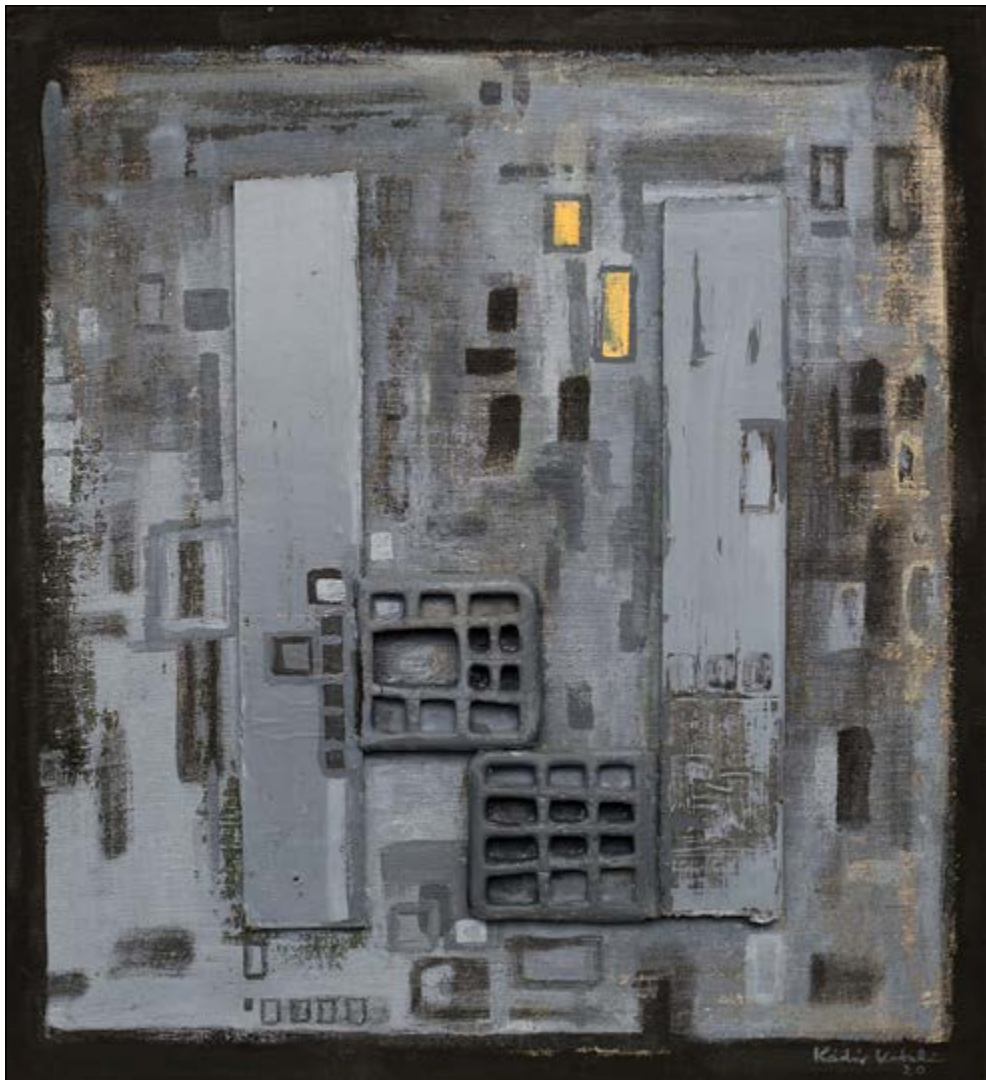

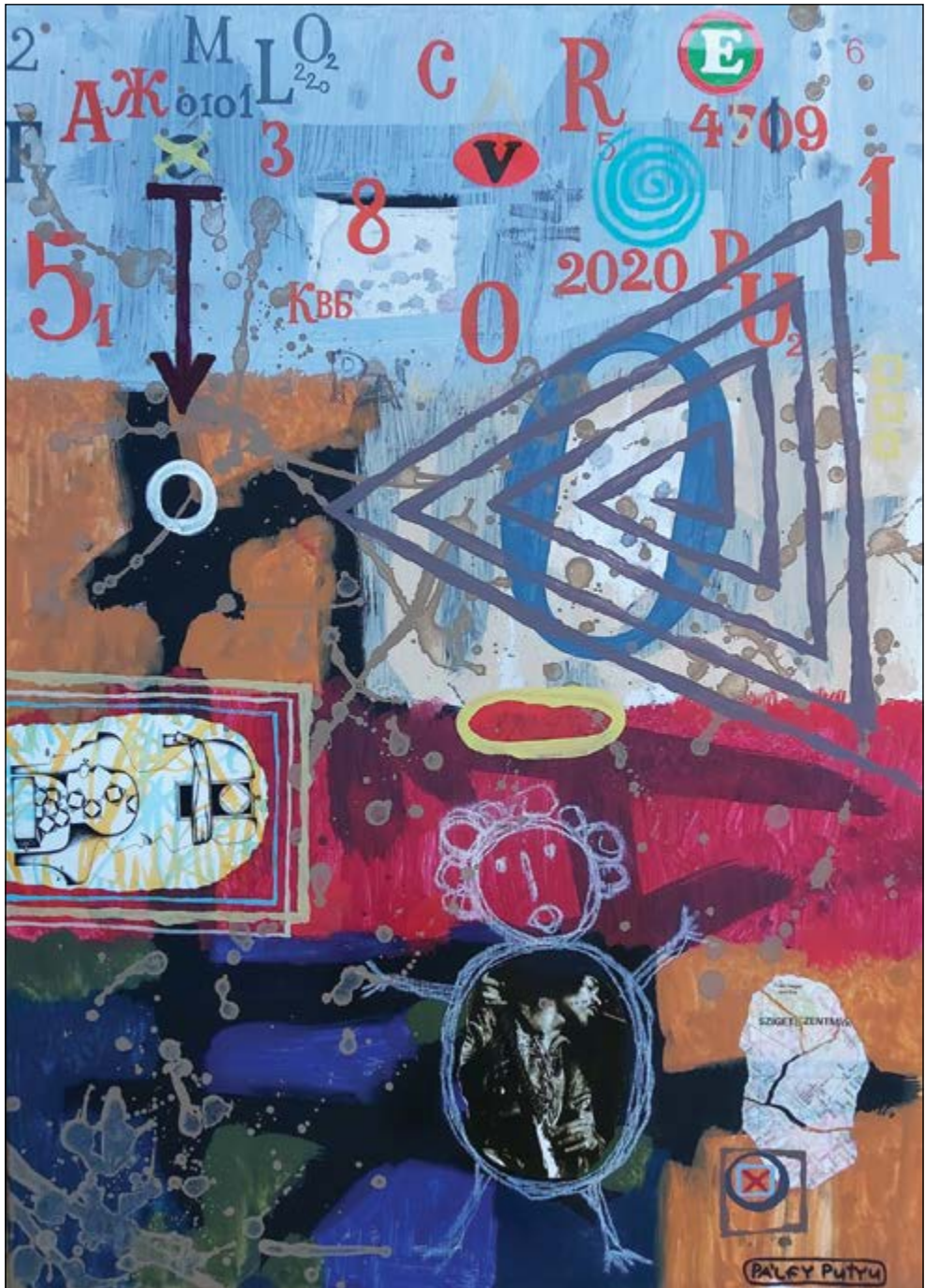

SINKÓ ISTVÁN – ÁLOM AZ ÖSSZEOMLÁSRÓL 2.

JUVIÁN GYÖRGY | LÁNY UNIKORNISSAL
 A HALLÁS, AZ ÍZLELÉS, A SZAGLÁS, A TAPINTÁS

Fehér György Miklós

zeneszerző (Budapest, 1951. június 22.)

Gyermek- és ifjúkoromban több helyen éltem hosszabb-rövidebb ideig: Bp.-Zuglóban, Debrecenben, Tiszacsegén, majd Miskolcon és Nyíregyházán. 1986-ban kerültem vissza a fővárosba. Szegeden, Miskolcon, Budapesten, majd Vácott tanítottam.

Zenei fejlődéseme-re elsőként Édesapám volt nagy hatással, aki nem volt zenész, de hatéves koromban száz népdallal vitt felvételizni a zenei tagozatú általános iskolába. A mindennapos éneklés, a hangszertanulás, a sok zenehallgatás és a kórusokban való részvétel továbbfejlesztett ezen a téren. Középfokú tanulmányaimat a miskolci és a budapesti Konzervatóriumban végeztem, majd a Zeneakadémia (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) zeneszerzés szakán diplomáztam 1977-ben Budapesten, Sugár Rezső irányítása alatt.

Pályám indulásakor a mindenáron modernség elvárása miatt nem voltam könnyű helyzetben. Teljes erőmmel azon fáradoztam, hogy ne csak megismerjem, de el is sajátítsam a „modernizmust”. Mai tudásommal, tapasztalatommal leszögezhetem, hogy attól önmagában nem lesz jó egy mű, ha „modern”, ahogyan attól sem, ha „konzervatív”. Csak akkor lesz jó, ha abban a stílusban, amit használ, sikerül a szerzőnek újat, érdekeset, esetleg maradandót alkotni. A művészi kifejezőeszközök előbb-utóbb elkop-

nak, újakra van szükség, de egyszer csak úgy érezheti az alkotó, hogy ami évtizedekig elavultnak számított, az idő múltával újabb köntösben megint képes hatást elérni.

Két ellentétes stílus közötti ingadozással indult tehát zeneszerzői pályám. Sőt, ha pontosabban fogalmazok, annyira hatással volt rám a

„modernizmus” (pedig elvárásainak igazából sosem tudtam megfelelni), hogy Richard Strauss, Puccini és sokan mások mint „nem elég modernnek” éveikig abszolút nem érdekeltek.

Visszatekintve úgy látom, hogy a háború után a zenei stílusok tekintetében volt egy bizonyos elvárás, amihez igazodni kellett, hogy elismertséget szerezhessen valaki. Ez különböző módokon jelent meg, pl. Bartók 1956 előtt nem felelt meg a kultúrpolitika irányítóinak, túl modern volt, az 1970-es évektől viszont, ellenkezőleg, még modernebbnek „kellett” lenni.

A társadalmi változás idején (1989–90) a magyar zeneszerzés egyik ága már a nem mindenáron modern, azaz a „konzervativizmus” értékeit is elfogadó irányban fejlődött. Én igen korán ezt az ágat képviseltem, ezzel tudtam azonosulni.

Közel négy évtizednyi tanári tevékenységem két évre megszakadt 1984–1986-ig, amikor kántor-karnagyként helyezkedtem el Nyíregyházán. Az itt szerzett élményekből keletkezett két mise, két rekviem, a passió,

több egyházzenei kórusmű, sőt egy „keserű vígopera” is (*Korvin lelke*).

Később új irányzat is megjelent műveimben, melyeket népzenei ihletés jellemez. A népzenehez, elsősorban a hangszeres népzenehez azonban teljesen más módon fordulok, mint Bartók, Kodály és mások.

Hogyan komponálok? Felkérés esetén előfordult már, hogy rögtön megszületett a kért darab, de inkább jellemző a hosszabb, esetleg többéves időszak, amíg sikerült a felkérésnek eleget tenni. Az is előfordult, hogy nem teljesen ugyanarra az apparátusra írtam, amit vártak tőlem: így keletkezett a *Mise*. Több művem azonban felkérés nélkül jött létre.

Műveim a szerzői estjeimen kívül más szerzőkkel közösen rendezett esteken, bel- és külföldi fesztiválokon, rádióműsorokban, illetve egyes előadók koncertjei által jutottak el a közönséghez. *Rákóczi-operámból* a 2019-es szerzői estemen hangversenyszerű előadásban csendült fel nagyobb terjedelmű keresztmetszet, 2020. januárban pedig a Magyar Állami Operaház *Kortárs opera showcase* című műsorában láthatnak részleteket. Idén a járvány miatt Marton Árpád-dalaim és egy másik mű bemutatója is elmaradt.

Kb. 1990 óta használom mindkét keresztnevemet, addig Fehér Györgyként voltam ismert.

Nagyobb szabású műveim: *A jövődő férfiak* (József Attila-kantáta, 1977, 1988), *Mise női karra és gordonka-együttesre vagy orgonára* (1991), *János-passió* (bibliai szövegre) (énekes szólísták, vegyes kar, 1986–1995), *Korvin lelke* – opera (Krédy Gyula novellája nyomán, 1998–2002), *Két part között* – *Rákóczi-opera* (2005–2019), *A samariai asszony* (szólísták, férfikar, 4 szaxofon és orgona, 2014/15), *Requiem férfikarra* (2019). Készülőben: *Missa in A* (férfikar, orgona, 2020).

Egyéb művek: Kórusművek, dalok, dalciklusok (bibliai és liturgikus szövegekre, valamint Pilinszky, József Attila, Weöres Sándor, Marton Árpád és mások verseire), kamarazenei művek, három versenymű, *Szolyva szonáta*.

Fehér György művelés

Győrffy Sándor

festő- és grafikusművész (Kapolcs, 1951. június 26.)

1970-ben Budapestre költöztem, általam választott művészcsoportokban és idős mesterek mellett tanultam festészetet és grafikát. 1976 óta vagyok kiállító művész.

Tanulmányutakat tettem, valamint művésztelepeken dolgoztam és szimpóziumok résztvevője voltam tizenegy európai országban. Ösztöndíjasként hosszabb időt töltöttem Nyugat-Berlinben és az Amerikai Egyesült Államokban. Nyelvismeret: német, francia, angol.

Műveket alkottam a következő műfajokban: egyedi és sokszorosított grafika, fotó, festészet, szobrászat, mail-art, térberendezés, land-art, performansz.

Eddig 100 önálló kiállításom volt, és mintegy 620 csoportos kiállításon vettem részt 26 országban.

Műveim megtalálhatók 19 ország 58 múzeumában és egyéb közgyűjteményében, valamint számos magángyűjteményben.

Aktivitás: 1997 óta a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület művészeti alelnöke, 1995–2002 között a MAOE képzőművészeti tagozata, 1996–1999 között és 2011 óta a MAMŰ Társaság, 2015 óta az Art9 Ferencvárosi Képzőművészek Egyesülete vezetőségi tagja. 1990 óta folyamatosan szervezek hazai és nemzetközi képzőművészeti eseményeket, kiállításokat, fesztiválokat, szimpóziumokat. A Muravidék című kulturális folyóirat főszerkesztőjeként képzőművészeti tárgyú írásaimban elsősorban az alkotó ember és a természet bonyolult kapcsolatrendszerét vizsgálom filozófiai elméletek segítségével.

Díjaim: Szentendre város Pro Urbe emlékérme (a Vajda Lajos Stúdió tagjaként); XXII. Miskolci Grafikai Biennálé díja; *Víz* című kiállítás, MAOE díja; *In memoriam Shakespeare* című kiállítás, MAOE díja; *In memoriam Leonardo da Vinci* című kiállítás, MAOE díja; XI. Patak Fesztivál, *Műanyag* című kiállítás Patak-díja; MKITSZ Simsay-díja; IV. Országos Rajztriennálé Magyar Grafikáért Alapítvány díja

Tagságok: Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, Magyar Grafikusművészek Szövetsége, Magyar Festők Társasága, Magyar Vízfestők Társasága, Magyar Illusztrátorok Társasága, Vajda Lajos Stúdió, MAMŰ Társaság, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Art9 Ferencvárosi Képzőművészek Egyesülete, Újpesti Művészek Társasága, East Side Gallery Egyesület (Berlin)

Könyveim: *Szekvenciák – rajzok és monotípiák* (2007), *A csend pillanata – festmények* (2014), *A tükörkép tükre – experimentális művek* (2015), *Agora Budapest – egy képzőművészeti program 25 éve* (2017), *Villanások – szita-nyomatok* (2019), *A csend pillanata 2 – festmények* (2020)

„Szürrealista, expresszív és szimbolista jellegű, allegorizáló festményekkel, kollázsokkal és objektakkal kezdte pályáját, majd a fotórealizmus és a konceptualizmus hívévé szegődött, s azután a politikai művészethez is közel álló, remek művészbélyegek, képes levelezőlapok és társadalomkritikai élű, az egyén szabadsága és a kollektívizmus, a kiszolgáltatottság és az erőszak kérdéseit boncolgató, moralizáló, filozofáló tartalmú szitanyomatok kerültek ki a keze alól, miközben jazzkoncertek fotózásával is foglalkozott. Természetesen a provokatív beállítottságú viselkedésművészeti akciók és azonosulási kísérletek, a kollektív performanszok és színházi jellegű bemutatók sem maradtak ki az életéből. Az új expresszivitás vagy szenzibilitás hatására a '80-as évek második felétől ugyan ő is újra festeni kezdett, ám ezt a figurális periódusát hamar átfordította egy heves, nonfiguratív lírai, majd szakrális-geometrikus festészetbe, mely periódusát a hasonló beállítottságú, helyspecifikus környezetszobrászati alkotásokkal és térberendezésekkel, illetve szakrális-mitikus, konceptuális-szimbolikus térkorrekciókkal folytatta.

Szekvenciák. Így foglalta össze (...) redukcionista korszakának több kiállításán bemutatott (...) periódusát. Ez esetben, talán egy újfajta „orfizmus” megjelenéséről kellene beszélnünk prizma nélkül, valamint szimultán szerkesztett formai kontrasztokról színek nélkül. (...) Olyan, nem valódi tájakról, testekről és domborulatokról készült, finoman letapogatott, légifelvétel-szerű költői térképek ezek, melyekhez hasonlót csak az »égi« eredetű felületképzésnek engedelmessé Nazca-vonalak »leszállópályáiban« és azok nyersebb, közelebbi részleteiben találhat meg az ember.

A szimmetria és az ismétlődés egymásra vonatkoztatható világtörvények. Olyan alapvető, síkban, térben és időben működő, a fizikai univerzum és a természeti lét minden területére kiterjedő két nagy dinamikai szabályzó rendezőelv, amelynek az ösztöneinkben, szellemi életünkben és cselekedeteinkben is megnyilvánuló állandó és visszavonhatatlan tapasztalati jelenléte esztétikai örömeztünk forrása, indítóoka és eszköze. Talán ennek a világtörvénynek a felismerése vezette rá Győrfy Sándort arra, hogy a szellemi életünket és egzisztenciális mindennapjainkat olyannyira leterhelő és kifárasztó, állandó megfelelési kényszereket kiváltó és krónikus időzavart okozó, stresszhelyzeteket teremtő korunk szorításából művészetében az ismétlődések és szimmetriák okozta gondolati és érzéki öröm- és gyönyörforrások gyorsan és önszórakoztatóan, mondhatni önterápiás célzattal kivitelezhető, végtelen variációs lehetőségeit keresse.

S mindezekon túl Győrfy Sándor újabb képei olyan téma- és motívum-szekvenciákba rendezhetők, amelyeknek a csendre utaló elvont vizuális »zajszközei«, szűkített jelképletei geometrikusak, meditatívak s rétegesen felépülők. (...) A minimalista jelképletek mind-mind az abszolút »mártírom csend« küldötteiként értelmezhetők.” (Novotny Tihamér művészeti író)

Győrfy

Pataky Attila

rockzenész (Miskolc, 1951. július 2.)

Pataky Attila vagyok, a közönség szeretete által 47 éve kitüntetett énekes, szövegíró, zenekarvezető, az EDDA Művek frontembere.

34 arany-, 6 platina-, 2 gyémántlemez tulajdonosa. Mégis a legnagyobb kincs számomra az EDDA-tábor.

A kor nem érdem, csak állapot, ezért érdemes tartalommal, szolgálattal, nem ártással kitölteni azt a lehetőséget, amit ez az életkor kínál számunkra. De legfőképpen szeretettel, szerelemmel élni-megélni a hétköznapokat, ünnepeket.

„A zene az egyik legnagyobb szintű rezgésforma, lehetőség átadni érzelmeket.” (A. J. Christian)

Egyetértek Christiannal. Hiszen az elmúlt 47 év oly sokszor bizonyította a fenti idézet igazát.

(A kezdetek) Miskolc-Vasgyár-Lenin Kohászati Művek-Húsüzem-Csokoládégyár-Kenyérgyár, örök mozgás, rezgés, zajok vettek körül. És természetesen a vasgyári fiúk, lányok, és a szocializmus a maga „mindenével” együtt. Kint

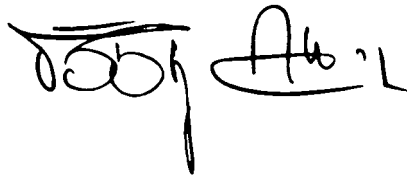
Miskolc, Népkerti pálya, Jubileumi Rockfesztivál, 1983
(Fortepan / Urbán Tamás)

szürke volt minden. Otthon, az anya által hímzett-horgolt asztalterítók, párnák rikító szépségű, szivárványos színei, anya mosolya, szeretetillata, apa irányító, utat mutató keménysége és kitűnő énekhangja – egy másik világról mesélt. De a legnagyobb kincs a Pacsirta rádió volt, anya gyúrta a tésztát, és mi együtt énekeltünk „mindent”. Így lettem opera-, operett-, magyar- és cigánynóta-rajongó. De legfőképpen először beat-, aztán nagyon gyorsan csak rockzenét szerető-akaró srác. Tizenhárom éves koromban kaptam (szereztem) egy hat-húros orosz dobozgitárt. Ezután már csak a Beatles, Rolling Stones, Uriah Heep, Deep Purple, Sweat – nincs vége a sornak – lettek az igazán fontosak. Óriási szenvedéllyel vettem bele magam a saját életembe. Már 14 évesen az Otthon Étteremben szórakoztattam a közönséget vasárnaponként. A sport, a zene és a kitörési vágy elementáris erővel hajtottak előre. És milyen a sors?! Most írom a 35. albumunkat, és a régi élmény most érett dallá *Kitörni* címmel. Így formálódott lassan az én életem „nyaklánca”, és került a helyére az egyik szem a másik után. Jó-Rossz, Igazság-Hazugság, Szerelem-Gyűlölet, Hűség és Árulás, az ezer fokon megélt élmények mind így váltak dalokká. Lehetőséget adva arra, hogy azzá váljak, aki ma vagyok, életszerető, életigenlő, mindig az életet választó, Istent-Teremtést hívó magyar emberré. Aki tudja és érti, hogy honnan jött, miért van itt és merre tart, hogy miért született pont ide, a Kárpát-medencébe.

(Vágyom haza) Ma már tudom, hogy a miskolci születés nem hátrány, hanem előny volt. Hiszen az eddigi életem minden perce ezt bizonyította számomra.

Mindezekhez kellett az az útravaló, amit Miskolctól kaptam. A forró nyarak, a kokillák tüze, a kemény, hideg telek és a sok-sok gyűródés.

A miskolciságban összesűrűsödött – azértis-dac, akaraterő, elszántság, amit csak az általam nagyon szeretett várostól, a szülővárosomtól, Miskolctól kaphattam meg!

Grandpierre Atila

csillagász, zenész, énekes, író, költő (Budapest, 1951. július 4.)

(Bepillantás az életbe)

Rálátni arra az életre, amire születtünk. Élni úgy, ahogy való, amire az élet való, ahogy igazán szeretnénk, ha csak tőlünk függne. Mert csak tőlünk függ. Élni úgy, hogy száz év múlva azt mondhassuk: mindent megtettünk érte. Hogy elmondhassuk az életünkéről: *Egész életem mindörökké gyönyörű marad – mert örökké érvényes törvényekben élek.* Az életünk nem hal meg. Magunk után hagyjuk legnagyobb alkotásunkat, egész földi életünket, és ez az alkotás mindörökké a valóság, az okok és okozatok kozmikus láncának része marad.

Élni úgy, mintha élnénk, mintha szívünk közepén égne a láng, teljes fényében ragyogna az élet lángja – mert élünk, egy égi, keringő és forgó bolygón, a Nap körül, igazi életre vágyva.

Micsoda kaland! Nap mint nap számtalan sok lehetőség adódik arra, hogy döntsünk – és a kezünkben van a döntés. És amiről dönthetünk, az mind körül a legfontosabb – az életünk és szeretteink élete. Márpedig akkor élünk igazán, ha boldogok vagyunk, s ha igazán boldogok vagyunk, akkor mindenkit szeretünk, akkor az egész világot szívünk közepéből szeretjük. Akkor élet az élet igazán!

Micsoda világ! Az égen csillagok ragyognak, megannyi apró világ, de ha közel kerülnénk hozzájuk, mind-

egyik ugyanolyan hatalmas világ lenne, mint a Föld, és társai, a Nap és a Hold, az Esthajnalcsillag. Mind-egyik égi bolygón zajlik az élet. Javában készül az élet égi folyamának következő fejezete. Szerelmek ragyognak fel, köztük igaziak, örök érvényűek, mint a csillagok örök ragyogása. Hatalmas regényfolyamokra méltó életek nyílnak ki, teljesednek ki, s kiteljesedve átala-

kulnak újabb életformákká, a kozmikus élet újabb vívmányává.

Minden életben egy-egy belső világ ragyog. Élet a világban, világ az életben, kéz a kézben. Átéljük a világot, és már életünk része. Átéljük az életet, és már a világ része. Ajándékba kaptuk ezt az egész világot, de élnünk kell vele.

Itt a földön mindenhol nyüzsgő élet. Csodás hegyek, illatok, tájak. S ha közelebb megyünk ezekhez az életformákhoz, mindegyikben ott zakatol egy belső világ. Tele vannak érzéssel. Az élet érzésével. Ettől nőnek magasra, ettől bontanak virágot, ettől válnak szívderítővé, belső világunk boldogító társaivá, hiszen ugyanazt a vonzást érzik, amit az ember: az élet szédítő vonzását. Szeretnek élni, és ez látszik is rajtuk. Ha átadod magad varázsuknak, érezheted, hogy szinte megáll az idő. Csak a növényi élet dolgozik, az állati szív ver, s eközben a Természet egésze árasztja magából fenséges szépségét. S jön a tavasz,

nyár, ősz, tél, csodák és csodák, kimeríthetetlen örömforrások az érző lélek számára.

Bárcsak az emberi társadalom is ilyen lenne. Fájdalom, hogy éppen az ember okozza a legtöbb fájdalmat a földi élővilágban, egymásnak és minden élőlénynek. Pedig össze vagyunk kötve egymással. Akkor vagyunk boldogok, amikor örülni tudunk egymásnak és a világnak, minden életnek, beleértve a saját életünket is.

A világ nagy. És kell. Ez kell! Ez a mi világunk. Ebben a világban kell boldogulnunk, boldoggá válnunk. Hatalmas lehetőségek tárházát ontja magából minden pillanatban. Rajtunk áll, hogyan élünk vele. Ez a világ a mi világunk, a szívünk érte dobog, azért, ami e világnak értelme, fénye, szépsége, s ami csodamód mindannyiunkban bennünk rejlik: az élet. S ez az égi tárház-folyam, velünk együtt, összefogva minden életet, ömlik, hussan át, pillanatról pillanatra, a jövőbe.

Számtalan lehetőség áll előttünk. És mi választhatunk. És az a feladatunk, hogy mindig a legjobb lehetőséget fedezzük fel, azt, amelyik olyan életre vezet, hogy száz év múlva azt mondhassuk: ennél sokkal jobban nem csinálhattuk volna.

Ha egy fantasztikus regényben azt írnák, hogy létezik valahol egy olyan bolygó, ahol az atomok és molekulák véletlen összjátékából egyfajta önjáró erőközpont jön létre, amely lélegzik, jár és beszél, s csak óhajtania kell, hogy megmozdítsa végtagjait, s azok varázseréjének hatására pontosan úgy mozognak, ahogy azt ő elképzeli – nehezen lenne hihető.

Nehezen hihető, de egy láthatatlan erő mozgatja a látható világot. Az értelem képességeit a lélek képességei meghaladják. Az értelem maga is a lélek egyik képessége, és mindenre

képes, amire hivatott. Képes megérteni a Világegyetemet, az élet, az értelem lényegét. De nem képes arra, amire csak a lélek képes: kigyújtani a lélek fényét, átélni minden életet, átélni a világot. Minden élőlény lelkes lény. Lehet, hogy minden élőlény képes erre? Lehet, hogy az átélés képessége az élet természetéhez tartozik? Lehet, hogy az átélés nem egy kitüntető gesztus, nem csupán egy beleérző képesség, hanem egy összeköttetés, egy természetadta összeköttetés, amely kiterjed minden élőlényre és minden életformára, és amelyet minden élőlény gyakorol a maga módján? Lehet, hogy egyetlen egyetemes életközösségben élünk, és az életszeretet egyetemessége minden lélekben ott csírázik?

Varázslat az élet, és varázslat a halál utáni átköltözés. De a legnagyobb varázslat maga a lélek. Csodálatos belső fény az atomok mélyén. Láthatatlan fény, de képességei meghaladják az emberi képzelet legmerészebb szárnyalásait. És ezeket a képességeket ajándékba kaptuk, azzal a megbízatással, hogy éljünk velük. Képzeletünknek szabaddá kell válnia ahhoz, hogy utolérhessük az életünk csodáját.

Emlékszem. 23 éves lehettem, amikor telefont kaptam Pécsről, egy barátom hívott az egyik első hazai eszperantótáborba, egy Pécs melletti kis falu közelében. Nagy esemény volt, mert abban az időben ritkaságszámba ment, hogy külföldivel találkozhassunk. Bár nem volt pénzem a vonatjegyre, a barátom biztosított, hogy ha leutazok, ott minden költséget fedezik, nagyszerű csapat jött össze. Leutaztam, jóltartottak, de pár nap után úgy éreztem, viszonznom kell ezt a sok jót. Elmentem a legközelebbi kis faluba, munkát kerestem.

A Vágtázó Halottkémek frontembereként
a 2020-as Fekete Zaj Fesztiválon

A térszirodába vezetett az utam. Azt mondták, van munka, amit senki nem akar elvégezni, de ha 3 forintos órabérért vállalom, akkor mindent megkapok hozzá. Kaptam gumicsizmát, 3 számmal nagyobbat a kellenél, vasvillát, hogy a mezőn megázott szénaboglyákat fel tudjam dobálni a szekerek tetejére. Szikrázott a mező, ragyogott a nap, az előző napi esőtől megduzzadt, 30-50 kilós szénaboglyák láthatóan dagadoztak a jóérezéstől. Imádtam a munkát, pompás testedzésnek tartottam, a legcsodásabb helyszínen, amiért ráadásul fizetnek is. Elkezdtem dobálni a bálákat a szekerek tetejére. Lassanként bemelegedtem, igyekeztem gyorsítani a tempót, egyre felszabadultabb lettem a jó kis testmozgástól, amikor egyszer csak... az egyik vizes zombékon megcsúszott a 3 számmal nagyobb csizma, s fejem felett a nehéz szénabálával nagyot estem. Egy recs-

csenést hallottam, utána csend, majd árcsivitelés, majd elsötétült az ég. Abban a pillanatban minden megváltozott. Hatalmas fényárba kerültem. Előtte éjig érő, eleven fényoszlop. A fényoszlop 27 emeletes volt, mind egyik emeletén zajlott az élet. Világos volt, hogy az egészet áthatja egy rendkívüli, mindennél nagyobb értelem és érzés. Egyszer csak rájöttem, hogy ebben benne van minden élet, életekből áll, köztük az én életem is ott van valahol, a maga teljes egészében. Kíváncsi lettem. Tudni akartam, mi az életem. Abban a pillanatban tudtam is, olyan részletességgel, ami teljesen megdöbbentett: minden apró részlet tökéletesen világos volt számomra, az értelmével és jelentőségével együtt. Elkapott a vágy, hogy ezt szeretném visszavinni majd abba a világba, amelyben élek. Igyekeztem egy olyan részletet megragadni, ami elég kicsi ahhoz, hogy meg tudjam jegyezni, mégis jelzi, hogy minden apró részletnek megvan az értelme a nagyobb összefüggésekben. Már láttam is. Háromévesen a lakásunk folyosójáról jobbra fordultam a konyha felé, ahelyett hogy balra fordultam volna, a nagyszobába. Miért? Ez volt az a részlet, ami elég parányinak látszott, s amelynek értelmét világosan láttam a nagyobb összefüggésben: azért volt, mert ha balra mentem volna, akkor két év múlva nem történhetett volna meg az a másik esemény, aminek később nagy jelentősége lett. Sajnos ezt a másik eseményt és az összefüggést már nem tudtam visszaidézni, amikor később visszajöttem. De a lényegét sikerült megőriznem: minden életből van, és ezért mindennek van értelme és jelentősége, mert minden élő érez, és nem mindegy, hogy mit. Még sokáig tartott az ájulásszerű

állapot utáni különös élmények sorozata. Amit sikerült megmentenem, a fő tanulság az volt számomra, hogy minden erőmmel és képességemmel azon kell legyek, hogy az egyetemes világító élet javára éljem az életem, hogy a legnagyobb szerűbbé tegyem az életet – mert hozzá tartozom, és ez a világító egyetemes élet hozzám tartozik, hozzátartozik minden élethez.

Szeretném megerősíteni a most már remélhetően az eddiginél is szilárdabb eltökéltségedet, kedves Olvasó, hogy mindent megteszel az élet lehető legnagyobb szerűbbé válásáért. A cselekvő életszeretet gyakorlása boldogít.

Grandpierre Attila

Sárkány Győző

grafikusművész (Súr, 1951. július 6.)

(Ars poetica) Rajzaimon a vonalakkal megidézett végtelen tér eszménye és a formává lett anyag időről időre megújuló küzdelme zajlik. Keletkezés és elmúlás, öröm és gyötrellem nyomán tűnnek fel a világtörténelem nagy korszakainak szereplői – hol színről színre, hol maszkok mögé rejtőzve. Múlt idők alkotásai lebegnek a kozmosz végtelen örvényeiben, egymásba fonódnak, távolodnak, majd újra visszatérnek a próféták által megjövendölt apokaliptikus haláltánc szereplőiként. Mindannyiunkat összeköt a korszakokon átívelő kérdés: van-e értelme a folytonosan

megújuló küzdelemnek, létezik-e az isteni gondviselés vagy fenséges céltalansággal halad a történelem a végkifejlet felé?

Eddig mintegy 307 csoportos és 23 egyéni kiállításon szerepeltem. Munkásságomért 2012-ben Érdemes Művész kitüntetésben részesültem, 2015-ben közösségi munkámért a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével jutalmaztak.

(Szakmai életút) Grafikai munkássága a 1980-as évek elején indult. Részletgazdag grafikáit egyrészt a pop-art (gyűrt felületek, zsúfolt képtér) ihlette, másrészt megérintették a magyar rajzművészet klasszikus hagyományai is. Ezen időszak fő jellemzője az erkölcsi mondanivaló és a gondosan kidolgozott, bravúros vizuális megjelenítés összehangolása, ami az évtized végén a düneri tradíciót felelevenítő műveiben folytatódik. (...)

Illusztrátori munkásságát mintegy 50 illusztrált könyv jelzi, amelyet a szakma számos díjjal is elismert (Rostand, Verne, Madách, Radnóti). 1997–1998 között 300 Verne-illusztrációt készített, és ő tervezte a könyvsorozat

75 kötetét is. Illusztrációs tevékenységét 1997-ben Ferenczy Noémi-díjjal ismerték el. (...)

Munkásságában a több műfajt felölelő képgrafika és illusztráció mellett művészkönyvek (öntött művészkönyvek), papírplasztikák is találhatóak.

(...) Az ősi maszkok és „testmaszkok” megjelenítése művészi közelítésmódjának és gondolkodásának új korszakát nyitotta meg. (...)

A reformáció 500. évfordulója alkalmából Bálványok bukása / 50 kép – 50 gondolat címmel különösen izgalmas műegyüttest alkotott. A reformációhoz kapcsolódó művek alapsejtjei most is azok a vonalak és jellegzetes formák, kultúrtörténeti idézetek, amelyek művészetének állandó jelzőiként újra meg újra feltűnnek alkotásain.

2020-ban több helyszínen rendezett kiállítást Trianon Anzix címmel, a sorsfordító történelmi esemény 100. évfordulóját 100 fekete-fehér grafikai lappal idézve meg. A mai ember szempontjából közelítve szemléli a történelmi drámát, melyet az elmúlt száz év alatt sokféleképpen értelmeztek és újragondoltak. A szimbólumok, emblémák olykor konkrét utalásokként is értelmezhetők, de valójában a 100 grafika egyetlen, képekben megjelenő, összetartozó gondolatfüzér.

1994-től alapító elnöke a Magyar Illusztrátorok Társaságának. 14 katalógust adott ki és két díszvendégséget szervezett – 1999-ben a frankfurti könyvvásáron, illetve 2006-ban a bolognai könyvvásáron –, ahol a magyar illusztrációművészet reprezentatív módon mutatkozott be a világ előtt. 2000-től alelnöke a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, és 2003-tól elnöke a Hungart Egyesületnek, ahol 47 művészeti kismonográfiát adott ki a kortárs képző-, ipar- és fotóművészet témakörében. 2005-ben alapító tagja és alelnöke a Magyar Képző- és Iparművészeti Társaságok Szövetségének. 2014-től a Magyar Művészeti Akadémia Köztestületi Tagok képviselője.

Sass Sylvia

operaénekes (Budapest, 1951. július 12.)

Az ilyen kerek évfordulók valahogy mindig összegezésre ösztönöznek. Ha végiggondolom az eddig megtett utat, az első húsz év a tanulással, a felkészüléssel telt, melyben hálával gondolok vissza a Zeneakadémián töltött évekre, kiváló tanáira, Révhegyi Ferencnére, Lukács Miklósrá, Varga Pálra, Mikó Andrásra... Aztán az opera bűvös világának szenteltem minden gondolatot. A Budapesti Operaházban debütáltam húszévesen, ehhez a színházhoz kötnek az első nagy főszerepek: Desdemona, Donna Anna, Violetta, Mimi, Giselda, Tosca, Norma...

Aztán a barangolások évei következtek a világ nagy színpadain, mint a MET, La Scala di Milano, Covent Garden. Több mint ötven főszerepet énekeltem, csodálatos karmesterek, rendezők, énekesek partnereként. Hálás vagyok a sorsnak, hogy lemezfelvételt készíthettem Solti Györggyel a Decca lemeztársaságnak, Bartók *A kékszállú herceg vára* és Mozart *Don Giovanni* című operáját; hogy elénekelhettem a nagy Verdi-hősnőket, mint Lady Macbeth, Odabella, Elvira, Giselda szerepét Lamberto Gardellivel. Szívemnek a legkedvesebb felvétel

a Hungarotonnál készült: Cherubini *Medeája*, Maestro Gardelli irányításával és a *Négy utolsó ének*, Richard Strauss zenekari dalai, melyet Lukács Ervin dirigált.

Huszonnégy év után a hangsúlyok megváltoztak, vágytam arra, hogy kicsit megállapodjak, így inkább a tanítás és a koncerteké lett a fő szerep, s közben a festés szenvedélye is elkísért, közel hatvan kiállításon mutattam be olajképeimet.

Szerettem volna megosztani a sorsfordító élményeket, s így egy naplószerű formájában megírtam az első kötetem *A belső hang* címmel, mely 2006-ban jelent meg. A következő *Az álmok éneke*, egy verseskötet saját illusztrációkkal, melyet az *Angyalok bűvöletében* és *A szárny* című kötet

Tosca, Budapest

követett. Két könyvem franciául, illetve olasz fordításban is megjelent.

Mostanában sok időt töltök az-
zal, hogy megfigyeljem a körülöttem
lévő világot. Szeretném elkészíteni a
magam sajátos szótárát a dolgokról,
felfedezni a bennük búvó összefü-
géseket, megtalálni az átváltozások
belső kényszerének kulcsát...

Mindig is vonzódtam a régészet-
hez, így hát ásátásokat végzek a saját
múltamban...

Szóval sok átgondolnivalóm van
mostanában, nem hiszem, hogy „lel-
tár” lenne, inkább izgatott keresés...

Azzal is tisztában vagyok, hogy
egyre rövidül az út, mely még előttem
áll, azonban bizakodó hittel várom a
folytatást...

(Az élet teraszán) *Mi az élethiva-
tásom itt, a Földön?*

Itt ülök a négy folyóról elnevezett
szökőkút mellett, amelyen a gigan-
tikus alakok közül az egyik szobor a
Dunát szimbolizálja. Elöttem a bábeli
tömeg, amely végeláthatatlan sorok-
ban körkörösén hömpölyög a téren.
A nagy forgatagban csak egy szemlélő
vagyok. Úgy, mint egy csillag, amely
messziről fürkészi az eseményeket.

A távolság segít a megfigyelésben,
azonban így csak felületesen érinti a
valóságot. Nem süpped bele. Ez nem
az elmélyedés alapossága, de mégis,
talán jobban rávilágít bizonyos össze-
függésekre.

Mi a dolgom itt? Lámpásként vilá-
gítani növendékeimnek? Iránytűt adva
a kezükbe segíteni, hogy a „művészet
teremtő oltárán” megtalálják az alko-
tás titkát? Vagy csak egyszerűen az a
dolgom, hogy szemlélődjek, elmél-
kedjek úgy, mint a barlang csendjével
egybeolvadó remete?

Jó itt ücsörögni az „Élet teraszán”.
Olyan, mintha én is „csak” egy „átfu-
tó” vendég volnék. Annyira vágyom
arra, hogy újra lássam a tengert, hogy
gondolataim csónakként lebegjenek
a horizonton, ahol az Ég és a Víz
összeér. Hogy halljam a partra vető-
dő hullámok monoton csapkodását,
mélyen magamba szívva a „végtelen
leheletét”.

(Részlet A szárny című kötetből)

Cs. Tóth János

művészeti író, könyvkiadó (Debrecen, 1951. július 13.)

Szubjektív tételek, egy életút szikrái

(Arcképvázlatszerű interjú Cs. Tóth Jánossal)

Kérdező: Balassa Anna ny. főszerkesztő, Móra Kiadó

A gyermek- és ifjúkor: Balmazújváros. „Gyermekekörében az ember még látja a csodákat, s azt hiszi, a komoly felnőtt állapothoz méltatlan, hogy foglalkozzon efféle játékos gondolatokkal. Átrohanunk az életen, s közben elmegyünk egy érdekes kő vagy élőlény, s leginkább az ember mellett” – írja *Művészeti metszetek* című, esszét, recenziókat tartalmazó kötetében.

– *Milyen csodákra emlékezik a gyermekkorából?*

– Az első a villany volt. Másodikos elemista koromban vezették be hozzánk, attól kezdve

nem a petróleumlámpa mellett olvastam. Hogy mit? Tisztviselő édesapám és tanítónő édesanyám mindig vásárolt gyermekkönyveket. De az igazi a Hajdú-Bihari Napló volt, ami anyai nagyapáméknak járt. Megmagyarázhatatlan, miért érdekelt ez ilyen serdületlen korban. Aztán a tévé! Nem győztem csodálni a fekete-fehér képernyőt. Máig nem felejttem Latinovits Zoltánt a *Márió és a varázslóban*. A Nemzeti Színházból az *Úri muri* vigécalakját látva megfogadtam, hogy én nem akarok könyvekkel foglalkozni. Igaz, hogy tábornoki szinten, de három évtizede benne vagyok ebben a különös, megszeretett közegben. A való világ csodáit anyai nagyapám műhelyében fedeztem fel. Seprűkészítő és képkerepező volt, tőle láttam az iparosmunka becsületét, meg nagymamámtól is, aki cipelte a mérleget a dekás súlyokkal, amivel a piacon túrót, vaját, tejfölt mért a kofáknak. Ki tudja, talán tőlük származik a gyakorlati érzék, némi affinitás a gazdálkodás ügyeihez, aminek sok hasznát láttam a rendszer megváltozásakor. Sajnos apai nagyszüleimet nem ismerhettem, mert a spanyolnátha elvitte őket.

– *Otthonról hozta a rendszerkritikus szemléletet?*

– Első világvevő rádiókon legszívesebben a Szabad Európa Rádiót hallgattam felnövekvő koromban. Nem utolsósorban a tinédzsereknek szóló *Délutáni randevú* zenei műsorát. Meg hallhattam az angliai kulturális eseményekről emelkedett nyelviséggel beszélő Határ Győző kritikáit. Milyen kiszámíthatatlan a sors, néhány évtizeddel később személyes jó ismeretségbe kerültünk, és kiadtuk a Tevan Kiadóban két kötetét is az említett esszékből válogatva.

– *Mesélte, hogy a balmazújvárosi gimnáziumban két beatzenekar is volt, nem csoda, hogy gitározott.*

– Eleven kulturális élet volt akkoriban a művelődési házban, az irodalmi színpaddal népkörökbe jártunk. Sokat szavaltam. Megkísértett a színészi pálya, de a kevésbé kockázatos tanítóképzőt választottam. Meg nem is igazán tud-

tam, mi akarok lenni. Bekerülvén a képzőbe, volt hegedűtanárom ajánlásával a debreceni Maróthy Kórusba járhattam. Ekkor közeledtem valójában a közművelődés, a művészetek felé. Szerencsés fordulat volt, mert az énekkarral sokfelé utaztunk, eljutottunk „Nyugatra”, Finnországba is.

– *Aztán beszippantotta a korabeli ifjúsági mozgalom?*

– Az úgy történt, hogy Balassagyarmaton a határőrségnél a főiskolát végzeteket KISZ-titkárnak nevezték ki az egységekhez, engem a törzshöz osztottak, így a városban maradtam, most is tudok palócosan beszélni. Letöltve a két évet Békéscsabára nősültem, megszületett Cecília, majd egy másik felállásban Lilla, ők két-két remek unokával (Borbála, Vince, Levente és Gergely) ajándékoztak meg az utóbbi tíz évben. A megyei ifjúsági mozgalomban, majd később a megyei tanácsnál szép, változatos munkám volt: színházzal, képzőművészekkel, irodalmárokkal, műkedvelő mozgalommal foglalkozhattam.

– *A képzőművészettel tehát ekkor került közelebbi kapcsolatba?*

– Az iskolában nem voltam rajztehetség, de a művészeti ábrázolás szépsége mindig lenyűgözött. A gimnáziumban egy évig tanultunk művészettörténetet, a szegedi főiskolán meg a budapesti bölcsészkaron kedveltem az esztétika tantárgyat. Hivatali munkámból adódóan sokat jártam Békés megyében kiállításokat zsűrizni Lipták Pállal, Koszta Rozóval meg a fiatal Tóth Ernővel. Sokat tanultam tőlük. Csodáltam a klasszikusokat, de a legfrissebb irányzatokra is nyitott voltam. Sőt Gyulán a Várszínházban nemzetközi happeningtalálkozót is szerveztem.

– *Fordulatokkal teli pálya az öné. A közigazgatásból a könyvkiadásba vezetett az útja épp a rendszerváltás hajnalán, 1989-ben.*

– Ambiciózus, fiatal emberként nem idegenkedtem a kihívásoktól. A békéscsabai, vidéken működő kiadó létrehozásának megszervezésére egy évet kaptam. Kevés tapasztalattal, de örök optimizmussal lettem a megalakult Tevan Kiadó igazgatója. Közel kétszáz címet jelentettünk meg az ottani nyolc évem alatt. Mire a Móra Kiadóba meghívást kaptam, a kortárs magyar irodalom művelőinek legtöbbszörrel jó munkakapcsolatom alakult ki.

– *Közben a színházi élet forgataga is magával ragadta a Tevan mellett, kis időre.*

– Élvezetes másfél év volt a Gyulai Várszínház ügyvezetése. Nagyszerű színészek, jó darabok, újszerű rendezések. Az ott megismert színészek, rendezők Csiszár Imre művészeti vezetése mellett remek előadásokat hoztak létre.

– *Mégis azt mondta egyszer, hogy életében a legfontosabb állomás a Móra Kiadó volt.*

– Csaknem fél évszázad vidéki élet után a fővárosban helytállni és egy nagy tekintélyű kiadót a válságból kiemelni szép feladat volt. Tizenkét év után megváltam a kiadótól, de biztonságosan működő, nyereséges szervezetet hagytam az utódaimra. Aztán Debrecenben a Megyei Könyvtár és Művelődési Központ, majd a Főnix Rendezvényszervező Kft. vezetőjeként hasznosíthattam a kulturális, a művészeti életben és a piaccgazdaságban szerzett tapasztalataimat.

– *Az utóbbi 25-30 évben művészeti íróként tartják számon. Szerelme a képzőművészet – festmény, grafika, kisplasztika, minden műnem és műfaj megtalálható a kortárs gyűjteményében. Mondhatjuk azt is, műkritikus?*

– A művészettörténet tele van tévedésekkel. Azt vallom a mű, művész és közönség szentháromságában elsődleges a mű, de én látom, az alkotó meny-

nyi munkával, szenvedéllyel, néha szenvedéssel hoz létre kompozíciót. Nem az a célom, hogy kritizáljam, netán bántsam az alkotót, hanem igyekszem a mű mélyére látni és segíteni a publikumot a megértésben.

– *Mindig akartam kérdezni, honnan származik a Cs. Janikovszky Éva is így emlegeti egyik könyvében: „Elmentünk Csével Tahiba borért.”*

– A családi legenda szerint a csikós rövidítése, már az apai nagyapámat is Cs. Tóthnak hívták. Kisbirtokosként tartották számon, bár én a birtokból soha nem láttam többet, mint egy öreg rézcsengőt, amit a lovak nyakába téve használtak, benne a véset: „Cs. Tóth István”. Néhány éve még megvolt a balmazújvárosi unokatestvéremnél.

Kádár Katalin

képzőművész (Budapest, 1951. július 20.)

Nem érzem a koromat. Nem szoktam magam tükörben fürkészni. Vannak ilyen-olyan bajaim, de mindig is voltak; igyekszem velük élni, nem figyelni rájuk.

De ez a közelgő kerek születésnap és ez a – megtisztelő! – felkérés rádöbrent: sajnos, élemedett korú vagyok.

Valójában az elmúlt hetekben már szembesültem a korommal. Komoly dilemma előtt álltam: úgy éreztem, kell nekem egy kiskutyá. De van-e bennem még egy kutyaéletnyi idő? Szabad-e bevállalnom még? Végül csak kiválasztottam egyet...

Ez is mutatja, hogy határtalanul bizakodó, optimista vagyok.

Nehézségek, bánatok, betegségek, problémák minden életszakaszban adódtak, de összességében tel-

jes, szép életem volt: rengeteg örömmel, amit a család adott; a csendes befelé fordulással, munkába temetkezéssel; és sok-sok élménnyel, az utazások és különféle kulturális események kapcsán.

A szó szoros értelmében az anyatejjel szívtam magamba a művészetet, mert anyám – Túry Mária festőművész – akkor még főiskolai hallgatóként, apám – Kádár György festőművész – főiskolai tanári műtermében táplált engem óráközi szünetekben. A későbbiekben pedig a legkülönfélébb munkáikhoz asszisztáltam, láttam az üvegablak-készítés folyamatát, láttam, hogyan készül a monotípiá, a linómetszet, rézkarc; néztem, hogy égetik ki a tüzzőmánc képet, hogy rakják a mozaikot, elvitte a szövőműhelybe stb.

Mégis, az imádott, csodált, majmolt barátnóm hatására mentem el a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba felvételizni. „Legyünk grafikusok! Az olyan jó, csak színes folyóiratokból kell kivagdosni képeket, annyi az egész!” – győzködött. Én persze hittem neki. Anyámék igyekeztek lebeszélni, vagy legalábbis az iparművészet (textil-, ötvösművesség) felé terelgetni, de én elszántan követtem a barátnőmet.

Felvételiztünk grafika szakra (a barátnóm végül egy kereskedelmi és varró szakiskolában kötött ki). Engem Gacs Gábor, Zala Tibor, Pásztor Gábor és Bognár Árpád tanított.

A négy év alatt csak megerősödött bennem az elhatározás, hogy ezen a pályán maradok. Így a Képzőművészeti Főiskolára már kemény munkával készültem. Szigorú mesterem volt a saját apám személyében, aki a főiskoláról hívott modellt a mindennapi rajzoláshoz.

Grafikára jelentkeztem, de abban az időben az első két évben mindenki festett. Kádár György és Kocsis Imre tanított ekkor. Majd átkerültem a tervezőgrafikára, ott Zelenák Crescencia, Barcsay Jenő és Tamási Zoltán voltak a mestereim.

A főiskolai évek alatt született meg első kisfiam (Oláh Gergely, 1971), de a család segítségével tanulni is, dolgozni is, és a gyerekekkel foglalkozni is tudtam.

A diploma után (1973) pedig boldogan vetettem bele magam minden tervezőgrafikai feladatba, ami adódott. Megbízásokat kaptam plakáttervezésre, dia- és tévéfilm elkészítésére, folyóirat illusztrálására, kiállítási grafikára, csomagolástervezésre.

Néhány év múlva nehezebben ment a munka felhajtása, illetve az ezzel járó mozgalmas élet, mert a kis-

fiam nagyon sokat betegeskedett. Közben megszületett második gyermekem (Oláh Gábor, 1975). Otthonülő, gyermeknevelő és -ápoló életmódra rendezkedtem be. Ekkor (1980) szerencsés fordulatot vett az életem: felvettek a Rézkarcoló Alkotóközösségbe („a Kollerhez”). Kitanultam a rézkarcolás technikáját, és nagyon beleszerettem. A gyerekszobában készült a munka, sokszor az ölemben karcoltam a lemezt. Anyagilag is biztos, kiegyensúlyozott évtized telt el, amíg csak ezzel foglalkoztam; kéthetente küldtem zsűribé a maratott, lenyomatott munkát, melyről utána száz példányszámban készült a nyomat.

Egyre jobban beleszerettem ebbe a technikába, illetve a rajzolásba mint önkifejezési formába. Kialakult egy saját „vonaljáték”, amellyel teleírtam, telehímeztem a lapjaimat.

A vonal: gondolat-fonal.

A gondolat-gombolyagról letekeredik, a kéz közreműködésével a síkra kerül, és általa nemcsak a „mit?”, hanem egyben a „hogyan?” is megjelenik.

Mert, ahogyan a fonal, ugyanúgy a vonal is sokféle lehet: lágy vagy durva, szakadozó-szálkás vagy határozott-erős, leheletfinomságú vagy súlyos-vastag. A vonal (miként a fonal) követheti könnyedén a formát, kísérheti lendülettel vagy tétován, erőteljes határozottsággal vagy félszeg visszafogottsággal. Több vonal sűrű szövetségként fonódhat össze vagy alkothat szétfoszló-laza hálót.

Ami az én kézimunkavonalamat illeti, nemcsak a műteremasztalomnál dolgozom vele, hanem velem van állandóan: a tévé előtti fotelban, a kórházi ágyon, a váróterem padján, a vízparti sziklán, a kerti széken – mivel munkámat is, de hobbimat, teljes kikapcsolódásomat is a vele való kézimunka jelenti.

Jóllehet a rajz nem csak vonal: foltokból is állhat, tónusok gazdagíthatják. De nálam régebben kizárólag vonalak alkották, a foltok is vonalhálóból, vonalszövedékből álltak össze. Aprólékos, vékony, csőtollal vagy kemény ceruzával húzott vonalszövedék volt ez. Ma már sokszor pasztellt, krétát is bevetek a finom, vékony tus-toll mellett, olykor akvarellfoltokkal gazdagítom a lapot.

Bárhogy is készüljön a munkám, amikor rajzoló, akkor a papírlapon munkálkodom, de ami valójában történik, az a belső útjaimon zajlik. Ez a magammal való találkozás helye és ideje.

Az évek múlásával az aprólékos előadásmód helyébe gyakran lendületesebb, gyorsabb megoldások léptek: akvarell-, majd akrilfestékkel kezdtem dolgozni. A sokszorosított grafikát teljesen kiszorították a vászonra festett képek.

A fotó is kedves műfajommá vált, illetve a fotóalapú elektrográfiák. Grafikáimon, festményeimben előre kitűzött koncepció mentén épülnek a sorozatok. Fotóimmal erről szó nincs, spontán módon születnek a képek, tényleg csak akkor, ha valamire rácsodálkozom. Ha valami miatt megfog a látvány.

Többnyire szinte absztrakt képek ezek, alig-alig lehet felfedezni, hogy mi az, amit valójában lefotóztam. Festeni vagy grafikát készíteni az exponálással, képkivágással – ez az, ami ebben foglalkoztat.

Az elmúlt évben egy festmény-sorozatot készítettem *Zárványok* címmel. Foglalkoztatott a bezáródott ter-

mészeti képződmények, fossziliák képi megjelenítése. Ezekben a képekben emberi alak még nem szerepelt, de már akkor felvetődött bennem, hogy mi magunk is zárványok vagyunk: elkülönülten, saját kis világunkba zárva élünk, magányosan, de ha párban is, akkor is teljes izoláltságban. Ez az érzés most, a karanténzárságban, a betegség fenyegetettségében csak erősödött bennem. Most már figurális képekben gondolkodom, az elszórtan, magányosan megjelenő alakok – egy-egy csoda, különös világ ugyan, de arctalan tömegként jelennek meg, távolságot tartva egymástól, a maguk biztonságát nyújtó burkában. Kicsit mindig úgy tekintetem magamra is, mint zárványra: mindig burokból éltem.

Új munkáimat gyakran – évente egyszer-kétszer – mutattam be önálló tárlatokon, és részt vettem csoportos országos és nemzetközi kiállításokon, biennálékon itthon és külföldön. Több szakmai szervezetnek, társaságnak vagyok tagja. Lassan húsz éve annak, hogy működtetem a Galéria Léniát, amely szüleim munkásságát mutatja be egykori műteremházukban, emellett kollégáimnak is rendezek egyéni vagy csoportos tárlatot.

Összegzésképpen elmondhatom, hogy egész életemben szabadon, azaz foglalkozhattam, amit szerettem, ami érdekelt. Két fiam megajándékozott öt csodálatos unokával, és férjem négy unokájával együtt kilenc gyerek fejlődését, felnövekedését figyelhetjük nagy örömmel.

Kisvárosi kertek.

Antoni Judit

régész (Óbuda, 1951. július 23.)

„Semmi sem baj annak, aki azt mondja: sebj.”

(Lao Ce)

Az antropocén, vagyis az a korszak, melyet főleg az emberi tevékenység alakít, olyan mértékben, hogy ez a geológiai rétegekben is kimutatható, nagyjából az 1950-es évektől veszi kezdetét. Természetbarát ember számára ez a tény nem sok jót ígér, mégis, a mi korosztályunk mind-ebből jó ideig szinte semmit sem – vagy igen keveset – érzékelt.

Szüleim az Óbudai Hajógyárban dolgoztak, és születésemet követően vásároltak egy telket a Hármashatár-hegy északi lejtőjén, ahol lengyel származású anyai nagyapám, Kendjerszky János kőművesmester meg is kezdte kis családi házunk építését.

A szüleim még négyéves koromban elváltak (később mindketten újra-házasodtak, apáméknál megszületett a húgom, Mária, akinél jobb testvért kívánni sem lehet). Én anyámnál maradtam, így a folyamatos építkezés életem első igazán meghatározó élményévé vált. Nagyapám ezermester volt, nagyanyám pedig igazi tündér: a velük töltött évek során szerzett tapasztalatok máig hasznosak. Ők vigyáztak rám, nem jártam sem bölcsődébe, sem óvodába. Nagyon boldog gyermekkorom volt, szabad voltam, mint a madár. A kertben vadvirágok nőttek a gyümölcsfák között, és mi is ültettünk fákat, bokrokat, virágokat.

A szomszédok nem laktak sem túl közel, sem túl távol, kerítés csak elvétve akadt, és az erdő egy ugrásra volt tőlünk. A hegyről bejártak hozzánk a nyulak, néha az őzek, gyakran hallottuk a fácánok rikoltozását. Rengeteget kirándultunk az erdőben vagy a közeli hegyekben, apám többször elvitt egy-egy múzeumba, de rendszeresen ellátogattunk kicsi koromtól a közeli Margitszigetre és az állatkertbe is.

Az idilli állapotot az 1956-os forradalom bolygatta fel. Ekkoriban, mivel a ház még távolról sem volt kész, átmenetileg a Vörösvári úton, anyai nagyszüleim mintegy húsz négyzetméteres lakásában húztuk meg magunkat és vészeltük át az eseményeket. 1957-től már többé-kevésbé felköltöztünk a hegyre, elkezdtem az iskolát az Erdőalja úton, és folytatódott az építkezés, a kertművelés, és mindaz, ami ezzel járt. Az első években még a kútról hoztunk vizet, és petróleumlámpa mellett tanultam meg olvasni; az olvasás szenvedélyemmé is vált. Mondhatni, természetközeli életmódot folytattunk, amit nagyon kedveltem.

Vasárnaponként apámmal tettünk kisebb-nagyobb motorkirándulásokat, vagy meglátogattuk apai nagyszüleimet, akik sokat meséltek ifjúkorukról – ami nem volt mindig rózsás.

Nagyon vártuk a nyarakat, amikor az unokatestvéreim családjával együtt rendszeresen elutaztunk két hétre Fonyódligetre, a Balatonra; nem is vágytunk máshová.

Általános iskolai időszakomhoz kötődik két ember emléke: a közelben lakó Juhász Károlyé, aki ellátott ünnepi alkalmakkor mindenféle hasznos ajándékkal (biológiai kislaboratórium!) és francia nyelvű gyerekújságokkal, szótárakkal, könyvekkel, és egészen a haláláig (már egyetemista voltam) mindenben segített. Szentés Józsefért, aki földrajzot és biológiát tanított, nemcsak én, hanem osztályunk minden tagja (ötödikben 52 fő!) rajongott, a kedvéért még arra is képesek voltunk, hogy csendben, figyelmesen hallgatva üljük végig az óráit.

1964 fontos évszám az életemben: indiánlázban égünk, és decemberben, mint Winnetou, vérszerződést kötöttem fehér testvéremmel, aki az Old Shatterhand nevet kapta.

Ebben az évben, 13 éves koromban levelet írtam Thor Heyerdahlnak, felajánlva, hogy ha nagyobb leszek, segítek neki a munkájában a Húsvét-szigeten vagy bárhol Polinéziában. Sajnos, sosem válaszolt...

Ekkortájt már eltökélt szándékom volt, hogy régészettel és néprajzzal, lehetőleg az őskorral és Óceániával foglalkozzam a jövőben. Erre az olvasmányaim is rávezettek: az Univerzum című tudományos folyóiratban sok más érdekességen kívül először olvashattam a polinéziai Marquises(Marquesas)-szigetekről, ahová szándékomban állt egyszer eljutni.

Talán 10-12 éves lehettem, amikor apám kölcsönadta Festetics Rudolf kalandos óceániai útleírását, amely szintén megragadott. A sok régészeti, néprajzi és a természetről szóló könyv mellett, amiket nagy mennyiségben olvastam, ezek a szó szoros értelmében megpecsételték a sorsomat.

A Martos Flóra Gimnáziumot – bár jó iskola volt, és itt tanultam meg franciául – már távolról sem kedveltem annyira, mint az általánost. Talán azért, mert lenn volt a „városban”, de főleg azért, mert nem vegyes, hanem tiszta leányosztályként működött, és az osztálytársaim javát foglalkoztató témák (divat, fiúk, bulik, mozi) engem egyáltalán nem érdekeltek. Viszont egy iskolai, természetvédelemmel kapcsolatos pályázaton második lettem, és jutalmul egyéves bérletet kaptam az állatkerti moziba, amit maximálisan ki is használtam. Harmadikos gimnazistaként, a nyári szünetben jutottam el az első ásatásra, melyet Czeglédy Ilona vezetett a diósgyőri várban. Az élmények sokasága és Ica kedvessége azóta is felejthetetlen.

Az érettségi után felvételt nyertem az ELTE-BTK magyar–francia szakára (kényszerből, mert akkor még sem a régészet, sem a néprajz nem volt főszak), de miután az első két évet, előbb a régészetet, majd a néprajzot felvéve, háromszakosként végigküzdöttem, némi harcok árán sikerült leadnom eredeti szakjaimat, és végre azzal foglalkozhattam, amit mindig akartam.

Az egyetem az általános iskolaihoz hasonló kellemes élmény volt: a tanárain, köztük Bóna István, Vékony Gábor, és főleg mesterem, László Gyula a régészeten, illetve Bodrogi Tibor a néprajzon rengeteget segítettek, hogy megvalósíthassam az álmimat. Egyetemi éveim alatt sok jó, máig tartó barátságot kötöttem. A nyarakat kivétel nélkül az ásatásokon töltöttem, szerte az országban, ami igen előnyös volt a későbbiekre nézve: 1971 és 1975 között több, mára legendássá vált lelőhelyen gyakornokoskodtam (Tiszafüred, Vész-

tő, Jászdózsa, Tószeg), ahol az ásatásvezetők segítségével nagyjából mindent igyekeztünk elsajátítani, amit csak lehetett.

1974–75-ben végeztem az egyetemen, a szakdolgozatomat már az egyik kedvenc témából, az óceániai népek településtörténetéből írtam. 1974 nyarán jutottam el először Nyugat-Európába, ahol néhány rendkívül kellemes élményben volt részem, hála belga barátomnak, aki elvitt minden olyan múzeumba Belgiumban és Hollandiában, amit hasznosnak gondolt a további munkám szempontjából. Ez év végén – életem eddigi legnagyobb ballépéseként – férjhez mentem. A következő évtől a székesfehérvári István Király Múzeumba kerültünk őskoros és népvándorlás koros régészként.

Főnökeink (Fitz Jenő és Petres Éva) mindent elkövettek annak érdekében, hogy átadják tudásukat: ez elsősorban a kiállítások szervezésében és rendezésében bizonyult nélkülözhetetlennek a későbbiek folyamán. Horváth Ferenc festő és grafikus barátom közösen rendezett kiállításaink során még igen sokáig vezetett ezen az úton.

1979-ben megváltam a múzeumtól és a férjemtől is (mindkettő sok, néha keserves tanulsággal szolgált). Tatán, a Kuny Domokos Múzeumban helyezkedtem el, itt viszonylag hosszabb ideig dolgoztam (közben újra férjhez mentem, ezúttal már szerencsésebben).

A tatai múzeumhoz kapcsolódik az első és egyetlen ösztöndíjpályázatom, amely (tényleg véletlenül) sikerrel is járt: az egyéves svájci ösztöndíj (1984–85-ben, a Bázeli Egyetemen, néprajzusként) új korszakot jelentett életemben. Innen indult pályám szinte minden további fejezete: a disszertációm befejezése, svájci újkőkoros ásatásokon való részvétel 1999-ig évente pár hónapon át, valamint az a lehetőség is, hogy eljussak (saját erőből) álmaim polinéz szigeteire.

A polinéz álmokat megelőzően, 1993-ban egy másik régi álmom is megvalósult: egy teljes hónapot tölthettem Egyiptomban, ami egy erős tanulmányúttal is felért.

A Svájcban ásatásokon és néprajzi gyűjtéssel, feldolgozással töltött nyarak hozzásegítettek ahhoz, hogy ellátogassak (mintegy tíz-húsz év „késéssel”) több nagy európai múzeumba.

Újabb szerencsés véletlen folytán, egy svájci ásatáson ismerkedtem meg az a francia kolléganővel, aki javasolta, hogy vegyem fel a kapcsolatot az akkor éppen Francia Polinéziában dolgozó régész kollégával, hátha szükség lenne a munkámra. Így kerültem el végül oda, ahová még gyerekkoromtól vágytam.

A Marqises-szigetcsoport fő szigetén, Nuku Hiván ismertem meg férjemet, aki (talán mert polinéz, és főleg mert igen jó és béketűrő ember) tökéletes társam több mint húsz éve.

1994 és 2003 között minden évben 3–6 hónapot dolgoztam a francia kollégámmal, illetve egyedül és a férjemmel a szigetcsoporton. Feladataink között az első helyen a már elfeledett egykori települések maradványainak felderítése, feltérképezése és a lehetőségek szerint részleges megtisztítása (őserdőben dolgoztunk!), adott esetben feltárása volt. A lelőhelyek java az európaiak XVI. századi megjelenése előtti évszázadokra datálódik. A települések, szent helyek, sziklarajzok, szobrok és köeszközkészítő műhelyek felmérése és dokumentálása életem legszebb korszaka volt. A régészeti munkát néprajzi gyűjtéssel (kő- és fafaragás témában) és a helyi növény- és állatvilág tanulmányozásával egészítettem ki.

Első polinéziai útjaimról rengeteg fotót készítettem, és nem kevés tárgyat is hoztam haza: ezekből több kiállítást rendeztem, csakúgy, mint férjem faragásaiból.

Eljött az a pillanat is, amikor 2002-ben férjemmel együtt eljutottunk a Húsvét-szigetre: talán mondanom sem kell, hogy megérte a közel negyvenéves várakozás!

Itthon közben – állandó munkalehetőség hiányában – több időm jutott részben a tanításra (ELTE BTK, Károli Gáspár Református Egyetem BTK és József Attila Tudományegyetem, Pécs), anyagfeldolgozásra (Ignác Ferenc és Emese Molnár-Bagley óceániai gyűjteménye a Gödöllői Városi Múzeumban), illetve az ásatásokon kívül a kísérleti régészettel is foglalkozni (Százhalombatta, Régészeti Park).

Volt egy-két olyan téma, amelyre szintén évtizedekig kellett várnom: Molnár Mária református misszionárius óceániai néprajzi gyűjteményének feldolgozására még tanárom, Bodrogi Tibor biztatott az 1970-es évek derekán. A Sárospatakon lévő anyagról írott könyvem csak 2019-ben sikerült kiadni. Festetics Rudolf óceániai útjáról készített fotóinak albuma talán idén jelenhet meg végre, nem kevés viszontagság után. Mindkét anyagból több kiállítást is rendeztem, Festetics anyagából nemcsak Magyarországon, de Tahitin és Párizsban is (megjegyezve, hogy mindkettő ismét a szerencsés véletlennek, nem pedig valamiféle támogatásnak köszönhető létrejöttét).

Kiállításaim témája egyre inkább a természetvédelem irányába tolódott el, mert az utóbbi 30-40 évben tapasztaltak rávezettek arra, hogy ennél fontosabb, életbevágóbb dolog nem lehet manapság. Így jött létre 2016-ban az a vándorkiállítás (*A sziklától a kőbaltáig, az erdőtől a sivatagig – Az ember hatása a klímaváltozásra az őskorban: egy eszköz története*), mely jelenleg is látható Miskolcon, vándorútja 9. állomásán. Az anyag az összes kedvencemet felöleli: újkőkor, csiszolt kőeszközök, fák, erdők, faragott tárgyak, Óceánia, Új-Guinea.

Valami módon megpróbáltam én is hozzájárulni ahhoz, hogy mindenkiben tudatosuljon: fenntartható fejlődés csak akkor lehetséges, ha megőrizzük a természetet és annak sokszínűségét, ha minden szinten elkerüljük a globalizáció buktatóit és csapdáit, ha meg tudjuk változtatni jelenlegi, kizsákmányoló típusú gondolkodásunkat. Ennek egyik legegyszerűbb és leghatékonyabb módja az önmérséklet.

Bár nagyon derűlátó vagyok, ismerve az embereket, nem látok sok esélyt arra, hogy ez a „megtérés” hamarabb következzen be, mielőtt mindent kipusztítunk magunk körül. Az antropocén a mi nemzedékeinkkel kezdődött, mi is közreműködtünk a létrejöttében és az elburjánzásában, talán lassan ideje lenne megtanítani az utódainknak, hogyan tegyék – és mielőbb! – jóvá, amit ellenük elkövettünk.

Mindmostanáig alapjában véve boldogan éltem, mert azt csinálhattam, amit a legjobban szeretek, és mert mindig álltak mellettem olyan emberek, akik ehhez hozzásegítettek.

Köszönet és hála nekik!

Anku Judit

Benkő Marianne

kárpitművész (Szombathely, 1951. július 24.)

Mint művész a vizuális nyelvet választottam. Nehéz szavakba foglalni az alkotás mágikus pillanatait. Ezt Csikszentmihályi Mihály Amerikában élő pszichológus elemezte a flow felismerésével a 80-as években. Pontosan leírja a rendszeres munka folyamatát, gyümölcsét, amikor egyfajta transzban eljutsz a megoldáshoz. Ezt a pillanatot fel kell tudni ismerni, mert elillan.

Soha nem csatlakoztam stílusokhoz. Festményeimen a belső világot kapcsolom össze egy absztrahált vizuális világgal, ami engem körülvesz. A természet mindig jelen van. Hiszek a munkám erejében, ez mozgat, és összehoz az egész világgal. A képzőművészetben nincsenek országhatárok, nyelvi problémák. Az egyik francia börzén a közönség költői nyelven, egymást meggyőzve, lelkesen elemezte a munkámat. Ezek szép pillanatok, továbbvisznek.

Szüleim Zsennyén, a művésztelepen találkoztak. A művészet és a természet szeretete meghatározta gyerekkorunkat. Minden hétvégén gyors sodrású, kavicsos patakokban játszottunk, amíg szüleink festettek a természetben. Később közel az osztrák határhoz, meredek hegyoldalba építettek egy hétvégi házat, ahol az unokák is felnőttek. Ugyanúgy, mint nekünk, nekik is végtelen szabadságot jelentett a megszelídíthetetlen természet.

A biztos megélhetésért édesapám a Savaria Cipőgyár művészeti vezetője lett, és terveivel nagymértékben hozzájárult a gyár nemzetközi hírnevéhez. Üzleti útjai Keletre és Nyugatra kinyitották a szemünket, a Vogue magazint mindig hazahozta a gyárból, emiatt korán elkezdtünk saját készítésű ruhákban járni, és gyönyörű cipőink voltak. Később

húgom követte a szakmában.

Anyukánk már nagyon korán megosztotta velünk a költészet szeretetét és az esti mesék után mint nagykőrösi még egy Arany-balladát is elszavalt. Néha Kund Abigél, Ágnes asszony, a walesi bárdok megjelentek álmomban.

Amikor 14 éves koromban bejelentettem, hogy művész leszek és a Képzőművészeti Gimnáziumban, Pesten akarok továbbtanulni, mert semmi esélyem nincs előtanulmányok nélkül arra, hogy bejussak az akadémiaira, Édesapám legnagyobb megdöbbenésemre kijelentette, hogy egy nő nem tud a művészetből megélni, szó sem lehet róla. Ez a kijelentése annyira felháborított, hogy aznap este beiratkoztam a helyi képzőművész körbe, ahol minden este rajzolni tanultam, és a gimnázium után elsőre felvettek az Iparművészeti Főiskola textil szakára.

A sors iróniája, hogy mindkét gyermekem képzőművész lett, hiába próbáltam eltéríteni őket. Rám hivatkoz-

tak. Nagyon büszke vagyok rájuk, mert valóban bebizonyították, hogy nemcsak tehetségesek, de nem is adják fel a céljukat, kreativitásukkal megtalálják mindig a megoldást. Igazi, született művészek. Mindig meghallgatom a véleményüket, mert tanulok tőlük.

Tulajdonképpen édesapámnak köszönhetem, hogy művész lettem, és a hitet továbbadhattam.

Mivel tanulmányaim alatt minden papír kicsinek bizonyult, hamar rájöttem, hogy nagy méretben könnyebben kifejezem magamat, ezért a gobelin szakot választottam. Beleszerettem a szövött falikárpit világába, felgyorsítja a szívverésemet, megdolgozott időt és szeretetet igényel.

A szövés az egyik legősibb technika, amit ismerünk. A szó maga egy erőteljes metafora, ami az emberi élet leírására is alkalmas: a szövés összetartást és kapcsolatot jelent. Az emberi élet mint a nagy szövet része.

Munkáimmal tulajdonképpen a szövött gobelin évszázados történelméhez csatlakozom. Számomra a festészet és a textil mindig kapcsolatban van egymással; egyik sem tud a másik nélkül létezni. A festészet a kiinduló alap, de a textil több kifejezési lehetőséget biztosít. A puha, meleg textillefelület elvarázsolja a teret, ugyanakkor az akusztikát is megoldja, szinte felöltözteti az interieurt.

A főiskola után tanársegéd lettem, megszületett a lányom, izgalmas lett az élet. Megnyertünk egy műterempályázatot Győrben, nagyon gazdag alkotói időszakot töltöttem ott. Barátokat találtam a Győri Színház és a Győri Balett körében, egymást inspirálva élünk. Győr vezetősége felismerte, hogy a művészet erő, hatalom, igazi mecénások voltak. Egymás után nyertem pályázatokat középületekbe.

Rengeteget dolgoztam, éjjel szőttem, nappal festettem. Egyszer a postás aggodva megjegyezte: „Kisasszony, ön két végéről égeti a gyertyát.” Amikor fáradt vagyok, eszembe jut, ha dolgozom, nem érzem a testem. Győrnek nagyon hálás vagyok, hogy fiatalon lehetőséget kaptam fejlődni és bizonyítani. Amikor 16 évvel később az éppen elkészült Esterházy Múzeumban kiállítottam, nagyon meghatott, hogy nem felejtettek el.

Amikor visszaköltöztem Budapestre, újrakezdés volt. Többször előfordult, hogy újrakezdtem, mintha félnék a rutintól.

Akkoriban volt egy izgalmas gobelinpályázat a XIII. kerületi tanácssterembe, amit másodszor is kiírtak, mert a nyertes munka felnagyítva nem felelt meg. Két évvel korábban nem adtam be a tervemet, mert nem tudtam megoldani a kompozíciót. Amikor másodszor, név nélkül, újra kiírták a pályázatot, egy véletlen segített. Össze tudtam kapcsolni a hatalmas, dinamikus felületet, és megnyertem a pályázatot.

Ez volt az álmom! Megkaptam Közép-Európa egyik legnagyobb gobelin-megrendelését. Egy falikárpit, 13,8 × 3,3 méter, ami az építészerint a kongresszusi terem falát kinyitotta a kék égbe.

De amikor a borítékot kinyitották és a nevemet látták, kijelentették, hogy egy nő nem tud ekkora festményt megoldani. Kellott egy próbafestményt készítenem 8 × 3 méter méretben, s utána sikerült megkaptam a megrendelést. Az új nagy kartont terhesen kezdtem, és közben megszületett a fiam, amikor befejeztem.

A gobelinműhellyel kiviteleztettem, kilenc zseniális szövőnő egy évig szőtte, a technikájukat, amit a fénylő

felületek selyemmel való visszaadásával oldottak meg, „Benkő-technikának” nevezték el, amit átvettem tőlük. Amikor elkészült a gobelin, a zsűritagok gratuláltak, és nívódíjat kaptam.

A házasságom miatt 1984-ben elköltöztünk Hollandiába, azzal a céllal, hogy majd egy meleg országban letelepedünk, vagy visszajövünk. A nyelv mellett meg kellett tanulnom a holland vállalkozói mentalitást is. Hollandiában az első naptól kezdve a munkámból éltem, de iszonyú honvágyam volt. Mivel nem ismertem senkit a szakmában, minden kiállítást elvállaltam.

A reformáció a gobelinművészetet száműzte. Drága jó művészettörténet-professzorom szavai vissza csengenek, hiába ismertem a holland művészetet, a reformált mentalitást a bőrömnön kellett megtapasztalnom. Egyáltalán nem ismerték a gobelint. Pedig a francia és flamand évszázados kulturális hagyomány közel volt.

Észrevettem, hogy a festészetem megváltozott, úgy éreztem ezt, mint kihívást, a festők hazájában festészetből élni. Bekerültem a holland művészeti életbe egy francia galérián keresztül. A titokzatos „holland fényt” kerestem, egy új, saját magam által kikísérletezett technikával tudtam visszaadni. Színeim gazdagabbak lettek nüanszokban, áttetsző fátyol mögé kerültek, majd lassan besötétedett a képi világom. Egy fatális autóbaleset után majdnem elvesztettem a kezemet.

Amikor fél évvel később újra elkezdtem szőni, gyorsan javult az álla-

potom. Hatalmas, fényben úszó, zuhanó és emelkedő absztrakt formákkal töltött, életigenlő festményeket készítettem, eufóriát éreztem. Múzeumi kiállítások következtek, elismerték a festményeimet, és elkezdték gyűjteni a munkáimat. Festő lettem a nagy festők országában.

Mégis tíz évvel ezelőtt a gazdasági krízis alatt belevágtam egy szövőmanufaktúra kérésére a Jacquard-gobelinbe. Egy erősen digitalizált életközegben nő az igény a textil iránt, de a textilgyárak nem tudnak versenyezni globalizált világunkban.

Hét évvel ezelőtt mutattam be Hollandia egyik legszebb kiállítótermében, a reformáció központjában – mint provokációt – *Verdures* címmel az új Jacquard-kárpitjaimat, nagy sikerük lett. Azóta bekerültek középületekbe, magánlakásokba, egyre többen fedezik fel. Nekem ez egyfajta misszió, visszahozni a száműzött művészetet. Ez az új technika lehetővé teszi, hogy a munkafolyamat lerövidüljön, ugyanakkor az eredmény még pontosabb, közelebb rezonancia, messzebből monumentális. Néha belehímzek, a személyes jelet nem adom fel.

Egyre nagyobb szükség van a falikárpitokra, amelyek történeteket mesélnek el, melegséget árasztanak. Corbusier mondja: ha elköltözöl, összetekered, majd az új lakásodban, abban a pillanatban, amikor felakasztood, otthon vagy, viszed magaddal a világot. Mint családi örökség apáról fiúra szállhat.

Benkő Marianne

Bod Péter Ákos

közgazdász, egyetemi tanár (Szigetvár, 1951. július 28.)

Teremtőnk nem enged kéréseinknek, sajnós. És szerencsére. Most nem arra gondolok, hogy a felhevült autóvezetők kívánságainak nyomán a hirtelen halálozás, a belek kiomlása, a szodómia jelenetei öveznék útjainkat; magam is képes vagyok Jónásként az emberi bűnök, gonoszságok szigorú büntetéséért fohászzkodni. Most, hogy a szerkesztőség visszatekintésre készlet, szelídebb, de egzisztenciális fohászok emlékei jönnek elő bennem. Tizenévesként mennyire szerettem volna rockzenész – vagy ahogy akkor mondtuk, beatzenész – lenni! Szert is tettem valahonnan egy orosz *szemisztrunnaja*, héthúrú gitárra, abból barkácsoltam egy rendes hathúros akusztikus gitárt, Soóki tanár úrnál vettem órákat klasszikus gitárból – az ellen nem volt kifo-

gásuk a szüleimnek. Majd amikor éppen basszusgitáros kellett a gimnáziumi zenekarba, elmentem a helyi (miskolci) ezermesterhez, keményfából kivágtott nekem egy gitártestet – csupán honor gyanánt szedőfejeket kellett Kassáról becsempésznem. A barterüzletet megejtettük. Innentől zenei pályám részleteivel nem terheltem a szülőket. Majd a zenekar többi tagjával együtt lettem a C kategóriás zenészvizsgát („Tud valaki kottát olvasni? Jó. Akkor játsszatok valamit, csak ne énekeljete, megkapjátok a pecsétet.”). Mehettünk nyáron vendéglátózni, munkakönyvem első bejegyzése: zenész.

Ám, amint életpályám mutatja, kívánságom nem teljesült, nem lettem muzsikus. Felvételiztem a Közgázra, letöltöttem egy évet a néphadseregben – nem volt tanulságok nélküli az, amit ott megtapasztaltam. Harminc évvel később tárcavezetőként hasznomra vált, hogy a parancs kiadása, végrehajtása, számonkérése dolgában nem voltam teljesen járatlan. Öt év egyetem: mai fejjel felfoghatatlan, mennyi mindenre jutott időm, pedig becsülettel tanultam a kíváncsiság, a presztízs meg a pénz miatt.

Így lettem közgazdász, holott a másik kamaszkori vágyam ennél több volt: focista (is) szerettem volna lenni. De abból sem lett sok, pedig gimnazistaként – apámat nem háborgattam pályaválasztási ötlettemmel – beállítottam a közeli klubba azzal, hogy labdarúgók szeretnék lenni. A Miskolci Építők edzője megnézett, és azt mondta: „Öcsi, te már öreg vagy ehhez.” Mondjuk, most, ötvenöt évre rá, napi gyakorisággal rúgom a bőrt. De csak az udvaron, a fiaimmal, akiket az online iskola itthon tart, és ha nem csalnám ki őket egy félórára, akkor azt az időt is billentyűk nyomkodásával töltenék (én is).

Nem lett hát belőlem zenész, sem profi labdarúgó. Egyikhez sem volt annyira tehetségem, amennyi a hivatás tisztességes műveléséhez szükségeltetik; milyen szerencse, hogy a sorsom nem akkori reményeim szerint alakult! Ha túl sok már a baj, zaj és közönségesség, akkor azért visszahúzódok a harmónia

világába, újra meghallgatom Bach 147-es kantátáját; lám, így is jut nekem a kegyelemből.

Említettem a két fiúgyereket, akik jóval a nagylányom után jöttek; szép példa arra, hogy kérésünket a sors néha mégis teljesíti, noha nem akkor és nem úgy. Egyetemistaként, évfolyamtárs házastárssal, három gyerekre gondoltam – végül is valahogy így lett, csupán az első gyermek után hosszú kihagyással, életem kitérőit követően jött a két fiú. (Legyen meg a te akaratom! Mindörökké.)

Tanár vagyok. Nem meglepő ez persze, hiszen gimnazistaként is voltak tanítványaim, otthon pedig édesanyámnak be-besegítettem a magyardolgozatok javításába. A sors időnként elsodort az oktatástól, az akadémiai világtól, de sosem messze. Holnap is lesz órám, és mint mindegyikre, készülök is rá, hiszen nincs két egyforma egyetemi előadás. Meg egy cikken is dolgozom: az embert hajtja a hiú remény, hogy taníthatja népét.

De fog-e a tanítás a népemen? Fogékonyak-e az újabb generációk a pályám fordulataiból leszűrt tapasztalataimra? Van-e most, ebben a zavaros, kusza világban egyáltalán igény a múltból desztillált tanácsra? Jogcímem ugyan lenne a tanácsadásra: az egyetemi tanári rang és cím a világnak ezen a felén nem vesztett sokat presztízséből – annyit semmi esetre sem, mint a parlamenti képviselői vagy a miniszteri cím...

Visszanézve, valóban sok olyat tapasztaltam meg az életpályám során, amit tanácsként vagy óvásként átadhatnék egy harmincévesnek. De miért olvasna engem, minket egy harmincéves? Lohol szegény az ügyei után. És ha olvas egyáltalán, elvárhatom-e, remélhetem-e, hogy szűkös idejéből egy hetvenes intelmeire áldozzon? Magam arra jutottam mostanra, hogy hasznos tanácsot adni gyakorlatilag lehetetlen. Voltam a tanácsot adó oldalon, és életem egy rövid, ám nagyon intenzív szakaszában a fogadó oldalon is. A tanácsadás olyanféle, mint a sűgás a táblához kihívott felelőnek az osztályteremben: annak lehet sűgni, akinek már a nyelvén van a jó válasz. Nyilván nekem is ajánlottak okos tanácsot, amit nem fogadtam, talán meg sem hallottam. Biztosan kevesebbet hibáztam volna annak idején, felelősségteljes állami hivatalaimban, ha megállok egy szóra, végiggondolni a hallott jó tanácsot. De a rendszerváltozás rohanása közepette egy pillanatra is megállni kontemplálni, majd rögtön teljes lendülettel folytatni a küzdelmet – ez bizony bravúr lenne. Bár, ha jól belegondolunk, a nagy teniszjátékosok éppen így hajtják végre pontszerző ütéseiket.

Leginkább tehát saját évjáratunknak szól szavunk, bármit reméljünk is. A Teremtő várhatóan ebben is megóv minket reményeink megvalósulásától, és hagyja az újabb generációkat menni a maguk feje után. Hogy hibázni fognak? Igen, de akkor is hibáznának, ha illet tudóan meghallgatnák a korábbi korokban elkövetett hibák szemtanúit. Az újabbak újabb, csak éppen más jellegű hibákat követnek el; ezt nevezzük haladásnak. Ám akkor miért gondoljuk mi, ezeken a lapokon megszólalók, hogy mégis írni, szólni, tenni kell? Igen, persze, szeretnénk, ha a világ jobb irányba haladna. De legtöbbször azért szól, ágál, protestál, mert ezzel – gondolja – tartozik magának. Annak, akit jó sorsa elvezetett a máig. Hogy aztán tényleg megy-e ezáltal előbbre a világ? Régi dilemma, megverselésre méltó.

Bod Péter Ákos

Kovács János

karmester (Budapest, 1951. augusztus 14.)

Tisztelt Hetvenes Társaim!

Szeretettel köszöntöm mindannyiukat (azokat a hetveneseket is, akik nem jutnak be az évkönyvbe), és gratulálok ahhoz, hogy ekkora időt kibírtak szép bolygónkon.

Az Operaház karmestereként igyekeztem előadásokat lebonyolítani, de nem szívesen írok magamról, mert nem vagyok túl jóban önmagammal. Mindőjüknek kívánok jó egészséget – további megszállott tevékenységet a hátralévő időre és „mindigderűt”.

Lázs Sándor

irodalomtörténész (Budapest, 1951. augusztus 15.)

Rettenetes, ellenséges világba szül bennünket az anyánk. Én mégis szerettem benne élni. Legálábbis ebben a hetven évben biztos.

Arra neveltek, hogy valamit feltétlen el kell érni, fel kell mutatni, hátra kell hagyni. Ó, mennyire iparkodtam megfelelni! De soha nem volt elég. Rosszul tanulsz, nem vesznek föl az egyetemre, mikor leszel már doktor, mikor kandidálsz? Na, akkor lázadtam föl. Szüleim halálából értettem meg, hogy kevés dolog marad utánunk. Ami marad – a siker, vagy ha úgy nevezzük, mű –, az melléktermék. Fontosabb az út, az, hogy kivel

megyünk rajta, kinek fogjuk meg útközben a kezét, és persze, hogy kiét engedjük el. A csókokat, a simogatásokat, a lehulló szavakat visszük magunkkal a túloldalra. A mű meg itt marad, vagy emlékeznek rám róla, vagy nem.

Hogy milyen útra emlékszem majd abban a pillanatban?

Hatalmas kert volt a ház végében, a tanács utalta ki. Két szoba, konyha – előbb vas-, aztán cserépkályha. Gáz a 80-as években lett, fürdőszoba soha. Az udvaron volt egy kút, virtusból lehetett mosakodni jéghideg vizében.

Anyám Budakeszin tanított, apám újságíró volt Győrben; ritkán láttam.

Szőke, kék szemű voltam. A faluban a nénik mindig megállítottak, hogy megsimogassanak. Én meg viccet meséltem, Matyikáról és Lacikáról (Rákosiról és Rajkról), éppen egy pártagnak – anyám szabadkozott, hogy nem is tudja, honnan szedte ez a gyerek. De nem lett baj.

A ház alatt volt egy agyagba vájt, barlangszerű pince. '56-ban levittük az ágyat, mondták, ott alszunk majd, de aztán soha nem kellett. Egy este – ezt csak elbeszélésekből tudom – teherautó állt meg az ablaknál, menjünk Svájcba. Anyám tiltakozott – mindig rettegett –, a gyerek kicsi, nem beszélnek nyelveket. Maradtunk. Pár hét múlva bőrkabátosok jöttek. Egyiknek falas volt a kabátja, letöröltem, miközben apám a szekrény aljából cigarettát csomagolt. Tartottam a szám, nem mondtam el, hogy a játék puskám az ágy alá rejtettem, de egész életemben mardosott a lelkiismeretem, hogy miért töröltem le a BM-es kabátját.

Azon a télen, úgy emlékszem, nagy hó volt, akkoriban mindig lehetett szánkózni. Kenyeret tűztünk a villára, a kályha parazsánál pirítottuk, zsírral kentük meg. Anyám csomagot rakott össze, dekára-grammra méricskél, és közben sírt, elveszik a smasszerek, ha több.

Nyáron a kertben a fára másztam Kovács Sanyival, kardoztunk és ministráltunk. Anyám kérte, hogy ne a Fő utcán menjek a templomba, hanem az Erdő utcán, kevesebben látnak. Szagok maradtak meg abból az időből, izzadság, kávépörkölés, tömjén, a hűvös templom, a kánikulai kert szilaj illata.

Apám 1959-ben hazajött a börtönből, de akkor minden elromlott. Nem kapott munkát az újságoknál. Utólag tudom, hogy nemcsak '56 miatt, hanem mert nem volt elég tehetséges. Azt hiszem, megéreztem, eltávolodtam tőle, de anyámat rajongásig szerettem. Az egész falut ő tanította meg helyesen írni. Pár év múlva elvált apámtól. Pedagógusfizetésből éltünk, nyomorogtunk, de nekem megvolt mindenem. Szerettem a gyerekének lenni.

Aztán – azt hiszem, anya férjhez menésen gondolkodott – a pedagógusárva-k intézetébe (ONI) adott. Utáltam ott lenni, és szerettem ott lenni. Rosszul tanultam, bukásra álltam, kegyelemkettéseket kaptam. Visy Józsi volt a barátom, ő már akkor mintázott. Palkó József volt a nevelőnk, annyira szerettem, hogy utánoztam bicegő járását. Az iskolában egyedül a magyartanár – valamilyen okból Nyenyérének csúfolták –, Tornyai Jenő biztatott, könyveket adott, hogy olvassak, külön beszámolókat kért. Jó volt a diákjának lenni.

Az érettségim már rendben volt, de, teljesen jogosan, nem vettek föl az egyetemre – nem függött össze apám priuszával. Úgyhogy jöttek az inasévek egy nyomdában – és síugrás a Gellért fiúkkal. Aztán katonaság, ahol Radics Kálmánnal kötöttük szövetséget életre-halálra; később együtt jártunk Debrecenben egyetemre, ott volt Elek István és Debreczeni Józsi is. Jó iskola volt. Nekem a legérdekesebb ösvényt Bán Imre mutatta; ja, és Borzsák István. Egy szombati könyvtári napon – az OSZK még a Nemzeti Múzeumban volt – megismertem Székely Julit, akinek Ács Pali lett a férje (középső fiuknak valódi, a többi gyereknek álkeresztapja lettem, máig mellettem vannak). Már negyedévben vonaton haza Pestre, egy fülkében Klaniczay Tiborral, az Eötvös Collegiumról mesélt, és magyarázta, hogy a rendszer fél, nem akar még egy olyan elitneveldét.

Az idő táján be akartak szervezni III/3-asnak. A rendőr felkészületlen volt, dekonspirálta a procedúrát. Megúsztam. Akkor nem is értettem, milyen szerencsém volt.

Vidám világ volt, ha szerencséd volt.

Isten-kaland Pannonhalmán, Söveges Dávid mint lelki vezető. Máig nem tudom, helyes-e, hogy nem maradtam. Távozásom után díszletmunkás lettem a Vígszínházban, zajok, hangok és izgalom.

Volt professzorom ajánlására Mezey László mellé kerültem. Rövid ideig ismertem, de minden, amit a középkori magyar irodalomról gondolok, az ő magvetése. Új társak és barátok, Madas Edit és Sarbak Gábor. Nősülés, egy falatka lány, és válás, persze miattam. Mindenbe belevetettem magam, semmire sem mentem, fogalmam sem volt, mire való az élet azon felül, hogy habzso-lom. Visszaéltem vele.

Egy nyáron Góczán Flórián kérdezte, kipróbálnám-e a televíziózást a *Reggelben*. Sándor Pali volt a producer. Elhittem, filmes leszek. ☺ Rangos Kati és a Milus. Aztán Feuer András irodájánál filmeket kezdtem csinálni. Hírük lett, Betlen János a Híradóhoz hívott. Kemény iskola, állandó gyomorfájással. Kollár és Kotroczó Róbert is ott volt. Aztán külpolitika – Losonczi Livia, Benda László és Buczkó György –, sok utazással.

Akkoriban jöttem rá, hogy amit csinálok, az a pillanatról szól. Mondani kell, aztán vagy hat, vagy nem. Egy tudósításra nem szokás emlékezni. A rendszer-váltás hozta talán a lehetőségeket, de aztán a világ kezdett nem különbözni az előzőtől, a szocializmustól. Sötétedni kezdett, vagy csak öregebb lettem. Már nem éreztem jól magam a bőrömben. Vagy mégis? 25 éve élek együtt azzal az emberrel, akinek a nyugalmat és az erőt köszönhetem.

Jött az RTL – persze Kollár Robi, meg egy új barát, Borsody István – az új műsorokkal. Közben bekopogott a régi elköteleződés. Tanulmányokat írtam, Madas Edit is kért egyet egy kiállításkatalógusba, sokat jelentett. Ebből fakadt egy könyv a Magyar Királyság női kolostorainak a könyvkultúrájáról; mára meg-írtam az újabbat is – mi lesz vele?

Újabb munkát kezdtem – töletek veszem el az időt, akiket szeretek és akik szeretnek. Bencétől, az unokámtól, és Mátétól, aki még meg sem született.

Tudom, egyre rosszabbak az idők (vagy csak megöregedtem?, kérdem másodszer). A barátok az interneten fellegeket és vihart jósolnak. És egyre gyakrabban látogat a gyász, egy hónapja meghalt Jankovics Jóska, egy hete Sziopisz Mari. De sokan itt vannak.

Nem tudják, kiket soroltam föl? Mondhatnám, Google a jó barát.

Ők voltak velem, rájuk emlékszem majd az utolsó percben. És talán imád-kozni is tudok majd: mint a gyermek, kit anyja vert meg, és kéri anyját, hogy szerezse, úgy hívlak könnyeken át, Istenem, hogy szeressél.

hárs sours

Kőbányai János

író, szerkesztő, szociográfus, fotóművész (Budapest, 1951. augusztus 25.)

(70 éves fiatal író)

Amikor az ember (én) utoljára foglalkozott az életkorával, az „az emberi életút felén” történt, amit „krisztusinak” is lehet heroizálni. Akkorra már illett letenni valamit az asztalra a zsigeri mintakövetésből, hogy író lennék. (Mely minta és vágy nyolcéves koromban, Jókai Mór *Janic-sárok végnapjai* című

regénye olvastán – lámpaoltás után elemlámpával a paplan alatt – ébredt fel bennem, s azóta sem halt el, mint a legtöbb, „normális” embertársamnál.) Ezen a ponton érdemes volt az addigi kalandoknak és tapasztalatoknak valami konkrétabb irányt és célt adni, és annak a fundamentumáról fölrajzolni a terveket, teendőket a másikat, az előttem álló – vagy hátralévő – fél életre.

De most mit kezdjek a 70-nel?

Ami észrevétlen lopakodott föl, ide, elém-hozzám. Az „ej, ráérünk erre még” elhessentésekből egyszerre csak elém toppant figyelmeztetően, hogy megnyíljon előttem a „nincs tovább” tükre.

Na, kösz.

Nézzek a szemébe? A saját szemembe? Konfrontálódjak a közeli elmúlással? Fogalmazz pontosan – elvégre.... – a saját elmúlásommal!

Nem érek rá!

Folyóiratot szerkesztek, könyvkiadót vezetek. Rendszeresen új lapszámok, könyvek – so called „projectek” – kitalálása, hozzájuk társak verbuválá-

sa s pénzek összege-reblyézése, pályázatok írása és eredményeik beérkeztenek lesése, s közben a saját könyveim írása verklíjében.

Ha egy kicsit is a mélyére ások: e hányaveti vagy pökhen-di lerázó gesztusban sűrűsödik a pontos helyzetábrázolás, ami egyszerre fedi el s horgasztja fel ezt a fölizző 70-et.

Ha rákérdéznék és kitakarnám ezt a múmiát alakoskodó számot. De minek tenném? Lehet, azért hajtom a verklit, hogy ne legyen időm-alkalmam felfeszülni a kérdőjel görbéjére.

S most jön a *Napút* a korántsem hetvenkedő 70-nel, 1951-gyel. Aminek a fordítása (mégpedig kikerülhetetlenül csak ez!): mit tettél le az asztalra? Mit valósítottál meg az eredeti elképzeléseidből?

Ez idáig akár a sablon-sztereotip ügy.

De.

A 70 árnyékában azt szegezi szembe leplezetlenül, hogy: nincs sok hátra.

Még egy ötös? Esetleg: egy tízes? Év. Csodák, pláne biológiai csodák nincsenek.

Ha hajlandó vagy a szűkülő évek folyosójába belesni, akkor a kérdés új, még szemérmetlenebb területekre hatol be: mire elég ez az eddig megéltékhez képest már csak oly fikarcnyi idő? Amit ezért tanácsos lenne körültekintően – felelősen! – beosztani.

Ugyanis erre kérdez a *Napút*. Csak ne kérje ki magának. Ha jó író nem

is vagyok, de jó olvasó annál inkább – nagyon is értem, mi után érdeklődik. A nyomhagyásban társ folyóirat – minden folyóiratnak ez az eredendő funkciója –, amelyben fennállása alatt még nem hagytam nyomot. Sőt: miután – ha igaz – mégis megjelenek benne, utána legott be is zárja kapuit, mert ez lesz az utolsó nyomtatott száma.

Tehát: időkapszula. Ide érdemes lesz elhelyezni-temetni 70 évemet. Igazságomat. Mint Franz Kafka *A törvény kapujában* című novellájában, amelyben a kapun bebocsátásért várakozó hős halála után a megkívánt tudáshoz elvezető ajtót is örökre bezárja a neki kirendelt őr – mert az csak számára állt megközelíthetetlenül nyitva, míg élt.

Igen, néhány hónap múlva átszakítom ama 70 célszalagját. Amit nem feszít ki senki élém, vagy ha igen, el sem tudom képzelni, hogy ki lehet. Ahogy ne is állítsa senki, mert biztosan senki nem ismeri, hogy ki állított a versenypályára, s majd ki hirdet eredményt, és mikor. A tanulmányaim szerint az életben begyűjtött elismerések oly talmi módon megelőlegezettek bizonyulnak – darabja 300 forint – X. Y. és még ki mindenki összegyűjtött művei, díszkiadásai, s többségük nevét – noha szakmám szerint is involválva vagyok – még csak nem is ismerem. S a díjak is csak annyit érnek a tágasabb huzatú időben, amennyi vajás kenyérré átválthatók. (Ezt azért nem becsülném le, pláne ha jobbfajta felvágott is kerülhet még rá, friss zöldpaprikával.)

De az élő s egykor élt – ez globálisan egyre megy – szerző mire megy a nyomot hagyással, ha eredményhirdetése, az igazi (lásd: igazság) recepcióbeérkezés ama biológiai szűkre szabottság okán senkinek sem adatik meg? (Folyóirat-szerkesztőként

– a későn felvett botcsinálta történész-kedésem okán is – eleve a száz évvel később kiadványomba belapozó olvasónak állítom össze a számot, mert elképezelem, hogy mi lehet érdekes, reveláció a számára, amiből összeállítja a kolléga a maga vízióját az övét megalapozó előzményről, tehát az én koromról – csak ez lehet az érvényes nyom, íz, lánc-kapocs a nagy elbeszélésben.)

Jancsó Miklós jóindulatú tanácsát sem fogadtam meg: „János, ne íj folyton! Hagyd abba! Írni mindenki tud. Te is, éppúgy, mint... (és itt megnevezett egy kortárs kánonnagyságot, amelyet kérkedésnek tűnne itt megnevezek, persze nem az én, de a mai közönség és kocsma szempontjából). *Csináld meg!* Mire mész a sok írásod dal enélkül.”

Igaza van/volt. Még a nyomot hagyás szempontjából is. Lehet, a példányszámok, a lábjegyzet-hivatkozások, a díjak az említések jelzős szerkezeteiben talán a nyomot is mélyebben nyomtatják időm szövetében, s ezért nehezebben fakulnak a nagymosások – menetrendszerűen eljövendő rendszer- és módváltások – során.

Nem hivatástudatból nem követtem a jó tanácsot. Isten őrizz! A siker olyan, mint a győzelem az ágyban: visszaigazolás a képességeimről. Mégpedig az én életkémben, hisz abban uralom, kezelem ezt a valamit-valakit, aki én volnék. Hogyne akarnám, sőt mohón kívánnám *à la hic et nunc*. Csak nincs hozzá tehetségem, mert ezt azért el kellett – nem kevés próbálkozás után – fogadjam, a vele járó, felszabadító megkönnyebbüléssel. Akkor minek bíbelődjek olyasmivel, ami nincs – akár egy lánnyal, akin nincs mit fogni. Mely domborulatok híján nem juthatok fel ifjúságom csúcsára-beteljesedésébe.

Ugyanis még mindig fiatal író vagyok. Ezért nem éreztem idáig a 70-es szám elszámoltató fenyegetését a nekem nyújtott hitel közeli lejáráására figyelmeztető, valahová elhányt adóságlevélen. Amellyel most a kibocsátó bank orvul előhozakodik a valamilyen okmányról előkotort 1951-es számra hivatkozva.

Hiszen az a fiatal író, aki úgy küldi kéziratát egy-egy szerkesztőségbe, hogy nem biztos, hogy elfogadják. Aki még nem vívta meg és foglalta el az onnan az életében már kimozdíthatatlan helyét valamelyik kánonban és táborban. Kulcsa még nem csiszolódott be egyik zárba sem, ezért nem nyílik ki előtte egyik felépítmény kapuja sem. De azért próbálkozik. Igyekszik eladni mondandóját, s vele egy csomagban: magát. Még keres. Kulcsot, kifejezést: otthont. Önmagát, vagy a közeget, amely el- és befogadja. Még nem horgonyzott le. De minek is tené még, amikor előtte az élet.

El- és befogadatlanúságomat nehezen lehetne cáfolni. Ugyanakkor

mindennek dacára mégis publikáltak a *Múlt és Jövő*cskémén kívül is meglehetősen folyamatosan, noha furmányos cikcakkokban. (Bár e szalozásnak lehet, hogy véget vetett a tavalyi gyöngyösi pótválasztáson egy antiszemita mögé ellenzéki részről való fölzárkózást elítélő „ki a farbával!”-vallomásom.) 19 éves korom óta folyik ez a lavírozás, amikor az első *ÉS* utolsó kolumna-riportom (vajon hányan emlékeznek e fogalomra?) megjelent elsőéves joghallgató koromban – húgom első munkahelyéről, a légzésbénult fiatalokat kezelő intézetről.

Tehát megtestesítem a fiatal író fogalmát. Ha igen: akkor az életnek, de legalább a felének is előttem kell/illik állnia.

Noha...

Nekem is lehet egy „befejezetlen mondatom”?

Tóth Erzsébet

költő (Tatabánya, 1951. augusztus 28.)

(A legendák szerint) Én voltam az, aki már pólás korában láthatta a turulszobrot, ha akarta volna, hiszen ott volt. Tatabányára mentek ezért a szülei, hogy egy ilyen komoly madár vigyázzon rájuk, bár ez is biztos csak legenda. Később maga a híres író, Göncz Árpád is megáldotta ezt a szobrot, de akkor mi már nem voltunk ott. Nyíregyházára kellett mennünk, hogy egyetlen testvérem, Klára megszülethesen, róla külön legendák szólnak. Anyukám még Tatabányán tanult főzni Alexa nénitől, aki a császári udvarban is főzött, és amit tudott, átadta Anyánknak. Csodás süteményeitől menekülve azonnal fogyókúrába kezdünk, mely tevékeny-

séget több-kevesebb megszakítással azóta is üzünk. Anyám nyolcvanöt éves korában abbahagyta a főzést, „főztem eleget, főzzön most már más is”. Most mi főzünk rá a húgommal. Klári két fia és férje, aki ráadásul a nemzet művésze is, filmrendező, várják a finom falatokat a remetei házban. Közben az oroszok is bejöttek '56-ban, pedig már itt voltak azelőtt is. Még Nyíregyházán láttam a tankokat vonulni, elég nagy voltam már, ötéves, de a tankok nagyobbak voltak. Minden nyáron Nagymamáékhoz mentünk, a legendás Perkedpusztára. Ott aztán volt minden, tyúkok, pulykák, kecskék, lovak, tehének, sok másféle jószág, felsorolni lehetetlen, meg az a rengeteg növény, virág, zöldség, amit mindig ritkítani kellett, hogy szépen teljen az idő. A tehenet Szegfűnek hívták, a lovat Lacinak, egyszer nagypapa felültetett rá, de szédültem. Egy kiscsirkének meg annyira szorítottam a nyakát, hogy nagymamának kellett kiszabadítania a mancsaim közül. Medvének képzeltem ugyanis magam. Jó volt ott lenni, csak később tudtam meg, milyen híres vidék az, még Móricz Zsigmond csizmája is lépegethetett azokon a forró mezőkön. Nyarat azután csak ritkán tapasztaltam, ha, mondjuk, elmentünk a görög szigetek egyik-másikára, hogy tenger is legyen az életrajzban.

Igazi hősesést is csak a pusztán volt szerencsém látni, meg az orosz regényekben, főleg Tolsztojnál, a többi író nemigen tért ki az időjárásra, a lélek mélyeit boncolgatták. Később aztán az egyik könyvesboltban, de ez már Budapesten történt, megláttam egy könyvet: Orhan Pamuk *A hó* című regényét, persze hogy meg kellett vennem. Abban aztán volt hó, annyi, hogy jól be kellett fűtenem, nehogy megfázzak. Nekem a könyv igazi valóság, sót. Az igaznál is igazabb. El is lennék a regényekkel, más nem kellene nekem. Meg néha verseskönyv. Csakhogy semmi nincs ingyen. Közben még egytetemet kellett végeznem, ráadásul Marx Károlyról neveztek el a félelmetes intézményt. Üsse kő, legfeljebb mindig lesz tőkém, gondoltam büszkén. Hogy ez mennyire nem így lett, nem részletezem. Mindig problémát jelentett könyveim beszerzése, többnyire kölcsönhöz kellett folyamodnom, és persze törhettem a fejem, miből fogom megadni. A könyvek erre vonatkozóan adtak némi útmutatást: lopás, rablás, rablógyilkosság stb., ezeket nem volt merszem kipróbálni.

Addig-addig ügyeskedtem, meg a hiúság is ösztönzött: ha már ennyi író van a világon, legyen eggyel több. Abban bíztam, föl se tűnik senkinek, eggyel több vagy kevesebb. Nem így történt. Folytattam hát tovább a versírást, jöttek a kötetek egymás után. *Egy végtelen vers közepe*, *Gyertyaszentelő*, *Arcod mögött május*, *Ismeretlen, könnyű szívvel*, *A lisszaboni járat*, *Nyár*, *Borges-utcák*, *Rossz környék*, *Kőrözsa*, *Aliz már nem lakik itt*, *A szálló por*, *a hulló csillagok*, *Kínai legyező*. Írtam aztán regényt: *Láncok a csuklón*, és kisprózákat, tanulmányokat, tárcákat: *Camus napsütése*, *Szívhangok*, *Hidegbéke*, *A macskám Pasolinin olvas*. Mindig volt macskám, ők voltak első cenzoraim, uralkodtak fölöttem rendszeren. Egyszer aztán nagy perpatvar tört ki egy Szentendrén elmondott beszédemtől, melyben valami Kádár Jánosról mertem szólni, pedig akkor azt nem volt tanácsos. 1980-ban jártunk, a Szabad Európa Rádió is idézte gyakran, ennek örömeire meghívtak a New York-i költőfesztiválra, el is engedtek, azt remélték, soha nem jövök vissza. Ebben tévedtek, bizony visszajöttem, és az ajándékba kapott könyveimet, Márait, Cs. Szabót s a többieket, akiket itthon nem olvashattam, gond nélkül el is vették tőlem a repülőtéren.

Már nem sok volt hátra '89-ig, akkor aztán rávethettem magam az addig kiadatlan könyvekre. Dolgoztam rendes munkahelyeken is, Telefongyár, Hajtóművek és Festőberendezések Gyára, Diafilmgyártó, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Magyar Fórum – erre vagyok a legbüszkébb, mert oda író ritkán merészelt írni Csurka miatt. Aztán a Nagytáznál is dolgoztam, míg meg nem szüntették. Ma már a Magyar Művészeti Akadémia tagja vagyok, ebből aztán szintén sok galiba származott, például az adóhivatalban megkérdezték: mire föl kap maga havonta több mint háromszázezer forintot? Az életművem elismerésért – mondtam bennán inkább, mint büszkén. Hogy én ezt megérdemlem-e, azóta is kételyeket vet föl bennem.

Van ugyan sok díjam (József Attiláról, Kölcseyről, Arany Jánosról, Ratkó Józsefről elnevezve, sőt Babérkoszorúm is), az író már csak ilyen: gyanakvó típus, leginkább saját magát illetően, hiszen saját alkotásait nem minősítheti. Nem is tudja. A sok elismerés, vagy annak elmaradása csak ront a helyzeten. Németh Lászlónál olvastam nemrég: „a dicséret elbágyaszt”. Azért volt benne olyan sok tüzes lendület még betegsége idején is, mert éppen nem halmozták el dicséretekkel. Inkább üldözést, irigykedést, rágalmakat kapott. 75 évesen halt meg, én meg most kezdem újraolvasni elérhető sorait, mert sokszor háromszor is körbejárom könyvekkel telt szobáimat, mégse találok semmi olvasnivalót. Ilyen igényes vagyok.

„Ha tudtam volna, hogy ilyen sokáig élek, kisfiam, jobban vigyázok az egészségemre” – mondta Lezsák Sándornak idős édesanyja, ez mostanában sokszor eszembe jut. Vigyáztam-e én eléggé? Remélem. Nem. Nem tudom. Anyám most lesz kilencvenéves, Apám kilencvenegy évesen halt meg, akkor is csak egy baleset miatt. Jó géneket örököltem. Sokat utaztam, sokat olvastam, keveset írtam. Annál jobban tiszteltem az olvasót, hogy fölöslegesen háborgassam. Amit igazán tudunk, azt már akkor is tudjuk, amikor még egy sort sem olvastunk. Írás, olvasás csak ajándék és játszadozás az élettel. Az emberek között sincs olyan nagy különbség, hogy ennyire háborúznunk kellene. Lehetne békésebben is. Kelet? Nyugat? Mi a különbség? A nyugati ember azt kérdezi: „Mit csinálsz?” A keleti: „Mire gondolsz?”

Éles Csaba

esztéta, a kultúra filozófusa, művelődéstörténész (Debrecen, 1951. augusztus 30.)

(Eszmék és szerepek)

Tanszékvezetőként először én köszöntöttem elsőéveseinket a tanév kezdetén. Mindannyiszor szakmai önbecsülésük és tágabban értelmiségi hivatástudatuk megformálásának felelősségét emeltem ki. A kultúra közvetítőjének bizonyítania kell, hogy minél mélyebben művelt ember. Élőszóban és írásban

törekedjenek közölnivalójuk szabatos, világos kifejtésére. Tegyük ezt kelendő mértékudattal megkomponálva, mondandójukhoz megfelelően illeszkedő, szép stílusban: választékos kifejezésekkel és helyes hangsúlyokkal.

A mindenkori legjobb képességű hallgatókhoz hasonlóan jól sejti a mai olvasó, hogy mindezzel saját ars poeticámat fejtegettem, amelynek egyre tudatosabban és kezdettől fogva szerettem volna megfelelni. Azt a tanári magatartást és írástudói mentalitást igyekeztem jellemezni, melyet különféle előadásaimon, kiállítások megnyitóin stb. – a kritikáktól kezdve a könyvekig – kívántam megtestesíteni vagy legalábbis megközelíteni.

2007-ben jelent meg az *Ember és esztétikum* című könyvem, amely az esztétikai befogadás élményvilágait vizsgálja a színháztól és a zenétől a képzőművészeteken át a társadalom és a természet jelenségeiig. Már bő másfél éve készül e kötet kiegészítése, tervezett főcíme szerint ez lesz a *Könyvek, olvasók, kultúra – Esztéti-*

kai változatok az olvasás élményére.

A könyvolvasás a kultúra és az öntudatos értelmiségi életvitel kulcskérdése: a szépirodalom világát kiszélesítve a társzművészetek és a filozófiai tudományok szakkönyveivel. Az olvasás kíváncsiságunk kielégítése, azé a kíváncsiságé, amely szellemében színvonalas, erkölcsben feddhetetlen. Kaf-

ka, valamikor élete vége felé, Gustav Janouch kérdésére így felelt: azért olvasunk, hogy „kérdezhessünk”. Közel húsz évvel korábban azt kívánta egyik levelében, hogy a könyv legyen *fejsze*, amely léket vág a „bennünk befagyott tenger jegében”. A szépirodalom (a bölcséleti könyvekkel egyetemben) így is vigasztalhat, visszaszoríthatja a bensőnkben feszülő szorongásokat. Úgy is tehet viszont, hogy a jó könyvek szinte *édesanyaként* melegítik föl lelkivilágunk karkai jégtorlaszait.

Még közelebbinek érzem magamhoz azt a Szerb Antalt, aki egyik ifjúkori levelében általában az irodalmat, majd egyetemes irodalomtörténeti összefoglalójában az olvasást nevezte olyan *életfunkciójának*, mint az étkezést vagy az alvást. Az írás csak „ürüg” neki az olvasásra, amely fiatalon tartja a lelket, vagy legalábbis fékezi a szellemi elsovadást. Egy igazi értelmiségi úgy olvas, hogy irodalmi élményei révén „kimondhatatlanul megnövekszik az élete”.

Ehhez a kérdéshez köthető 1936-ban *A mai ember és a kultúra* címmel közölt esszéje. „A kultúra az a kevés, ami a sok kulturális benyomásból az ember vérévé válik.” Bő háromnegyed évszázaddal később Mario Vargas Llosa perui író publikálta *A látványcivilizáció* című esszéfűzérét. Az eredetileg 2012-ben kiadott kötet szerzője szerint a kultúra „sosem ismeretek mennyiségét jelentette, hanem minőséget és érzékenységet”. Vargas Llosaé lényegében ugyanaz a gondolat, mint Szerb Antalé, csak más megközelítésben és más szavakkal.

Az eddig leírtakból két nagy horderejű művelődéseméleti kérdés következik. Az egyik az „igazi” értelmiségi mibenléte, fogalma, fő jellemzői. A másik a kultúra és a civilizáció elkülönítése, sőt kategorikus szembeállítás – ami azonban nem zárja ki kapcsolatukat, sőt egymásra utaltságukat, kölcsönös feltételezettségüket.

Egyetemi pályám harmincöt éve alatt fokozatosan több tantárgyat örököltem meg. Közülük a három legfontosabb az esztétika, a művelődéstörténet és a kultúra filozófiája. Az utóbbi – melynek hivatalos neve művelődésemélet – óráin mondogattam magamról olykor: *nekem mindenről a kultúra és a civilizáció megkülönböztetése jut az eszembe.* (Egyfajta „önjellemezésem” aztán szépen leszivárgott a soron következő évfolyamokba, később pedig hallgatói szájhagyományként jutott vissza hozzám – szárba szökkenéseként egy kisebbfajta legendának.) Ennek az a

magyarázata, hogy a társadalomnak aligha akad olyan részlete, amely e kettő közül egyik jelenségkörbe sem lenne besorolható.

A civilizáció a természeti korlátokat az emberen kívül – a kultúra viszont az emberben szorítja vissza. Előbbi kétarcú: épít és rombol is, míg utóbbi csak alkot. Előbbi kártevéseiről majdnem annyian írnak, mint a hasznáról – míg utóbbi áldásos hatásáról sokkal többen, mint ránk nehezedő súlyáról. Kultúra (a lélek, az érzelmek, a szellem: a hit, a művészetek és a bölcsélet hazája) és civilizáció (a pénz és a politika, a hivatalok és az intézmények, a technika és a természettudományok stb. területe) viszonyában előbbié a felső emelet, amely mögül utóbbi nem vonható ki. A kultúra az, amelynek létezik virulens tradíciója. A minőségelvű kultúra a cél, mert humanizál – a mennyiség- és haszonelvű civilizáció viszont az elengedhetetlen eszköz, mely gépiesít. Mind a civilizációnak, mind a kultúrának kialakult az ikonikus települései. Előbbi fő helyszíne a világváros – utóbbié az ódon hangulatokat árasztó műemlék város. Adynak még „Bakonya” Párizs – Szerb Antal menedéke viszont az északolasz síkator. Hozzá rokonítom magamat: horizontot húzva Hellasztól Flandriáig. Élményeim és vonatkozó olvasmányaim összegződése tükröződik egyik esszémben. (Nagyvilág, 2015. 1.)

Laczák Géza

ötösművész (Baja, 1951. szeptember 5.)

Kétéves koromtól Szigetváron éltünk, így Duna-parti szülővárosomról sajnos nincsenek emlékeim. Zenei általános iskolában hegedülni tanultam öt éven keresztül, akkoriban a zenei pálya gondolata is foglalkoztatott. A zenéléssel párhuzamosan rajzszakkörbe is jártam, ügyesen akvarelleztem, így a rajztanárom tanácsára a pécsi Művészeti Szakközépiskolába felvételiztem. Valószínűleg a választható szakok közül az ötvös volt a leg-

szimpatikusabb, így 1966-tól itt folytattam a tanulmányaimat, itt ismerkedtem meg későbbi feleségemmel, Zidarics Ilonával is. Ettől az időponttól számítva fokozatosan köteleződtem el Rétfalvi Sándor szobrász- és Nadas Éva ötvöstanár hatására az ötvösművészet irányába. 1970-ben az Iparművészeti Főiskolára kerültem, az Engelsz József vezette ötvös szakra. 1975-ben sikeresen le is diplomáztam. Még ebben az évben óriási szerencsémre sikerült műhelyt szereznem a főváros VIII. kerületében, és mivel az ötvösszakma háttérrellátásai (anyagok, csiszolás, galvanizálás stb.) Budapesthez kötöttek, itt kezdtem el szakmai tevékenységemet.

Szinte azonnal munkához jutottam, a Budapesti Nemzetközi Vásár nagydíjainak és vásárdíjainak elkészítésére kaptam megrendelést. A tavasziak beruházási, az őszi vásárok a fogyasztási termékek rendezvényei voltak. Évente száz, százhusz kisplasztika elkészítését foglalta magában a feladat, és néha az időnként megrendezett szakvásárok díjait is rám bízta. Bár kemény szakmai fegyelem, technológiák, anyaghasználat, határidők betartását követelte meg ez a munka, megteremtette az anyagi háttérét a tárlatokon, különféle művészeti eseményeken való részvételnek, egyedi művek alkotásának is. Hat éven keresztül tartott ez a tevékenység, azután egy vezetőváltással engem is lecseréltek, de őszintén szólva ki is merítettem a témában rejlő lehetőségeimet.

Az 1980-as évek elején még érvényes volt: a közületi épületek környezetében kötelező művészeti alkotás elhelyezése, így állíthattam fel 1982-ben Balatonföldváron a KPM Oktatási Központban egy nagy méretű fülkeszobor-órát és a Budapest, X. kerületi Gyakorló úti Közgazdasági Szakközépiskolában szintén egy szoborszerű sárgaréz órát, mindkettőt főiskolai mesterem, Pölöskei József ajánlására.

Miskolcon két alkalommal is első díjat nyertem az ötvös és fémműves quadriennálékon. Közben országszerte művészeti galériákban kis szériás ötvösművészeti használati tárgyakat értékesítettem.

1988-ban, Lili nevű lányom születésével egy időben kezdtem el alkalmazni az általam kikísérletezett fémgűrűses technikát. A művelet lényege, hogy az egyik oldalán nyitott kemencében addig melegíték egy fémlemezt, amíg az a

hő hatására képlékennyé nem válik és rá nem gyűrődik az alá helyezett félgömbre. Ezekből a lemezekből élforrasztással készítek különböző geometriai formákat, amelyeket polírozott rozsdamentes acélelemekkel párosítok. Így születtek meg az utóbbi idők nagy méretű alkotásai: írástörténeti emlékmű a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba 2006-ban, szökőkút a szentendrei Műhely Galériába 2010-ben.

1975-től a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, 1977-től a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének tagja, 2014-től az Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja vagyok.

Jelen pillanatban is folyamatosan tevékenykedem a szakma különböző műfajaiban.

Kacsar Géza

Ribli Zoltán

sakkozó (Mohács, 1951. szeptember 6.)

Előzetesen úgy tűnt, nem lesz könnyű interjút készíteni Ribli Zoltán sakkolimpiai bajnok nagymesterrel, hiszen ő már több lépéssel/kérdéssel előre tudja a válaszokat. De nem így történt, a sakkszakíró, FIDE-mesteredző és ifjúsági szövetségi kapitány előzékenyen és személyes hangon mesélt pályájáról.

– Tapasztalatai szerint mennyi tehetség, valamint empátia és tapasztalat szükséges ahhoz, hogy valakiből jó sakkozó lehessen?

– A gyakorlást nem sorolta fel, pedig a sakkban ez a tényező ugyanolyan fontos, mint minden más sport esetén. Vegyünk például egy sprintert, aki nem egészen 10 másodperc alatt futja le a 100 méteres távot. Vajon azért a 10 másodpercért, amit egy versenyen a futópályán tölt, hány éven keresztül kell naponta órákat gyakorolnia? A sakkozásban az a legnehezebb, hogy az embernek olyan helyre kell lépnie a figurával, hogy az több lépéssel később is hatásos legyen. Az ilyen játékost nevezik tehetségnek. Aki ezt meg tudja csinálni, már „csak” szorgalmasnak kell lennie. A gyakorlás kiemelten fontos, de ahhoz, hogy a sportpályafutás igazán sikeres legyen, még mindig marad egy kis rizikó, mert kiemelkedő eredmény nem érhető el támogatás és szerencse nélkül.

– Az előre gondolkodás képességét a sakkozók a hétköznapiakban is tudják kamatoztatni?

– Szerintem minden sakkozóra, még az amatőrökre is jellemző, hogy

az életben is képesek előre gondolkodni. A polgári foglalkozással rendelkező játékosoknak azt szoktam tanácsolni, legyenek büszkék arra, hogy sakkozók, és higgyék el, a munkahelyükön is felnéznek rájuk. Itt azonnal következménye van, ha az ember elront egy lépést. Ha veszít egy játékos, nem háríthatja a hibáját másra, nem lehet azt mondani, hogy a bíró másfelé ítél. A sakkban a bíró gyakorlatilag adminisztratív szerepet tölt be.

– *Több évtizede számos tanítvánnyal foglalkozik. Az edzővel való személyes kapcsolatnak mekkora szerepet tulajdonít?*

– Tizenegy közvetlen tanítványom van, akikkel személyesen foglalkozom, és az edzőjüket is segítem. Mellettük hét olyan fiatallal is kapcsolatban állok, akikhez közvetett módon, a klubjukon és edzőjükön keresztül juttatom el az oktatási anyagot. Az edző legfontosabb szerepe, hogy a sakkhöz való kötődést, a döntést megpróbálja kialakítani a gyerekekben.

– *Milyen módszerrel tanít?*

– Mivel a gyerekek Ajkától Szombathelyig az ország különböző településein laknak, más-más időpontokban, Skype-on tartom az edzéseket. A tanítványaim nagyon fiatalok, a legkisebb közöttük egy hétéves mohácsi fiú.

– *Őn is Mohácson született...*

– Igen, de csak féléves koromig éltünk ott. Amikor Jugoszláviát kizárták a Kommunista Internacionáléból, és Titót „láncos kutyaként” emlegették, a magyarországi szerbek által lakott Mohácsot tudatosan visszafejlesztették. Édesapám, aki a mohácsi bányában vegyész-mérnökként dolgozott, 1952-ben úgy döntött, hogy átköltözzünk Pécsre, ott a helyi bányamérnöke lett. Én negyven év megszakítás után tértem vissza Pécsre, ahol ma is élek.

– *Annak idején hogy derült ki önről, hogy tehetséges sakkozó?*

– Véletlenül. A 60-as évek elején a totószelvényt még vasárnap kellett leadni, és édesapám engem bízott meg, hogy vigyem el a szelvényét a közeli totózóba. Az üzlettel szemben, a Király utcában volt a Fegyveres Erők Klubja, amelynek bejáratánál észrevettem a feliratot, hogy „Sakkverseny”. Kiskoromban édesapám megtanított sakkozni, ismertem a játékot, ezért kíváncsiságból bementem. Volt ott egy bácsi – ma is tudom a nevét, Magi András –, a Keravill boltvezetője. Játsoztam velem két partit, és azt mondta, hogy jöjjenek máskor is. Azt a két partit természetesen elvesztettem, de attól kezdve „mentem máskor is”. Abban az időben a televízió még nem nagyon terjedt el, és Pécsen sokaknak a sakk volt a szórakozása. Rengeteget játszottam, és ennek köszönhetően 1963-ban, 12 éves koromban második lettem a városi bajnokságon.

– *A középiskolát milyen szempontok szerint választotta?*

– Kamarás Lajos, a pécsi Gépipari Technikum tanára sakkozótársam volt a klubban, miatta választottam azt a középiskolát. Később kiderült, hogy a technikum igazgatója is nagyon szereti ezt a sportot, így aztán rengeteg támogatást kaptam a tantestülettől. Később Tóka Jenő, a Pécsi Uránércbánya Vállalat igazgatója vett partfogásába.

– *Mikor döntött úgy, hogy a fővárosba költözik?*

– 1973-ban már évek óta a magyar sakkolimpiai válogatott tagja voltam, és úgy éreztem, hogy nem tudom kétlaki módon megoldani az életem. 1974-ben végül olyan körülményeket ajánlottak számomra Budapesten, ami mind szakmai, mind anyagi szempontból kiváló volt. Nem

titok, hogy ehhez Horgos Gyulának, az akkori kohó- és gépipari miniszternek a közbenjárására volt szükség, aki nagyon szerette a sakkot.

– *Megilletődött volt, amikor beke-
rült a válogatottba?*

– 1970-ben a véletlennek köszön-
hettem, hogy kerettag lettem. A ko-
rábban benevezett játékos, aki nem
volt közkedvelt sakkozó, egy kisebb
fegyelmi ügye miatt kirakták a csa-
patból. Megüzente ugyanis a szövetsé-
ségnek, hogy ő csak a döntőre jön,
amire azt a választ kapta, hogy arra
már nem is kell jönnie. Bár a megüres-
sedett helyre nem én voltam jogosult,
hanem Dely Péter, az előző évi bajnok,
ő azonban lemondott a javamra. Ter-
mészetesen nagyon örültem. A sakk-
olimpiát a Ruhr-vidéki Siegenben ren-
dezték. A legendás Bobby Fischert
akkor láttam először és utoljára. 19
éves voltam, és nagyon szerencsés.

– *Versenyzőként összesen 12
sakkolimpián vett részt, óriási egyé-
niségekkel játszhatott.*

– Az 1972-es szkopjei olimpia első
fordulójában Mihail Tallal játszottam,
aki akkoriban egy isten volt; könnye-
dén remiztem vele. Azon a versenyen
legyőztük a Szovjetuniót. Aktív korom-

ban a magyar sakkcsapattal a sakk-
olimpiákon legalább négy alkalommal
biztosan felülkerekedtünk az orosz
csapaton. Ennek ellenére – egyetlen
kivétellel – mindig előttünk végeztek.
Abban az időben még négy táblán
játszottunk, ezért tudtuk őket elkapni.
Más versenyeken, ahol több táblán
folyt a játék, például az Európa-baj-
nokságon, nem volt esélyünk.

– *Az 1970-es magyar válogatott
ugyanazokból a játékosokból állt,
mint a 1978-as Buenos Aires-i olim-
piai bajnok csapat?*

– Nem, a 70-es évek második fe-
lében nagy változás történt. 1974-ben
még a korábbi felállásban játszot-
tunk, de csak hatodikak lettünk. (Most
hogy örülnénk egy ilyen eredmény-
nek!) Szinte sarokba állítottak min-
ket. 1976-ban a szocialista országok
politikai okokból nem vettek részt a
haifai sakkolimpián, 1978-ra pedig
megújult a magyar csapat. A feltörek-
vő fiatalok és a náluk néhány évvel
idősebbek is nagyon jók voltak.

– *Kikből állt a válogatott?*

– A fiatalok közül kettőnket em-
líthetem Sax Gyulával, akiknek min-
dig jól sikerültek a versenyek. Sax
nagymeister, aki a legjobbak közé
tartozott, sajnos már nincs
köztünk. Adorján And-
rás, Csom István és Va-
dász László alkották még a
csapatot, és természetesen
Portisch Lajos nagymeister,
akit mindenki ismer. Sokan
nem tudják azonban, hogy
nemcsak kiváló sakkozó,
hanem igazi példaképünk
is volt. Mi, többiek úgy gon-
doltuk, hogy ha van egy
ilyen nagy játékos közöt-
tünk, aki 3-4. a világrang-
listán, akkor összeszedjük
magunkat, és megmutat-

Mihail Tal ellen (1972)

juk, hogy mit érünk. Ez akkor sikerült is! Nagyon szerettünk sakkozni, de azt hiszem, hogy Portisch nagymester még nálunk is jobban szerette a játékokat.

– *Melyik volt a 12. sakkolimpia, amikor versenyzőként utoljára a tábla mögé ült?*

– 1994-ben, a moszkvai sakkolimpián. Két évvel később még beválogattak a csapatba, majd megkérték a kapitányt, hogy rúgjon ki. Mivel erre nem volt hajlandó, a sakkszövetség akkori elnöke – két héttel az indulás előtt – maga távolította el a kapitányt. 1998-ban a szövetség még tett egy kísérletet és visszahívott a csapatba, de én nem vagyok féltős gyerek, és írásbeli garanciát kértem, hogy nem távolítanak el a válogatottból. Mivel nem kaptam meg, nem vállaltam a felkészülést.

– *Melyik volt élete legemlékezetesebb mérkőzése?*

– Az 1978-as olimpián az utolsó forduló. Ljubojevićet, aki a világ egyik legjobb sakkozója volt, sikerült legyőznöm; ez a siker kellett az aranyéremhez.

– *Abban az időben az utazás a sportolók kiváltságának számított. Mely országokba jutott el a pályája során?*

– Szinte a világ minden pontján jártam, valamennyi földrészen megfordultam, előfordult, hogy többször

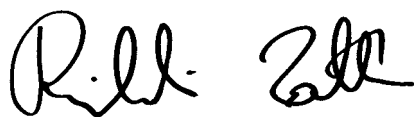
is. Emlékszem, több mint egy hónapot töltöttem Havannában, ahol 20 vagy 21 partit játszottam, de megtaláltam a lehetőségét, hogy megnézzem a várost. Hollandiában 15 játszám volt, de a két-három szabadnapom alatt sikerült végigjárnom a Rijks Múzeumot, a Van Gogh Múzeumot és bebarangolnom Amszterdam belvárosát.

– *A sportpályafutása mellett mennyi ideje jutott a családjára?*

– Őszintén szólva elég kevés. Feleségem Grosch Mária női nemzetközi mester, sakkolimpiai ezüstérmes. Két fiunk született, ma már 30 és 32 évesek; egyikük informatikus, a másik fizikus. Mindig nagyon rendesek és kötelességtudók voltak. A fontos döntéseknél ott voltam mellettük.

– *Napjainkban mennyire érzi szükségét annak, hogy gyakoroljon?*

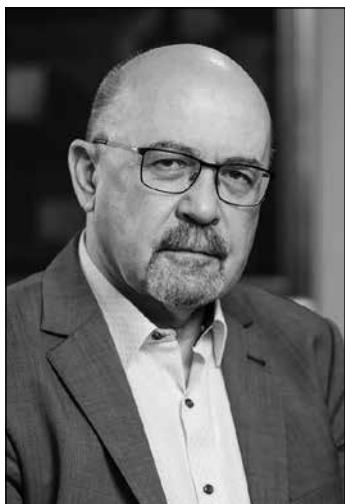
– Ifjúsági szövetségi kapitányként tanítok és irányítom az edzőket. Gyakorlatilag mindennap öt-hat órát foglalkozom sakkkal annak érdekében, hogy el tudjam mondani, át tudjam adni számukra, hogy kell ezt csinálni. Ha egyszer abbahagynám, akkor mindennek vége lenne.

(Az interjút
Rojkó Annamária készítette)

Markó Béla

költő, politikus (Kézdivásárhely, Románia, 1951. szeptember 8.)

Állítólag nem voltam még egyéves, amikor megszólaltam. Legalábbis anyám szerint. Csakhogy az első szavam ez volt: kácc! Szülővárosomban, Kézdivásárhelyen így kergetik el a macskát ugyanis. Nem sicc, hanem kácc, ami nyilvánvalóan ennek a különös háziállatnak a német nevéből származik: Katz. Igen, egészen különös teremtmény, mert köztudottan nem a gazdájához hűséges, hanem a házhoz. Ráadásul nem is igazán vad, nem is igazán engedelmes.

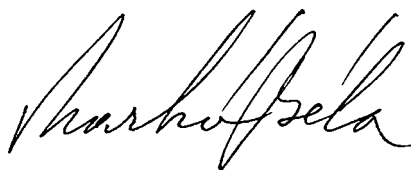
Nos, később aztán macskánk már nem volt nekünk, de talán mégsem volt mindegy számomra, hogy a macskának kilenc élete van. Nekem is több volt. Nem úgy, hogy sokszor kísértett volna a halál, hanem többször is választhattam a lehetséges életek között, és egyet-egyet végig is éltem. Például egy kézdivásárhelyi

életet, egy színmagyar városban, hétszáz kilométerre Budapesttől, kétszázra Bukaresttől és ugyancsak kétszázra Marosvásárhelytől, ahol most élek. Sok minden lehettem volna gyermekkoromban, ebbe-abba bele is vágtam, és lettem végül – talán – költő. De ez már inkább a kolozsvári életem, egyetemi hallgatóként. Aztán rövid tanárkodás Marosvásárhelyen. Majd hosszabb idő lapszerkesztőként ugyanott. Számolja-e valaki? Máris eltelt néhány élet a kilencből. 1989-ben lázas forradalom, egyesek lapítanak, mások alapítanak. Alapító lettem én is. Új lap, új élet. Majd a politika. Le Bukarestbe! Föl, föl, nem tudni, meddig és hova. Megint egy hosszú, felejthetetlen élet sok jóval, rosszal. Mindennel. Stallum, státusz, stigma is. Mert hát nem egyformák az életek, ezt senki sem gondolhatja. Szeretet, szerelem tartósan, gyűlölet alattomosan, mint a hóhullám vagy a hidegrázás.

Most ismét egy másik élet, ám ez tulajdonképpen a régi is: a vers. Leginkább. Gazda nincsen, nem is volt, haza hol van, hol nincs. Amnézia sincsen, olyan ez a többszörös macskaélet, mint az orosz matrjoska baba, csakhogy ezt fordítva, szétszedve kaptuk kézbe. Nem kiszedegeti az ember, hanem rakja visszafelé. Először a legkisebbel kell kezdeni, más nem is kínálkozik, csak az, majd jönnek a többiek, egyre nagyobbak. Lesz-e kilenc? Vagy már volt? Nem tudom, ez a hetven év azt súgja nekem, hogy még csak hét.

Szerettem számolni, nagyon szerettem valamikor. Egy számtanfeladatot villámgyorsan – gyorsabban a többieknél – megoldani nagyobb sikerélmény volt, mint ma... egy jó vers. Vagy esszé. Ilyesmik. Azt viszont, ismétlem, eddig sem számoltam, ezután sem számolom, hogy hány életem volt. De annak a réges-régi macskának a színére még mindig emlékszem, milyen szép a szó is: cirnos. Egyébként a legszokványosabb macskaszín. Hajdanában azt írtam egy versben, hogy az őszi Erdély is olyan, mint egy nyújtózkodó macska. Hullámzó

macskabunda. Nincs gazdája, akihez hűséges lehetne. Azt is írtam, hogy egy metaforában élek. Transzilván metaforában. Kácc! – mondom. Sicc! Még sok a dolgunk. Voltam ez, voltam az, költő is, politikus is, vagyok férj, apa, nagypapa, de még nem voltam... Mi is? Hát, majd kiderül.

Domonkos László

író, újságíró (Szeged, 1951. szeptember 11.)

Negyvenkettő voltam, mikor megfogalmaztam a felismerést: az időben csak a tényleg nagyon fontos dolgok jelentősége nő meg. „Olyanoké, mint a közösség, a haza, az otthon”, írtam 1993 kora őszén, hozzátéve: „...az az ember, aki most itt önök előtt e sorokat olvassa, alig egy-két hét múlva költözik el véglegesen és

végérvényesen ősei földjének közeléből, majdnem 200 kilométerrel távolabbra, minden magyarok fővárosába, Budapestre, melyről teljes joggal írhatta Márai, hogy a magyar büszkén szerette, de titkon, éljen bárhol a világon, egy vidéki kis ház felé nézett vissza, ahol körtefa nőtt az udvaron és fanyar, savanykás bort lehet inni a verandán csípős őszi alkonyatkor. Tamási annyit idézett kulcsmondattát – azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne – ilyen helyzetben lehet megérteni és átélni igazán. Szeged, a gyermek- és ifjúkor, a szüleim sírja, négy évtized, túl az emberélet útjának felén – ily mó-

don olvad össze, akár a bácskaiasan készült kalács illata a fűstszagú külvároséval, Kanizsával és Bácskával. Amit az ember elveszíteni hisz, mindig újjászületve nő meg és szereztetik vissza, ha lélek és erkölcs acélkarjai fonják körül. És a győztes is így születik, az igazi győztes, nehézfegyverek és robbaj nélkül, kinek meg-

adatik a hatalom: élni az áldással a föld s népe számára.”

A néhány nagy kegyelmi pillanat egyikében, melyet eddig megélnem adatott, akkor és ott, apai őseim földjén, Magyarokanizsán, az írotáborban valószínűleg ugyanúgy súgathott valami, mint Saulnak a damaszkuszi úton. Kosztolányi égi távirója, a Fennvalónak hála, működött: mindig akkor kezd kopácsolni, mikor a legjobban van rá szükség.

Temesi Feri szokta mondogatni: sose remélte, hogy megéri a hetvenet. Déry azt írta, a prózáirónak, ha vinni akarja valamire, sokáig kell élnie. Bevallom, nekem egyik sem

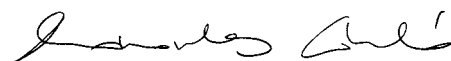

igazán számított, így, a hetvenig elérve, noha a kaszás kétszer – egyszer egy balesettel '75-ben, egyszer egy enyhébb infarktussal 2014-ben – jelt adott önmagáról. Úgy voltam az egészszel, mint a délvidéki magyar ember az időjárással: ha esik az eső, hát hagyja, hogy essen... Rókuson, Szeged hírében-küllemében-hangulatában Angyalföldre erősen emlékeztető külvárosában a nagymenő szobafestő, Domonkos Pista és hódmezővásárhelyi asszonya, Rostás Julianna enyhén szólva erősen elkényeztetett – gyakran vénlány keresztanyjára, anyám húgára bízott – egyetlenkéjének hosszú ideig a legfőbb gondja alighanem az volt, hogy – megszabadulván a több mint megalázó „selyömgyerök” kollektív csúfolkodás-billogától – megfeleljen, beilleszkedjen, elfogadtassa magát, netán még ki is emelkedjék a kültelki világegyetem-szeletben, ahol a sarki galeriben – a legfiatalabbnak kijáró súlyos koloncokkal együtt, a megfelelő és kötelezően átélendő grádicsok után és árán – végül és végre helyet talált. És mire 1967 végén, 16 évesen, a beatkorszak örületében zenélni is kezdett, s a Beatlesnek köszönhetően már angol tagozatra járt a Tömörkény Istvánról elnevezett gimnáziumban: a majdani kegyelmi pillanatok előkészületei is – élükön a Ranggal, a Tekintéllyel – mintha sorjázni kezdtek volna.

Később persze a tartós gyötrelmek állandósulása is mindjobban kísértett: a szerkesztőségi világban, hová közvetlenül a bölcsészkar elvégzése után kerülök, úgy rémlett, a magyar–angol szakos diploma minden hozományával kb. arra jó, hogy a legrövidebb időn belül drasztikusan – évtizedekre – szembesüljek a könyörtelen alaphelyzettel: az irodalmároknek újságíró vagyok, az újságíróknak irodalmár. A következmények:

mintha kínpadra vontak volna, az örökkévalóságig jelzett lejáratí idővel. Alighanem ezért volt jó elérni a hetvenig – már a közelében járva kezdett oldódni a több évtizedes átok. (Talán, apránként, de úgy lehet, még mindig tartva...)

A felismerések viszont – a 42 éves korból, sőt a korábról származók, karöltve a későbbiekkel – elvezettek a legeslegfontosabbhoz: a nemzeti szellemű értelmiségi lét, a népben-nemzetben gondolkodó szellemi ember képviselőtéig. Az igen korai eszmei-világnézeti-világképi hatások, melyeket szellemi nevelőapámnak, dr. Fejér Dénesnek és fő kortárs közvetítőjének, a Nicki becenévre hallgató Tóth Miklósnak köszönhettem, alapjaiban határozták meg nemcsak szemléletmódomat és erkölcsi-politikai nézetrendszeremet – onnantól kezdve, hogy 1969-től, 18 éves koromtól '56 ígézetében nőhettem és eszmélhettem föl –, de az érdeklődés, az ízlés, az olvasmány- és filmélmények okozta produktumokat is, újságírói ténykedésem alapjaitól az íróinak nevezhető teljesítményekig, bízom benne, mindmáig és halálom napjáig. Hogy ez sok vagy kevés, nem az én tisztem eldönteni. Miként azt sem, hogy a sok ezer napi- és hetilapos cikk, folyóirat-publikáció, az eddig megjelent 38 könyv, köztük a négy cikkgyűjtemény és a két „normál”, meg a történelmi esszék vagy kéttucatnyi kötete mellett az eddigi egyetlen (lám, Déry Tibor igaza!) novelláskötet: mit és mennyit is ér valójában. Különben is: Faulkner azt mondta, ő a lehetetlen megvalósításának ragyogó kudarcai alapján rangsorol bennünket. Hát így valahogy.

Szilágyi Bernadett

szobrászművész (Pápa, 1951. szeptember 13.)

Nekem ez a 70-es szám ugyan igen szürreális, mégis szívesen tekintek vissza életutamra és szakmai életem szakaszaira. E kettő sosem vált külön, hiszen egész gyermekkorom a rajzolás és a festés jegyében telt, és felnőttéletemet is végigkíséri az alkotás. Nem tudtam más foglalkozást elképzelni magamnak. Akkor a szobrászatról vajmi keveset tudtam: a sarokban egy posztamens, rajta egy szürke tárgy – talán egy emberalak –, így képzeltem. Azután az izgalmas Művészeti Gimnázium következett Pécsen, ahol Rétfalvi Sándor szárnyai alatt rájöttem, hogy a szobrászat csodálatos játék.

Az elhatározásból valóság lett, és 1977-ben lediplomáztam a Magyar Képzőművészeti Főiskolán Somogyi József tanítványaként. Az ezt követő két év mesterkurzusa alatt készítettem első nagy méretű köztéri munkámat, Kazincbarcikára.

Az 1980-as évek első felének útkereső időszaka után a nagy szobrászati hagyományokkal bíró Várbazár szobrászműterméinek egyikében eltöltött évek alatt születtek meg a megbízásra készített monumentális díszítőszobrok, emlékpasztikák, portrék és domborművek mellett munkásságom jelentős fejezetét alkotó, kísérletező szemléletemet tükröző kisplasztikáim, érmeim (*Csend-sorozat, Egy mondat, Az idő üzenete* stb.). Munkáim a konstruktív-geometrikus stilizáció eszközeivel építészeti, térgeometrikus elemek motívumait, motívum-összeolvadásait jelenítik meg. Ezek között kitüntetett szerepű a lépcső és a gömb, valamint az ezekre vetülő, emberi figurára emlékeztető testlenyomat. A bronzból, kőből, vasból, sárgarézből készült alkotásaim gyakran alakultak sorozatokká. Ugyanebben az időszakban számos monumentális díszítőszobrot, emlékpasztikát, portrét és domborművet készítettem megbízásra.

Az 1992-ben, várbazári műtermemben megrendezett kiállításom nemcsak egy alkotói korszaknak a bemutatását és lezárását jelentette, de az itt szereplő művek fontos állomásai életművemnek. A hagyományos anyagok használata ettől kezdve inkább ugyan köztéri munkáimra jellemző, a nagy alkotói szabadságot biztosító viaszvesztéses bronzöntési technikával készült kisplasztikáim (*Felnőttkori csecsebecsék, Herma a XXI. századból, Mikrokozmosz, Ördög-lakat készlet, Forma – nyelv szótár* stb.) folyamatosan jelen vannak.

A kilencvenes évek közepétől sárgaréz szövetből és hálóból készített kísérleteim egy másfajta filozófiával átszőtt alkotói korszak kezdetét jelezték. Az áttetszőségről, a dolgok egymáson átszűrődő létezéséről, a lélek szövetrétegeiről szóló alkotásaimat az ezredfordulón mutattam be húsz évet átölelő kiállításomon, a Tihanyi Bencés Apátság Kötarában. A síkhálókból hajtogatott pasztikák után a térháló létrehozásának igénye egy egyedi technika kidolgozását követelte meg. Az ezzel az eljárással készült nagy méretű szobraimat a budapesti Millenáris Parkban megrendezett kiállításomon láthatták 2005-ben.

A kétezres évek kísérletezéseinek eredményeképpen 2011-ben született meg a *Napló a mulandóság cáfolatául* című, nagylélegzetű munkám, melyben a 60. életévemnek minden napját egy-egy alkotással rögzítettem. A vegyes technikával készült kispasztikák új utat jelöltek ki előttem. Az absztrakció szobrászati nyelvét használó kispasztikákat a teljes alkotói szabadság öröme és a sokszínű anyaghasználat jellemzi, melyekben a fémek, textilek, az újrahasznosított műanyagok, az ipari és segédanyagok is szerepelnek.

A kollázs konstrukciós eljárásaival létrehozott legújabb, újrahasznosított műanyagból készült *Feketedoboz*-sorozataim választ keresnek az emberi létezés indítékaira.

A hosszú évek során kialakult munkamódszerem lényege, hogy az állandó és a felfedezés örömeiből született formavilágom elemeit a meghatározó gondolatnak alávetve próbálom alkotássá gyúrní addig, míg egyszer csak megszólal és történetté válik.

70. életévem környékén alkotómunkámnak azok a legboldogabb pillanatai, ha a problémák megoldása közben tudok magamnak meglepetést okozni, és felcsillan a remény, hogy munkáimat látva ezt mások is átélhetik.

Mottóm talán az lehetne: „Idővel egyre szabadabban.”

László Vándorfi

Vándorfi László

rendező, színművész (Veszprém, 1951. szeptember 24.)

A hetvenesek klubjába lépve az ember sok mindent megengedhet magának, főleg az idő relatív kezelését, a kronológiát sokszor nélkülöző összegzéseket, amiket rosszabb pillanatainkban felejtésnek nevezünk.

Úgy tartom, hogy háromszor születtem.

Először a Szél u. 6. szám alatti szülői házban, egy ügyes bába-asszony segédletével, hároméves bátyám nem kis megrökönyödésére. Házunk egy már alig használt temető és egy elhagyott zsidó

temető közelében volt, az akkori város szélén, vérbeli grunddal, sok, közel egykorú fiúval és néhány titokzatos lánnyal. Édesapám kiváló asztalosmester volt, aki születésemkor már szövetkezeti vezető, majd később a Veszprémi Faárugyár műszaki vezetője lett. Édesanyám a háztartást vitte. Még menceshelyi lánykorában hagyományozódott rá a csipkeverés, melyet később művészi fokon űzött, népi iparművészi elismeréssel. Talán innen származik a mű-

Loleh Bellon *Csütörtöki hölgyek* című darabjának próbáján
Béres Ilona, Tordai Teri és Moór Marianna társaságában
(Pesti Magyar Színház, 2002)

vészettel való kapcsolatom, a titkok és rejtelmek felé való vonzódásom. A fiúk természetesen csapatot alkottak, amolyan önkéntes cserkészek lettünk, helyenként az apák tanácsait követve vagy felrúgva, bátyám erőskezü vezetésével. Bejártuk a szinte érintetlen Veszprém környéki dombokat és erdőket, komolytalannak számított az, aki nem rendelkezett bogár- vagy lepkegyűjteménnyel, aki nem tudott gombfocizni, aki nem volt tagja a focicsapatunknak, nem vett részt soha el nem készülő, nagyszabású színházi előadásunkban, Jókai Mór *Szegény gazdagok* című művének általunk kreált színpadi változatában. A csapat tagjaiból többek között tanár, orvos, mezőgazdasági mérnök, színházi ember, egyházi személyiség lett. Utóbbi szinte családtaggá vált, végigkísérte a házasságkötések, a születések, keresztelések és temetések sorát. Talán ő tud a legtöbbet lelkünkéről, míg orvos bátyám testi nyavalyáinkról. Bátyám iskolás, később budapesti egyetemista éveivel, legjobb barátom más városban zajló középiskolás tanulmányával hamar és váratlanul köszöntött rám a magány. Bár cudar érzés volt,

mégis sokat köszönhetek neki, elsősorban önismertetet, a kényszerű szorgalmat, azt, hogy elsősorban én vagyok felelős önmagamért. A távolság persze nem szakította meg a testvéri és baráti szálakat, rengeteget leveleztünk, kifinomult technikával tudattuk egymást gondolatainkról, szerelmekről, intimitásokról, a világ állásáról. Szerencsés voltam az iskolás évekkkel, kitűnő, néha példaképpé váló tanárok, tanárnők igazgatták utamat.

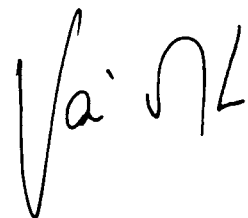
Női és férfiúi eszményeket láttam, melyek inspiráltak, segítettek eligazodni a kamaszkor útvesztőiben. Mutáló hangom lassan megállapodott bariton szinten, elkerülhetetlen volt a versmondás, az irodalmi színpad, a színjátszás: rohantam végzetem felé. Az ELTE bölcsészkarán megismertem az Egyetemi Színpadot, első és meghatározó mesteremet, Ruszt Józsefet, számos későbbi pályatársamat. Az Egyetemi Színpad szellemisége, összművészeti közössége a mai napig velem van. Sokat segített kezdődő színházi pályafutásom csalódásainak és örömeinek kezelésében, majd igazgatóvá válva a felelősségteljes gondolkodásban, a megújulás szüntelen kényszerében, mások sorának kezelésében. Első életem csodálatosan végződött, feleségül vettem Oravecz Edit színművésznőt, aki azóta is társam mindenben.

Második születésem 1991-re tehető. A rendszerváltás utáni első, a frissen alakult önkormányzat által választott színházigazgató lettem Veszprémben. Friss, lendületes, nyitott korban lehettem társulatot irányító, színházi szemléletet újraformáló ve-

zető. Az ezt követő kilenc év szárnyalás volt, összegzése mindannak az értéknek, amit családi, baráti, iskolai, színházi közösségekben tapasztaltam. Szabad szellemmel nyitottunk szabad terek felé, kulturális várfoglalásokat, nemzetközi fesztiválokat szerveztünk, azóta is rekordszámú nézőszámot produkáltunk, a színház imázsát, társadalmi szerepvállalását, közösségi erejét, oktató-nevelő funkcióját erősítettük. Néhány év múltán sajnos újra beljebb záródtak az ajtók és ablakok, megrikkultak a bálók, közösségi rendezvények, kérdőjelek kerültek olyan eredmények mögé, melyeket addig pontok és felkiáltójelek hitelesítettek.

Kénytelen voltam harmadszor is újjászülni. 2001-ben a semmiből, előlről, pénz és társulat nélkül, csekély támogatással színházat alapítottam.

Úgy látszik, mindig a kerek évfordulók környékén történik velem valami alapvető. Így kissé szorongva várom a hetvenet – de hát három a magyar igazság. Egyre erősödő társulattal, elkötelezett munkatársakkal, támogató barátokkal, szövetségeseikkel, remek közönséggel, még működő hitekkal talán nem is illúzió ez a várakozásom. Veszprém 2023-ban Európa Kulturális Fővárosa lesz, és úgy vélem, ennek sikeréhez, egy magasabb szinten élhető jövőhöz valamit én is hozzátehetek, és teljesül végre egy régi vágyam. Három újjászületés után végre élhetek is egy keveset.

Köszeghy Péter

irodalomtörténész, művelődéstörténész, könyvkiadó (Budapest, 1951. szeptember 26.)

Tíz hónapos koromban apámat – 31 éves volt ekkor – Rákosiék felakasztották. Anyám csak huszonekét éves volt. Elhelyezkedni sokáig nem tudott, anyósával („Omi”), akinek szintén nem volt semmi jövedelme, egy korábban szenespincének használt helyiségben húzták meg magukat. Kisgyerekkoromat ez a helyzet némileg meghatározta, de csak némileg. Mert édesanyám is, Omi is nagyon szeretett, és én is nagyon szerettem őket – ehhez képest a nyomor másodlagos volt.

A Práter utcai, igazi nyócker (jó kis bunyók a cigány csávókkal, majd ugyancsak velük szinte testvéri szeretet), utána a Sziget utcai (ma Radnóti Miklós utca), angyalföldi általános iskola (bunyóból ott is első osztályú kiképzés), ahol jól éreztem magam, főleg az osztálytársaim miatt. Miközben egykori tanárain egy részét a rendszer szörnyszülöttjének mondanám. („Petőfi számomra túlcsonduló zsirosbödön” – így Vágó Tiborné, a magyartanárnőm, az idézet szó szerinti.) Élményszámba mentek viszont a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban Pártos Vera

irodalomórái és a nálunk alig idősebb Ratkó István mester matek-fejtágítói (Is-ten nyugosztalja mindkettőjüket!).

Aztán, ha nem is közvetlenül – hiszen ezzel a billoggal naivság volt azt hinni, hogy bölcsész lehetek –, némi csavarral jött a főiskola, illetve az egyetem. Előtte egy évig képesítés nélküli programozó matematikusként az Országos Munkaegészségügyi Intézetben dolgoztam, Kopp Mari és Skrabski Árpád mellett, jó barátok lettünk, kivételes élmény volt.

Az Országos Munkaegészségügyi Intézet kísérleti élettani osztályának – Szörényi Laci barátom szokott ezen nagyokat röhögni – ekkor készítettem egy ún. kutyavércsöpp-számlálót. Az előzmény: egy nyugatnémet műszer mérte a kísérleti kutyák kivezetett artériáján átmenő vérmennyiségnek a különféle gyógyszerek/vegyszerek beadására bekövetkező változását úgy, hogy fotocellával, bonyolult elektronikával számolta a vércsöppeket. Csak hát a műszer elromlott. És nem volt annyi pénz (valuta!), hogy az intézet újat tudjon venni. Az én echte magyar kutyavércsöpp-számlálóm nem került száz forintba. Legalább olyan jó és pontos volt, mint a német. Kaptam egy akkora újítási jutalmat, hogy az Ádám sörözőben hetekig dorbézolhattunk.

A katonaságot nehéz volt elviselni. A Történelmi Hivatal által rendelkezésemre bocsátott iratokból az derül ki, hogy ekkortól lettem a III/III-as ügyosztály egyik szegedi kedvence. Korábban csak apám miatt figyeltek rám pártóvó tekintetek...

Először Szegeden a főiskolára jártam, matek–kémia, majd magyar–történelem szakra, azután átvettek a szegedi egyetem bölcsészkarára, ugyanerre a szakpárosításra. Itt mindent újra kellett kezdenem. Voltak tanárok, egyéniségek: Keserű Bálint, Merényi Varga László, Csetri Lajos, Lukácsy Sándor és Szörényi László, az utóbbiakhoz már korábban igen szoros baráti szálak fűztek.

Sajátosan ismerkedtünk meg Szörényi Lacival. Az előzmény: harmadikos gimnazista koromban félévkor megbuktam latinból. Örök hála ezért kiváló tanárnőmnek, Tegye Imrénének. Igaz, sok választása nem volt: a latinórák szerda reggelenként tartattak, de mivel kevesen voltunk (az osztály többsége németet vagy franciát tanult), nem vala napló, abból ugyanis csak egy példány létezett, s azt a többségi németesek bitorolták. Következésképpen nem volt hová beírni a hiányzókat. Ezt én elég hamar észleltem, s szerda reggelenként inkább aludtam (az éjszakákat ekkoriban többnyire átolvastam). A bukás méltó és igazságos büntetése volt hiányzásaimnak. Nagyanyám viszont kétségbeesett. A Magyar Nemzet című világlapban rábukkant egy sajátos hirdetésre: „Fiatal tanár latin, görög, ógörög, perzsa, német, olasz, orosz nyelvet tanít, kezdőket egyéb nyelvekre is.” Ez volt Szörényi, s így lett az én latintanárom. Mondjuk nem sokáig, talán ha három–négy alkalommal foglalkoztunk Ovidiuszal, aztán inkább beszélgetésekkel telt az idő. Negyedikben már ötösöm volt. Csak a legnagyobb tisztelettel tudok megbuktatómra, Tegyeynére emlékezni.

Átmentem az ELTE-re, itt fejeztem be az egyetemet, negyedévesként jelent meg első könyvem. De az ELTE-n nem voltak tanárok, legalábbis abban az értelemben nem, mint Szegeden. Három kivételt hadd említsek: Németh G. Bélát, akihez szemináriumra jártam, s aki – annak ellenére, hogy a szemináriumán voltak civódásaink – mindenáron állást akart nekem szerezni az OSZK-ban. Glatz Ferencet, aki soha nem tanított, később kerültünk csak (de mindig hiva-

talos, és sohasem közeli) kapcsolatba, viszont egyszer ő vizsgáztatott. Négyen voltunk egyszerre nála, a másik három kolléga valamilyen természettudományos szak és történelem szakos volt. A tárgy: historiográfia. Be kell vallanom, hogy tisztességtelen előnyben voltam. Egy vidéki egyetemnek ekkor gyártottam – „négermunka”, de hát valamiből élni kellett – ebből a témából jegyzetet. Elkezdtünk beszélgetni. Egy idő után Glatz a többi delikvensnek kiosztott egy-egy hármast, mi pedig négy szemközt maradtunk (ez nem szabályos!). Ekkor már vitatkoztunk is. A végén megkérdezte: lenne-e kedvem az MTA Történettudományi Intézetében dolgozni (akkor látott életében először). Nem, mondtam határozottan, én az MTA Irodalomtudományi Intézetében szeretnék dolgozni. (Ifjú hit és gőg!) Sok sikert kívánt. Az államvizsgán volt a harmadik nagy tanárélményem. Hahn papához (ahogy a diáknyelv hívta) kerültem. Tudtam, hogy nagy tudású, olvastam könyveit, de bíztam benne, hogy tudománya nem terjed túl az ókoron. Hahn papa aludt, vagy legalábbis bóbiskolt. Kihúztam egy tételt, amelyben, többek közt, az inkvizíció is benne foglaltatott. És itt jön megint a végtelenül tisztességtelen előny. A már említett könyvem Heltai Gáspár műveit tartalmazta, többek közt a *Háló* teljes szövegét. Mivel ez egy inkvizíciótörténet, beleolvastam magam a témába. Azt láttam, hogy Hahn papa kezd ébredezni. Közbekezdett. De miket! Még hogy a tudománya nem terjed túl az ókoron! A spanyol inkvizíció részleteiben vájkáltunk. Mindent tudott, ismert. Jobban, mint én, aki frissiben tanulmányoztam a szakirodalmat. Egyikünknek sem nagyon tűnt fel – Hahn kollégája köszörilte egyre gyakrabban a torkát –, hogy mi csak beszélgetünk, beszélgetünk. Így történt, hogy míg történelemből jelest kaptam (nem bizonyos, hogy megérdemelten), addig magyarból csak négyest. A középkori magyar irodalom volt a tételelem, s az istennek sem értettünk egyet (név el ne hangozzék!) vizsgáztatómmal, aki egyrészt igen gazdag középkori magyar irodalmat vizionált, másrészt a „sötét középkor” árnyait ecsetelte. Sem nem gazdag, sem nem sötét. Máig büszke vagyok rá, hogy nem voltam hajlandó (mit sem tudó, inkább csak sejtő) kezdőként meghajolni az egyetemi tanár tekintélye előtt.

És voltak Pesten barátok, akiknek egy életre hálás lehetek: Lukácsy Sándortól, Mészöly Miklóstól, Vásárhelyi Miklóstól többet lehetett tanulni, mint bármilyen egyetemen.

Aztán jött a találmány. Veisz Gyurival egy olyan négy pólus-kapcsolás, amely jó néhány területen forradalmi változást okozhatott. (Okozott is, pl. a hangfalak keresztváltóinál.) Az MNB mellénk állt, Magyarországon, Európában és az USA-ban le tudtuk védeni, Ázsiára már nem volt pénz, a bank ezen részlege tönkrement, agyunk (elsősorban Veisz Gyuri agya) szüleménye immár közkincs. Viszont annyi összejött a jogdíjból, hogy lakást tudtam venni (tkp. a másodikat, az elsőt előző kedvesemre hagytam).

Az egyetem közben és után a Képzőművészeti Gimnáziumban tanítottam, volt némi konfliktusom az akkori igazgatóval, Fekete Györggyel. És voltak fantasztikus kollégák: Énekes Feri, a matektanár, Mityus, azaz Kádár Miklós, Gőbolyös Gyula és sokan mások. Remek hely volt akkor a „Kisképző”.

Párhuzamosan az ún. Nemzetközi Előkészítő Intézetben is oktattam, magyar nyelvet külföldieknek. Továbbá Klaniczay Tibor megtisztelő felkérésére az I. hungarológiai kongresszust szerveztem (közvetve ennek köszönhetem,

hogy a rendszerváltásig Romániában „persona non gratának” minősültem), és az MTA ITI tanári ösztöndíjasa voltam. És itt álljunk meg egy pillanatra: ha van ember, akinek rengeteget köszönhetek, aki meghatározta az életemet, s máig büszke vagyok rá, hogy barátomnak mondhattam, az ő. Klaniczay. Lesz még legenda.

1981-ben elvállaltam Vietnámban a Hanoi Idegen Nyelvi Egyetemen a magyar lektori állást. Életem legérdekesebb (és talán legboldogabb) korszaka volt ez, három évet éltem Vietnámban, ekkor jutottam el Thaiföldre, Laoszba, Kambodzsába. Volt ebben az időszakban minden: a saigoni ÁVO-val való konfliktus, nagy utazások, életre szóló barátságok.

Amikor 1984-ben hazajöttem, azonnal az MTA Irodalomtudományi Intézetébe kerültem. Ezt követően tanítottam az Eötvös Collegiumban, több vidéki főiskolán és egyetemen. A legemlékezetesebb az a félév, amelyet Szombathelyen töltöttem, ahol egy velem készült diákújságbéli riport miatt szép nagy botrány kerekedett. A mai napig a legnagyobb szeretettel gondolok egykori szombathelyi szemináriumom és előadásaim hallgatóira, a szemináriumok utáni együtt kocsμάzásokra.

A találmánynak és a Vietnámban megspórolt összegnek hála, a belváros közepén, az Engels téren (=Erzsébet téren) sikerült egy szép, 110 négyzetméteres lakást venni. Ebbe születtek gyerekeim, Anna és Laci.

Klaniczay Tibor felkérésére részt vettem az ún. „Főirány” munkálataiban, hozzám tartozott a tudományos művek kiadásának dotációja. Évi harmincmillió forintot szabadott – természetesen mindig Klaniczayval egyeztetve – elherdálnom, ez akkor hallatlan nagy összeg volt. Miközben korábban a kéziratok egy része több mint tíz évet várt a megjelentetésre, a programnak hála, három évi működés után már a legnagyobb feladat az új és kiadásra méltó kéziratok felkutatása volt. Soha nem feledem a közös munkát akkori kollégáimmal, Petneki Áronnal, Schulcz Katalinnal és Sántha Terézszel, a kemény munkát belengő féktelen jókedvet.

Az Irodalomtudományi Intézetben maradtam. Volt egy rövid kitérő, egy ideig a PIM főigazgató-helyettese, majd pár hétig a megbízott főigazgatója voltam, de ez nem vala az én világom. Ismételten bajuszt mertem akasztani egykori kisképzőbeli igazgatómmal, aktuálisan államtitkár-helyettesel, Fekete Györggyel. Szerettem a PIM-et, de más érdekelt. Inkább bozótharcos, mintsem reguláris katona – eme személyiségjeggyemmel ekkor jöttem tisztába.

1992-ben néhány barátommal létrehoztam a Balassi Kiadót. Forradalmi évek voltak ezek, rendszerváltás, az Akadémiai Kiadó helyett/mellett a tudományos könyvkiadás létrehozása, újraélesztése stb. Közben, valamikor a nyolcvanas évek közepétől a Képzőművészeti Főiskolán (idővel Egyetemen) tanítottam, az ún. elméleti tanszéket vezetve, adjunktusi, majd docensi minőségben.

A PIM-ből visszatértem az intézetbe, egy évig szerkesztettem az ItK-t, majd meghúztam magam, jó volt itt, tudományos munkatársként, idővel főmunkatársként. Békén hagytak.

Nem itt a helye (hanem a hivatalos életrajzban) a különböző konferenciák, előadások, külföldi utak, ösztöndíjak felsorolásának. De a párizsi, majd elászi kóválygások, a wolfenbütteli hatalmas beszélgetések, a frankfurti előadásokhoz kapcsolódó lakomák, a nápolyi egyetemen tartott előadás utáni éjszakai séta,

az erdélyi, felvidéki kollégákkal folytatott eszmecserek, viták és kirándulások a mínusz 35 fokos finn télben (2007-ben Jyväskyläben tanítottam egy fél évig doktoranduszokat), a külföldi levéltározások élménye – és milyen esetleges és részleges ez a felsorolás! – nem maradhat említetlen.

Fontosnak tartom Balassi verseinek Szentmártoni Szabó Gézával való közös kiadását, kétkötetes Balassi-monográfiámat (számomra ma már nyilvánvaló hibáival együtt), Czobor Mihály Chariclia-históriájának, a (szerintem) első magyar verses regénynek a sajtó alá rendezését, egyéb sorozatok mellett a *Régi Magyar Könyvtár*, a *Bibliotheca Hungarica Antiqua* szerkesztését, a 13+1 kötetes *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* megvalósítását, főszerkesztését, az online változat programozását, létrehozását.

A díjak, elismerések közül megemlítem a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét (2013), az Akadémiai Díjat (2015), de sem ezek, sem a többi számomra nem túl fontos, egy kivételével: ez a Klaniczay-díj (2012). Szimbolikusan fogom föl, vállaltan Klaniczay-tanítvány vagyok, minden értelemben. Úgy is, hogy az általa képviselt, kontextust felrajzoló tudományos irányt igyekeztem mindig követni, és úgy is, hogy csak a teljesítmény érdekelt, a teljesítmény adminisztrációja (tudománymetria) soha. Korszerűtlen vagyok, immár javíthatatlanul.

Nemcsak az irodalom- és művelődéstörténetből áll az élet. Matematika (hálózatok, halmazelmélet), zene, képek (egy időben festettem, de a fotó győzött) és – szégyen és gyalázat – ételek és italok. Szeretek főzni, kutyulni, új recepteket kitalálni, a régieket nagyon pontosan megfőzni. Kémikusmúlt?

Nőkről itt nem beszélünk. Illetlen lenne. De annyi talán mondhatok, hogy ha volt értelme élni: a gyerekeimért és miattuk. Na, nem általában. Néhány hölgy miatt. De hát egy lovag, mint Andreas Capellanus tanítja, sohasem beszélheti ki szerelmének/szerelmeinek titkát.

A többi, az ún. tudomány, az írás (elkövettem egy regényt is) fontos dolgok ugyan, de nálam nem írják felül az egyéb életeseményeket, még az anekdota jellegű csekélységek sem. Igen, nagyon fontos, mit hagysz az utókorra, mit alkottál, mi marad utánad. De még fontosabb, ami ettől persze elválaszthatatlan: hogyan éltél?

Bényi Eszter

textiltervező iparművész (Budapest, 1951.október 7.)

Vannak emberek, akik „már a bölcsőben” tudják, mik lesznek majdan. Sajnos nálam ez másképpen történt. Bennem lassan, nehezen alakult ki az elképzelés, hogy milyen pályát válasszak. Bár művészcsaládba születtem, a kétely s a kamaszkori dac sokáig visszatartott attól, hogy magam is a művészet felé forduljak. Nyomasztó súllyal ne-

hezdedett rám a bizonytalanság érzése. Kezdetben, 14-15 évesen, a Toldy Ferenc Gimnázium tanulójaként csak annyit tudtam, hogy szeretek rajzolni. Ezért hát ebben az irányban indultam el, s így kerültem szüleim biztatására Basilides Sándor rajzsakkörébe, ami akkoriban a Képzőművészeti Gimnázium falai közt talált otthonra.

A következő állomás a Dési Huber István rajzsakkör, ahol többek között Klimó Károly, Kádár János Miklós és Tamás Ervin voltak a mestereim.

A textilszakma, pontosabban a gobelin felé fordulásomat a Szenes Zsuzsával és munkáival való megismerkedés befolyásolta, valamint egy zebegegyeni művésztelep, ahol Szilvitzy Margit irányítása alatt tanultuk a tervezést.

Mivel az Iparművészeti Főiskolára harmadszori próbálkozásra vettek fel, a közbeeső két évet az Iparművészeti Vállalat szövő-, majd gobelinszövő műhelyében töltöttem. Ez utóbbit az idő tájt Rábai Jánosné, Gigi néni vezette. Meghatározóan fontos évek voltak ezek: itt ismerkedtem meg közelebbről az

anyaggal, itt tanultam meg a hagyományos francia gobelinszövés technikát, a hozzá tartozó színkeverést s a többi elő- és utómunkát. Olyan jó hangulatú munkahely volt ez, hogy – miközben készültem ugyan a főiskolai felvételire – azt sem bántam volna, ha ott maradok és szövőként folytatom életemet. Azonban más-

ként alakult, harmadik nekifutásra felvettek. A textil tanszék gobelin szak hallgatója lettem.

Az Iparművészeti Főiskolán rajztanárom Eigel István volt, aki nagy szeretettel tanított minket, tervezőtanáraim Plesznivy Károly, Bakai Erzsébet és Szilvitzy Margit voltak. Ekkor már felszabadultabban éreztem magam, halványan kezdett körvonalazódni a pályám.

1977-ben diplomáztam. Diplomamunkám a ráckevei Savoyai-kastélyba készült. Savoyai Jenő és Johann Lucas Hildebrandt portréit ábrázolja barokk motívumokkal körülvéve. Ez a munka sajnos soha nem került rendeltetési helyére.

Ezután évekig szabadúszóként dolgoztam, kiállításokra, pályázatokra, megrendelésekre készülve.

1983-ban egy véletlen folytán a Lakástextil Vállalathoz kerültem, ahol ekkor Pécsi László volt a művészeti vezető. Itt ismét jó közösségre leltem, s szívesen töltöttem el majd 14 évet, annak ellenére, hogy a gyári tervezőmunka sok megalkuvást, csalódást is tartogatott. Néha azonban önálló ter-

veink is megvalósulhattak, s a szőnyegek – némi elégtételül – az üzletekben is felbukkantak. Az ember, ha egyedül dolgozik, elmélyültebb munkára képes. A csoportban való munkálkodás velejárója viszont – jobb esetben – a derús légkör. Latexes koromban e kettő szerencsésen váltogatta és kiegészítette egymást, lévén kötetlen munkaidőnk.

A Latexnél 1996-ig dolgoztam. Ekkor a vállalat tönkrement, és sorjában megváltak a tervező művészekről. Egyikünknek sem volt könnyű megbirkózni a fölöslegessé válás érzésével. De összetartó tervezőgárdaként Mill'Art néven stúdiót alakítottunk. Néhány év elteltével ez a társaság is felbomlott, azonban a baráti kör mindmáig megmaradt.

Pályám kezdete óta a mai napig autonóm munkáimon is folyamatosan dolgozom. 33 önálló kiállításom volt, és rendszeresen részt veszek csoportos tárlatokon, pályázatokon. Terveimet magam szövöm tradicionális gobelinteknikával. Munkáim jó részének ihletői filozófiai tárgyú olvasmányaim, melyek tájélmények összekapcsolódásával nyernek formát. Kárpitjaim másik csoportja európai írásokból és japán írásjelekből kiinduló tervek megszövése a múlt jeleinek a jelenen át a jövőbe mentés szándékával.

Wehner Tibor művészettörténész szavai munkásságomról a következők: *„A művei által megragadott és tolmácsoltt mozdulatlanosság és sodró mozgalmasság, a mérhetetlen nyugalom és a fel-felizzó átszellemültség, a világos logika és az érzelmi töltet, a fenséges természet-igézet, a múltba révedés és jelenkorba ágyazottság, a múlt és jelen közötti kapcsolatok, összefüggések keresése és fellelése kapcsán úgy ítélhetünk, hogy e művek által, e művekben nem történik semmi különös, csak maga a létezés,*

a titokzatos létezés eseményei, történései, jelenségei motoznak.”

Tagja vagyok – többek között – a 25 esztendeje megalakult Magyar Kárpitművészek Egyesületének. Az egyesületben közösen tervezünk és szövünk gobelineket ún. haute lisse technikával. A közös munka sok örömet és olykor nehézséget is rejt magában. Az egyéni ízlést, látásmódot össze kell hangolni a kollégákéval. Itt elengedhetetlen a szakma iránti alázat mellett a tolerancia is. A most készülő, tizedik közös kárpit Strasbourgba, az Európa Tanács székházába kerül *Universum Europeum* címen.

Saját alkotómunkámon túl fontosnak tartom felmenőim hagyatékának ápolását is. Édesanyám, Supka Magdolna művészettörténész, édesapám, Bényi László festőművész, művészettörténész és nagyapám, Supka Géza régész, író, újságíró hatalmas életművet hoztak létre és hagytak az utókorra. Mindennek fennmaradását igyekszem – amennyire tőlem telik – könyvkiadásokkal, kiállítások rendezésével biztosítani, a feledéstől megmenteni.

A család, a barátság éppoly fontos nekem, mint a munkám. Mivel három gyerekünk és három unokánk van, ezeket a dolgokat nem mindig könnyű összehangolni, egyensúlyban tartani.

A sport is mindig szerepet játszott az életemben. Sok éven át tajcsiztam. Ez a kínai harcművészet egyúttal filozófia, etika, világnézet. Hivatásomhoz abban hasonlít, hogy hosszú távú, kitartó munkát igényel. Az utóbbi években a túrázás egyre nagyobb hangsúlyt kap életemben. Az erdőjárás, hegyek megmászása egyensúlyban tartja a testet-lelket még az egész világot felbolygató járvány ideje alatt is.

Belagi Sente

Kiss Lenke

kosárlabdázó (Szarvas, 1951. október 8.)

Egy kis békési községben nőttem fel, a szülővárosomtól hat kilométerre található Csabacsúdon, és az általános iskolát is ott végeztem. A nyolcadik osztály befejezése után – mivel nem volt elképzelésem, mi szeretnék lenni – egy családi jó barát javaslatára Budapestre kerültem, a Postaforgalmi Technikumba. Így a középiskolát Budapesten végeztem, ekkor ismerkedtem meg a kosárlabdával. Az otthoni évek alatt kézilabdáztam a helyi egye-

sületben, indultunk a megyei bajnokságban, ez azonban leginkább szabadidős tevékenység volt. A technikumban a testnevelő tanárnőm Bátor Vilmosné volt, a férje a KSI női kosárlabda szakosztályának vezetője. Eléggé szertelen voltam, így csupán akkor szólt a férjének, hogy van itt egy colos lány, amikor harmadik osztályba mentem. Bekerültem a KSI-be, ahol a magam korabeli lányok már 6-8 éve ismerték ezt a játékot. Nagyon ügyetlennek éreztem magam közöttük, de az edzőm, Bátor Vilmos – nekem most is csak Vili bácsi – sok-sok segítségével elkezdtem a felzárkózást. Mivel a KSI-ben csak 18 éves korig lehetett maradni, én kaptam még egy fél évet, így az érettségiig maradhattam.

A középiskolát befejezve hazautaztam, és elkezdtem dolgozni a szarvasi postahivatalban. Ekkor keresett meg a Bp. Spartacus szakmai vezetője. Felvázolta, hogy új csapat alakul, egy fiatal szakember veszi át az irányítást, és magas célokat tűztek ki. Így 1970 őszén bekerültem a Bp. Spartacus csapatába, Budapestre költöztem, eleinte albérletben laktam egy kézilabdás lánnyal. Nagyon sokat köszönhetek Gyimesi Jánosnak, aki napi szinten egyéni edzéseket tartott nekem, hogy mielőbb utolérjem a többieket. Jöttek is az eredmények: bajnokságot és kupát nyertünk.

1976-ban az edzőnket eltávolították, csapattársaim átigazoltak a Vasas Izzóba. Én ígéretet kaptam arra, ha végigjátszom a szezont, akkor én is elmehetek. Sajnos ez nem így történt, az akkori időkben egy év leállás járt azoknak, akiket a klubjuk nem engedett el. Ebben az évben, hogy legyen valami versenyzés is az életemben, magasugrással próbálkoztam. Sajnos egy térd sérülésem miatt ezzel fel kellett hagynom, így maradtak az edzések. Az év letelte után játszani kezdtem a Vasas Izzóban, majd jogutódjában, a Tungstram SC-ben, 1976–1984 között. Ez idő alatt három magyar bajnoki és két Magyar Kupa-győzelmet arattunk. 1974, 1976, 1978, 1979-ban az év játékosa lettem.

A sok egyéni munkának köszönhetően 1972-ben meghívást kaptam a Killik László által irányított nemzeti válogatottba, és tagja voltam 1984-ig. A válogatottban 328 alkalommal léptem pályára. 1980-ban a moszkvai olimpián negyedik helyezést értünk el, majd 1983-ban a hazai rendezésű Európa-bajnokságon bronzérmet szereztünk.

1984-ben, noha a kubai olimpiai selejtezőn kiharcoltuk az olimpiai részvételünket, a bojkott miatt sajnos nem vehettünk részt a játékokon, pedig ez volt a valaha legerősebb nemzeti válogatottunk. Ez nagyon megviselt engem és a csapatot is, hiszen ez az esemény lett volna sportpályafutásunk megkoronázása. Az olimpia után csapatunknak részt kellett vennie a Jóakarát Játékokon – ami az „ellenolimpia” volt. A történetek után én mint csapatkapitány képtelen voltam összeszedni magam és a csapatot, így az utolsó helyen végeztünk. Ez alatt a 12 év alatt háromszor vehettem fel az Európa-válogatott mezét, 1976-ban, 1978-ban és 1980-ban, ez évben Európa második legjobb játékosának választottak.

Ezután Magyarországon a sportágban elsőként kaptam lehetőséget arra, hogy idegenlégiósként Belgiumban kosárlabdázhassak. Fantasztikus három év volt, tele sikerekkel, belga bajnok és kupagyőztes lettem. Itt kezdtem el edzői pályafutásom, és a Charles Quint fiú serdülő csapatával bajnoki címet szereztünk. A honvágy azonban erősebbnek bizonyult a lehetőségeknél, ezért a családdal 1987-ben hazaköltöztünk, majd még három szezonban négy-négy hónapra visszaszálltam játszani a Tungsramba.

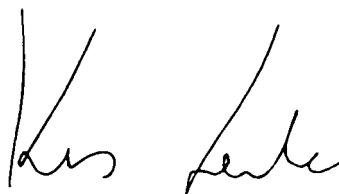
Játékos pályafutásom befejezése után sportvezetőként dolgoztam a Tungsramban. 1995-ben, amikor megszűnt a klubban a kosárlabda szakosztály, átvittük a csapatot a Ferencvároshoz, ott két évet dolgoztam, majd 1997 őszén megalapítottuk a Kiss Lenke Kosárlabdasulit, ahol a mai napig edzőként és elnökként tevékenykedek. Munkatársaim között ott van egykori edzőm, Bátor Vilmos, és már számos tanítványom is. 2018-ban munkánk elismeréseként elnyertük a nemzeti akkreditált kosárlabda-akadémia címet. Minden korosztályban indítunk versenyző csapatokat a bajnokságokban, a legkisebbek nyolc budapesti és hét vidéki bázisiskolában ismerkedhetnek a kosárlabda alapjaival.

Örömmel tettem eleget a Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetsége felkérésének, mentorként segítem a tevékenységüket. Egyesületünkben is törekszünk arra, hogy tanítványainkat is érzékenyítsük a témára: jótékonyági tornákat rendezünk, és szeretnénk meghonosítani Magyarországon a *baskint*. Ez egy kosárlabdajáték, ahol az épek és a fogyatékkal élők együtt játszhatnak.

A koronavírus okozta világjárvány előtt heti rendszerességgel kosárlabdáztam a barátaimmal, egészen a közelmúltig. Eddig két alkalommal nyertünk bajnoki címet a World Masters Game játékokon. 2019-ben a finnországi Espooban megnyertük a senior világbajnokságot a 60+ kategóriában.

2016-ben a Magyar Olimpiai Bizottságtól Életműdíjat kaptam.

Mint ahogy többször megfogalmaztam már, nagyon fontosnak tartom, hogy játékosaink megtalálják a csapatsport szépségét, hogy a későbbekben is egészséges, sportos életmódot éljenek, és akár más területen, edzőként vagy játékvezetőként segítsék a következő nemzedék fejlődését.

Csontos Márta

költő, irodalomtörténész (Győr, 1951. október 11.)

Megtisztelő a felkérés, hogy helyet kaphattam abban az évkönyvben, ahol az elmúlt évek, sőt évtizedek során jeles alkotók és művészek vallomásait olvashatjuk műveikről, szerepléseikről, soruk alakulásáról az élet minden területén.

Gyermekkoromat szülővárosomban, Győrben töltöttem, de a nagyszülői ház Pannonhalmi vonzáskörét nyújtotta nekem. Életemre szóló élményvilágban részesülhettem itt, mely mind a mai napig meghatározza a világról alkotott képemet, az emberekhez való viszonyomat. Őseim magyarok, svábok – szilárd elveik szerint élő emberek voltak, akik őszinte érdeklődéssel közeledtek egymáshoz. Világháborút megjárt, több évet az orosz fronton töltő édesapám textilgyári művezetőként három műszakban dolgozott, mégis mindig maradt ideje arra, hogy hanglemez- és könyvgyűjteményével – Beethoven- és Wagner-rajongó volt – engem is bevezessen a zene és az irodalom világába. Kezdeti olvasmányélményeimhez is ő adta az inspirációt, majd az idők múlásával igazi bibliofil lettem; mára közel 2000 kötetes könyvtárat mondhatok a magaménak.

Édesanyám családjában is központi szerepet kapott a zene, ő csodálatosan zongorázott, s hegedűn kitűnően játszó öccsével olykor családi zenedélutánokat tartottak. Keresztanyám képeket festett, s kapott

megbízást a Pannonhalmi Apátság restaurálási munkálataiban is. Édesanyám hihetetlen munkabírása, kitartása példaértékű volt előttem, minden tanulmányi törekvésemet, elgondolásomat támogatta, s már tizenéves koromban megtanított az akkor még kizárólagosan alkalmazott mechanikus írógép használatára, így már a középiskolai irodalmi versenyekre

is önállóan tudtam legépelni a pályázatokra beküldött írásokat.

A pályaválasztást döntő mértékben befolyásolhatja egy olyan tanár, aki hihetetlen tudásával és emberi magatartásával meghatározó szerepet tölt be a pályaeorientációban. Ez történt az én esetemben is. Rengeteg biztatást kaptam magyartanáromtól, Z. Szabó Lászlótól, néhai osztályfőnökömtől, aki a győri kulturális élet meghatározó alakja volt. Ma Győr városában könyvtár viseli a nevét.

Magyar–angol szakos tanári diplomámat Szegeden szereztem, s a diploma megszerzése után ebben a városban telepedtem le, itt alapítottam családot. Egyetemem éveim során a tudományos diákkörben tevékenykedtem, s több alkalommal jelent meg recenzióm angol irodalommal foglalkozó könyvekről a Helikon világirodalmi folyóiratban. Majd pedagógiai és természettudományos cikkek következtek, ez utóbbiak gyermekkoromból származó természetszeretetemet

tükrözik. Petőfi romantikus iróniájával foglalkozó szakdolgozatom az Acta Iuvenum hasábjain olvasható, a neten is hozzáférhető.

Mintegy húsz évvel ezelőtt kezdem intenzíven versírással foglalkozni, s nem számítva az ifjúkori zsenyéket, a későn induló költők közé tartozom. A 2000-es évek elején egy pályázat során kerültem kapcsolatba Balázs Tibor költővel és kiadóvezetővel. A tőle kapott inspirációk meghatározóvá váltak irodalmi munkásságomban, a köztünk kialakult mély költői barátság és folyamatos szakmai párbeszéd alakította írásaimat. Ettől az időtől számítva nem egész húsz év alatt 16 kötetem jelent meg. Három önálló aforizmakötetem látott napvilágot *Egografia* I., II., III. címmel. Balázs Tiborral közösen írt *Aforizma-párbajunk* két kiadást megért, s Tarján Tamás elismerő szavait is elnyerte. Versköteteim mellett megjelent egy verses színművem is *A kék lovagtorony* címmel, mely egyfajta „beszélgetőkönyv” a napjainkra jellemző, borzongató létidegenség szemléltetésére. *Szerzők, múzsák, szenvedélyek* című esszém Catullustól Dylan Thomasig 35 szerző műzsátörténetét dolgozza fel, saját versekkel színesítve a palettát. Balázs Tibor könyvkiadói tevékenységébe is besegítettem, többek között a nemrég elhunyt Gyimesi László költő egyik kötetének is én voltam a felelős szerkesztője. Köszönettel tartozom még Kodöböcz Gábor irodalomtörténésznek, az *Agria* folyóirat főszerkesztőjének, akitől sok hasznos tanácsot s az induláshoz publikálási lehetőséget kaptam.

Verseim, recenzióim és tanulmányaim mértékadó folyóiratokban és internetes felületeken egyaránt olvashatók.

Számtalan könyvbemutatón vettem részt több városban, az esemé-

nyeket gitárművész fiam játéka színesítette, lányom több kötetemet illusztrálta, néhány borítót is ő tervezett.

Nehéz pontosan megfogalmazni, de kétségtelen, hogy a költő mágikus térben mozog, s ebben a térben nyíltan megmutatja lapjait, mégis sokszor visszautasítja a játékban való részvételt, hogy önnön sorsának teremtő és pusztító szenvedélyét egyensúlyban tarthassa. Megmutatja belső titkait, de csak kellő távolságból engedi nézni a csodát. Nem akarja, hogy költészete magánüggé váljon, de önmagát feladva sem akar nyíltan áldozattá válni. A költészet tehát számomra egy belső tartalék birtoklása, mellyel szimbiózisban élek olyan módon, hogy életem minden megtapasztalt vereségét a győzelem előképének tudom tekinteni. Így nyer bennem autenticitást a belső csend, a történelmi csend és a változást hozó hajnal együttes jelenléte. Vívódásomat, helyem keresését a világban szemléltessék itt most *A nagy mirákulum* című versem sorai:

*Az anyag szenved bennem, Uram,
meg kell hálnia a feltámadáshoz.*

*Marad egy eltévedt tollpihe,
mi vagyok, tollpihe, mely
felkéredzkedik
egy madár testére, s megérinti az eget.*

2019-ben régi álmom vált valóra. Summa cum laude minősítéssel megvédtem doktori disszertációm, mely NKA-támogatással 2020 tavaszán meg is jelent *„Zászló a szélben” – Transzcendencia és küldetésstudat Reményik Sándor költészetében* címmel. A tanulmány jelentősége abban áll, hogy a nemzeti alaptantervben Reményik Sándor költészetének ismertetése is szerepel, így kötetem hozzájárulhat a költői életmű alapo-

sabb feltárásához. Doktori munkám során nagyon sok segítséget kaptam Sipos Lajostól, témavezető professzoromtól, valamint Pomogáts Béla és Láng Gusztáv professzortól, akik opponenseim voltak. Megtiszteltetés volt számomra, hogy a minden évben megrendezett Tokaji Írótábor keretében az elmúlt augusztusában én is előadást tarthattam a költő „végvári verseiről”. Az elmúlt év nyarán a Búvópatak folyóirat születésnap rendezvényén én tartottam az ünnepi beszédet.

Tagja vagyok a Magyar Írószövetségnek, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának, a Vörösmarty Társaságnak és a Szegedi Írók Társaságának.

Ortega alkotói tanácsát tartom mindenképpen megszívlelendőnek. Olvasatában a valódi élet teljességét úgy kell megvalósítani, hogy olyan horizont álljon előttünk, mely minden lehetőség számára nyitott.

Csongor Krulik

Krulik Zoltán

zeneszerző, előadóművész (Tatabánya, 1951. október 12.)

2017, Könyvhét
(Krulik Marcell
Benjámin felvétele)

A földikutyáról

Talán ugat, efféle hangot hallani, a Brehm tud róla, s Larousse is említi – tájanként más, oly sok az árnyalat, s a régiókat szemlélve tudnak megfogalmazásról, melyben sem kutya, sem föld nem szerepel – herécnek hívják nálunk lenn a lapon – tény, nem rokona ölelnek, farkasnak, kutyának – ő Spalax lencodom, korcs farokkal, vak szemekkel, más specifikus jegyek: a föld alatt él, úgy negyvenhét centiméterrel, mondják, kiterjedt járatot vág, búvókat épít átjárókkal, s több vészkijáratot biztos helyen, s hogy meneküléskor minden összeomlik, reménytelen ásní, keresni, a táplálékláncban ellensége nincs, csak ha véletlenül felszínre téved, vadászterületét szagnyomok jelzik, amit vakondok, ürge messze elkerül, alapvetően magányos, de farkában sem ismeretlen, itt a szárazabb vidéken él, de írnak folyópartokról, lápról, tenger mellékről, löszös homok, nálunk azt kedveli, megél zsíros földben, köves talajban, a hegyvidéken, lankákon, mezőn, kertben, ha elhagyott, ha művelt –

úgy tudják, növényevő, a hajszálgyökérrel kezdi, aztán a vastagabbal, fővezérgyökérrel – módszeres, bármit talál a föld alatt, répa, zöldség, gumó, belülről rágja ki, s termés, ha felül, a föld felett, berágja magát, emészt rostot, nedveket, nem válogat, megy cserjének, bokornak, fának – belülről végzi mindenki, akit megtámad – egy-egy falka egész gyümölcsöst kivégez, hallották már, hogy bükköt, fenyvest, tölgyest, csak lombtalan száradó kérgek maradtak a fák helyén, mikor a gombafelhő '45 nyarán Hiroshima egén – mondják, most már mindent támad, hogy miránk, emberre is, mutánsai gyorsak – *szervetlen anyagra kiképzett* – hol már telepeket, házat, tanyát sem kímél – a Végidők jele – s mindenről beszélnek már, Világjárványról – s a szóbeszéd, mint a kanális, tudom – de egy s más láttam én is, mivel végzett nálunk a tanyavilágban, lenn Kondoroson – manapság már csak régi öregek, ha esténként borozva asztalnál – kik még olyan világban, aztán olyanban sem, hol elborozva is inkább csak hallgatott az ember – na, ők tudnak még egy szerről, s hogy ásó, kapa, furfang hiába, ám megteszi bármily üveg, ha régi, új, sörös, boros, egyéb – nyaka azért legyen, s üres – alját tekerjük körbe néhányszor petróleumba mártott cérnával, s ha meggyűjtjük, a láng fut kétfelé, s mikor találkozik, mártsuk hirtelen hideg vízbe – alja leválik, s kész a tölcsér trombita, e tárgyat aztán dugjuk a gyanús lyukakba – szélben, szellőben füttyül, zenél, mint a szélharang, szélhárfa ereszre függesztve ott, Tibetben, ahogy még Kőrösi Csoma is látta – az égi dallamok s a szél elúzi.

Szakmai életrajz. Tagja az Artisjus komolyzenei szerzők osztályának, a Magyar Zeneszerzők Egyesületének és a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete zenei szekciójának. A Makám együttes alapítója, zeneszerzője, művészeti vezetője. Zenei tanulmányait Tatabányán, Vázel Gyula növendékeként kezdte. Gregorián zenei tanulmányokat bencés diákként Pannonhalmán dr. Szigeti Kilián, klasszikus-gitár-tanulmányokat Mosóczi Miklós növendékeként Budapesten folytatott. Kozma András (Ravi Shankar tanítványa) vezette be az észak-indiai klasszikus zene rejtelmeibe. Kurtág György tanácsára a XIX. századi magyar hangszeres paraszttzenét és népies műzenét, valamint a Szaharán túli Afrika zenéjét és a pigmeus hoquetusokat tanulmányozza. Az Eszterházy Károly Egyetem, az Óbudai Egyetem és a Harmat Artúr Központi Kántorképző hallgatója volt. Alapítója, zeneszerzője a Makám együttes mellett a Creatív Stúdió Öt és a Makám & Kolinda formációnak. Huszonöt szerzői lemeze jelent meg a Hungaroton Classic, a Munich Records, a Fonó Records és a Z Paraván Kiadó gondozásában. 377 művét tartja nyilván az Artisjus. Legolcsóbb mozi című verseskötete 2012-ben, az Új Forrás gondozásában jelent meg. Az utolsó papírrepülő című prózáját 2017-ben a Kortárs Kiadó adta ki. Darabjait hazai fesztiválokon és a világ számos országában bemutatták Párizstól Delhiig, Koppenhágától Velencéig. Filmzenék és színházi, mozgásszínházi zenék szerzője.

Károly Judit

tanár, műfordító (Kaposvár, 1951. október 19.)

Egy megsárgult kis papírlap tanúsága szerint, ami a sok költözés dacára (magyar, majd külföldi kollégium, fővárosi, vidéki albérletek, tízemeletes társasházi panellakás, sorház) a keresztelelési emléklapom társaságában valahogy megmaradt, az ezredik újszülött voltam, aki abban az évben szülővárosomban világra jött. Gyerekésszel en-

nek a számnak valamiféle varázserőt tulajdonítottam, szinte ígéretet láttam benne.

Apám, aki a pécsi Piarista Gimnáziumban végezte tanulmányait, megjárta a frontot, a 2. magyar hadseregben harcolt a Don-kanyarban, majd versek formájában „kiírta magából” a háború borzalmait, és *Szállj te haza, szép Somogyba!* címmel megjelentette kötetét a következő ajánlással: „A gyermeküket sirató édesanyáknak írtam ezeket a verseket vigasztalónak. Talán nem is versek ezek, hanem fohások, befejezetlen imádságok, amelyeket megszépített már az irgalmas idő. Titkon sirattam el az elesett fiúkat, akikkel együtt meneteltem a végtelen hómezőkön.” Tőle tanultam meg, mit jelent, hogy „gyáva népnek nincs hazája”, neki köszönhetem első irodalmi és színházi élményeimet.

Anyám a XX. századi polgári értékrend szerint nevelt, szigorú következetességgel. Az elvárásoknak való megfelelést, önfegyelmet, kitartást tanultam tőle.

Hogy teljes legyen a kép „gyökereimről”: van egy nővérem, akivel – bár távol élünk egymástól – a találkozás minden időben igazi ünnep.

A „teher alatt nő a pálma” jegyében telt gyermekkoromat elsősorban a zene és a nyelvek iránti szeretetem határozta meg; középiskolás koromban francia tagozaton tanultam a gimnázium

nyelvi laboratóriumában, a délutánt zeneórákkal töltöttem, esténként pedig a Kaposvári Szimfonikus Zenekarban hegedültem.

Az érettségit megelőző évben a keszthelyi Helikoni Ünnepeken hegedűszóoló és műfordítás kategóriában egyaránt ezüstérmet kaptam.

A szegedi JATE francia–oroszcán folytattam tanulmányaimat. A kaposvári szimfonikusoktól azzal az eltökélt szándékkal búcsúztam, hogy bárhová kerüljek is, a zenekarozást soha nem hagyom abba.

Aztán úgy alakult, hogy soha többé nem játszottam zenekarban.

Szegeden kitért előttem a világ, a bőség zavarával küszködtem, a két szakom mellé speciális kollégiumokat vettem fel, spanyolul tanultam. Felfedeztem, milyen izgalmas a nyelvtörténet, és bekapcsolódtam a tudományos diákkör munkájába – köszönet érte Mucsi József tanár úrnak, akinél a szakdolgozatomat is írtam az igeidők rendszerének összehasonlításáról az ófrancia és a modern francia nyelv-

ben –, és arra is rájöttem – ahogy azt évekkel később Paul Emond belga író, drámaíró esszéjében olvastam –, hogy az irodalom „a boldogság egy formája”. Ez utóbbiért Nagy Géza irodalomtörténészt és műfordítót, franciairódlom-tanárt és Szőke György szlavista filológust, oroszirodlom-tanárt illeti köszönet és hála.

Mint orosz szakos féléves részképzésen vettem részt Moszkvában, melynek során azon túl, hogy egy szemesztert anyanyelvi környezetben tölthettem, megnézhettem az akkor Leningrádnak nevezett Szentpétervárt, eljuthattam Közép-Ázsiába, Taszkentbe, Szamarkandba, Buharába.

Az egyetemi évek után sok helyen megfordultam, ekkor még mindkét nyelven tolmácsoltam, fordítottam, nemzetközi együttműködést koordináltam, tanítottam. A rendszerváltás után egyre kevésbé tudtam használni az orosz nyelvet, viszont az új élmények, új ismeretségek hatására a másik tanult nyelvemet illetően érdeklődési köröm kiszélesedett: a francia irodalom mellett felfedeztem a kortárs frankofón irodalmat. Párizstól Tunéziáig egyetlen külföldi utazásomról sem tértem haza könyv nélkül, felderítettem a nekem a legjobb kínálatot nyújtó antikváriumokat és egyéb lelőhelyeket, és olvastam, olvastam.

És kezdtek megjelenni az első fordításaim irodalmi lapokban. Máiğ őrzöm Gyergyai Albert a Fillér utcából küldött levelezőlapját, amelyben értesített, hogy novellámat a Nagyvilág folyóiratnak továbbította.

Ettől fogva elbeszélés-, novella- és drámafordításaim, esszé- és regényfordítás-részleteim különböző határon belüli és túli irodalmi folyóiratokban, magazinokban, antológiákban jelentek meg, például a Műhely kulturális folyóiratban, a Holnap magazinban,

a kolozsvári Helikonban, a Napút folyóiratban, illetve a Napút online internetes lapban.

A műfordítás mindig is igazi kihívás volt számomra, amit elfogadtam, bár, miközben az eredetivel minden értelemben egyenértékű szöveget szándékoztam magyar nyelven létrehozni, tökéletesen tisztában voltam e vállalkozás lehetetlenségével. A fordítás hosszú együtt élés a művel, ami nem korlátozódik a tényleges fordítás óráira: gyakori párbeszédet jelent, szerencsés esetben a még élő szerzővel, annak hiányában a mű ismerőjével, előszavának írójával, valamint különféle háttér-információk, kifejezések, szinonimák keresését nyomtatott és internetes lexikonokban, szótárakban. Néha a legjobb megoldások bevásárlás vagy éppen futás közben jutnak eszembe. Olykor feltámad bennem a holtak hitt zenész, és figyelmeztet, hogy a magyar szöveg ritmusa, belső löktetése nem felel meg az eredetinek: „Ezeket az egyszerű, szikár, szinte kattogó mondatokat sokkal rövidebb, kopogós mondatokkal kell visszaadni.” Vagy: „Mennyivel hömpölygőbb, áradóbb az eredeti, használj hosszabb egybefüggő egységeket!” Figyelmeztet rá, hogy egy véletlenül becsúszott rím a mégoly szomorú mondatot is nevetségessé teszi, netán szinte mekeg a sok „e” hangtól, vagy hogy egy bizonyos helyen több mély magánhangzót tartalmazó szót kellene használnom ahhoz, hogy a szöveg az eredetihez hasonlóan komor legyen.

Önálló kötet formájában eddig kilenc műfordításom jelent meg, többnyire a Napkút Kiadó gondozásában.

2015-ben a Kazán István Kamaraszínház (Fészek Művészklub) az Emond-drámák közül kettőt (*Malaga* és *Madártej*) műsorra tűzött. Itt el kell mondanom, hogy mindig igazi öröm

volt számomra, ha egy fordításom – legyen az néhány soros legenda vagy terjedelmes regény – nyomtatott vagy online formában napvilágot látott. Hasonlóan nagy, de egészen más jellegű örömet éreztem, amikor a színpadról, a színészek szájából hallottam vissza az általam fordított, szinte sajátomnak érzett mondatokat... Ez is a boldogság egy formája.

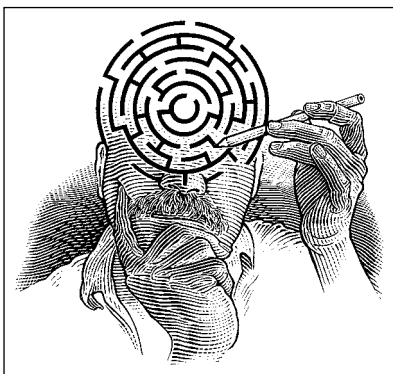
Az ezres számtól függetlenül, szerencsésnek érzem magam. Kaptam az élettől társat, szerető családot, gyermekeket, unokákat, néhány jó barátot. És bízom benne, hogy a magam

szerény eszközeivel talán hozzájárulhattam a kortárs frankofón, elsősorban a francia nyelvű belga irodalom magyarországi megismertetéséhez.

2016-ban a 11. LIFT irodalmi pályázaton 2. helyezést értem el. Több nívódíj után 2018-ban műfordítói munkásságomért elnyertem a Cédus Művészeti Alapítvány Napút Hetedhét díját; ebből az alkalomból Szkok Iván festőművész festménnyel ajándékozott meg.

Orosz István

grafikusművész, animációsfilm-rendező, író (Kecskemét, 1951. október 24.)

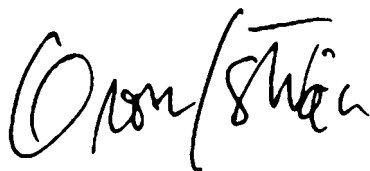

- 1951 – Bruno legyenek vagy István? Lázárevics.
- 1952 – Bentlakás egy szakérettségis kollégiumban.
- 1953 – Pléhbögre a csépai vízcsapon.
- 1954 – Hargita utca. A szomszédban Fúrfa ragta. Vadsóska.
- 1955 – Kaszap vagy Zsákdugó? Éjszakai verőfény.
- 1956 – A nagy építőkocka palota és lánctalpak a ködben.
- 1957 – Apu fogkefe nélkül. A karácsonyfa talp. A pasziánszok éve.

- 1958 – A félbevágott iskola és az agyhártyagyulladás. Gipszkatonák.
- 1959 – Egy egész nyár szalmakalapban. Miatyánk. Kecskéfejés. Szorzótábla.
- 1960 – Az ekrü horgolás. A Mire megvénülünk. A Nikotex Munkás.
- 1961 – Verne Gyula és Gagarin. Elipszilonok és Czollner téri pofonok.
- 1962 – Góliát, az óriásbálna a Don-kanyarban. Tévé. Bélyeggyűjtemény.
- 1963 – Szepezd. A cipősdobozban felejtett cincérek.
- 1964 – Biciklizések és P. Howardok. Csillebérc. Gombfoci.
- 1965 – Agyagportré a művésztelepen. Felvonulás vívomaszkban.
- 1966 – A kiejthetetlen th és a raccsolós r. A menzasor. Petúniák.
- 1967 – A költemények. Az edvinisták. A pattanások.
- 1968 – Kígyópuszta, tarackirtás brómos teával. Igazi csók a városháza mögött.
- 1969 – Aktok a kertben. A zebegényi Duna-part a holdra lépés éjjelén.
- 1970 – Érés gumis nyakkendőben és parkettalakkszagban. Harmadnapon.

- 1971 – Az 58-ason. Gesztenyehullás. Az ipar és a kollégiuma.
1972 – Kéziszedés, Gill kurzív. A tékozló fiú a sárospataki vár árkában.
1973 – Fehér éjszaka egy leningrádi lakótelepen.
1974 – Sisimaja. Az elfelejtett kulcs. A bogár ábécé.
1975 – A Szív utca és az Oktogon között. A hosszú pontozás. Sátor a Rókarántón.
1976 – Plakátok és poloskák Lengyelországban.
1977 – Zágráb, csönd, tengerpart.
1978 – A sótartó iránt. Eszetlen szolgál. Hímzett gágogás.
1979 – Egy kislány? És Marci? Kopaszon.
1980 – A Perdide árvája. Napszúrás. Hidegtelelés egy Loire-völgyi padláson.
1981 – Felkeszi. Kispálya. Ékszíjcserek.
1982 – Hajnal a Ryneken, ébredés a költő szobrán.
1983 – Zászlós Škodával és filmdobozokkal a Szentatya nyomában.
1984 – Római vakáció, Ah, Amerika! A legravaszabb görög ellopott álneve.
1985 – Gazsi és Tibor a tévé galériájában. Lakitelek. Hátterezés Kölnben.
1986 – Annaida. Csernobil. Celluxcsík és salátastop.
1987 – Nagy hó. Aranymadár. Hungaroring. Vitorlával az Égei-tengeren.
1988 – Havanna libre: szerigráfiai és szivarok, táncoslányok és medúzák.
1989 – Föl-alá egy Trabanttal és egy keletnémettel. Vigyázat, lépcső!
1990 – A megtapsolt plakát. Süttő Flóra Ida. Hirosima, Lucca.
1991 – Balázs, vagy Munkácsy? Erdélyben apuval. A birodalom vége.
1992 – Krzysiekkel Hágában. Telefon mégis. Varázsital. Rio, a tenger szája.
1993 – Bérelt autón West Virginiába.
1994 – A poéta háza, fekete koncepció.
1995 – Óceánék és Marlena.
1996 – A fekete-fehér eszcájpgok. Négyen a Ginzán.
1997 – Jeruzsálem, Chicago, Thesszaloniki.
1998 – Mauk nyomán Rómában, Ravellóban. Koppenhága, Kansas. Bill.
1999 – Napfogyatkozás a Kishegyestűn. Néma orchideák James dzsungelében.
2000 – Silkeborg. Ó idő szaga... Stockholm.
2001 – Sopron, egyetem helyett szerelőcsarnok. Az idő látképei.
2002 – Pozsony. Csillagtérkép a Grand Canyon fölött. Xalapa. Hóesés New Yorkban.
2003 – Turnhout, Mária és Erzsébet. Zsuzsanna és a vének.
2004 – Hágában, Emma királyné palotájának második emeletén.
2005 – Párizs. A szőke maraton: Nándorfehérvár.
2006 – Árvíz. Felhők Poloniusnak. Székfoglaló: csak zűrzavar, semmi más.
2007 – Balatonátúszás és béltükrözés. Essen.
2008 – Bringával a csatornák között. Szögek és harangok Jorwert templomában. Tokió.
2009 – Az argentin bálna és a vak író könyvtára. Lélek-szárnyba csavart alvó denevérek.
2010 – Sopron, Szkopje. Helsinki.
2011 – Eger és Recsk a finn proffal. Esik eső karikára... New Yorkban Annával.
2012 – Gyerekkönyvtár a szobor árnyékában. Győr. Schwaan hattyúja.
2013 – Válogatott sejtések, Ankara. Brescia. Jurgis táblája a Povarszkaján.

- 2014 – Bejrút. Marci-Adri. A kockamester Kecskeméten. Hirosima és Capri esőben.
 2015 – Sakkparti a szigeten. Az ápolónők éve.
 2016 – A dupla sírkő. Fekvő plakátok a Vigadóban.
 2017 – Pandori. A Szent Rinocérosz nyomában.
 2018 – Tihany... Szemesi badminton. Szolnok, Prospero a tükörben.
 2019 – Találkozás a macskává változott Leninnel. Éjszaka a nagy könyvraktárban.
 2020 – Pótszarv a maszk mögött. Páternosztér.
 2021 – Hetvenkedés... és...

Mucha József

labdarúgó (Mázam, 1951. október 25.)

A felmenőim közül az apai ág szlovák (tót) származású. Valamikor a Felvidékről vándoroltak és telepedtek le Dorogon, ahol aztán az évek folyamán házasságokkal keveredtek az ottani svábokkal, később magyarokkal – ahogy édesapám elvette a magyar felmenővel, ősökkel rendelkező édesanyámat –, de a családnevünk nem változott. (Szlovák nyelven egyébként a nevemnek a „légy” szó a magyar megfelelője.)

Édesanyám mázai születésű (származású), édesapámmal Dorogon ismerkedtek meg, ott házasodtak össze a 40-es években. A háború végéig ott is éltek, majd a nehéz időkben (megélhetés, biztonság) úgy gondolták, hogy átmeneti időre visszaköltöznek az anyai szülőföldre, a Tolna-Baranya megye határán, a keleti Mecsek völgyében elterülő kis bányászfaluba, Má-

zára. Apám ott kapott munkát a szénbányában (vájárként dolgozott), emellett földműveléssel is foglalkoztak. Nővérem és én is ott születünk ('45-ben, illetve '51-ben).

Gyerekkoromat ott éltem, általános iskoláimat ott végeztem. További jövőmet, pályafutásomat (a futball mellett) a bányászat területén képzeltem el, ezért jelentkeztem,

és felvételt is nyertem a Dorog mellett, Esztergom-Kenyérmezőn működő Hell József Károly Bányagépészeti és Bányavillamossági Technikumba, ahol 1966 szeptemberében megkezdtem, majd 1970-ben érettségivel befejeztem tanulmányaimat úgy, hogy közben az intézmény területén működő kollégium lakója voltam. Minden szempontból sok segítséget kaptam a Dorogon élő apai ági rokonaimtól (nagybátyám, nagynéném, unokatestvérek, közeli rokonok), közben egyre

jobban ment a foci is, kezdett komolyabbá válni. Bekerültem a Dorogi Bányász legendás – akkor harmadosztályú – csapatába, aztán a magyar ifjúsági válogatottba is, ezáltal sikerült felhívnom az NB I. csapatainak figyelmét magamra (Tatabánya, MTK, Vasas, Honvéd, FTC).

1970. január elsejével a Ferencvároshoz igazoltam. Fél éven keresztül az érettségi vizsgáig nap mint nap Dorogtól busszal ingáztam a Fradi edzéseire a délelőtti tanítás után. 1970. március elején, a tavaszi nyitányon Salgótarjánban bemutatkoztam a Fradi NB I-es csapatában.

Statisztikám: 2 × magyar bajnok, 4 × magyar kupagyőztes, 1974–75 KEK-döntő. Összes tétmérkőzés 425, ebből 252 bajnoki, 114 nemzetközi, 59 hazai díjmérkőzés, 64 gól (35 bajnoki, 29 egyéb). 1981–83-ig a belga élvonalban, a KSV Waregem csapattal (nyugat-flandriai csapat) profiszkodtam, ahol egy Flamand Kupa-győzelmet, valamint egy Belga Kupa második helyet szereztünk.

A magyar válogatottban 1974–81 között hat alkalommal szerepeltem. Emellett sokszoros ifi-, B és olimpiai válogatottnak is mondhatom magam. 1970-ben az ifiválogatottal részt vehettem a skóciai Invernessben rendezett UEFA-tornán. Részesen lehettem az 1982-es spanyolországi vb-re kijutott válogatott sikeresen megvívott selejtezőinek. Sajnos az akkori szövetségi kapitány már nem vitt ki a vb-re.

Már a 70-es évek közepén megszerkeztem a középfokú edzői végzettséget, majd a Testnevelési Főiskolán 1984–88 között labdarúgó szakedzői diplomát szereztem. Az évek során B, A és futsallicencet, diplomát szereztem. Viszonylag korán, 1984-ben elkezdtem az edzői pályafutásomat. A teljesség igénye nélkül: voltam a Fe-

rencváros vezető- és pályaedzője (bajnoki és kupagyőzelmek, címek, BL-főtáblára jutás '95-ben), a Fradi tartalék csapatának vezetőedzője, dolgoztam a magyar másod-, harmadosztályban és megyei szinten is.

A magyar válogatottnál az A csapatnál a szövetségi kapitány (Csank János) segítőként, az olimpiai és utánpótlás válogatottnál szintén segítőként dolgoztam évekig.

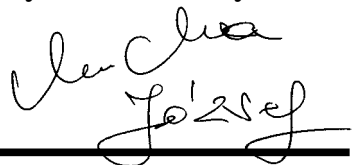
Megkeresésre elvállaltam a magyar futsalválogatott irányítását. Segítőimmal és munkatársaimmal új irányba állítottuk és új koncepció szerint újjáépítettük a válogatott mellett a teljes futsal szakágat. Klubszinten a Rubeola Csömör bajnoki és kupagyőztes csapatát is irányítottam, majd a közelmúltban a Piliscsaba (PAFC) NB II-es csapatánál voltam edző. Jelen pillanatban az MLSZ futsalbizottságának vagyok a tagja.

Nősülésem (1973) után elváltam, megözvegyültem. Házasságomból Bálint fiam született 1976-ban, tőle van egy 14. évét betöltő unokám (Bertalan), aki a kosárlabda sportágat választotta. Edzői, nevelői szerint szorgalmas és tehetséges.

Legnagyobb magánéleti kudarcom talán a válásom, sportban talán a '82-es vb-ről való távolmaradásom (önhibámon kívül). Életemben több volt a boldog pillanat, élmény (minden sikeres mérkőzés akár játékosként, akár edzőként), mint a boldogtalanság.

A legnagyobb boldogság jelen pillanatban az az életemben, hogy a családom tagjai, rokonaim, barátaim jó egészségben vannak.

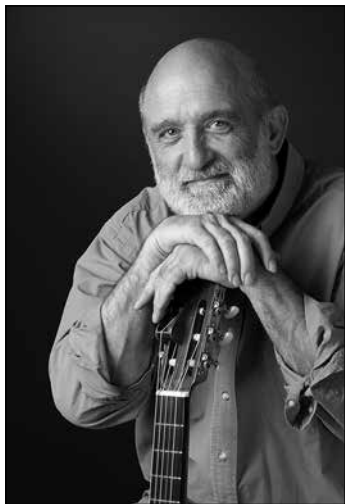
Életem vezérmondata talán ez lehet: „Szerényen, ámde szerényen!”

Gryllus Vilmos

zenész, előadóművész, zeneszerző (Budapest, 1951. október 28.)

*„Legyen a zene mindenkié”
(Kodály Zoltán)*

Most vagyok 70 éves. Zenekarunk meg, a Kaláka, amelynek alapító tagja vagyok, 52. Röviden ennyi. Persze azért volt egy-két vargabetű, de kezdjük az elején...

Gyerekkoromban sokat találkoztam a zenével. Szüleim – és később mi is Dániel bátyámmal – a Lutheránia kórusában énekeltek, édesanyám remekül zongorázott, engem pedig már ötéves koromban elkezdett hangszeren tanítani nagyapám, Zsámboki Miklós, aki csellista volt. A vonósnégyesével gyakran muzsikáltak otthon is, amire – zsámollyal a kezükben – beállítottak a szomszédok és a rokonok, volt, hogy hatvanan is szorongtak olyankor a nagyszobában. Aztán jött a iskola, a Kodály zenepedagógiai koncepciója alapján működő zenei általános, a Lorántffy. (De jó lenne, ha ma is sokkal több ilyen iskola

működne! Talán jobban megértenék egymást az emberek...) Volt mindennap énekóra, néptánc, kórus, hangszerstanulás, és persze zenekar, amiben én már alsósként is játszhattam, nyolcadikosként meg már szólístaként is a zeneakadémiai évvárón. Az iskolát sokan látogatták, gyakran híres zenészek is. Amikor Pablo Casals járt nálunk, én játszottam neki Schumanntól az Álmodozást. Emlékezetes volt, részben azért, mert igencsak be voltam rezelve... Talán ez a leküzdhetetlen lámpaláz volt az, ami miatt nem akartam csellista lenni. Gimnáziumba mentem, aztán a Műegyetemre építészhallgatónak. De a zene nem hagyott cserben, hiszen még gimnazista voltam, amikor megalakult Mikó Istvánnal és Danival a Kaláka, azzal az azóta is érvényes programmal, hogy verseket fogunk énekelni. Első fellépésünk '69 decemberében volt, a Tolcsvay Klubban. Az összes dalt eljátszottuk, amit tudtunk – azóta se volt ilyen! –, összesen hatot. Az egyetemem azért kijártam, érdekelt is, meg szerettem is oda járni. Vajon elvesztegetett idő volt? A kérdés költői, de én utólag azt gondolom, hogy semmiképp. Talán a zenéről így kevesebbet tudok, de lehet, hogy amit most tudok, azt úgysem az iskolában tanítják.

Tíz évig tartott ez a „kalákás” időszak. Sűrű volt, tanulással és munkával – vagyis szórakozással –, utazással, énekléssel, koncertekkel, sikerekkel és örömmel teli, meg persze fontos találkozásokkal is, költőkkel (Weöres Sándor!) és színészekkel (Latinovits Zoltán!), és tévé- meg rádiófelvételek sokaságával. Sok-sok verset megzenésítettünk, elkezdtük a *Magyar népmesék* sorozatot, nyolc év után végre a hanglemezzel is beadta a derekát, és megjelent az első Kaláka-lemez.

1979–80-ban jött egy nagy váltás az életemben. Összebarátkoztam Levente Péterrel és Döbrentey Ildikóval, akik olyan, gyerekeknek szóló, rendhagyó műsorok, színházi előadások létrehozására szövetkeztek, amelyekben a közönség aktív félként vehet részt. Így aztán háromfős társulatunkban én lettem a zenész-zeneszerző. Megint sok mindent meg kellett tanulnom, főleg azt, hogy hogyan szóljak a gyerekekhez, és hogy egyedül, zenésztársak nélkül is meg tudjak állni a közönség előtt. Volt rádiósorozatunk óvodásoknak, a *Ki kopog?*, színházi előadásaink délelőttöként a Mikroszkóp Színpadon, rengeteg műsorunk országszerte, és tévésorozatunk, az *Égből pottyant mesék*. A cselló itt is velem tartott, fontosnak éreztem, hogy őt is bemutassam az óvodásoknak, iskolásoknak. És megtanultam még valami nagyon fontosat: olyan dalokat írni, amiket a gyerekek nemcsak szeretnek, de el is tudnak énekelni, és amik zenei anyanyelvi szempontból is megállják a helyüket. (Nagy örömöm, hogy ezek a dalok ma már a hivatalos iskolai, óvodai énekeskönyvekben is szerepelnek.) Csak a hanglemezgyár nem állt szóba velünk. Meg kellett buknia a rendszernek, hogy megszűnjön a monopóliumuk, és kiadhassam – saját erőből – az első lemezemet és kottásfüzetemet, a *Dalok 1-et*, meg utána sorban a többit, a *Dalok 2-t*, amelyhez már a verseket is én írtam, a *Biciklizőst*, a *Népdalost*, a *Maszkabált*, a... de nagyon előreszaladtam!

'96-ot írtunk. Dani, akivel időközben kettesben is sokat muzsikáltunk, megkérdezte, hogy nem szeretnék-e megint Kaláka-tag lenni. Többnapos megbeszélés után született meg az a döntés, hogy gyerekműsorokban nem közösködünk, de minden mást – felnőttkoncertek, külföldi fellépések, lemezfelvételek – együtt csinálunk. És ez így van azóta is. Felléptünk öt világrész legalább 40 országában, megírtunk több mint ezer dalt, kiadtunk jó néhány CD-t, köztük olyanokat, mint a Kányádi Sándor- vagy a József Attila-válogatás, a Kosztolányi-lemez a *Hajnali részegséggel* vagy a Kiss Anna-dalgyűjtemény, és Kossuth-díjat is együtt kaptunk. Levente Péterrel megszakadt a közös munka – persze a barátság megmaradt –, és azóta a gyerekeknek, családoknak a magam módján, csak egyedül énekelek. Azaz inkább – hisz ez a célom – velük együtt. Nincs is annál jobb...

Nem írtam most a családomról, pedig ugyanilyen fontos része az életemnek, mint a muzsika. A gyerekek, Ábris, Orsi, Zsolt és Alma már felnőttek ugyan, de ha nem lakunk is együtt, a szeretet és az a tudat, hogy mindenben, örömben és bánatban egyaránt számíthatunk egymásra, továbbra is szorosan összetart bennünket.

Ha visszagondolok az elmúlt évtizedekre, csöppet se volt mindig könnyű és felhőtlen az élet, de mindig sikerült sok örömet okozni másoknak, és én is nagyon sok örömet és szeretetet kaptam. Azt hiszem, hogy

ez a legfontosabb. Kodály mondta, hogy az emberiség boldogabb lenne, ha megtanulna zenélni, és aki hozzájárul ennek fejlesztéséhez, az nem élt hiába. Jó lenne ezek közé tartozónak hinni magamat is.

És álljon itt még egy idézet. Portréfilmje végén Nagy László, a költő így válaszol arra a kérdésre, hogy mit üzen a több száz év múlva élőknek: „Ha lesz emberi szellemük, tudatom velük, hogy csak ennyit tudtam tenni értük.” Én inkább így mondanám: örülök, ha bármit tudtam tenni értük.

Tomcsányi Zsuzsanna

műfordító (Budapest, 1951. november 18.)

Ahogy visszatekintek az elmúlt hetven évre, minden okom megvan a derűre. Már a születésemkor is örülhettem, mert nyomban lett egykorú testvérem: Judittal ikrek vagyunk. Szerető evangélikus, értelmiségi családban nőhettünk fel, a körülményeihez képest jólétben. Orvos

szüleinkkel eleinte kórházi szolgálati lakásban laktunk, de 1957-ben, éppen iskolakezdésre beköltözhattünk abba a budai lakásba, amely olyan közel volt az iskolához, hogy gyalog járhattunk oda, vidám csapatot alkotva a házban lakó többi gyerekekkel. Tanulni szerettem, de ezekből az évekből a legszebb emlékeim mégsem az iskolához, hanem a balatonszabadi nyaralásokhoz, a nagyszüleink újpesti lakásához és magas falakkal körülvett kertjéhez fűződnek, ahol minden gondtalan szünidőt töltöttünk.

Sok nyelven beszélő apánk a nyelvtanulás felé terelgette a lányait, és 1966-ban a Veres Pálné Gimnázium

angol tagozatos osztályában kezdtük el a középiskolát. Ebben az időszakban születtek a nagy – most már bátran mondhatom –, életre szóló barátságok. A nyelvek iránti érdeklődésünk is felébredt, és saját kezdeményezésre spanyolra kezdtünk tanulni a TIT esti tanfolyamán. Mire

1970-ben egyetemi felvételt kerestünk, már elég jól tudtunk spanyolul ahhoz, hogy fel is vegyenek angol-spanyol szakra.

A bölcsészkaron a későbbi pályámat meghatározó tanárom volt Faluba Kálmán, akitől a spanyol mellett katalánul, és Benyhe János, akitől a műfordítás fogásait tanultam. 1975-től kezdve Benyhe tanár úrtól kaptam az első műfordítói megbízásaimat is, aki akkoriban az Európa Kiadónál volt szerkesztő.

A nyelvek és a könyvek határozták meg a kenyérkereső foglalkozásomat is: a diplomám megszerzése után könyvtáros lettem az Országgyűlési

Könyvtárban, ahol azokban az években indultak fejlődésnek az idegen nyelvű különgyűjtemények, az ENSZ Letéti Gyűjtemény és a Külföldi Parlamenti Gyűjtemény. Ma már ritkaságnak számít az egyetlen munkahelyen eltöltött aktív élet, én azonban boldog voltam, hogy 38 évig a különgyűjtemények osztályán dolgozhattam, kedves kollégákkal körülvéve.

A nyelvtanulást is folytattam, és részben ennek a tudásnak köszönhetően, hivatalos utakon, részben ma-

gánúton eljutottam Európa legtöbb országába és az Egyesült Államokba.

Judit testvérem 1971-ben ment férjhez egy Magyarországon tanuló Costa Rica-i diákhoz, én pedig 1973-ban egy egyetemi évfolyamtársamhoz. Első házasságom 1990-ben válással végződött, de 1992-ben, ugyancsak a nyelvtanulás révén, találkoztam a leendő második, izlandi férjemmel.

Végül az is derével tölt el, hogy életem első 68 évét koronavírus-felgyegetés nélkül élhettem le.

Fontosabb műfordításaim spanyolból:

- Germán Arciniegas: *Eldorádó lovagja*, 1980
 Miguel Ángel Asturias: *Forgósziel*, 1985
 Gabriel García Márquez: *A tábornok útvesztője*, 1992
 Mario Vargas Llosa: *Halál az Andokban*, 1996
 Mario Vargas Llosa: *Mayta története*, 1997
 Mario Vargas Llosa: *A Kecské ünnepé*, 2001
 Eduardo Mendoza: *A csodák városa*, 2003
 Mario Vargas Llosa: *Édenkert a sarkon túl*, 2003
 Antonio Skármeta: *A költő lakodalma*, 2005
 Juan Carlos Onetti: *Rövid az élet*, 2008
 Mario Vargas Llosa: *A kelta álma*, 2011
 Javier Sierra: *A halhatatlanság piramisa*, 2016
 Carlos Ruiz Zafón: *Marina*, 2016

Fontosabb műfordításaim katalánból:

- Llorenç Villalonga: *Mallorcai udvarház*, 1982
 Montserrat Roig: *Isten veled, Ramona*, 1990
 Mercè Rodoreda: *Törött tükör*, 2014
 Jaume Cabré: *Óméltósága*, 2001
 Anonim: *Jakub cselebi története*, 2003
 Jaume Cabré: *Az eunuch árnyéka*, 2004
 Jaume Cabré: *A Pamano zúgása*, 2006
 Jaume Cabré: *Junoy barát avagy a hangok halála*, 2009
 Jaume Cabré: *Én vétkem*, 2014
 Maria Barbal: *Méz és méreg*, 2018
 Maria Barbal: *Sodródó kavics*, 2018

Torresóni Judit

Dérczy Péter

irodalomtörténész, kritikus (Budapest, 1951. november 19.)

(„**Hetvenkedés**”) Amikor tavaly, pár hónappal ezelőtt hatvankilenc éves lettem, egy nagyon kedves öreg barátom egyebek mellett a következő szavakkal köszöntött: „Ez lesz az utolsó hatvanasod, becsüld meg, bár hetvenkedni se volt rossz, ha megerőltetem a memóriámat, így, kilencven után, még emlékszem, milyen is volt.” Jót vigyorogtam sorain, és arra gondoltam, hogy kilencven után már könnyű neki, persze igazából nem azért, hanem mert életvidám és életszerető ember. S persze el is gondolkodtatott.

Amikor ötven leszel, ugyan már nincs előtte az egész élet, de talán, ha szerencséd van, még egy jó harmada ott lehet, arra azért még lehet építeni, tervezgetni, ha világmegváltó álmokat valóra váltani nem is, de egy-két komolyabb dolgot meg lehet valósítani.

Amikor hatvan leszel, akkor már nem hitegeted magad azzal, hogy még bírom, felfele megyek, de azért el lehet kapirgálni ezzel-azzal, apróbb dolgokat meg lehet csinálni, bár tudod, hogy vannak olyanok, akik ilyen korban vagy még idősebben hoznak létre remekműveket, de ez téged amúgy sem érdekelt különösebben soha.

Amikor hetven leszel, akkor már nem tudod, nemhogy pontosan, de még hozzávetőleg sem, hogy mire számíthatsz, talán ebben a korban kezdhetsz el visszafelé nézni és számvetést készíteni, de hát miféle számvetéssel bajlódnál, ha még azt sem tudod, valójában ki is voltál: „irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, újságíró”, ahogy egy tanulmánykötet apró életrajzi jegyzetében említenek. Csak annyit tudsz, hogy sok száz írás – kritikák, esszék, tanulmányok – marad utánad, nagy részük folyóiratok lapjain porosodik majd, s nagy ritkán, gyenge pillanataidban azzal áztatod magad, hogy talán majd lesz valamikor egy hozzád hasonló féleszű, aki belebotlik valamelyikbe, s talán annak egy bekezdése segít neki valamit megérteni; vagy ne legyünk ennyire nagyképűek, segít neki valamit azon az úton, amely közelebb viszi őt a megértéshez. Így aztán nem vacakolsz számvetéssel, csak „hetvenkedsz”, és azzal biztatod magad: Csak érezd jól magad! Csak legalább próbáld meg jól érezni magad!

Dérczy Péter

Nagy Katalin

tanár, irodalomtörténész, műfordító (Tata, 1951. november 20.)

„Mondottam, ember:
küzdj és bízva bízzál!”
(Madách Imre)

Jubilánsként illene áttekinteni eddigi életem fontosabb állomásait (család, iskolák, munkahelyek, szakmai életút stb.), de nem teszem, mert a hagyományos életútkövetés helyett fontosabbnak tartom annak a társadalmi miliónek, korhangulatnak, életérzésnek a megidézését néhány személyes példa segítségével, amelyben az én század- és ezredfordulót is megélt generációm szocializálódott és alkotott (tipikus és/vagy atipikus módon) súlyos történelmi, társadalmi és személyes katalizmák/traumák közepette; amelyben formálódott identitástudatunk, én- és világvilágunk – egész személyiségünk. Következzék hát néhány lelkekről/ből/ben készült, egymást opponáló vagy éppen kompletáló virtuális szelfi a távoli-közeli múltból. Okulásul. Egy minőségibb jövő reményében.

(Apai nagyapám térdén lovgoltat) „Csett, Pápára, pillangóra, // Holnap megyünk Komáromba,¹ // Csett, paripa, csett, csett...” – kántálja az első (1914–1918) és második (1939–1945) világháborút megjárt, a Tanácsköztársaság (1919) „dicső” napjait és Trianont (1920) is túlélte,

iparos-kulák, csicsói (Csallóköz) születésű apai nagyapám (Nagy Ferenc, 1881–1956), akinek szobájában, a szalmazsákos ágy feletti falon (a házi áldás és családi fotók gyűjteményében) műves ráámában függött egy „Honvéd emléklap”, ami arról tanúskodott, hogy valamelyik

felmenője (talán a dédapánk) részt vett az „1848–49-i dicső szabadságharcban”.

Nagyapám eme 1848-as emléklap alatti ágyában halt meg Kömlődön, 1956-ban. (Nagyanyám gyolccsal takarta le a szemközti falon lógó tükröt.) Házunk udvarán ravatalozták fel. Nyitott koporsóban aludt. A történelem viharától cserzett arcának ráncait szépre simította az Isten. A felül fedett, hintószerű fekete halottaskocsi a ház előtt állt – a fekete lovak fején fekete bóbíta, hátukon fehér szegélyes fekete takaró. Fekete, fekete, fekete minden. Ötévesen szembesülök az Élet és a Halál titkával, Isten hatalmasságával. Az Úr adta, az Úr vette el.

Az otthon melege, a templom oltalma után korán megismertem, mi több, megszerettem a temető csendjét. Felnőttként jöttem rá, hogy a temető zárt tere a múltba tágítja az időt, így minden sírkert (miként a hazánk vagy az anyanyelvünk) identitásunk

¹ Nagyapám kedvenc mondókája volt: az ő felmenői is támogatták a pápai református kollégium megalapítását, majd működtetését; szülőfaluja – amitől Trianon mindörökké elválasztotta – néhány tíz kilométerre volt Komáromtól. Mikor a fenti sorokat kántálta, tekintete a távolba révedt, engem pedig közelebb ölelt magához.

része. Ezért nyelvészként az esztergomi és a budai tanítóképzőben is rendszeresen ajánlottam hallgatóimnak szakdolgozati témául egyrészt a sír- és harangfeliratok gyűjtését, azok szövegtani alapú, de nyelvészeti, helyesírási, helytörténeti, művelődéstörténeti, néprajzi és vallási szempontokat is érvényesítő szinkron és/vagy diakron vizsgálatát; másrészt szülőfalujuk földrajzi neveinek összegyűjtését és onomasztikai vizsgálatát. Tanítványaim többször szerepeltek a kari TDK-n, sőt az OTDK-n is. Leletmentő munkájuk során több ezer feliratot és földrajzi nevet gyűjtöttek össze Kölesdtől kezdve, Szatmárcsékén át Gyimesfelsőlókig. Köszönet érte!

(Tollat fosztunk a konyhában)

Nincs rádió, nincs tévé. A toll- és kukoricafosztás, a bab- és mákfejtés nálunk is az oral history bölcsője, hallgatjuk a felnőttek meséit, történeteit: Weis néni férjét meg a Zeke gyerekek apját elégették a gázkamrákban; Kovács Bözsi néni ura odaveszett a háborúban; édesapám csontsoványan jött haza a német-francia fogságból; Varjú Babáék Dániába disszidáltak stb. Anyai nagyanyám a garabonciásokról meg a Gellért-hegyi boszorkányokról mesél, aztán előtör belőle a fájdalmas emlék: azon a napon, amelyiken nagyapám (Oszkó József, 1903–1936) a Magyar Királyi Honvédség katonájaként hősi halált halt, reggel nekirepült egy madár a konyhaablak üvegének. Ő sírva kérte gyermekei (a legidősebbik, édesanyám, hétéves volt!) édesapját, hogy maradjon ott-

hon, mert ha elmegy, nem látják többé élve. Eljött érte a madár... És azon a napon el is vitte.

Nagyapám halálának jós madara vezetett el – a sírköveken, falvédőkön, hímezéseken felfedezett madarak segítségével – Lükő Gábor ősi lélekszimbólumaihoz² és Munkácsi Bernát szent és tisztelt állataihoz, növényeihez.³ Mindezek alapos ismerete nélkül rejtve maradtak volna előttem az általam kutatott uráli (különösképp a szibériai) irodalmak⁴ nép- és műköltészeti alkotásainak mélyebb rétegei, és nem írhattam volna tanulmányt a háromosztatú (alsó-középső-felső) világ szféraspecifikus állatairól sem...

Kiegészítésként megemlítem, hogy személyesen is jártam Lükő Gábor (1909–2001) néprajzkutatónál az ő hajdanvolt adatközlőjével, a manysi Jevdokija Rombangyejevával (1921–2017). Lenyűgözött Gábor bácsi tudása, páratlan könyv- és kéziratgyűjteménye. E helyről is ajánlom a kutatóknak az ő életművének feltárását.

**(A kamraajtó előtt, a grádi-
cson)** Faljuk a kemencében sült forró cipót. Ez az ajtó, rajta a nagyapánknak szánt golyónyomokkal, a mi 56-os tárgyi mementónk: mindennemű erőszak, emberellenes cselekedet emlékeztető jele. Szóbeli mementóink is vannak: kulák, osztályidegen, házkutatás, téeszésítés, kommunista, ateista, agitátor, gyilkos⁵ stb. Agitátorok nálunk is jártak. Kítették a konyhaasztalra a pisztolyt, kéjesen forgatták körbe hol szüleinkre, hol nagyanyánkra, hol nővéremre, hol rám irányozva,

² Lükő Gábor: *A magyar lélek formái*, Budapest, 1942

³ Munkácsi Bernát: *Vogul népköltési gyűjtemény*, II. kötet, Budapest, 1910

⁴ PhD-mat az uráli népek irodalma tudományágban szereztem 1997-ben az ELTE-n.

⁵ 1958 júniusában végezték ki Nagy Imrét, én pedig 1958 szeptemberében kezdtem az első osztályt.

és győztködték édesapánkat. (Hasonló halálfélelmet éreztem 1968-ban is, amikor a császári szovjet laktanyából kivezényelt tankok végigdübörögtek Kömlődön, majd szülővárosomon, Tattán, és bevonultak „Komarnó”-ba, azaz Csehszlovákiába.) De ő nem lépett be sem a téeszbe, sem a pártba. Viseltük is ennek minden következményét évtizedeken át... Kiállása, meg nem alkuvása lelkiismeret-ébresztő zsinórmértékül szolgált és szolgálhat ma is.

Még évtizedekkel később is kísértett ama kamraajtó és ama pisztoly. Amikor 2003-ban Jeremej Ajpin *Szűzanya a véres havon* című regényének sorait fordítottam⁶ – „A sátorlapok vérben. A fekvőpadkák vérben... Az edények vérben. A ruhák vérben... Csak egy kis csecsemő hajolt előre bölcsője magasából... Az édesanyját várta... megőszült... Berekedt a sírástól, elhallgatott... egyetlen golyó sem találta el. De nem azért, mert a vörösök megkímélték őt, hanem mert csak az ülőkre céloztak. Közvetlen közelről. Sortűzzel. A sátor vékony falán át. Ezért, akik balról ültek, a hátukba kapták a golyót, akik meg jobbról, azok a mellükbe.” –, nemcsak a hanti holokaust az áldozatait láttam magam előtt, de a nagyapánknak szánt golyók nyomait meg a családunk likvidálását kilátásba helyező pisztolyt is. Összeszerándult a gyomrom, fojtogatott a sírás, éjjel-nappal Liszt *Via Crucis*át és Pergolesi *Stabat Mater*ét hallgattam, csak néhány hét múlva tudtam folytatni a fordítást.

Toldásképpen megemlítem, hogy 15 fordításkötetem jelent meg, ezek közül három kétnyelvű: magyar–komi-permják, magyar–vepsze és magyar–manysi, egy pedig kazimi hanti nyelven⁷ tartalmazza az alábbi műveket: Móra Ferenc: *Mindenféle házak*; Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*; Örkény István: *Állatmese*; Déry Tibor: *Szerellem*; Nemes György: *Missa Luba*; Hernádi Gyula: *Kiáltás és kiáltás* (regényrészletek). Ezenkívül több, külföldön megjelent antológia válogatásában, szerkesztésében, fordításában is közreműködtem. Egyik kedvencem a *Күзгезе тумо / Az ősök tölgye*,⁸ melyben mari (cseremiszi) nyelven olvashatók többek között Szentmártoni János, Nagy Gáspár, Iancu Laura, Bella István, Csoóri Sándor, Turczy István, Buda Ferenc és Ágh István versei.

(Csúzlival „vadászni”) Osztályidegenek voltunk, ráadásul sokan: öt gyerek és három felnőtt. Megtanultunk kiközösítettnek lenni, nagy önfegyelemmel tűrni, méltósággal viselni a stigmákat, titkot tartva hallgatni, nélkülözni, éhezni. Megesett, hogy csak akkor ettünk húslevest, ha a nagyobbik öcsénk „eljett” valamit a csúzlijával... Felkutattunk minden ehetőt: lekvárnak való csipkebogyót, somot, kökényt; helyben fogyasztottuk az akácvirágot, a papsajtot, a vad-sóskát, -szedret, -körtét. Édesapánk marharépan élt a fogságban, mi sem finnyáskodhattunk. A gyerekkori vadász-madarász-gyűjtögető életmód

⁶ Jeremej Ajpin: *Szűzanya a véres havon*, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2003

⁷ *Үтмы сый на үтмы сый / Kiáltás és kiáltás*. Válogatta: Nagy Katalin. Fordította: Valentyina Szolovarov és Nagy Katalin, Novoszibirszk, 2001

⁸ *Күзгезе тумо / Az ősök tölgye*. Финн-угор писатель-Влакын сълпымутышт / *Finnugor költők és írók antológiája mari nyelven*. Szerk.: Светлана Григорьева. A magyar irodalmi anyagot összeállította, szerkesztette: Nagy Katalin. A nyersfordításokat készítette: Vándor Anna és Nagy Katalin, Йошкар-Ола / Joskar-Ola, 2008

során szerzett készségeket és egyéb túlélési praktikákat később is tudtam hasznosítani. Például a nyugat-szibériai és az északi sarki kutató- és/vagy gyűjtőútjaimon nem okozott gondot a táplálék megszerzése; a hal-, vadkacsa- vagy mókusfejleves elkészítése; a nyers hal, a fagyasztott nyers rénszarvasmáj, a vérlisztból készült kenyér elfogyasztása.

(Dolgozó nő vagyok) Tízévesen markot szedek a téesz lenföldjén, hogy iskolakezdésre legyen pénzünk tankönyvekre, füzetekre, csomagolópapírra, vignettára, tornafelszerelésre. A lenföldön tudtam meg a téeszbeli asszonyoktól, hogy én a Gróf Ferkónak vagyok a lánya, hogy kék vér folyik az ereimben... A nap végén vérző lábszárral vánszorogtam haza, annyira összeszurkált a lenkéve. De én pirosnak láttam a véretem...

Széggyen, nem széggyen, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekként nőttem fel, aminek negatív következményeit (bizonyos értelemben) még ma is viselem, ugyanakkor pozitív hozadékait is érzékelem és értékelem. Mindkettőre hozok egy-egy példát.

Negatív példám anyagi természetű. Szülői segítség híján sokáig nem volt lakásom, csak évtizedes lakásigénylésem. Laktam szükségteheremben, kollégiumban, albérletben, végül (magamat évtizedekre eladó-sítva) belevágtam egy társasházi építkezésbe. A lakások átadása csúszott, a kivitelező egyre csak pumpolt bennünket, így nem tudtam tovább fizetni az albérletet. Hontalan lettem: hol itt, hol ott aludtam: valamelyik testvéremnél, barátnőmnél, a Déli pályaudvar padjain (éjszakánként itt javítottam a zárhelyiket, itt fordítottam manyisi meséket Kálmán Béla *Wogulische Texte mit einem Glossar*jából a német

nyelvvizsgámra készülve), vagy félkész lakásomban húztam meg magam (itt gépeltem be a bölcsészdoktori disszertációm egy lefordított malterosláda tetején). 1989-ben, a rendszer-váltás évében költöztem be a saját tetőtéri hajlékomba, és summa cum laude megvédtem a disszertációmat...

Pozitív hozadéka is volt a sajátos peremlétemnek: fokozott érzékenység alakult ki bennem kezdetben a hátrányos helyzetű egyének iránt (ezért például ellenszolgáltatás nélkül, a kötelező óraszámom sokszorosában korrepetáltam a rászoruló tanítványaimat; jó szóval gyámolítottam és/vagy anyagilag is támogattam a külhoni magyar és a roma hallgatóimat stb.), később pedig a hátrányos helyzetű népek és kultúrák iránt. Kutatási témám megválasztásakor is ez vezérelt. Bár nyelvészként kerestem a kenyeremet (tanítottam fonetikát, fonológiát, morfológiát, szótant, mondattant, szövegtant, szociolingvisztikát, nyelvművelést, nyelvtörténetet), az irodalom mellett köteleződtem el: a halmozottan hátrányos helyzetű, önálló államiság és anyaország nélküli, kis lélekszámú, anyanyelvükben, kultúrájukban, esetenként fizikai létükben is veszélyeztetett őslakos népek irodalmának (kutatásának és fordításának) szenteltem az életemet. Szomorúan tapasztaltam, hogy rengeteg előítélet, tévhit él az évezredes anyanyelvi szóbeliséggel és mindössze néhány évtizedes írásbeliséggel bíró, nem európai irodalmakkal szemben. Igyekeztem meggyőzni a fanyalgókat, hogy vannak időszakok, helyzetek, amikor maguk az irodalmon kívüli tényezők objektíválódnak az irodalmi művekben, és jelenlétükkel felülírják/felülíratják az esztétikai értékek mindenhatóságát. Ezért minden hazai és nemzetközi fórumon hangsúlyoztam, hogy elodázhatatlan a hátrányos helyzetű őslakos

népek irodalmi státusának tisztázása, átértékelése önmagunk és a világ számára. (Szerénytelenül vetem közbe, hogy irodalomtörténészként és műfordítóként rendszeresen vettem részt [mint előadó és/vagy szekcióvezető] nemzetközi konferenciákon, írókongresszusokon, irodalmi marsrutákon. Egyik legemlékezetesebb az Északi népek konferenciája volt [Szalehard, Jamal-Nyenyec-félsziget, 1996]. Akkor jártam először az északi sarkkörön, akkor utaztam először rénszarvastaxival és mikrobusszal a befagyott Ob jegén kialakított „közúton”; akkor találkoztam először csukcs, dolgán, eszkimó, evenki, hanti, jukagir, nganaszan, nyenyec, enyec, számi, korják, manysi, szölkup, nyivhi, udegej, tofalar, jakut írókkal, költőkkel, irodalmárokkal, műfordítókkal, médiaszakemberekkel, néprajztudósokkal – mindazokkal, akik hittek abban, hogy a szó, a költészet, az irodalom erejével még tarthatják a lelket a globalizáció, az ostoba civilizáció, az erősödő russzifikáció és kolonizáció miatt pusztulásra ítélt népükben.)

A hátrányos helyzetű irodalmakkal együtt a társadalom peremére/margójára sodródott irodalmi hősök, más szóval marginálok is foglalkoztattak. Személyes életem, valamint oktató- és kutatómunkám során számtalanszor találkoztam szociális, mikro- és etnokulturális marginálokkal. Sajnos, a társadalmi intergenerációs és intragenerációs mobilitás, továbbá az erősödő társadalmi (vagyon, munkaerőpiaci, jövedelmi) polarizáció következtében bárki (egyén vagy társadalmi csoport), bármikor (valamilyen egyéni, természeti vagy társadalmi kataklizma után) és bármilyen okból (egyéni rossz döntés, társadalmi-politikai kényszerhatás, tartós egészségkárosodás, függőség, testi vagy szellemi fogyatékoság stb.) ke-

rülhet társadalom alatti helyzetbe az életben, így az irodalomban is.

A peremlét továbbra is foglalkoztat, a közeljövőben szeretném feltérképezni az általam fordított művekben szereplő gyermekmarginálokat.

(Ünneplő ruhában) Így ülök a kömlődi református templomban (épült 1781-ben) édesanyám mellett, abban a női padosorban, amelyikben női felmenőim is ültek évszázadokon át, édesapám a férripadosorokban... Az Úr asztala körül a konfirmandusok állnak, közöttük a nővérem pliszírozott sötétkék szoknyában, fehér blúzban, fehér térdzoknijban...

Isten nemcsak vasárnaponként volt velünk a templomban vagy a családi Bibliánkban („Magyar nyelvre fordított Károli Gáspár által. Ki-nyomtatott Basileában, MDCCCLXX. esztendőben”), de a mindennapi nyelvhasználatunkban is: a miatyánk, a hiszekegy és a háziáldás voltak a mi első memoriterek. Igazmondásunkat *Isten bizony!*-nyal hitelesítettük. *Isten fizesse meg!*-gel köszöntük meg, ha valaki jót tett velünk. *Isten segítségével!*-lel látott édesanyánk minden munkához: mielőtt, betolta a kenyeret a kemencébe, mielőtt csuporba töltötte a frissen főzött szilvalekvárt stb. És *Isten veled!*-del zárta minden nekem írt levelét...

Nagyszüleink, szüleink kiváló morális-pedagógiai-pszichológiai érzékel használták az adott szituációnak leginkább megfelelő bibliai szólásokat, közmondásokat (frazémákat): ha rosszban sántikáltunk: *Isten szemé mindent lát*; ha nem bízunk önmagunkban: a kicsi *Dávid is legyőzte Góliátot*; ha bepanaszoltuk egymást: *árulkodó Júdás* stb.

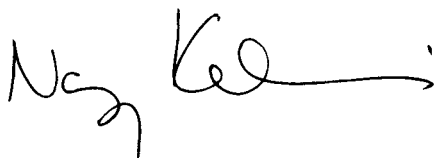
Felnőttként jöttem rá, hogy a Biblia nemcsak a hívő ember lelki-szellemi tápláléka és vezetője, nemcsak a

kereszténység és a zsidóság számára fontos (Istentől sugalmazott) szent írások gyűjteménye, nemcsak a képzőművészek, zeneszerzők kincsháza, hanem kiválóan hasznosítható az erkölcsi, a művészeti nevelésben és a szókincsfejlesztésben is. Ezért ajánlottam hallgatóimnak szakdolgozati témául a bibliai eredetű frazémák vizsgálatát az alsó tagozatos tankönyvekben, illetve a gyerekek és szülei nyelvhasználatában.

A szocializmus évtizedeiben távol tartottak bennünket Istentől és az ő házától. Látszólag hűtlenek lettünk, valójában sohasem tagadtuk meg Őt,

csak titkolnunk kellett istenhitünket. Kényszerű tévelygéseink után végül visszatérhettünk Hozzá, és Ő megbocsájtott tékozló gyermekeinek – nekünk, hetveneseknek is.

Minden generációnak megvolt és megvan a maga küldetése. Lehet, hogy a miénk (hívóké és nem hívóké) éppen a keresztény kultúráért való kiállás ország-hazánkban, földrész-hazánkban és szerzte a világban. Politikai hovatartozásunktól függetlenül.

Tomanek Gábor

színművész (Pécs, 1951. december 1.)

Nem tudom, ki hogy van vele, de amint közeledek 70. születésnapom felé, egyre inkább úgy érzem, át kell gondolnom az eddigi életemet. Vajon jól vagy rosszul gazdálkodtam az eddigi eltelt idővel? Most, hogy felkértek arra, hogy 70 sorban írjam le az életem történéseit, úgy érzem, 700 sor is kevés lenne. No, nem azt akarom ezzel mondani, hogy olyan életem volt, amiből regényt kellene írni, de sok boldogságot és szomorúságot éltem át az elmúlt évtizedekben. Persze lehetett volna sokkal jobb, de lehetett volna sokkal rosszabb is. Mindkettő rajtam múlott. Isten látja lelkem, szerettem volna mindig a legjobbat adni magamból, de sokszor akarva-akaratlanul elrontottam a lehetőségeimet. Azt szokták mondani, mindenki saját sorsának a kövőcsa. Na, ezzel nagyon nem értek egyet. Azaz,

csak részben. Mert hiába a tudás, szorgalom, tehetség, ha a körülmények úgy hozzák, ha a dolgok rosszul alakulnak, ha azok az emberek, akik feletted állnak, úgy akarják, hogy ne lehessen igazad, sikered, akkor sem, amikor igazad van és sikeres vagy. Ha azt mondják rólad: ez egy renitens, lázadó, összeférhetetlen ember. De miért is mondják mindezt? Mert szereted az őszinteséget, nem vagy megalkuvó, és el mered mondani a véleményedet?!

Tomanek Gábor a nevem, Tomanek Nándor volt az édesapám. Az ország egyik legelismertebb és a közönség által is nagy szeretetnek örvendő színmű-

vésze. Ebben az esetben viszont te leszel a „kis Tomanek”, aki az apja nevéből él, és ha a hangod szinte ugyanolyan, sőt, néha megkülönböztethetetlenül hasonlít az övéhez... Akkor bizonyíthatasz bármit, csak a „kis Tomanek” maradsz, és ezredszer is meg kell hallgatnod: „Nahát, ha behunyom a szemem, tisztára az édesapja hangját hallom, amikor beszél”... És bizonygathatod, hogy 1982-ben nem édesapád játszott a Gyulai Várszínházban többször is, nagyszerűen – pedig apám akkor már a Parkinson-kórral és kezdődő gégerákkal küzdött, és 1977 óta nem játszott színpadon –, akkor is elnéző mosollyal legyintenek, és leszögezik, márpedig mi láttuk a *Lear-királyban*, amint Alban herceget alakítja. Még az sem zavarja őket, hogy Albant egy fiatal színész játszotta, édesapám pedig épp a hatvanadik életévét töltötte be. Hiába próbálok megmagyarázni, hogy a *Magyarázom a mechanizmust* című népszerű rajzfilmsorozat utolsó részeit te mondtad föl a stúdióban, Eric Porter magyar hangja te voltál a Sherlock Holmes sorozatban... és így tovább.

Amikor friss diplomával és több tévéfőszereppel a hátam mögött Pécsre szerződtem, ahelyett hogy teljes erőmmel a pályámra koncentrálnom volna, muszáj volt nagyszüleim házat átépíteni, mert már-már összedőlt, és szerettem volna őket is biztonságban tudni. Én pedig egy kis IBUSZ-lakásban kellett hogy lakjak. Igaz, mondhattam volna, nem tehetek semmit, ilyen az élet. Ehelyett kölcsönöket vettem föl, és nem egész másfél év alatt kőműves barátommal és színházi műszakos barátaim segítségével az egyszobás kis családi házat átépítettem egy négyszobássá úgy, hogy reggel 5-kor keltem, maltert kevertem, 10 órától próbáltam a színházban, 14 órától téglát adogattam a kőművesnek, 19 órától pedig előadásom volt.

Megszületésemkor Édesanyám az akkor KIOSZ-nak nevezett vállalatnak dolgozott mint gépirónő. Apám pedig ezekben az időkben „bontogatta szárnyait” a Pécsi Nemzeti Színház kórusában, illetve már a kórusból kiemelkedve apróbb szerepeket kapott. Nem dúskáltunk anyagi javakban, egy garzonban éltünk, ahol a gyereksírás miatt nemigen tudott tanulni, főleg, hogy gyorsan haladt a színházi ranglétrán. Hamarosan nagyobb, majd főszerepeket játszhatott. Hál’ istennek, Pécs egy kedves kis külvárosában, Aranyhegy-donátuson nagyszüleim úgy gondolták, hogy segítségükre sietnek, és magukhoz vettek. Ők neveltek, és olyan szeretettel vettek körül, hogy a mai napig ebből merítek erőt. Elkezdődött életem legszebb korszaka, hiszen a Mecsektől alig húszpercnyire laktunk, így egész gyerekkoromban a természet csodáit élvezhettem. Bújtuk is a haverokkal az erdőt reggeltől estig. Nagyszüleimnek volt egy hold szőlőkertjük is, ahol rengeteg tennivaló várt rám a kapálástól (amit nagyon utáltam) a permetezésig, metszésig. 11 éves voltam, mikor szüleim elváltak, apám Budapestre költözött, szinte nem is találkoztam vele 24 éves koromig, amikor is felvételt nyertem a Színművészeti Főiskolára.

Az általános iskoláimat természetesen Pécsen végeztem, s mivel nem voltam valami jó tanuló, a középiskolát Bólyban, a Mezőgazdasági Szakközépiskolában mint mezőgazdasági gépszerelő tanuló végeztem. Mondanom sem kell, hogy a frász tört ki, amikor a szakmai órákat a gázolajban ázott alkatrészek mosásával kellett töltenem. A gépek javításához egy kukkot sem értettem, igazából nem is érdekelt. A cél, hogy legyen egy szakmám és egy érettségi bizonyítványom, édesanyám ötlete volt. Szerettem az irodalmat, a történelmet,

ezezből mindig kitűnő voltam, a reál tantárgyakkal pedig hősiesen küzdöttem, néha eredménytelenül, matekból meg is buktam.

Bóly volt azonban az a hely, ahol elhatároztam, hogy apám nyomdokaiba lépek és színész leszek. Történt ugyanis egy iskolai ki mit tud?-on, hogy egy osztálytársammal léptem fel, egy általunk írt kis paródiával, és nagy sikerünk volt. Ezután jutottam arra, hogy a színipályát kell választanom. Apám ekkorra országosan elismert és szeretett színművész lett. Egészen ideáig fel sem merült bennem, hogy ezt a pályát válasszam. Mivel levélben tartottuk a kapcsolatot, megírtam neki, hogy jelentkeznék érettségi után a Színművészetire. Egyből válaszolt, hat oldalon keresztül ecsetelte, hogy fogom tönkretenni az életemet, ha kintartok ezen elhatározásom mellett. Olyannyira elvette a kedvem, hogy letertem szándékomról. '70-ben bevonultam katonának, de 7 hónap után leszereltek, idült kötőhártya-gyulladásom volt ugyanis, be sem kellett volna vonulnom.

Ezután több mint három évig dolgoztam különböző munkahelyeken. Voltam gépkocsikísérő, figuráns, gépszerelő, tanulmányi előadó, postás, a pécsi dohánygyárban próbáltam ellesni a cigarettagyártás rejtelseit, nem sok sikerrel, műszaki alkalmasságom itt végképp csődöt mondott. Viszont kollégáimmal alakítottunk egy kis színjátszó csoportot, írtunk pár vidám jelenetet, különböző alkalmakkor felléptünk a gyárban, és nagy sikerünk volt. Itt ismét úgy éreztem, színész akarok lenni. Rövidesen a Pécsi Egyetemi Könyvtárba szerződöttem raktárosnak. Sok időm volt, nagyon sokat olvastam, ráérő időmben drámákat olvastam, és apám bős tiltakozása ellenére jelentkeztem a Színház- és Film-művészeti Főiskola rendező szakára.

Izgatottan utaztam fel a felvételizésre, apám nagy szeretettel és örömmel fogadott, majd közölte, nem kell másnap felvételizni mennem, mert nála vannak a felvételi papírjaim. Visszakérte ugyanis a főiskoláról. Arra hivatkozott, hogy a rendezői szakhoz nincs elég ismeretem, tudásom, és olyanok jelentkeznek oda, akik már többször rendeztek színdarabot vagy akár filmet is, így óriási hátrányban lennének velük szemben. „Jó”, mondtam, akkor jövőre a színész szakra jelentkezem. No, ekkor feladta. „Jól van, jelentkezz – mondta –, én többé nem szólok bele. Nem sok esélyt látok, de ha felvesznek, és később siránkozni fogsz, kiváglok innét, mint macskát...”

Kétszer próbálkoztam, 1974-ben Várkonyi Zoltán felvett az osztályába. Hernádi Judit, Tahi József, Józsa Imre, Korcsmáros Gyuri, Peremartoni Krisztina voltak többek között az osztálytársaim. Küzdelmes, de nagyon szép négy évvel a hátam mögött 1978-ban megkaptam a diplomámat. Már 1977-től filmekben is játszhattam, utolsó évemben, '78-ban pedig a Nemzeti Színházban egy Shakespeare-darabban, a *Téli regében* Kállay Ferenc és Őze Lajos partnereként Mufurcot játszottam, Major Tamás rendezésében, így belekóstoltam abba a csodába, amely több évtizeden át meghatározta életemet. A legnagyobb elismerést apámtól kaptam: „Megemelem előtted a kalapom, de tudd, hogy most kezdődik az igazi próba. Ne hidd, hogy a létra alsó fokára tetted a lábadd. Még nem is látod a létrát. Majd több év után, ha kintartó leszel, talán akkor sikerül eljutnod arra a szintre, hogy színésznek mondhasd magad.” Útravalóul még hozzátette: „Készülj fel rá, hogy örökölni fogod az ellenségeimet.” Mit mondtak, igaza lett. Viszont örököltem a barátait is, csodálatos színészek, nagyszerű emberek barátságát mondhattam a magaménak. Például Sinkovits Imre, Őze

Lajos, Kállay Ferenc – igaz, ő a tanárom is volt.

1978-ban a Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződtem, négy évig voltam a tagja. Az első két évben több darabban is főszerepet játszottam. Shakespeare *Ahogy tetszik* című darabjában Orlandót alakítottam, nagyon jó csapat voltunk, óriási siker volt minden előadás, közben egyre-másra jöttek a felkérések. Tévéfilmekben és egy-egy mozifilmben játszottam. Szinte minden hónapban jött értem a produkciós kocsi, előadások után vittek Pestre forgatni. Volt, amikor egész éjjel forgattunk, másnap egyenesen a próbára hoztak vissza Pécsre. '80-ban

a magánéletem összeomlott: 1979-ben megnősültem, 1980-ban elváltam. Meghalt a nagypapám, aztán hamarosan a nagymamám, édesanyám egy stroke következtében lebévult, szociális otthonba kellett tennem, mert szinte semmire nem volt időm, nem hagyhattam egyedül. Magamra maradtam a frissen elkészült házammal, lépnem kellett. 1982-ben Békéscsabára, a Jókai Színházhoz szerződtem, Rencz Antal volt a színház főrendezője és Dóró János a színház akkori művészeti titkára – azóta is szeretett barátom –, aki mindent megtett szerződöttem érdekében.

Igazából a pályám legszebb négy éve kezdődhetett, a 27 tagú társulat olyan volt, mint egy nagy család. Nemcsak a színpadon, de azon kívül is együtt főztünk, kirándultunk, még az Adriára is 12-en mentünk nyaralni. Sokan mondták: „Ne menj Békéscsabára, mert az a színházak Szibériája, színésztemető.” Ez a hír járta akkoriban a színházról. Ehhez képest színházszerető és -értő közönség várt, remek kollégákkal, nagyszerű színészekkel találkozhattam. Évente 3-4 főszerepet játszottam, például a *Mária Főhadnagy* című operettben Jancsó hadnagyot kellett alakítanom. Prózaí színesz létemre izgalmas feladat volt életem első operettfőszerepe. Apám énekhangját örököltem, aki szinte minden operettet végigénekelte, így nagy sikerem volt ebben a szerepben.

Aztán elérkezett 1986, az igazgató úr itt is véget vetett a szép időknek. Nem igazán értettük meg egymást. Mennem kellett. Igazából itt értettem meg, apám miért nem akarta, hogy színész legyek. Igaz lenne, hogy renitens, összeférhetetlen alkat vagyok? – tettem fel a kérdést magamnak. Egy mentségbe kapaszkodtam: a 27 színészből ebben az évben 18-an szerettek volna elszerződni. Talán mégsem én vagyok a hibás. 12 kollégának sikerült, én Győrbe szerződtem 1986-ban, de csak egy évet játszottam a Kisfaludy Színházban, két operettben, és Shakespeare *Tévedések vígjátéka* című darabjában Benedettót alakítottam. Ezt azért említem meg, mert itt majdnem véget ért a pályafutásom. Nagyon rossz körülmények között teltek részemről a próbák. A nyilvános főpróba előtti napon a próba végén a rendező így szólt hozzám, miután a többieket agyondicsérte: „Te pedig menj haza és gondold át a szerepedet!” Felhívtam apámat, hogy igaza volt, nincs értelme

Első színházi főszerepem.

Shakespeare: *Téli rege*, Mufurc szerepében, Kállai Ferencsel és Óze Lajossal (1978, Nemzeti Színház, rend.: Major Tamás)

erőltetni tovább. Gondoltam, pár kedves, biztató, vigasztaló szót kapok tőle. Ehelyett magából kikelve ordította a telefonba: „Mit képzelsz te magadról, azt hiszed, hogy mindig jó vagy? Tessék felmenni a színpadra, és tessék megbukni! Ez is a pályához tartozik, de feladni soha nem szabad.” Na megállj csak – gondoltam magamban –, úgy beszélsz velem, mint a rendező, nem elég őt hallgatnom egész nap?! Hazamentem, kialudtam magam, másnap a premieren több nyílt színi tapsot kaptam, a kritika pedig kiemelt a szereplők közül partneremmel, Kárpáti Denizzel együtt, akivel szintén elég csúnyán beszélt rendező barátunk.

1987-ben a budapesti Jurta Színházról kerestek, hogy indul egy új színház, mégpedig magánszínház, szeretnék, ha oda szerződnék. Romhányi László igazgató remek társulatot szerződtetett. Igazi nagyagúúk voltak köztünk: Keres Emil, Holl István, Uri István, Dózsa László, Borbáth Otília. Lehetett volna egy kis csodát csinálni. Megvolt a tehetség, a hangulat, jó volt a színészgárda, de Romhányi politizálni akart. A vége az lett, amiről már mindenki tud, '89-ben megszűnt a Jurta Színház. Amiért viszont érdemes volt ide szerződnom, itt ismerkedtem meg életem párjával, Nagy Erika színművésznővel, azóta is együtt élünk, jóban-rosszban, most ő is a Jókai Színház művésze. Egy fiunk született, Gábor, hál' istennek, őt nem kell lebeszélnem, ő más területen próbál érvényesülni.

1989 őszétől a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház tagja lettem. Két évet töltöttem ebben a színházban, epizódszerepeket játszottam, és jól éreztem magam. Halasi Imre volt az igazgató, akivel a főiskolán ismerkedtünk össze, ő rendező szakon tanult. Lehet vitatkozni velem, számomra ő az ideális színházi vezető. Megértő, segítőkész, és ahogy én megismertem, toleráns színházi vezető. 1991-ben már aláírtam a következő évadra a szerződést, amikor felhívott Békéscsabáról Csányi Tibor gazdasági igazgató. „Gyere vissza, Gábor – mondta –, alakul a régi társulat, sokan visszajönnek a régi csapatból. Ismét a régi lesz minden.” Tiborral baráti viszonyban voltam, nem volt okom kételkedni. Halasi Imre nem élt a szerződés adta jogaival, felbontotta a szerződésemet. 1991-től ismét a Békéscsabai Jókai Színház tagja vagyok, Erikával együtt. Azóta itt élünk, ideköltöztünk Békéscsabára.

Harminc év telt el. Voltak nagyon szép éveim, voltak borzalmasan rosszak. Több mint valószínű, az utóbbiról én tehetek. Viszont Erikából itt lett igazán jó színésznő, hál' istennek, nagyon sokat és szép szerepeket játszhatott, nagy sikerrel. A társulatban nagyon jó a hangulat, Seregi Zoltán igazgató, akit szintén a főiskoláról ismerek, hasonló szellemmel vezeti a színházat, mint Halasi Imre. Szereti a színészeket, hisz valaha ő is az volt, többek között Fekete István *Tuskevárjának* megfilmesítésében Tutajos szerepében.

Végül is nem panaszkodhatok. Nagyon sok filmben játszhattam, eleinte komolyabb rádiójátékokban főszerepeket, pályám elején sokat szinkronizáltam, amit nagyon szerettem, sok-sok színházi szerepben léphettem a közönség elé. Úgy érzem, mindent eljátszottam, amit eljátszhattam, nem lettem beskatulyázva, a legkülönbélebb figurákat kelthettem életre. Talán két szerepálmom volt, úgy érzem, lelkiileg mindkettő közel áll hozzám: az egyik Don Quijote, azonban testalkatom miatt e szerepet nem játszottam el; és lehettem volna Cyrano, de nem adott meg. Ő így vall magáról a darabban: „Mindig súgtam, s mindig hátul álltam.”

Tomauel Gábor

Pitti Katalin

operaénekes (Szentés, 1951. december 7.)

– *Magánéletében tartotta-e magát következetesen vezérgondolathoz, morális alapálláshoz, ars poeticához?*

– A lényeg mindenben mindig ugyanaz: lehet, hogy sodródik az ember, lehet, hogy a társnak választott ember másfelé viszi szellemi és lelki energiádat, lehet, hogy olyan nehézségek zúdulnak rád, hogy szinte elképzelhetetlen a tovább, de mindig választani kell, mindig előre kell haladni; lehet, hogy nemcsak másokban kell keservesen csalódnod, de amikor magadban csalódsz, az a legfájdalmasabb, és a mélységből kiált a lelked, hová?

Isten felé... A TEREMTŐ ISTEN OTT LAKIK MINDÖNKBEN ÉS MINDENÜTT. Körbejárhatod a Földet, mindenféle kiutakat kereshetsz, nincs más út. Mert Ő AZ ÚT, AZ IGAZSÁG ÉS AZ ÉLET. A LELKEDNEK TETSZŐ ÉLET.

Örök küzdelemben éltem. A család és a pálya kihívásai között. Igazán társam sosem volt. Csak kisajátítottak volna, amit a hivatásom, amely a megélhetésemet is adta, nem tűrt.

Azt kellett tudni, mit nem szeretnék. Ez vitt tovább, és a mai létem teljesen önmagammal azonos. Ha egy művész nő, annak csak részvétem. Széttépi a belső kényszer: a minden oldalon helytállás igénye. Ilyenkor csak Istenhez fordulhattam, senki máshoz. Kínjaimban is Ő van melletttem, és Ő emeli fel lelkemet mindeknek fölé, hogy alkotni tudjak..

Így emlékszem vissza, hogy mindig magányos voltam. Remények vittek valakihöz és valahová, amelyek nem váltak valóra, csak ámítottam magam, vagy ami rosszabb, nem akartam tudni a problémákról, amelyek azonban időről időre jó nagy pofont adtak. ISTEN MINDIG OTT ÁLLT A HÁTAM MÖGÖTT.

És mire eljutottam oda, hogy csak Ő a legfontosabb, többször majdnem elvéreztem, és szinte feladtam. De olyankor Ő ölelt át. És Őrá bízam a kegyetlen és megoldhatatlan gondjaimat, melyek elől már csak a munkába menekültem, mintha Isten utasítása lett volna Kozma atya egy mondata, ki fiatalkorom óta lelkiatyám volt: „Végre foglalkozz azzal, amivel addig sohasem tehetted, míg a rossz házasságaidra ment el minden energiád.”

Szentésen születtem. Drága jó szüleim visszamenőleg oda valók. Onnan lett a háború után, a kommunizmus áldozataivá vált családkunk elüldözve. Édesanyám 13 éves korában vált árvává, amikor két bátyja még fogságban volt. Ő pedig szüleivel együtt Bodajkon találta magát, ahová szülei Szentésről elmenekültek mint módos gazdálkodó emberek, hogy az oroszok bejövételének ne válhassanak áldozataivá. Bodajkra is megérkeztek az oroszok, és ott is volt áruló, aki sietett elmondani, hogy a holt bányákban sokan bujkálnak az ország keleti részéből, arra várva, hogy csil-

lapodjanak az indulatok. Kizavarták az embereket, és megásatták velük a sírjukat. A 13 éves kislány elszaladt. HÁLA ISTENNEK A LELEMÉNYES PILLANATÉRT! Így lett később az orosz frontról hazatért Édesapánk felesége.

Ott kereszteltek bennünket – a húgomat és engem –, a Szent Anna-templomban. Mandula József atya szeretete és búcsúmondata egész életemben a fülemben csengett, amikor kételyeim támadtak, hogy kell-e nekem énekelni: „Ennek a kislánynak nagyon szép hangja van. Jegyezzétek meg a nevét, mert lehet, hogy még híres ember lesz belőle!” Bérnálásban is részesültem még, mielőtt tízéves koromban Pestre költöztünk. Édesapánk komoly döntésével egyszer csak Budapesten kezdtük a tanévet kishúgommal, Eszterrel.

Nem jártunk templomba. Amikor atyai Nagymamám Pestre látogatott ott élő gyermekeihez, ha megkérdezte Nagymama: „Ki jön velem templomba?”, én voltam az, aki ÖRÖMMEL MENTEM VELE.

A Szűzanya oltalmában és Jézus tiszteletében, a Szentlélek munkálkodásában mindig részem volt – anélkül, hogy tudtam volna. Rossz döntéseim, nagy padlófogásaim mindig Isten elé rogyasztották lábamat: „Térdre, Pitti Katalin!” A nagy krízisek neveltek, és számadást végeztek velem. Ilyen módon MINDEN POKOLJÁRÁSÉRT HÁLÁS VAGYOK.

Hosszú évtizedekig reméltem azt, hogy van nekem párom valahol, aki hozzám, nekem, értem született, és viszont, én is az Ő sorsának leszek társa, mindene a harcokban és az örömeiben. Volt, hogy évekig nem jártam templomba, mert a páromnak nem volt fontos, akkor nekem sem. De be-betértem a templomba. És mindig az az első szerelem lebegett a

szemem előtt, akivel minden napot a templomban kezdtünk. De ő elhagyott és disszidált az országból.

S valahogyan, ami Hozzá kötött, az mind lekerült az asztalról, annyira fájt. De annyira hiányzott is.

Ötvenéves korunkban újra találkoztunk, és felnőtt, elvált emberek, ott folytattuk, ahol az ártatlan diákszerelmem megszakadt. Egy fiatalabb nőért hagyott el újra, és mert nem találta magát itthon a hazájában. Ezután sem maradt más, mint Isten elé rogni.

Valójában azóta bármibe kezdek, Isten mindenben megmutatta, hogy nekem már nem szabad emberben bíznom. Nekem egy utam van már csak: ISTEN GYERMEKE LENNI, A HOZZÁ VEZETŐ ÚTON TANULNI, ÉS ÁTADNI HITEM EREJÉT ÉS ANNAK AJÁNDÉKAIT. Életgyónást végeztem, és ahol a legjobban érzem magam, az a templom, A LELKEM OTT VAN OTTHON. A lelkemben lakó templom mindennap ragyog és körülvesz.

Három CD-t készítettem Mária tiszteletére, melyből kettő már megjelent („...*hogy bemehessünk Betlehembe*”, 2015; „...*anyát ézes fiál*”, 2017), a harmadik, a Trianon utáni százéves szenvedés emlékére tiszteletére idén meg kell hogy jelenjen („*Volt egy ország, úgy hívták, hogy Magyarország*”, 2021). A felvétel elkészült már, de egy bemutató koncertet sem tudunk kijelölni és megszervezni ebben a pandémiás világhelyzetben. De bizakodunk.

– *Művészi pályáján ...mire törekedett mindig, mit tartott szem előtt?*

– Hogy a legszebben énekelhessem azt, amit rám bízta, és a legigazabban tölthessem emberi mivoltom csekély, de életre-halála kész minőségével. Mindig kigyakorolva, felkészülve, ahogy az élet engedte, mert

Giuseppe Verdi: *Otello*
(Desdemona szerepében, Simándy Józseffel)

azt tudni kell, hogy eleget gyakorolni nem lehet, csak abbahagyni lehet, és bízni kell abban, hogy a sok munka, ami már benne van, az adott teremtő pillanatban Isten oltalmával életre kel, és célt ér az emberek lelkében. Kataritikus élmény lényege csak ez lehet.

Pályám során a szoprán szerepkör legszebb szerepeit megkaptam a Magyar Állami Operaház mindenkori zenei igazgatóságától. Mindegyik szerep nagy megtiszteltetés volt számomra, és csodálatos, végtelen utazás a női sorsok és a női lelkek zeneszerzők által megfogalmazott, de sok esetben már költő vagy író által megírt dráma vagy regény hősnői bőrébe bújni.

Szerettem utánaolvasni. Tanulni és készülni sokszor már csak éjjel volt idő, mert gyermeket neveltem és családot láttam el. Mostam, bevásároltam, sütöttem, takarítottam, és szépítettem a létet körülöttünk. Sokszor nem is tudom, hogyan tudtam azt a rengeteg előadást és rengeteg feladatot ellátni. Állandó szétszakadásban.

Amíg a lányom kicsi volt, sokat segített Édesanyám és a húgom. Ahogy növekedett a gyermek, a gondok is növekedtek. Nehezen találja a helyét az én gyermekem. És a szívem szabad érte. Hiába szerettem volna stabil életet biztosítani számára, az nem igen sikerült. Rengeteget dolgoztam. Velem senki sem törődött. Én mindig igyekeztem a körülöttem élők örömét keresni. Sikereimet meg sem éltem. Egy nyargalás volt az élet.

Mindent nem lehet a legjobban csinálni, de törekedni kell rá. Szem előtt tartani azt kellett mind a mai napig, hogy minden felkérésre maximálisan igényel kell felkészülni, először is szakmailag. Aztán friss hajjal és csinosan, ápoltan, üdén, teljes bedobásra készen kell megjelennie és a feladatot a legnagyobb szeretettel átadni.

– *Mit hozott otthonról, mit szeretne továbbadni?*

– A kudarcok nevelnek. Hogyne lettek volna! Amit lehet, hogy rajtad kívül senki sem élt meg kudarcnak, de te, igen. Mert nem sikerült úgy énekelni valamit, ahogyan azt már számtalanszor kigyakoroltál, és most nem sikerült. Mégsem. Tehát nem koncentráltál eléggé. Legközelebb biztosan jól énekeled. A legegyszerűbb helyen tévesztesz, mert nem figyelsz arra a részre annyira. Ferencsik János karnagy úrtól tanultam: „A KIS PITTI KATALINNAK OTT KELL ÜLNI A SZÍNPAD SZÉLÉN, ÉS FIGYELNIE KELL A NAGY PITTI KATALINT. AZ ELŐADÁS VÉGEN MEG KELL MONDJA A KIS PITTI, HOGY MIT CSINÁLT A NAGY PITTI.”

– *Kellett-e kudarcot feldolgoznia?*

– Otthonról a becsületes munkát hoztam. Édesapám és Édesanyám mindig sokat dolgoztak, mindig szem

előtt tartották a tanulás kényességét. Édesapánk kedvenc útravalója volt: „Fiam, nincs lehetetlen, csak tehetetlen!"; „Szedd össze magad!"; „Az a tied, ami benned van, azt senki el nem veheti tőled. Abból mindig lehet új életet kezdeni.” És ez pontosan így van. Maximalistának nevelt az Édesapám, amit azok, akik nem maximalisták, nem szeretnek, de akik hasonló módon mennek neki a dolgoknak, azokkal szárnyaló munka és fölfoghatatlan, csodálatos dolgok szülehetnek.

Amit tovább szeretnék adni: a tehetség ajándék a jó Istentől, de ha nincs hozzá állandó munka, az ellenséged lehet. A tehetség és a tudás együtt tud újat teremteni. A LÉLEK A MOTOR, AZ AGY A VÉGREHAJTÓ: TEST-LÉLEK-SZELLEMEK EGYSÉGÉBEN LEHET TEREMTŐ ERŐVEL ADNI, ADNI, ADNI.

Piki Kány.

(Kérdező: Sz. Gy.)

Csépe Valéria

pszichológus (Várpalota, 1951. december 8.)

„Mesélj valami jót!” – ezt kérte mindig édesanyám, s igyekeztem a kérésnek eleget tenni. Meséltem mindenről, ami szép és jó, érdekes, izgalmas, derűre okot adó. Magamról alig, mert az életet megélni kell, s nem mesélni vagy álmodozni róla. A hetvenesek könyvében azonban saját írások, néha vallomások szerepelnek a saját életről, s ez számomra a legnehezebb műfajt jelenti. Sok száz közleményt írtam pszichológus-kutatóként, szá-

mos interjút is adtam. De magamról írni? Megpróbálom, hátha sikerül.

Egy gyári lakótelepen nőttem fel, ott is születtem egy szombati reggelen, a Péti Nitrogénművek üzemi orvosi rendelőjében. Nagyszüleim és szüleim is ott dolgoztak az 1931-ben alapított, a híressé vált pétisót előállító műtrágyagyárban. Két nappal múlt el Mikulás, s kicsit több mint két hét volt még karácsonyig. Külön ünnep, összevonható ajándék. A statisztikák szerint Magyarországon 522 baba született ugyanazon a napon, s a világban 311 ezer. Hogyan alakulhatott a sorsuk? Az enyém az emlékezetben tovább szépülő gyerekkorral kezdődik, a családias, meghitt légkörű, japán cseresznyékkal szegélyezett gyártelepen, s folytatódik a réteken, erdőkben, majd a Bakonyban a virág- és gombaszéddel kísért kirándulásokkal. Az erdei kirándulásokra mindig magunkkal vittük Jávorka Sándor és Csapody Vera könyvét (*Erdő-mező virágai – A magyar flóra színes kis atlasza*), s órákat töltöttünk a növényhatározással. Ennek később az egyetemen, a pszichológia szak mellé felvett biológián nagy hasznát vettem.

A lakótelepen volt az óvoda és az általános iskola, amelyet édesapám egykori tanítója vezetett, s akinek ma nevét viseli a péti általános iskola. Pétfürdő.

Elgondolkoztató, nem? Azt hinnénk, van ott fürdő, pedig nincs. Ott születtem, de a hivatalos iratok szerint mégsem, hiszen 1951 októberében a szocialista városnővelés jegyében már Várpalota, annak II. kerülete. Saját stílussal, egymást ismerő és egymásra figyelő emberekkel. Ez utóbbi kamaszként nagyon zavart, majd felnőtt fejjel hiányzott. Szerettem óvodába és iskolába járni, s jól is tanultam. Ebből addig volt konfliktusom, amíg rá nem jöttem, nem kell elárulni, hogy mindent azonnal megjegyzek, alig tanulok. A gimnáziumban ezt a titkot már nem árultam el, de ez a képesség szabadított meg a magolástól, s tette lehetővé, hogy délutánonként sportoljak, kórusban énekeljek, dráma- és versmondó szakkörre járjak. Annyi minden érdekelt, hogy sokáig nem tudtam, milyen pályára szeretnék menni. Orvosnak, gyógyszerésznek, színésznőnek? Végül a pszichológia győzött. A várpalotai Thury György Gimnáziumban érettségiztem, kitűnő eredménnyel. Akkoriban csak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen volt pszichológia szak, oda is jelentkeztem. A tizenöt nappali tagozatos közé csak második jelentkezésre vettek fel, addig is laboránsként dolgoztam, három műszakban. Ipari mintából kellett kémiai analízist végezni, ez is jól jött az egyetemen. 1971-ben kezdtem el a pszichológia–biológia szakot, s egy hónapig vonattal jártam az órákra, mert kollégiumi helyet nem kaptam, albrétletet pedig nehezen találtam. Azt is a belvárostól messze; legalábbis akkor annak tűnt.

Az egyetemi évek alak derűssé vált az élet. Kiváló professzoroktól tanulhattam, megismerkedtem későbbi férjemmel. Lett egy kis lakásunk, s a diploma megszerzése előtt megszületett első gyermekünk, majd az úgynevezett egyetemi doktori időpontjára a második. Nehezen éltünk az egyetemi évek alatt, a rendszer nem a diplomások túlfizetése jellemezte, nekem pedig csak tanulmányi ösztöndíjam volt, az egyetem után közvetlenül nem járt gyes sem. Boldogok voltunk, sokféle tervet szőttünk. Amikor elkezdtem fiatal kutatóként dolgozni az MTA Pszichológiai Intézetében, nem gondoltam, hogy ez lesz a kutatói sikerek legfőbb bázisa. Izgalmas témákat kutattunk, s a publikációk, megszerzett címek és fokozatok egyengették a pályámat. Az 1989 végén elnyert Humboldt-ösztöndíj (Münster, 1990–1991) indította el a nemzetközi elismertséget is. Ehhez azonban partner is kell, aki támogat, s vállalja, hogy három hétig apa Németországban, s egy hétig vezető munkatárs Budapesten. Családunk egyik legszebb időszakát töltjük az újonnan egyesült Németországban, tele élménnyel, életre szóló tapasztalatokkal, barátságokkal, újonnan megismert tájakkal, országokkal.

A hazatérés hideg zuhany. A régi, nem kedvelt világ elmúlt, s az új sem szimpatikus. Egyelőre. Mindent újra kell építeni. Házat, hazát, labort, életpályát. De sikerül, s mindannyian megtaláljuk a megfelelő utat. Iskolát, barátokat, munkát. Ugyanott, csak másképp. A 2000-es évekre kiteljesedik a pályám, s 2007-ben megválasztanak az MTA levelező tagjának. Nőként, pszichológusként! De a meglepetéseknek nincs vége, mert 2008-ban jelöl, majd megválaszt az MTA főtitkárhelyettesének, s 2011-ben ismét. Kemény évek, sok munkával, sok sikerrel, s időnként kudarcokkal is. Tanítok, kutatok, s részt veszek a hazai és nemzetközi szakmai közéletben. Elismerések, köztük számos szakmai, jelzik az utat, azonban legfontosabb a család, s benne az unokák érkezése.

2014-ben ér véget az akadémiai vezetői megbízatás vállalható második ciklusa, s azt remélem, hogy „csak” kutató leszek. Nem így történt. Az MTA Természettudományi Kutatóközpontjában létrehozuk az Agyi Képzőközpontot,

s a 2000-ben általam létrehozott kutatócsoportot tanítványaim viszik tovább. S nyüzsgök, ahogy szoktam. Elvállalom a köznevelés tartalmi megújítására irányuló projektet (elhíresült nevén NAT-projekt), s korszerű tervezetet készítettünk, a pedagógusoknak felkészítő tréninget szervezünk, s a tanév és tanórák tervezését segítő digitális platformot (okostanterv) fejlesztünk. 2020 végétől az Eszterházy Károly Egyetem Oktatás 2030 kutatócsoportja viszi tovább a stafétát. Az OECD Education 2030 projektjében képviselt új szemlélet beérni látszik. Jó lenne látni, hogy a személtváltás, a minőség irányában történő elmozdulás erőteljesebbé válik a felsőoktatásban is. Két egyetemen tanítottam (ELTE, BME), s a Pannon Egyetemen ma is doktoranduszokat képezek. A minőség elkötelezettje vagyok, ezért is vállaltam el a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) elnökségét 2016-ban, majd 2018-ban.

Kiegyensúlyozott családban élek, s mindenütt, ahol feladatom van, csodálatos munkatársaim vannak. Bár szerencsésnek érzem magam, nem gondolom, hogy a szakmai sikerek kizárólag ennek köszönhetőek. Az adottság mit sem ér kemény munka és szorgalom nélkül. Hűséges vagyok ahhoz, ami jó és örömtől okoz. Ez igaz a partnerre és a munkahelyre. 1976 óta agykutatási módszerekkel kutató pszichológus vagyok, s elvben ugyanott dolgozom. Csak a szervezet jött-ment a fejem felett. Mint ahogy a születésem óta eltelt időben változott a világ, az ország, a társadalom, a politika s a lakhelyem is. Otthon vagyok a világban, s annak szubjektív origójában, Magyarországon.

Lóska Lajos

művészettörténész, kritikus

(Csomatelke, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1951. december 10.)

(Önéletrajz némi ars poeticával) A mesterségesen összerakott Csehszlovákia szétesése után, valamikor az új évezred első évtizedében hivatalos levelet kaptam Losoncról, megtudtam belőle, hogy kevéske földet örökölttem. Anyámék szülei, Nagyék kisparasztok voltak, négy gyerekük született, ezért négyfe-

Garas Kálmán felvétele

lé oszlott az örökség. Anyám halála után ezt a negyedrészt mielőbb eladtam egy magyar embernek. Megkérdezték, nem akarom-e megnézni. Nem, mondom, mit néznek rajta, valahol ott van Perse határában a Füleket Losonccal összekötő vasút közelében. Mindezt azért írom le, mert néhány esztendővel ezelőtt felöltött

bennem egy réges-régi gyerekkori emlék. Kora ősz lehetett, és egy rozszant teherautóval szállították szüleimhez haza a termést, tököt, kukoricát a határból. Én is ott tébláboltam a felnőttek között. A teherautó eldöcögött, és hirtelen zápor kerekedett. Nagymamám, hogy ne ázzunk meg, egy petrencét felemelt a kapájával, és mi az alá bújtunk az eső elől. Három-, esetleg négyéves lehettem, és ezt az egyetlen emléket őrzöm a földünkről és nagyszüleimről; illetve egy esküvői fényképet.

Anyám Persén született, ahol a lakosok egyik felét Nagynak, a másik felét Patainak hívták. Apám viszont kassai születésű volt, de onnan hamarosan elköltöztek Palócföldre, egy kis faluba, Bolykra, ugyanis Lóska nagypapám ott kapott kántortanítói állást. Apám így gimnáziumba már Losoncon járt. A továbbiakban azután elég csavarosan alakult az élete. Miután a Felvidék visszatért, Pécsen tanult jogot, majd besorozták, fogságba esett, és a Szovjetunióban négy évig építette a kommunizmust. Bennünket talán azért nem telepítettek ki, mert mire ő hazakerült, már leállították a „lakosságcsere”-t. Mivel a szlovák hatóságok nem ismerték el jogi diplomáját, Pozsonyban még elvégezte a magyar-történelem szakot. Ezután az általa is alapított Füleki Gimnáziumban tanított negyven esztendőn keresztül. Nemcsak a pedagógusi, az írói munkássága is ismert, több könyve jelent meg, az *És mégis felkél a nap* című regénye például a háború utolsó évének és a hadifogságának a történetét dolgozza fel.

Szüleim Füleken éltek, de a losonci temetőben nyugszanak, ahol Kármán József sírja is található, és ahol egyre kevesebb a sírköveken a magyar felirat. A középiskolát Füleken végeztem,

majd Budapestre kerültem egyetemre. Eötvös-kollégista voltam, magyarművészettörténet szakon szereztem diplomát, és olyan szerencsém volt – talán azért is, mert már egyetemistaként is jelenek meg cikkeim –, hogy friss diplomásként 1975-ben felvettek gyakornoknak a Művészethez. Azóta ennél a folyóiratnál, pontosabban az 1990-es megszűnése után megalakult Új Művészetnél dolgozom. De más munkahelyeken is tevékenykedtem. A szerkesztői munkásságommal párhuzamosan voltam a Vigadó Galéria vezetője (1993–97), óraadóként több főiskolán és egyetemen is oktattam, másfél évtizedig pedig félállásban a székesfehérvári Városi Képtár – Deák Gyűjtemény munkatársa voltam. Az elmúlt – kimondani is sok – negyvenöt esztendőben több száz képzőművészeti tárgyú cikket és több könyvet publikáltam.

Érdemes talán hitvallásként ide-másolnom néhány sort az 1999-ben megjelent, *Tény-kép* című első tanulmánykötetem hátsó borítójáról. „A különböző művészeti irányzatok egyenlő esélyű kibontakozásának, zavartalan egymás mellett fejlődésének a híve vagyok. A normatív tanok hirdetőitől éppen úgy idegenkedem, mint a legújabb irányzatokkal szemben minden kritikus fenntartást félretevő lelkes propagátoroktól. Mert bár egymástól igen messze állóknak hiszik magukat, végső soron egyaránt elfogultak...” (*Akadémikus avantgárd?*, Művészet, 1985/2).

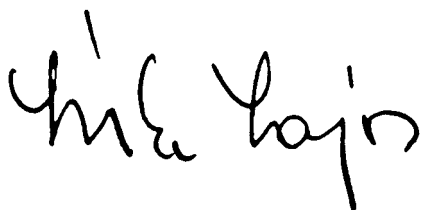
A képzőművészeti közelet a nyolcvanas évek óta fokozatosan demokratizálódott, gyakorlatilag szinte mindent be lehetett mutatni és bármiről lehetett írni. A rendszerváltás követő időszakot euforikus állapotok jellemezték. Ebben az etapban számos jó mű született, több olyan is, amely a

rendszerváltás előtt nem jöhetett volna létre. Ez volt az aranykor, amikor még mindenki összehorult mindenkivel. Sajnos napjainkra kialakultak a homlokegyenest eltérő esztétikai elveket valló szekértáborok. Elég, ha a 2012-ben a Múcsarnokban megrendezett, a szekértáborok közötti árkokat betemetni igyekvő *Mi a magyar?* című kiállításnak a fogadtatását megnézzük.

A kritikusok egyik fele dicsérte, a másik fele elítélte. Én dicsértem, mert azt vallom, hogy a kizárólag az egyetemes művészethez való kapcsolódás deklarációja, melynek szemzőgéből többen bíralták a kiállítást, csupán egy semleges, senkihez sem kötődő művészetet eredményez. Szemben ezzel, az egyéni hang mellett a tradíciót, az identitást fölállító művészet az igazi, csak a különböző karakterű nemzeti és regionális irányzatok, áramlatok hozhatják létre a nívós egyetemes művészetet. Az avantgárdnak a világművészetet hirdető teóriája már a posztmodern megjelenése után megszűnt. Kiderült ugyanis, hogy kötődünk kell az identitást jelentő szülőföldhöz, régióhoz, melyben

élünk, a tradíciókhoz. Ezt a perspektívát szemmel tartva talán nehezebb művészetet csinálni, mint úgy, hogy egyszerűen csatlakozunk egy topon lévő, természetesen nyugat-európai stílushoz, csoportosuláshoz. Aki így tesz, eleve nem lehet kezdeményező, következésképpen csak a sor végére, vagy legfeljebb a közepére kerülhet.

Zárógondolatként azt jegyzem meg, hogy az utóbbi néhány esztendőben arra is rá kellett jönnünk a kezdeti eufória után, hogy az általunk idealizált „nyugat” nem ismer eléggé bennünket, nem is rokonszenvez velünk, leginkább felsőbbrendűségét hangoztatva ítélkezik fölöttünk, a szovjet érdekszférából kikerültek fölött. A mai Európai Unió liberális fele egy népek és nemzetek feletti, a multinacionális vállalatok irányította Európát vizionál, ami ellentétben áll a sokszínűséget, a nemzetet, a történelmet, a tradíciót, az őshonos kisebbségek fontosságát hangsúlyozó felfogással.

Müller Péter Sziámi

költő, dalszerző, énekes, filmrendező (Budapest, 1951. december 12.)

Nagy volt a csábítás, hogy versben írjam meg, nekem az mindig könnyebben és pontosabban ment.

Azután mégis elengedtem. Mindig csak rövid szakmai önéletrajzokat kellett leadnom, idáig nem hagytam, hogy bárki könyvet írjon rólam, és én is halogatom a mélyinterjút magammal. Az évenkénti egy sor viszont jó alkalomnak és formának tűnik a szublimálásra. Legyen hát!

Az elsőből a Zulejka babámra emlékszem, akkor még lehetett úgy mondani, hogy néger baba. Ő velem, az ágyamban lakott. Távolabb, a kiságyammal szemben ült a Dédi, nem nagyon mozgott már el akkor a heverőről. Közel éreztem magamhoz, talán azért is, mert mindketten biliztünk.

A másodikból Tibi apu rémlik. Feltűnt és eltűnt, maradt utána egy vidám rajz, amin ő fejen áll, én meg lentről csodálom.

A harmadik már megadta a főcsapást, elkezdtem verseket írni, akkor még csak fejben, vagy legföljebb elkiabálva, miközben fel-alá rohangáltam. A vers nálam mindig valamilyen testi ritmikából született: a lépéseim ritmusa, a szívverés, a lélegzet adták a tempót, a metrumot.

Innentől nagyobb ugrásokra leszek kénytelen, hogy beférjek a terjedelembé.

1956. Az Üllői útnál laktunk, és amikor a harcok elültével először szálltunk fel a 63-as villamosra, ami tömve volt bácsikkal (anyukám volt az egyetlen néni), én állítólag önkéntelenül így kiáltottam fel: „Mama, nézd, hogy szétlőtték az oroszok az Üllői utat!” Éreztem, hogy figyelmeztetően megszorítja a kezemet, ezért rögtön hozzátettem: „De nem direkt csinálták...” Ekkor már tudtam írni.

Müller Pétert, akit mindig csak édesapámnak hívtam, tőlünk pár saroknyira agyonlőtték egy tankból, amikor hozzánk igyekezett (gyalog Zuglóból), hogy ennivalót hozzon. Szerencsére visszahozták őt a klinikai halálból, de még hat évnek kellett eltelnie, mire anyukám hozzáment.

1962. Kivettek az intézetből. Tizenegy éves voltam, és új élet kezdődött. A versírást pillanatra sem hagytam abba (azóta sem), Erki Edit elvitt Weöres Sándorhoz, aki elolvasta a verseimet, és nagy biztatással mutatta tovább Vas Istvánnak és Kormos Istvánnak. Őket hármukat tartom az eredendő mentoráló angyalaimnak.

1969. Mégse rúgtak ki a gimnáziumból! Pedig majdnem, mert példátlan skandalumnak számított, hogy az osztálykiránduláson egy lányt találtak az ágyamban. Az osztályfőnöknő jelentette az igazgatónak, de édesapám visszakönyörgött avval, hogy sokáig külföldön volt, és most majd újra kézbe veszi a nevelésemet. A lányt kirúgták. Szégyen.

1970. Érettségi, utána egy év munka (könyvtáros, kézbesítő, segédmunkás), mert maximális pontszámmal sem vettek fel ez ELTE-re. Egy évre rá viszont felvételi nélkül mégiscsak.

Verseim megjelentek franciául a magyar költészet antológiájában, Paul Éluard előszavával. Készült az első kötetem a Móránál – el sose készült, szerkesztőváltás volt, és az új iránt nem éreztem azt a rokonszenvet, amit a Vackor költője élvezett tőlem.

A bölcsészkarai tanulmányokkal párhuzamosan jártam az Artistaképző nemzetközi bohócosztályába, és dolgoztam a televí-

zióban segédszerkesztőként és forgatókönyvíróként. Feleségül vettem gyerek-rió szerelmemet, de hamarosan külön is váltunk.

Diploma után felvettek filmrendező szakra, aminek legfőbb jelentősége az volt, hogy nem kellett katonának mennem. (Eltökélt szándékom volt, hogy soha, egy napra sem leszek katona – ez lett az újabb egerút.) A színművészeti mellett elvégeztem a Magyar Rádió szerkesztő-riporter iskoláját.

Újranősültem, megszületett Anna Ráhel. Csináltam pár filmet, amiket a kritika, mondhatni, rajongva fogadott (ld. pl. Tábor Ádám vezércikkét a Filmvilágban az *Ex-kódex*ről), azonban rendre betiltották őket. A színiakadémia utolsó évében elkezdtem zenekarozni. Dalokat írtam, és el is énekeltem őket (URH, Kontroll Csoport, Sziámi). Ezt azóta se hagytam abba, az lett a meggyőződésem, hogy ez a költészet eleven megjelenési formája. A zenélés csodálatos társakkal hozott és hoz össze mind a mai napig. Mi több, ebből is lett egy házasság, abból meg Zsófi lányom. Azután még egy, abból született Máté. Közben hat évet Hollandiában dolgoztam filmesként és kulturális producerként. Amikor hazajöttem, egy kis zalai faluba költöztünk, ott is éltünk négy-öt évig. Amikor megint beleszerettem egy lányba, azt mondtam magamnak, ez már túlzás, miért tolnék ki még egy kedves emberrel?! A sors máshogy akarta, majdnem harminc éve élünk együtt a jelenlegi feleségemmel, és békében nevelgetjük három közös gyerekünket. Köszí, kedves sors!

Ha azt kérdezik tőlem, mi az életem fő műve, nem a verseim, a dalaim vagy a filmjeim jutnak az eszembe, nem is a Sziget Fesztivál vagy a Bartók Plusz Operafesztivál, még csak nem is a most aktuális *Napidal* projektem, hanem a családom. Az, hogy a karácsony nálunk azóta is úgy nézhet ki, hogy a szüleimnél együtt vagyunk az összes gyerekkel, az összes korábbi feleséggel meg az ő párjaikkal. Béke van.

Anna Ráhel

Böszörményi Zoltán

költő, író (Arad, Románia, 1951. december 18.)

Még mindig a remény a legfontosabb mozgatóerő az életemben. A soha fel nem adni derűje kíséri, az irodalom vérpezsdítő ereje irányítja napjaimat. A hiátusok pedig nem veszik el a kedvem, megerősítik bennem a hitet: a vérpiros szenvedély nélkül nincs mit keresnem ezen az eléggé lehangoló világon.

Sohasem a siker reményében írtam, mindig az olvasó érdekelt jobban. Az, hogyan látja, látatja mindazt, amit elmondtam, figyelmébe ajánlottam, netán, amin elgondolkodtattam. Minden olvasó egy külön értelmi-érzelmi világ, benne tükröződik az alkotás. Ő mondja ki, kapott-e valami értékeset a befektetett idejéért. Nem méri

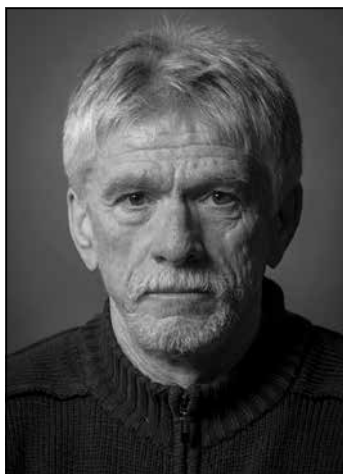
az alkotás mögött álló munka mennyiségét, hanem annak határfokára összeszósít. Ő a Krózus, a fejedelemkoronázó.

Ennek fényében van még néhány megvalósításra váró tervem.

Jovián György

festőművész (Szilágysomlyó, Románia, 1951. december 27.)

Megtisztelő felkérést hozott a villámposta: ugyan mutatnám be magam mintegy hetven sorban... Hiszen az idén – ha a Fennvaló (aki az Ő bölcsességében volt szíves ezt az alattomos vírust bűnös létünkre szabadítani) nem gondolja másként –, magam számára is hihetetlennek tűnő tényként, az év utolsó napjaiban töltöm be hetvenedik élet-

Fotó: Sulyok Miklós

éveimet. Még élénken emlékszem, gondtalan gyermekként milyen iradatlanul távolinak tűnt a század- és ezredforduló, amikor majd 49 éves leszek, azonban ennek a küszöbnek az áthágása után az idő kereke oly vad vágta-ba kezdett, hogy most már alig győzöm követni az évek egymásutániságát...

Én személy szerint nagyváradinak tartom

magam. Ugyan szüleim – Anyám tősgyökeres váradi, Apám gimnazistaként vált azzá – Budapesten kezdték közös életüket 1944-ben, apám joghallgatóként. Aztán a történelem minden felülírt... Az éhenhalás elől sikerült visszaevickélniük Nagyváradra...

Kisebb megszakításokkal ugyan, de gyermeki eszmélésem és ifjonti szerelmeim a Holnap városához – a „Pece-parti Párizshoz” kötnek. A történelem újabb furcsa fintora folytán azonban Szilágysomlyón születtem. (Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király született még e nevezetes helyen – lengyel testvéreink a mai napig koszorúzzák azt a pár követ, nagy királyuk emlékét tisztelve, amelyek a városka közepén hajdan álló várból véletlenül megmaradtak, és amelyeket még nem takarították el...)

De aztán Nagyváradon jártam iskolába és érettségiztem a Zenei és Képzőművészeti Gimnáziumban, majd következett öt kemény és vizsontagságos év a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskolán. Nem szívesen emlékszem vissza ezekre az évekre, annak ellenére, hogy a festőmesterség csínját-bínját azért sikerült elsajátítanom. De az emberi közeg, ami körülvett, valamint a hetvenes évek romániai mindennapjai még ebből a távlatból is szörnyűnek tetszenek – sem az idő, sem a szépitő emlékezet nem volt képes kellemessé színezni az emlékeimet. Miután a mesterképzőt is abszolváltam, visszatértem Nagyváradra, ahol is friss festőművész-diplomámmal egy műanyaggyárban kezdtem dolgozni csomagolástervezőként, amit egészen az 1982. év végi Budapestre költözésemig műveltem. A gyári elfoglaltság mellett dolgoztam a nagyváradi színháznak díszlet- és plakáttervezőként, festettem folyamatosan, 1979-ben pe-

dig egy pályázaton nyertes terv nyomán megvalósíthattam egy hozzávetőleg 350 négyzetméteres márványmozaikot az akkor frissen épült Patria filmszínház homlokzatára, amire három évet áldoztam az életemből...

Így, különösen ebben a távirati stílusban összefoglalva minden nagyon egyszerűnek, magától értetődőnek tűnik, de a velem egykorúak azért bizonyára el tudják képzelni, hogy a történet nemhogy hetven sorban, de hétszáz oldalban is alighanem elmesélhetetlen, megannyi részlet és buktatóról buktatóra bukdácsolás... Azt azonban bizton állíthatom, hogy 1976-ban az Erdély-körútra induló és ily módon Nagyváradon átutazóban levő jövődöbéli feleségemmel való megismerkedésem fordított radikálisan életem menetén... Így visszatekintve bizton állíthatom, hogy nélküle semmi sem lenne, vele azonban minden van...

Harmincegy évesen új házat és hazát találni nem volt könnyű... A budapesti művészeti szcéna részévé válás a mai napig tart, annak ellenére, hogy igazán szerencsésnek mondhatom magam, ami a fogadtatásomat illeti – kevesen mondhatták el magukról a hasonló helyzetből indulók, hogy a kezdet kezdetén a Derkovits-ösztöndíjtől a Római Magyar Akadémia ösztöndíjáig a szakma igazán a hónapok alá nyúlt. A nyolcvanas évek vége felé – még a rendszerváltás előtt – alkalmam volt a belgiumi Liège városában az akkor még Magyarországon gyerekcipőben járó műkereskedelemmel, egy ízig-vérig profi galériával való együttműködésre is. A nagy reményekre feljogosító kapcsolatnak a galériás hölgy időnek előtti halála vetett véget...

Mindeközben végig volt „polgári” állásom, valahogy soha nem si-

keredett a művek eladásából megélnem. Színházi grafikusként előbb a Játékszínben, a magyar színpadi művek Berényi Gábor rendező által létrehozott színházában, majd pedig a Jordán Tamás által fémjelzett Merlin Színházban tevékenykedtem, mígnem aztán 1999-ben, egyazon évben a Munkácsy-díj elnyerésével, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa lettem, ahonnan tizenöt év után vonultam nyugdíjba.

Az eltelt évtizedek alatt a hivatalos díjak és elismerések elkerültek, a szakmai ösztöndíjak azonban nem: Lisszabonban és Párizsban is hónapokat tölthettem, ezek nagymértékben befolyásolták a festőmesterséghez való hozzáállásomat – na és persze a fejlődésemet is...

2007-ben még néhai Makovecz Imre kezéből vehettem át a Magyar Művészeti Akadémia tagságát atesztáló diplomát, mely kiemelkedő jelentőségű szervezetnek azóta rendes tagja vagyok. Meggyőződésem, hogy az eltelt évek bőségesen bizonyították, a tagságra való meghívás elfogadása életem egyik legbölcsebb döntése volt, hallatlan büszkeség és jóérzés tölti el lelkemet, amikor egy-egy közgyűlésen a mai magyar kultúra legjelesebb személyiségeivel parolázhatok...

Az elmúlt, a világvjárványtól való rettegéssel teli egy év alatt számtalanszor visszaidéződtek emlékezetemben szüleim elbeszélései a huszonévesen átélt budapesti ostrom borzalmairól,

a holnap megérésének bizonytalanságáról. A félelem ugyanúgy mérgezi a lelket ágyúdörgés közepette, mint a csendes, ámbátor mindent és mindenkit legyűró vírus fenyegetése miatt. Minden igyekezettel azon vagyok azonban, hogy a mindennapi műtermi munkámon ne érződjék a járvány rombolása – legalább ezen nem, ha már az emberi kapcsolataimat végletesen szétzilálta. Hogy még megmenthetők lesznek-e, az a jövő nagy kérdése...

Kerek évfordulómat vigadóbeli kiállításal ünneplem – persze ha a járvány engedi... Valamint készülöben van egy életmű-monográfia meg egy portréfilm is. Ha mindezt maradéktalanul sikerül teljesíteni, akkor majdan elmondhatom, hogy hagytam egy szerény talpalatnyi nyomot a magyar festészet oly csodálatos és gazdag történetében, a képeim pedig méltóknak bizonyulnak kisebb-nagyobb érdeklődésére a jövőbeni ifjú művészettörténészeinek. Már persze csak azoknak, akik hajlandóak lesznek a letűnt idők oly ásatag műfajaival foglalkozni, mint amilyen a festészet.

E sorok illusztrálásaként mellékelem viszonylag új sorozatomat, a címe *Lány unikornissal*, amely szándékom szerint időn kívüli és túli párbeszélgetés a *Hölgy egyszarvúval* című falikárpit műegyüttesscsodával – szépségről, elmúlásról.

Zárszó

Hetvenedik évüket betöltő jeles magyar írók-költők, színművészek, tudósok, sportolók, közéleti személyiségek, mesteremberek és más csodabogarak kb. hetven-hetven soros életvallomásait gyűjtöttük egybe, adtuk ki nyomtatásban a 24. darabjukkal lezáruló Napút-évkönyvek sorozatában és mutattuk be jobb időkben műsoros találkozókra. Az 1928-as születésűekkel elindított és az 1951-es születésűekkel lezáruló ciklus a XX. század egy jól körülhatárolható korszakában induló korosztályok kitűnőségeit szólaltatta meg a számvetésre alkalmas életkori állomáson. E különleges, az oral historyre hajazó minimemoárokban (mint valami tomográf vagy szkennert 3D-s képzeleti kópiáin) egymás mellé rétegződtek a nagy világválság idején születettekétől a békeidők utáni nyitás szülöttjeiig terjedő magyar kormetszetek. Más szemszögből e merítésben azoknak a kortársainknak a személyesen megélt történelmi élményanyaga áll össze és folytat párbeszédet másokéval, akik közül nagykorúvá az 1928-asok épp a második világháború befejeződése táján értek, az 1951-esek generációjának pedig a '68-as „virággyerekés” mozgalmak és az első nagy olajválság tájékán kellett benőjön a fejük lágya. A nagy törések és a vész baljós korszakától a béke nagy ígéretének bohóságokból a bomlást előrevetítő érájáig ível tehát e nemzedékek világrajövedele és eszmélkedése, ennek kordokumentuma a saját szavaikkal elmondott csaknem kétezer vallomás.

A kör bezárult, kitélt az elváltató (vagy inkább épp összeforrasztó) időköz anyám korosztálya, a 28-asok, meg a fia korúak, az 51-esek között. Egy embernek, aki világeletemben nehezen elegyedett szóba másokkal, nehezen durálta neki magát kérdésnek, kérdezésnek, körülményesen sem nagyon nyílt meg mások előtt, elégtétel, hogy lám, mégiscsak fogta ezernyi ezer magyar kortárs jelesség jeladását.

Külön ajándék, ahogyan ez a negyedszázados kör másféleképp is bezárul az e kötet élére került Faludi Ádámmal, megidézve a pillanatot, amikor hetvenvalahányban a főszerkesztő, Danyi Magdi társaságában ez a két igen fiatal ember, a költő és a szerkesztő, huszonévesek, ott ült egymással szemközt Újvidéken, a Katolikus portán, az Új Symposion szerkesztőségében, ahova Ádám a verseivel kopogtatott be, s nyert közlést, amit akkoriban az anyaország, megveszekedett és ádáz mostohasággal, túréshatáron túlinak tartott (orrára is koppintottak érte). Bár egymástól azóta távoli párhuzamosokat futottunk, rokonnak érzem például (pedig össze se beszéltünk!) itt megrajzolt két esetlen, világvégi figuráját (mintadó: Beckett? Bertolucci? Twain?), akiknek (kurtaságában végtelen) fecserészesével a „hetvenéves országút” szélén a vallomást helyettesítette, a magam kesergő Mengyi Bandijával, aki olyan országba tévedt, ahol már a krumpliceves sem krumpliceves, meg az elnyűhetetlen falinaptárt feltaláló szivacsemberemmel, Földi Sanyival.

Még beszélnek...

Az alkonyodáson nincs szándékuk változtatni. Szintúgy, mint akárhányunknak, boldog hetveneseknek.

Mindig az izgatott a legjobban a Ki kicsoda? gyűjtemények szabványos egyen-szócikkeiből kigereblyézett vallomástevő-jelöltek dióhéjba tett CV-inek szűz-olvasása közben, hol sejjlik fel bennük a legegybehangzóbb nemzedéki credo és sursum corda. Vajha rátalálnék és ki tudnám hámozni! Mint tavaly az ötvenesekről (könnyű dolgom volt), hogy hetvenévesekként is tényleg ők a valahai ötvenévesek mai megtestesítői. Aggasztott ezúttal az elfogultságom kísértése, először és utoljára érintettként, akinek sajátjai közt is általában fél fenékkal adatott megülni, valahol az asztalvégen. De meglepett, hogy nem vagyok egyedül: szerencsésebb vagy épp megpróbáltatásnak jobban kitett generációbeliekhez képest a mieink egyike-másika szőrmentén zsörtölődik a fáradozását ért rábajszintás „bajszintométere” miatt. Miközben másfelől, öröm az ürömben, úgy látom, ugyancsak számosak vagyunk, akik korunk és a világ minden mértéken túl sokasodó bajainak szintjét kivételesen érzékeny „bajszintográf” mérik. Talán ezt az áldást és átkot a táguló, esélyt is, veszélyt is minden mértéken túl fejünkre zúdító világ megélése mérte ránk... Jó társaságba kerültem. Ez bátorít fel, hogy megfogalmazzam az 51-esekről a nézetem szerinti summát: *ki-ki csoda* mindahányunk. Tán jobban is, mint mások. És az is kiviláglott előttem, hogy igazi csodák, nagy pillanatok sem egyedül énvelem történtek. Felfedezhetik/felfedezhették velem együtt más olvasói is e gyűjteménynek. Hogy ne vétessék mellébeszélésnek, csak szemezgetek belőlük. Egyikünknek kisfiú korában toklász megy a szemébe aratáskor, nem tudja kipislogni, rémületéből egy lány menti meg, aki nyelve hegyével csak úgy kinyalintja felhúzott szemhéja alól. Másikunk meg szemtanúja, ahogyan egy gomolygó felhőkből alányúló felhőkész könnyedén megemelinti és mindörökre eltüntet a kolozsvári tűzvigyázó toronyról a bádagesernyőt. Harmadikunk Istent kunyerálja, miközben a hétórai istentisztelet után az iskolába vivő száz méteren nyakába kanyarítja a kisdobos-úttörő nyakkendő. Negyedikünk egy névtelen magyar katona szablyájának Máriától ortalomért esedező feliratán mereng el. Találó közmondást idéz a főzni tudását is az elrontott kemény grízgaluskáért elcserélni hajlandó, nagy költőt nagy költővel békítgető hölgy társunk, mely szerint: Isten görbe vonalakkal húz egyenest. Hatodikunknak csak a feje búbját súrolja a mohácsi kompon a ló lábáról lerepülő patkó, mielőtt a Duna elnyelné. Hetedikünk a dimenzionista Tamkó Sirtó Károly kezét fogva csodálkozik rá a téridőelmélet meg a sámánok és a maorik huna filozófiája egyneműségére. Nyolcadikunkat szénavillázás közben baleset után mindent megvilágító fényoszlop kalauzolja el legparányibb lépése és a világegyetemet átható életszeretet magyarázatához. Kilencedikünknek lélekmaradásra ok ma is, hogy letörölte a bőrkabátos smasszer falas kabátját, aki az apja elviteléért tört rájuk. Tizedikünk összerakni próbálja kilenc macskaéletét a szétszedve kézbe kapott matrjoska babákból. Mondom, ki-ki csoda...

B. A.

70 esztendős magyar férfi portréja 1497-ből:
Ifjabb Albrecht Dürer (1471–1528) festménye apjáról,
a Gyula melletti Ajtósról származó idősb Albertről (1427–1502)

Hetvennyolc jeles hetvenes

Január Faludi Ádám, Bókay Antal, Csokonai Attila, August József, Takács Katalin, Cukor György, Fekete Ibolya

Február Cselényi László, Horányi László, Bencsik András, Beszédes Valéria, Kürtösi Katalin, Alabán Ferenc

Március Róna Judit, Vári Fábián László, Fialovszky Magdolna, Tharan-Trieb Marianne, Katona Zsuzsa

Április Budai Ilona, Sára Bernadette, Petróczi Éva, Barna Imre, Száraz György, Baka Györgyi, Csejtei Dezső, Dluhopolszky László, Bogár László, Sinkó István, Bognár Antal, Kukorelly Endre, Nádorfi Lajos

Május Horváth Péter, Pálfy István Putyu, Janzsó János, Bíró József, Gáncs Péter

Június Bakos Edit, Fehér György Miklós, Gyórfy Sándor

Július Pataky Attila, Grandpierre Atilla, Sárkány Győző, Sass Sylvia, Cs. Tóth János, Kádár Katalin, Antoni Judit, Benkő Marianne, Bod Péter Ákos

Augusztus Kovács János, Lázs Sándor, Kőbányai János, Tóth Erzsébet, Éles Csaba

Szeptember Laczák Géza, Ribli Zoltán, Markó Béla, Domonkos László, Szilágyi Bernadett, Vándorfi László, Kőszeghy Péter

Október Bényi Eszter, Kiss Lenke, Csontos Márta, Krulik Zoltán, Károly Judit, Orosz István, Mucha József, Gryllus Vilmos

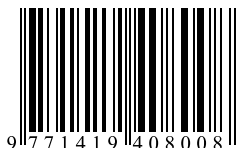
November Tomcsányi Zsuzsanna, Dérczy Péter, Nagy Katalin

December Tomanek Gábor, Pitti Katalin, Csépe Valéria, Lóska Lajos, Müller Péter Sziámi, Böszörményi Zoltán, Jovián György

Ára: 1000 Ft. Előfizetés az idei négy számra: 2500 Ft.

Előfizethető a szerkesztőségben (1136 Bp., Pannónia u. 6., mobil 30 5113762 személyesen) vagy a 11713012-21181665 számlaszámon.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu/Print>

A folyóirat támogatói:

